

ISSN: 1308-5549

Çankırı Karatekin Üniversitesi
**İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi**

Çankırı Karatekin University
**Journal of the Faculty of Economics &
Administrative Sciences**

Cilt/Volume: 13

Sayı/Issue: 4

Kış/Winter 2023

Sahibi / Owner

(Çankırı Karatekin Üniversitesi Adına)
(On Behalf of Çankırı Karatekin University)
Harun Çiftçi (Rektör/Rector)

Editör / Editor

Ela Özkan Canbolat, Çankırı Karatekin Üniversitesi,
TR

Alan Editörleri / Area Editors

Esra Erenler Tekmen, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR
Hasan Dünder, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR
Hülya Ünlü, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR
Pembe Güçlü, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR
Rıfat Karakuş, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR
Firdes Şeyda Kahraman, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR
Emine Çeliksoy, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR
Derya Özarlan, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR
Bedri Münir Özdemir, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR
Hüseyin Ongan Arslan, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR
Burçin Demirbilek, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR
Abdullah Baş, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Afrim Hoti (University of Phristina)
Prof. Dr. Arch Woodside (Boston College)
Prof. Dr. Aydın Özkan (Huddersfield Business School)
Prof. Dr. Cenk Sözen (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Domingo Ribeiro-Soriano (University of Alcalá)
Prof. Dr. J. Augusto Felicio (Lisbon School of Economics and Management)
Prof. Dr. Pineiro Chouso Juan Ramon (Universidade de Santiago de Compostela)
Prof. Dr. R. Arzu Kalemci (Çankaya Üniversitesi)
Prof. Dr. Zhongqi Jin (Middlesex University London)
Doç. Dr. Bardhok Bashota (University of Phristina)
Doç. Dr. Francis Rico C. Domingo (De La Salle University)
Doç. Dr. Hatice Yazgan (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Harun Yıldız (Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim Muradov (Dnipro Teknoloji Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim Bozkurt (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. İrge Şener (Çankaya Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Fatih Öztarsu (Hankuk University Of Foreign Studies)
Doç. Dr. Rudra Pradhan (Vinod Grupta School of Management)
Doç. Dr. Vesna Poposka (Makedonya Cum. Uluslararası Vizyon Üniversitesi)
Dr. Ayhan Özkan (Ankara Valiliği)
Dr. Öğretim Üyesi Şuayip Turan (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Sekretarya / Secretary

Ömer Faruk Uğurlu, Çankırı Karatekin Üniversitesi, TR

Dergi Yazışma Adresi / Correspondence Address

Çankırı Karatekin
Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Dergisi Uluyazı Kampüsü, Çankırı
TÜRKİYE

Tel: +90 376 218 9542

Fax: +90 376 218 9546

E-mail: iibfdergi@karatekin.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ckuiibfd>

4 Aylık Hakemli Süreli Sosyal Bilimler Dergisi

Dergimiz yılda dört kez (Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında) yayınlanan hakemli bir dergidir. Her cilt iki sayı içermektedir. Bu dergide öne sürülen fikirler makale yazarına aittir.

Tüm hakları saklıdır. Derginin adı belirtilemeden hiçbir alıntı yapılamaz.

Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

Yazım kurallarına

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ckuiibfd/writing-rules> adresinden ulaşılabilir.

Makale gönderme adresi:

<http://dergipark.gov.tr/ckuiibfd>

The refereed journal is published four times yearly (March, June, September, & December). Each volume consists of four issues.

The views expressed in this journal are those of the authors. No part of this publication may be reproduced or utilized in any form without referring the name of the journal.

The journal publishes manuscripts both in Turkish and English.

Author guidelines are at

<http://dergipark.gov.tr/ckuiibfd>

Manuscripts should be sent to:

<http://dergipark.gov.tr/ckuiibfd>

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Akın KOÇAK

Aydın ÖZKAN

Ayşegül ATEŞ

Bahtişen KAVAK

Carlos A. Albornoz

Cumhur ERDEM

Gülçin ÖZKAN

Hülya ÜLKÜ

İsmail TUNCER

Kemal YILDIRIM

Nilgün KUTAY

Ömer TORLAK

Yusuf Ziya TAŞKAN

Ankara Üniversitesi

Hull University

Akdeniz Üniversitesi

Hacettepe Üniversitesi

Facultad de Economía y Negocios Universidad del
Desarrollo

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

York University

World Bank

Mersin Üniversitesi

Anadolu Üniversitesi

Dokuz Eylül Üniversitesi

İstanbul Ticaret Üniversitesi

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES of the ISSUE

Dergimizin bu sayısında yayınlanan makaleleri değerlendiren hakemlerimize teşekkürlerimizi sunarız.

We gratefully acknowledge the referees who kindly helped us to evaluate the articles published for current issue of the Journal.

Hakem	Üniversite
Ahmet Bahadır Şimşek	Gümüşhane Üniversitesi
Ahmet Tuncay Erdem	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Ali Eren Alper	Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi
Ali Özarslan	Ostim Teknik Üniversitesi
Alper Yılmaz	İnönü Üniversitesi
Anıl Bölükoğlu	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Aslı Geylan	Anadolu Üniversitesi
Ayhan Dağdeviren	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Berat Akıncı	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Bilge Meydan	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Berat Çiçek	Malatya Turgut Özal Üniversitesi
Emrah Utku Gökçe	Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi
Erol Yener	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fatih Koç	Kocaeli Üniversitesi
Hakan Kara	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Halim Emre Zeren	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Hikmet Gülçin Beken	Gümüşhane Üniversitesi
İlcut Elif Kandil Göker	Kırıkkale Üniversitesi
Mehmet Özer	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Mesut Aslan	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Murat Düzer	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Mustafa Kesen	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Necla Kuduz	Uşak Üniversitesi
Onur Demirel	Süleyman Demirel Üniversitesi
Ozan Büyükyılmaz	Karabük Üniversitesi
Ömer Faruk İşcan	Atatürk Üniversitesi
Pembe Güçlü	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Salih Ziya Kutlu	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sefa Özbek	Tarsus Üniversitesi
Sefa Usta	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Selen Butgel Tunalı	Nişantaşı Üniversitesi
Serap Ercan Cömert	Sakarya Üniversitesi
Tamer Kılıç	Çankaya Üniversitesi
Tuğrul Oğuzhan	Ostim Teknik Üniversitesi
Utku Aybudak	Karabük Üniversitesi
Yavuz Tansoy Yıldırım	Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi
Yıldız Atmaca	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

DERGİNİN TARANDIĐI İNDEKSLER / ABSTRACTING and INDEXING

Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi aşığıdaki veri tabanları/bibliyografya/indeksler tarafından taranmaktadır:

Çankırı Karatekin University Journal of the Faculty of Economics & Administrative Sciences is indexed by:

- AcademicKeys (2014-)
- Advanced Sciences Index (ASI) (2014-)
- Akademik Dizin (2012-)
- Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index) (2012-)
- Arařtırmax (2012-)
- Business Source Corporate Plus (EBSCO) (2012-)
- CiteFactor (2014-)
- Directory of Open Access Journals (DOAJ) (2015-)
- EconBiz (RePEc) ve ECONIS (2014-)
- EconLit (2014-)
- Electronic Journals Library (WZB) (2014-)
- Gale - Cengage (Academic OneFile) (2015 -)
- Index Copernicus (2012-)
- Islamic World Science Citation Center (ISC) (2014-)
- J-Gate (2014-)
- Journal Index (2014-)
- Jour Informatics (2014-)
- JournalTOCs (2015-)
- Open Academic Journals Index (OAJI) (2014-)
- Proquest (2012-)
- Public Affairs Information Service (PAIS International) (2012-)
- Scipio (2012-)
- Scientific Indexing Services (SIS) (2014-)
- SHERPA/RoMEO (2014-)
- TUBITAK-ULAKBİM (Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı) (2015-)
- Türk Eğitim İndeksi (Index of Turkish Education) (2014-)
- UlrichsWeb (2012-)
- Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) (2012-)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makalesi

Emre SEMİZ, Selma SÖYÜK

The Relationship Between Work Alienation Behavior and Cyberloafing: A Study on Healthcare Professionals

İşe Yabancılaşma ile Sanal Kaytarma Arasındaki İlişki: Sağlık Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma. 1381

Hüseyin SÜRÜCÜ

Eleştirel Realizm Açısından Bir Değerlendirme: Uluslararası İlişkiler Disiplininin Saçı Var mıdır?

Assessment in terms of Critical Realism: Does the Discipline of International Relations have Hair?..... 1412

Yusuf KARAŞİN, Mesut ÖZTIRAK

Sessiz İstifa Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi

Development of Quiet Quitting Attitude Scale..... 1443

Sezer ÖKSÜZ, İmad Mohammed ALI AHMED ALI

Irak'taki Bankaların Karlılığını Etkileyen Faktörler

Factors Affecting the Profitability of Banks in Iraq..... 1461

Yusuf GÖR, Hasan DÜNDAR

Yalın Üretim, Altı Sigma ve Endüstri 4.0 Kullanımının İşletmelerin Karlılığı Üzerine Etkisi: BIST XMESY Endeksinde Bir Araştırma

The Effect of Lean Manufacturing, Six Sigma, and Industry 4.0 Utilization on the Profitability of Enterprises: A Research in the BIST XMESY Index..... 1476

Tekin AVANER, Leyla OCAKLI

Kent Güvenliği ve Düzensiz Göç Üzerine Bir Değerlendirme: İzmir’de Zenofobi ve Suç Korkusu

An Evaluation on Urban Security and Irregular Migration: Xenophobia and Fear of Crime in Izmir..... 1504

Fidan ALHAS

İş Tatminin Örgütsel Vatandaşlık Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü

The Mediating Role of Organizational Commitment in The Impact of Job Satisfaction on Organizational Citizanship..... 1530

Derleme

İzel AKKURT, Çiğdem AKMAN

Danimarka’da Yerel Yönetimler ve Mali Yapıları

Local Governments and Financial Structures in Denmark..... 1563

Mehmet Akif ÖZER, Meryem KARTAL

Eylem ve Katılım İlişkisi Açısından Siyasal İletişim, Dijital Propaganda ve Sosyal Medya

Political Communication, Digital Propaganda and Social Media in Terms of Action and Participation Relationship..... 1593

İbrahim İRDEM

Finlandiya Kalkınma Politikası ve Kalkınma Ajansları

Finnish Development Policy and Development Agencies..... 1620

Bibliyometri

Feride BAL, Ozan Emre UFACIK

Vekâlet Teorisi Üzerine Bibliyometrik Bir Araştırma

A Bibliometric Research on Agency Theory..... 1650

Araştırma Makalesi

**The Relationship Between Work Alienation Behavior and
Cyberloafing: A Study on Healthcare Professionals**

Emre SEMİZ

*Sorumlu Yazar, Afyonkarahisar Health Sciences University
emre.semiz@afsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5549-527X*

Selma SÖYÜK

*İstanbul University-Cerrahpasa
ssoyuk@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9822-9417*

Abstract

This study was conducted to determine the relationship between work alienation and cyberloafing among healthcare professionals. Besides, it is aimed to reveal the differences between both concepts according to sociodemographic variables. In the current research, a questionnaire form consisting of a cyberloafing scale, a work alienation scale, and sociodemographic characteristics were used as data collection tools. The questionnaire consists of 51 questions and 5 dimensions. The population of the research consists of 4042 people working at a public hospital, a hospital of health science university, and a private hospital. A total of 602 questionnaires were evaluated in these institutions. Based on the findings, there was a relationship between work alienation and cyberloafing behaviors of health professionals and some sociodemographic variables. In addition, there was a low-level positive and significant relationship between work alienation and cyberloafing levels of healthcare professionals. As a result of the correlation analysis in the study, a low-level positive and significant relationship was found between work alienation and cyberloafing. In addition, significant differences were found between work alienation, cyberloafing, and sociodemographic variables.

Keywords: Work alienation behavior, cyberloafing, healthcare professionals, healthcare management

JEL Classification Codes: I10, I15

**İşe Yabancılaşma ile Sanal Kaytarma Arasındaki İlişki: Sağlık Çalışanlarına Yönelik Bir
Araştırma**

Öz

Bu çalışma sağlık çalışanlarında işe yabancılaşma ile sanal kaytarma arasında ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca her iki kavramın sosyodemografik değişkenlere göre farklılıklarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Mevcut çalışmada veri toplama aracı olarak sanal kaytarma ölçeği, işe yabancılaşma ölçeği ve sosyodemografik özelliklerden oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Araştırma evrenini, bir devlet hastanesi, bir sağlık bilimleri üniversitesi sağlık uygulama ve araştırma merkezi ve bir özel hastanede çalışan toplam evren 4042 kişiden oluşmaktadır. Bu kurumlarda toplam 602 anket değerlendirmeye alınmıştır. Bulgulara göre, sağlık çalışanlarının işe yabancılaşma ve sanal kaytarma davranışları ile bazı sosyodemografik değişkenler arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sağlık çalışanlarının işe yabancılaşma ile sanal kaytarma düzeyleri arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Araştırmada yapılan korelasyon analizi sonucunda işe yabancılaşma ile sanal kaytarma arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca İşe Yabancılaşma ve sanal kaytarma ile sosyodemografik değişkenler arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: İşe yabancılaşma, sanal kaytarma, sağlık profesyonelleri, sağlık yönetimi
Jel Sınıflandırma Kodları: I10, I15

Geliş Tarihi (Received): 08.03.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 26.12.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Semiz, E. and Söyük, S. (2023). The relationship between work alienation behavior and cyberloafing: A study on healthcare professionals. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 1381-1411. DOI: 10.18074/ckuiibfd.1261920.

1. Introduction

The ability and attitudes of the workforce are crucial in the delivery of healthcare services. The coordinated efforts of numerous employees or units are used to offer health services, which are made up of several interconnected procedures. Healthcare professionals' emotional states and behaviors are thought to play a significant role in how effectively and efficiently services are provided. According to this theory, employee cyberloafing and emotional disengagement from the workplace can have a negative impact on health services.

Alienation is defined as the orientation of feelings against another person, including hatred, dislike, and disgust. It is known to be as old as human history and has theological roots (Kiraz, 2011; Fromm, 1992). With this phenomenon, two people or two groups may become estranged from one another, or one person or one group may become estranged from another (Durcan, 2007). Work alienation is a situation of inefficiency, caused by an employee's sense of indifference, boredom, and unwillingness toward his or her job and the belief that the work is pointless. This study looked at the five subdimensions of the idea of alienation, which are: helplessness, meaninglessness, ruthlessness, isolation, and self-alienation (Gürsoy, 2014).

A new "work disruption movement" has emerged as a result of employees' frequent use of the internet, which is a vital component of our day and age and company life (Ulusoy and Benli, 2017). This behavior is known as "cyberloafing" which is described as using company-provided email and internet resources for personal or non-work-related activities while on the clock (Blanchard and Henle, 2008).

Organizations expect great performance, excellent work, and productivity from their employees in the modern workplace (Doorn, 2011). The institutions' responses to meet these demands stress workers, and this circumstance fosters feelings of alienation and aversion to one's job. The development of these feelings has several side effects that lower productivity at work. One of these is regarded as cyberloafing (Anandarajan, Devine, and Simmers, 2004; Babür, 2009).

This study sought to establish a link between healthcare professionals' cyberloafing behaviors and their feelings of alienation. Data collected from 602 individuals from a public hospital, a private hospital, and a university hospital in the same region were analyzed and reviewed to ascertain the association between alienation and cyberloafing behaviors of healthcare professionals. The association between cyberloafing and its subdimensions, work alienation and its subdimensions, and sociodemographic information of healthcare professionals was examined. Tables displaying the statistical findings were produced, and the outcomes were assessed.

The research problem is work alienation and cyberloafing behaviors are problems that negatively affect the productivity of healthcare workers. The research questions

for this basic problem are; Is there a relationship between alienation behaviors and cyberloafing behaviors of health care workers? Are there significant differences according to socio-demographic variables? Health sector employees carry out important studies for people's health. Such behaviors of healthcare workers can negatively affect their productivity. For this reason, health workers working in hospitals with 3 different statuses were selected.

2. Literature Review

2.1. Work Alienation

The definition of alienation is the direction of feelings toward another individual, including hostility and disdain (Kiraz, 2011). This phenomenon allows for one-way or two-way alienation between two individuals or groups, as well as one-way alienation between an individual or group (Durcan, 2007). Analyzing the idea reveals that it predates the history of humanity. Its roots are rooted in theological principles (Fromm, 1992). Alienation is present in both celestial and non-celestial religious ideas, and it was connected to religion in the Hellenistic era (Fettahlıoğlu, 2006; Kartal, 2017). In terms of its historical development, the concept of alienation is split into two phases. It is defined as a concept that is focused on the world of concrete realities in the Industrial Revolution and the post-Industrial Revolution period, moving from a religious dimension to a philosophical dimension, while the first period is defined within the framework of a religious, philosophical, and metaphysical thought before the 18th century (Babür, 2009).

When an employee feels unmotivated by their work and believes it to be useless, it can lead to work alienation, an emotional state. From the perspective of the employer, this circumstance is seen as the employee's failure to demonstrate the appropriate attention and interest in his or her work and failing to provide what is expected (Gürsoy, 2014). It arises as a result of the conflict between the task required by the job and the employee's natural being (Mottaz, 1981). Marx introduced the idea of alienation to the world of business in his book "Capital," where he discussed it in the context of the separation of labor from the product, the type of production, the process, and the individual (Davidov, 1997).

Work alienation, in general, is when people get disconnected from the norms, connections, and ideals of their workplace, and this tendency to disconnect is made worse by the meaninglessness of these things (Fettahlıoğlu, 2006). Organizational dysfunction that affects both employers' and employees' behavior results in disagreements, unrest, and undesirable behaviors at work. These occurrences lead to workers feeling alienated from their jobs as a result (Bingöl, 1990).

The five subdimensions of the idea of labor alienation are helplessness, meaninglessness, ruthlessness, isolation, and self-alienation. The state of not being able to discover the ability inside oneself to guide the events and phenomena met

by believing that the individual cannot intervene against the events and phenomena around him/her is defined as the powerlessness dimension (Gürsoy, 2014). Meaninglessness Dimension is the state of discord brought on by the inability to assess an individual's essence, the motivation behind his or her actions, and the belief that the will driving those actions does not belong to the individual (Lindley, 1990). The relentlessness dimension is the idea that rules are no longer taken into account in achieving goals as a result of rules having less of an impact and that breaking rules is required behavior (Seeman, 1959). The state of alienation from the social and physical environment in which the individual is positioned or the reduction of interpersonal relationships is the dimension of isolation (Durkheim, 2006). On the other side, self-alienation occurs when a person's behavior does not conform to his or her expectations for the future or when the person behaves in a manner that is inconsistent with those expectations (Seeman, 1959).

Some factors contribute to the development of unfavorable feelings that affect how alienated employees get from work. When it comes to organizational and environmental issues, while Seeman addresses these causes within a socio-psychological framework, several authors classify them under two primary categories (Babür, 2009). Incorrect perception of organizational management, especially when combined with alienation from work in business life, can lead to significant problems in working activities, such as alienated employees, loss of job and life satisfaction, low productivity, low motivation, low organizational commitment, increase in labour turnover rate, and withdrawal from work (Erdem, 2021).

The feeling of alienation from work is considered a phenomenon that causes negative consequences for employees (Babadağ, 2018). One of the biggest problems faced by organizations is the alienation of employees from the organization and, accordingly, not adopting the organization, not believing in the goals of the organization, and not feeling belonging to the organization (Kasap, 2021). The alienation of the employee from the workplace results in psychological sadness, job discontent, absenteeism, poor performance, burnout, intention to quit, and lack of participation in work (Chiaburu, Thundiyil, and Wang, 2014). In this case, the alienation of employees from their jobs, themselves or the business causes great damage to today's organizations (Yıldız, 2019).

Work alienation can have major repercussions since it makes a person turn away from corporate operations and not want to be involved (Artar, 2018). Performance and service quality have a significant role since the activities of employees in the study's focus area, the health sector, is focused on providing services (Tengilimoğlu, Işık, and Akbolat, 2015). Accurate measurement of health service quality and encouragement of quality service delivery through the use of a rewards system, motivating and monitoring the delivery of health services have become crucial performance criteria in terms of the provision of health services (Aydın,

2007). To some extent, valuing employees, encouraging them to participate in the processes, and taking steps to avoid objectification are essential elements in preventing alienation from the workplace (Söyük and Şengül 2016). Measures such as improving workplace culture, reviewing job descriptions, and increasing employee participation and autonomy can be taken to combat alienation (Gayretli 2023). Healthcare professionals' internal turmoil, unfavorable working conditions, and doubts about whether they are performing their duties as required have an impact on their performance and lead to a feeling of alienation from their jobs.

2.2. Cyberloafing

In the modern world, where technology is advancing quickly and the globe has become a global community, an organization's ability to succeed depends on its ability to deploy its people resources effectively (Çavuşoğlu, Palamutçuoğlu and Palamutçuoğlu, 2017). Organizations have begun to effectively utilize the technological instruments offered by the technology to maintain their success in a continuously changing environment (Ünal and Tekdemir, 2015).

It has been noted that technological advancement and employment prospects in organizations have a beneficial impact on employees' contributions and productivity to the organization (Vitak, Crouse, and Larosa, 2011). The employees have access to an enormous variety of information thanks to the special learning opportunities offered by the Internet, and they can use these opportunities to advance themselves in their professional lives (Greenfield and Devis, 2002; Blanchard and Henle, 2008).

Technological opportunities offered in businesses have provided positive contributions to both employees and organizations but have also caused many negativities (Örücü and Yıldız, 2014). The frequent use of the internet, which is one of the most important inventions of the age, by employees in a way that is not related to work brings up a new "work disruption movement" (Ulusoy and Benli, 2017). In this case, employees' use of workplace e-mail and internet facilities for non-work purposes during working hours is referred to as the concept of "cyberloafing" (Blanchard and Henle, 2008).

When cyberloafing behavior increases, counterproductive behaviors become inevitable and may lead to undesirable consequences such as job dissatisfaction, burnout syndrome, decreased performance and productivity, loss of energy and time. Therefore, it is important to control cyberloafing with electronic control systems and keep it at a certain level (Seçkin, 2020).

Cyberloafing, according to Lim and Teo (2006), is the voluntary practice of checking personal e-mail and surfing irrelevant websites while at work. By utilizing a similar concept, Bock and Ho (2009) define cyberloafing as using company-provided internet resources for personal use while at work. It is stated as

counterproductive work behavior when the employee appears to be doing work and creates free time for himself by surfing in the virtual world (Albar, 2019).

Researchers use many terminologies to describe cyberloafing in the both national and international literature (Genç and Tozkoparan, 2018). The concept of cyberloafing is expressed as "cyberloafing", virtual sloth "cyberslacking" (Vidak, Crouse, and LaRosa, 2011; Garrett and Danziger, 2001), virtual loafing "cyberbullying" (Blanchard and Henle, 2008), deviant internet use "cyber deviancy" (Weatherbee, 2010), "non-work related computing" (Pee, Woon and Kankanhalli, 2008). (Bacaksız, Rujnan and Seren, 2018; Karataş and Avcı, 2017). The terms "cyberloafing," "cyber mischief," and "cyberloafing" are all used in the national literature to describe the practice (Örücü and Yıldız, 2014).

Receiving or sending personal e-mails, surfing websites, shopping online, using social media, and messaging behaviors are all examples of cyberloafing behaviors that are typically observed in businesses, as described in the previous definitions. Even so, other online inappropriate and illegal behaviors are referred to as "cyberloafing" or "electronic virtual harassment," such as browsing adult entertainment sites (obscene sites and gambling sites), cyberbullying, sexual harassment, and abuse (Piotrowski, 2012).

Web browsing and personal e-mail exchanges were the initial categories used by (Lim, 2002) to categorize cyberloafing activities. It was categorized as e-commerce activities, personal communication activities, and personal information research/monitoring activities by Mahatanankoon, Anandarajan, and Igbaria (2004). Cyberloafing activities are divided into two categories by Blanchard and Henle (2008): serious and minor. Based on Li and Chung's study, Doorn (2011) divided cyberloafing activities into four main categories. These include social interaction, learning new things, leisure activities, and virtual emotional engagement.

On the other hand, cyberloafing behavior is divided into four categories: personal learning, abusive/deviant, habitual/addictive, and regeneration. On three key aspects, Doorn (2011) assessed the elements that contribute to cyberloafing behaviors. These include organizational, professional, and personal factors.

Researchers present two opposing opinions regarding the effects of cyberloafing behaviors in their studies. Employees who engage in minor cyberloafing behaviors are said to have a good impact on organizations and provide an opportunity for employees to grow and learn. On the other hand, cyberloafing is also said to have negative repercussions for organizations (Örücü and Yıldız, 2014). Erdem (2021), states that with cyberloafing, employees' skills and creativity towards their professions can increase and learning behavior can develop.

Employees may get tired and exhausted from time to time due to excessive workload, as well as when they do not have a job, they may get bored and overwhelmed, and employees may show cyberloafing behavior. However, although cyberloafing is stated as a negative behavior within the scope of counterproductive work behavior, some scientists argue that it can be useful in reducing stress and increasing motivation (Merdan, Erdem and Gümüşsoy, 2022). In this respect, cyberloafing behaviors in the workplace may benefit an individual by lowering stress levels, but they may not benefit the organization (Anandarajan, Simmers, and D'Ovidio, 2011). From a different perspective, such employee actions result in production and financial losses, use of corporate resources, productivity loss, network issues, and cybercrimes, which result in legal, financial, and temporal losses (Mills, Hu, Beldona and Clay, 2001; Xiao-chun and Ya-ping, 2010).

The employee's cyberloafing behaviors at work may result in legal repercussions when we take the legal aspect into account. A total of 29 cases were sent to the Court of Cassation between 1997 and 2021. Due to employees' tendency to engage in such behavior, legal actions may be taken that could result in employers terminating the employment contract. Also, employees may have more leisure time and engage in cyberloafing activities during times when there are fewer demands placed on their time. On the other hand, when the work demands are high, a person who is physically exhausted may have a propensity for cyberloafing (Henle and Blanchard, 2008). Thus, to avoid cyberloafing, it is crucial to maintain a balance between work and leisure demands (Kılıç, 2017).

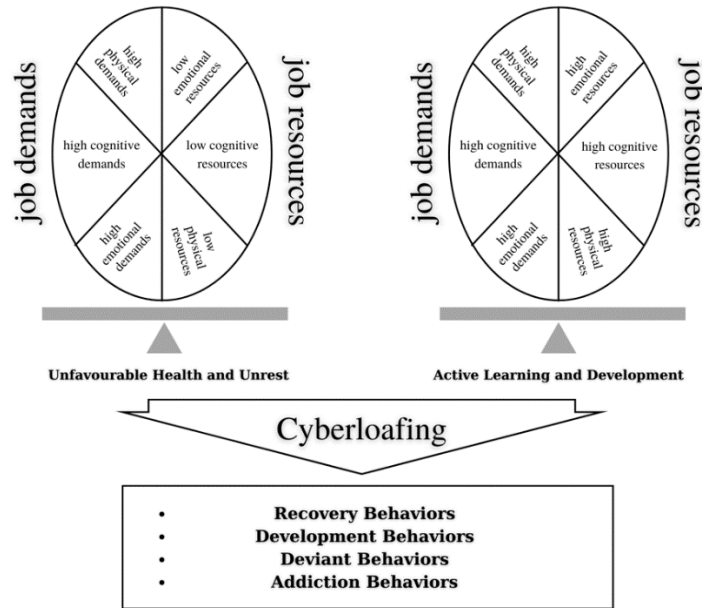

Figure 1: DISC Model (Demand-Induced Strain Compensation Model) and its Relationship with Cyberloafing (Doorn, 2011).

In order to prevent cyberloafing behaviors in the workplace, employers should determine to what extent they will tolerate serious and minor cyberloafing behaviors in order to avoid different problems (Blanchard and Henle, 2008). Employees' cyberloafing behaviors in the workplace may cause them to interfere with their work. When the rulings of the Court of Cassation are analyzed in this context, it can be seen that employers file lawsuits against their employees who engage in cyberloafing behavior.

Internet technology thus offers both individuals and organizations limitless potential and advantages, but it also presents enormous obstacles for businesses. Organizations should understand how to benefit from these advantages by avoiding these drawbacks (Al-Shuaibi, Shamsudin, and Subramaniam, 2013).

2.3. Work Alienation and Cyberloafing

Today, the internet and information technologies are widely used and serve as crucial tools for many jobs across all sectors (Çavuşoğlu et al., 2017). Employees engage in off-the-job behaviors as a result of work alienation, which includes negative emotions like reluctance to work, meaninglessness, loneliness, powerlessness, and irregularity (Gürsoy, 2014). The practice of cyberloafing is one of the non-work behaviors that may be seen as a result of workplace alienation (Babadağ, 2018).

The inability of the employee to meet his/her expectations regarding his/her position in the organization, the lack of career expectations, the loss of focus on his/her job due to conflicts within the organization, and feeling like indifference and carelessness towards his/her job all contribute to the emergence of alienation from work (Chiaburu et al., 2014). Those who experience these emotions might not give their work essential devotion and priority and instead turn to leisure activities (Babadağ, 2018).

Individuals who experience alienation from work may exhibit cyberloafing behaviors, which is defined as using the technological facilities provided to improve working conditions for non-work activities during working hours (Jia, Jia and Karau, 2013). It is defined as employees engaging in non-work behaviors with internet access during working hours, directing the time they should spend for work to behaviors such as surfing the internet, dealing with e-mails, watching videos, and playing games (Blanchard and Henle, 2008). Cyberloafing is a form of withdrawal behavior that can manifest in various work settings, involving activities like online shopping during office hours or downloading music while working from home. However, cyberloafing at home during the pandemic differs from our current understanding of cyberloafing in a traditional office context, primarily due to the evolving nature of remote work during these unprecedented times (Reizer et al. 2022).

The usage of the internet in businesses has numerous advantages, including improved employee communication, lower workload, and elimination of unnecessary transactions. Yet, using these facilities carelessly while on the job has several adverse consequences for the business and the employees (Anandarajan et al., 2004). Additionally, as a result of the advancement of technology, cyberloafing activities may now be carried out using both advanced mobile devices and business personal computers with internet connection. Our research shows that those who use personal internet-connected devices engage in more cyberloafing behaviors.

3. Research Methodology

3.1. Sample Selection and Data Collection

The population of the research consists of 4042 people including all healthcare professionals (physicians, nurses, midwives, laboratory staff, medical secretaries, administrative staff, etc.) except cleaning staff, security staff, patient caregivers working in a public hospital, a health sciences university health practice and research center and a private hospital. The required information to represent the universe was determined to be at least 351 health professionals chosen using the convenience sample method in line with the formula " $x=Z(c/100)2r(100-r)$, $n=N x/(N-1)E^2 + x$, $E=\text{Sqrt}[(N - n)x/n(N-1)]$ ", to disclose the existence of this relationship in the research.

A total of 1847 people in three organizations were contacted during the research; questionnaires and consent forms were distributed, however, only 797 of those contacted returned the forms. The questionnaires of 195 participants in the study were not analyzed because they were inaccurate, incomplete, and filled out by personnel who did not belong to the target group. Within a 95% confidence interval, the gathered data were assessed.

3.2. Method

The research employed the questionnaire approach to obtain data. There are three sections to the questionnaire. The first section has statements with 16 questions to ascertain the sociodemographic characteristics of the personnel, including questions about gender, age, education, marital status, title, and professional experience. The "Work Alienation Scale," created by Mottaz (1981) and translated into Turkish by Yumuk (2011), was applied in the second section. The scale has three subdimensions: self-alienation, meaninglessness, and powerlessness. There are 7 questions in each dimension, for a total of 21 questions. In the scale form, questions ranging from 1 to 7 indicate a lack of power, questions ranging from 8 to 14 indicate a lack of meaning, and questions ranging from 15 to 21 indicate a degree of self-alienation. The Likert scale has five points: (1) strongly disagree, (2) disagree, (3) slightly agree, (4) agree, and (5) strongly agree.

In the third section, Örucü and Yıldız's (2014) "Cyberloafing Scale" was applied. The cyberloafing scale consists of 14 questions, with 7 questions in each of the two subdimensions of significant and negligible cyberloafing. The crucial cyberloafing dimension is represented by questions numbered 1, 3, 4, 5, 6, and 7, whereas the minor cyberloafing dimension is represented by questions numbered 2, 9, 10, 11, 12, and 13. The scale is a five-point Likert scale: (1) strongly disagree, (2) disagree, (3) slightly agree, (4) agree, and (5) definitely agree.

The work alienation scale's reliability coefficient Cronbach's alpha value was 0.824, and the cyberloafing scale's reliability coefficient Cronbach's alpha value was 0.896. These results demonstrate the high reliability of both scales. Using the SPSS 22 program, the study's kurtosis and skewness values were initially analyzed to see whether the data had a normal distribution or not. Since the study data's kurtosis and skewness values were within the range of 1, it was concluded that the data complied with parametric tests and the normal distribution; the *t*-test and analysis of variance were utilized in the analyses.

3.3. Hypotheses of the Research

Work alienation, also known as distancing from work, causes the employee to be mentally and physically distanced from his/her job. If an employee is alienated from work, he/she will probably try to compensate for this situation with cyberloafing behaviour (Kurtulmuş and Yiğit, 2016). Babadağ (2018), who examined the effects of work alienation on cyberloafing, stated in his study that work alienation positively and significantly affects sub-dimensions such as important and unimportant cyberloafing. Seçkin (2020), who examined whether perceived social exchange affects work alienation and cyberloafing behaviours, found that work alienation positively affects cyberloafing behaviours and that work alienation has a mediating effect on the relationship between perceived social exchange and cyberloafing.

Altınışik ve Onağ (2021), in his study on job satisfaction, cyberloafing and work alienation, found that employees' cyberloafing behaviours have a positive and significant effect on their organisational alienation. Özcan and Candemir (2021), who stated that there is no relationship between work alienation and cyberloafing, found that cyberloafing has a weak negative significant relationship with the meaninglessness sub-dimension of work alienation.

Nair and Vohra's (2012) study showed that the work alienation of organisation members tends to influence counterproductive behaviours. According to the study of Yıldız et al. (2015), cyberloafing behaviour is one of the behaviours that negatively affect productivity in the same way. For this reason, it was thought that work alienation would increase cyberloafing as an independent variable while formulating the hypotheses. It is predicted that the variables selected within the scope of this research may have different effects on each other and that work alienation and cyberloafing behaviour may vary depending on sociodemographic factors. In this context, the following hypotheses were developed.

Employees who experience alienation from work may turn to non-work behaviours (Seçkin 2020). Cyberloafing behaviour is expressed as one of the non-work counterproductive behaviours that an employee experiencing work alienation may turn to (Babadağ 2018). Based on this, the following hypothesis 1 was designed for the relationship between work alienation and cyberloafing:

Hypothesis 1

H₀: There is no connection between cyberloafing and work alienation.

H₁: Cyberloafing and work alienation are related.

When the literature is examined, researchers have stated that there may be a relationship between various sociodemographic variables and work alienation Moç

(2018), Durmaz (2015), Gürsoy (2014) and Karahan (2014). Based on this, the following hypothesis 2 was designed for the relationship between sociodemographic variables and work alienation:

Hypothesis 2

H0: There is no association between sociodemographic variables and the subdimensions of work alienation.

H1: There is a connection between sociodemographic variables and the subdimensions of work alienation.

When the literature is examined, researchers have stated that there may be a relationship between various sociodemographic variables and cyberloafing Vitak et al., (2011), Akca (2013), Özkalp et al., (2012), Garrett and Danziger (2008). Based on this, the following hypothesis 3 was designed for the relationship between sociodemographic variables and cyberloafing:

Hypothesis 3

H0: There is no association between sociodemographic variables and cyberloafing or any of its subdimensions.

H1: There is a connection between sociodemographic variables and cyberloafing and its subdimensions.

3.4. Findings

The sociodemographic data of the participants is displayed in Table 1. Of the participants, 68.6% (n=413) were female, 27.1% (n=163) were between the ages of 25 and 30, 40.4% (n=243) had undergraduate education, 63.8% (n=384) were married, and 34.9% (n=210) had professional experience between 0 and 5 years. 85.5% of respondents (n=515) said they were satisfied with their jobs, and of them, 41.7% (n=251) employees in public hospitals, 25.4% (n=153) employees in private hospitals, and 32.9% (n=198) employees in university hospitals.

Table 1: Demographic Characteristics (N=602)

Demographic	Category	Frequency	Per. %
Gender	Woman	413	68,6
	Male	189	31,4
Age	24 and below	113	18,8
	25-30	163	27,1
	31-37	138	22,9
	38-45	126	20,9
	45 and above	62	10,3
Education	High School	127	21,1
	Associate Degree	153	25,4
	Undergraduate	243	40,4
	Postgraduate	79	13,1
Marital Status	Married	384	63,8
	Single	218	36,2
Title	Physician	64	10,6
	Nurse	226	37,5
	Midwife	23	3,8
	Labourer	32	5,3
	Medical Secretary	95	15,8
	Other Health Personnel	74	14,6
	Administrative Staff	88	14,6
Professional Experience	0-5	210	34,9
	6-10	129	21,4
	11-15	104	17,3
	16-20	75	12,5
	21 and above	84	14,0
Years of Service in the Institution	0-5	308	51,2
	6-10	145	24,1
	11-15	64	10,6
	16-20	50	8,3
	21 and above	35	5,8
Duration of Employment in the Institution	8 hours	378	62,8
	10-12 hours	168	27,9
	16 hours and above	56	9,3
Departments	Internal Sciences	120	19,9
	Surgical Sciences	105	17,4
	Intensive Care	19	3,2
	Emergency Sevice	18	3,0
	Child Diseases	35	5,8
	Laboratory	41	6,8
	Polyclinic	46	7,6
	Radiology	16	2,7
	Administrative Units	91	15,1
Other	111	18,4	
Job Satisfaction	Yes	515	85,5
	No	87	14,5
Managerial Position Status	Yes	45	7,5
	No	557	92,5

Table 1 (Continued): Demographic Characteristics (N=602)

Type of Institution	State Hospital	251	41,7
	Private Hospital	153	25,4
	University Hospital	198	32,9
Mode of Operation	Daytime Only	390	64,8
	Seizure Procedure	212	35,2
Device Used for Internet Access	Corporate Computer	292	48,5
	Personal Device	310	51,5

When the alienation to work means of the studies were analyzed, it was determined to be at a moderate level. The study's findings showed that the mean participant's alienation from their job was ($=2,64\pm0,61$). Powerlessness ($=2,83\pm0,62$), meaninglessness ($=2,45\pm0,58$), and self-alienation ($=2,64\pm0,70$) were found to be the means of the subdimensions of alienation from employment.

Table 2: Mean Scores of Work Alienation and Its Subdimensions

	Mean	Standard Deviation
Work Alienation	2,64	0,61
Powerlessness	2,83	0,62
Meaninglessness	2,45	0,58
Self Alienation	2,64	0,70

Table 3 displays the *t*-test and variance analysis findings for the comparison of work alienation and its subdimensions concerning demographic factors. The results that exhibit substantial differences are shown in this table.

Table 3: Comparison of Work Alienation and Its Subdimensions According to Demographic Variables

	Work Alienation	Powerlessness	Disambiguation	Self Alienation
Gender	0,762	0,023*	0,215	0,656
Age	0,044*	0,013*	0,298	0,181
Education	0,074	0,002*	0,148	0,541
Professional Experience	0,063	0,028*	0,116	0,666
Working Hours	0,031*	0,002*	0,237	0,257
Staff Status	0,033*	0,007*	0,900	0,214
Love Your Job	0,000*	0,000*	0,000*	0,000*
Management	0,004*	0,000*	0,171	0,120
Institution Type	0,089	0,075	0,363	0,042*

(*) is significant at $p < 0,05$ level.

When the work alienation means of the studies were analyzed, it was discovered to be below mean. The researchers discovered that cyberloafing had a mean of ($=1,89 \pm 0,50$), serious cyberloafing had a mean of ($=1,74 \pm 0,60$), while minor cyberloafing had a mean of ($=2,05 \pm 0,70$) (Table 4).

Table 4: Cyberloafing Means

	Mean	Standard Deviation
Cyberloafing	1,89	0,50
Serious Cyberloafing	1,74	0,60
Minor Cyberloafing	2,05	0,70

Table 5 displays the results of *t*-test and variance analyses demonstrating substantial distinctions between cyberloafing subdimensions and demographic factors.

Table 5: Comparison of Cyberloafing and Its Subdimensions According to Demographic Variables

	Cyberloafing	Serious cyberloafing	Trivial Cyberloafing
Gender	0,004*	0,049*	0,001*
Age	0,000*	0,000*	0,007*
Marital Status	0,001*	0,001*	0,005*
Title	0,040*	0,007*	0,028*
Professional Experience	0,002*	0,001*	0,008*
Working Hours	0,001*	0,003*	0,001*
Staff Status	0,000*	0,001*	0,002*
Section	0,006*	0,000*	0,038*
Mode of Operation	0,015*	0,000*	0,312
Love Your Job	0,111	0,047*	0,235
Institution Type	0,000*	0,000*	0,000*
Internet Access Device	0,003*	0,005*	0,005*

() is significant at $p < 0,05$ level.*

The major premise of the study, which is the association between work alienation and cyberloafing, and its subdimensions, were examined using Pearson Correlation analysis (Table 6).

Table 6: Correlation Analysis Results

	W.A.	C.	Disem.	Disam.	S.A.	Imp. C.	Triv. C.
Work Alienation	1	,113**	,785**	,810**	,836**	,096*	,113**
Cyberloafing	,113**	1	,043	,123**	,092*	,917**	,941**
Powerlessness	,785**	,043	1	,459**	,454**	,038	,042
Meaninglessness	,810**	,123**	,459**	1	,560**	,111**	,118**
Self Alienation	,836**	,092*	,454**	,560**	1	,074	,096*
Serious Cyberloafing	,096*	,917**	,038	,111**	,074	1	,728**
Minor Cyberloafing	,113**	,941**	,042	,118**	,096*	,728**	1

* $p < 0,01$ ** $p < 0,05$

A statistically significant positive link between the scores at the $p < 0,01$ level was discovered as a consequence of the Pearson Correlation Analysis carried out to ascertain the relationship between work alienation and cyberloafing. At the $p < 0,05$ level, a substantial positive association between alienation and an essential cyberloafing feature was found. At the $p < 0,01$ level, a substantial positive association between alienation and the minimal cyberloafing component was discovered. Cyberloafing and the dimension of meaninglessness were shown to be significantly correlated at the level of $p < 0,01$. At the $p < 0,05$ level, a significant link between cyberloafing and self-alienation was found. Between the dimension of meaninglessness and substantial and minor cyberloafing, a significant association at the $p < 0,01$ level was found. Self-alienation dimension and serious and minor cyberloafing were found to be significantly correlated at the $p < 0,05$ level. As a consequence, hypothesis 1 was approved in this example, while hypothesis H_0 was rejected because there was a positive and low-level significant association between the total score of work alienation and the total score of cyberloafing. The analyses were used to test the study's assumptions and questions. Using Pearson Correlation Analysis, Hypothesis 1 and the research questions were examined. When the t -test and Analysis of Variance were used to test hypotheses 2 and 3, it was found that there were significant differences between alienation from work and its subdimensions and sociodemographic variables, and H_0 was rejected. When the t -test and Analysis of Variance were used to test Hypothesis 3, it was discovered that there were substantial disparities between cyberloafing and its subdimensions and sociodemographic variables. As a result, H_0 was rejected.

4. Discussion

The participants' cyberloafing behaviors and serious cyberloafing and minor cyberloafing subdimensions indicate a significant difference according to gender in this study, which examined the links between work alienation and cyberloafing in three different hospitals ($p < 0,05$). It was determined that males ($\bar{x} = 2,005$) engaged

in more cyberloafing, serious cyberloafing, and minor cyberloafing behaviors than females ($\bar{x}=1,848$). Their strong interest in politics, football, and financial markets can be attributed to their need to stay up-to-date with current events. The gender variable reveals a significant difference ($p<0,05$) in the subdimension of powerlessness. However, it was found that women ($\bar{x}=2,876$) had higher levels of powerlessness than men ($x = 2,744$), and powerlessness, which is the inability to find the power to intervene in circumstances beyond one's control, may have developed as a result of the difficulties and challenges women face in the workplace. In fact, according to Yumuk (2011), there is a substantial difference between the subdimension of powerlessness and gender, and according to Kartal (2017), Sayü (2014), and Çivilidağ (2017), there is a large difference between alienation from work and gender in their respective research. Overall, the search results suggest that there may be a relationship between gender and work alienation, with women more likely to experience work alienation in certain professions. However, more research is needed to fully understand the relationship between gender and work alienation.

Work alienation differs significantly by age ($p<0,05$). The means for alienation from work ($\bar{x}=2,746$) and powerlessness ($\bar{x}=2,972$) in the age range of 31 to 37 are greater than those in other age groups. Factors like professional expectations and expected promotions not materializing may be useful in explaining the high level of work alienation in the middle age group. There is a significant difference between participants' important and minor cyberloafing subdimensions and their cyberloafing behaviors according to age ($p<0,05$). The highest displaying age group was found to be 24 and under ($\bar{x}=2,211$) based on the age groups. One of the factors contributing to the higher cyberloafing behaviors of healthcare professionals in the age group of 24 and under can be attributed to the fact that young participants use social media applications and online tools more actively. In fact, Oruç (2004) found that the age variable was a contributing factor to alienation from the workplace in his investigations. Young age groups exhibit cyberloafing behaviors more frequently, according to studies by Çivilidağ (2017), Bacaksız et al. (2018), Güngör (2016), Garrett and Danziger (2008), Örucü and Yıldız (2014) and Vitak et al. (2011). Gümüş et al. (2021) found that the total work alienation score of health workers showed a significant difference according to age groups.

There is no significant difference between marital status and work alienation and its subdimensions ($p>0,05$). When the arithmetic means were looked at, it was discovered that single people had higher levels of cyberloafing ($\bar{x}=2,007$), serious cyberloafing ($\bar{x}=1,853$), and minor cyberloafing ($\bar{x}=2,161$) than married people. These levels of cyberloafing and its subdimensions serious cyberloafing and minor cyberloafing were found to be significant according to marital status ($p<0,05$). The high level of cyberloafing behavior among singles may be explained by the fact that they communicate more with their single friends or friends, use social media more frequently than married people, and engage in more social interaction as a result.

There was no correlation between marital status and occupational alienation and its subdimensions, according to Kartal (2017), Yetiş (2013), Moç (2018), and Bahadır (2017). Several studies on the connection between cyberloafing and marital status found significant disparities between the two, according to Güngör (2016), Bacaksız et al., (2018), Ulusoy and Benli (2017), Çavuşoğlu et al. (2017), Örucü and Yıldız (2014).

High school graduates ($\bar{x}=3,006$) were found to have higher levels of powerlessness, and there was a significant correlation between education and this dimension ($p<0,05$). In general, those who have completed high school or equivalent education and are given the chance to work at the lowest levels based on merit may feel powerless because of pressure from their superiors. More educated individuals in their environment may make them less confident in their ability to protect themselves in a crisis, which could lead to a sense of powerlessness. In general, people with a high school and pre-high school education who are given the chance to work at the lowest levels based on merit may feel helpless in the face of pressure from their superiors. The presence of people in his or her environment who are more educated than him or her may produce a loss of self-confidence in defending himself or herself in case of challenges and this may result in impotence. Cyberloafing and its subdimensions did not significantly differ from the schooling variable ($p>0,05$), it was discovered. According to Chak (2004), when educational levels decline, so do cyberloafing practices. In their study on workplace alienation in health professionals, Söyük and Şengün (2016) discovered that workplace alienation in health employees varied depending on educational status. According to Söyük and Şengün's study from 2021, healthcare professionals with college education levels had the greatest mean level of workplace alienation. While Gürsoy (2014), Parsak (2010), and Kılçık (2011) were unable to find a connection between education and alienation from employment, Moç (2018), Durmaz (2015), and Bahadır (2017) did.

The title and work alienation dimensions and subdimensions did not significantly differ from one another, according to the variance analysis results ($p>0,05$). In his study, Gürsoy (2014) also noted that there was no noticeable distinction between work alienation and any of its subdimensions or title. The cyberloafing dimension, as well as serious and minor cyberloafing subdimensions, were found to differ significantly according to the title.

When the variance analysis findings of the comparison of alienation and its subdimensions according to years of professional experience were evaluated a significant difference was discovered between the level of powerlessness and years of professional experience ($p<0,05$). Those who labor between 11 and 15 years ($\bar{x}=2,929$) are the ones who feel the most disempowered. The degrees of serious and minor cyberloafing among the participants, as well as the subdimensions of those levels, were significantly correlated with employee titles ($p<0,05$), and it was

discovered that employees with 0 to 5 years of professional experience ($\bar{x}=2,929$) displayed high levels of cyberloafing behavior. It was established that there was no discernible difference between all scales and subscales and the number of years of employment in the organization. According to Gürsoy (2014), healthcare personnel's feelings of alienation rise as their years of professional experience rise. In his research on nurses, Yetiş (2013) argued that there was no discernible difference between alienation and years of professional experience. According to the research, there is no discernible difference between alienation and years of professional experience, according to Atalay (2013) on bankers, Parsak (2011) on university administrative personnel, and Kartal (2017) on healthcare professionals. Çavuşoğlu et al., (2017), Akça (2013), Lee et al., (2004) stated that there was no significant difference between working time and cyberloafing.

There was no statistically significant difference between the employees' levels of self-alienation, levels of work alienation, levels of powerlessness, and levels of meaninglessness according to their working years in the institution when the results of the analysis of variance of the comparison of the employees according to their working years in the institution were examined ($p>0,05$).

While there is a significant difference between the other subdimensions of powerlessness and self-alienation level and working hours ($p<0,05$), there is not a significant difference between the level of work alienation and its subdimension meaninglessness level and working hours ($p>0,05$). In comparison to other groups, employees who worked 16 or more hours exhibited higher levels of powerlessness ($\bar{x}=3,043$) and work alienation ($\bar{x}=2,790$). Health professionals must be present continuously in some units in order to give 24 hours of uninterrupted service. According to this method of operation, hospital management can allocate tasks following the operational requirements of the relevant units, and in this situation, working for an extended period may be thought of as a taxing and challenging duty for employees. Employees that are unable to meet these requirements may not want to work or may try to make improvements. The employee may feel disempowered if their efforts are unsuccessful and they begin to perceive themselves as a part of the problem. 86.5% of the participants in Bulut's (2010) study admitted to working longer than their given hours. To avoid employees feeling alienated from their jobs, working hours should be taken into consideration. Cyberloafing and its subdimensions showed a significant difference in working hours ($p<0,05$), and when the arithmetic means were looked at, it was observed that such behaviors were more prevalent in those working between 10 and 12 hours ($\bar{x}=2,031$).

According to tenure status, there is a significant difference between cyberloafing and its subdimensions ($p<0,05$). The analysis of the arithmetic means revealed that contracted employees had the highest levels of cyberloafing ($\bar{x}=2,034$), serious cyberloafing ($\bar{x}=1,873$), and minor cyberloafing ($\bar{x}=2,196$). Also, the relationship between tenure status and alienation and powerlessness is significantly different

($p < 0.05$). The level of work alienation ($\bar{x} = 2,790$) and powerlessness ($\bar{x} = 3,021$) was found to be higher in the permanent employees compared to the other groups when we looked at the arithmetic means of the participants. Such behaviors may be displayed as a result of differences in personal rights and financial earnings between permanent staff and other staff classifications. According to employee status, Kaya and Serçeoğlu (2013) showed a statistically significant variation in the degrees of work alienation. In contrast, Yetiş (2013) claimed that in his investigation of healthcare professionals, there was no noticeable variation in the level of alienation from the workplace according to employee status.

According to the department, there is no difference between work alienation and its subdimensions that is statistically significant ($p > 0,05$). Cyberloafing, its subdimensions, and the department all differed significantly from one another ($p < 0,05$). The employees working in the intensive care department were found to have the highest level of cyberloafing behavior ($\bar{x} = 2,210$) when the arithmetic means of the participants according to their departments were evaluated. The provision of health services could be negatively impacted by staff engaging in cyberloafing, particularly those working in intensive care units. The usage of internet-connected devices, where employees may participate in cyberloafing behaviors during work hours, should be restricted and managed in settings where highly sensitive medical services, such as intensive care units, are provided. According to Söyük and Şengün (2016), the mean level of workplace alienation varies depending on the employee's department, with obstetrics department employees reporting the greatest levels on the mean. While Bahadır (2017) concluded that there was no significant difference, Durmaz (2015) and Yetiş (2013) discovered a substantial difference between alienation from work and its subdimensions.

When the results of the *t*-test comparing work alienation and its subdimensions according to the type of work are examined, it is found that there is no significant difference between the participants' levels of work alienation, powerlessness, meaninglessness, self-alienation, and minor cyberloafing ($p > 0,05$). Only the difference between cyberloafing and serious cyberloafing was determined to be statistically significant ($p < 0,05$). When the arithmetic means were compared to the daytime employees, it was found that on-call healthcare professionals engaged in more cyberloafing ($\bar{x} = 1,980$) and serious cyberloafing ($\bar{x} = 1,867$) behaviors. On-call employees may participate in these behaviors to keep themselves awake at night or to pass the time till the end of the workday because of the long working hours. Employees displaying such behaviors at a low level to stay awake during downtime may not be a disadvantage as long as the job is not interrupted throughout the shift and the necessary follow-up is made.

According to job satisfaction, there is no significant relationship between cyberloafing behavior and minor cyberloafing behavior ($p > 0,05$), however, there is

a significant relationship between serious cyberloafing behavior and job satisfaction ($p < 0,05$). Examining serious cyberloafing patterns revealed that individuals who disliked their jobs ($\bar{x} = 1,881$) exhibited more of them than those who did. According to job satisfaction, there is a significant difference in the dimensions and subdimensions of work alienation, powerlessness, meaninglessness, and self-alienation ($p < 0,05$). According to the mathematical means of the survey respondents, those who did not enjoy their jobs reported higher levels of self-alienation ($\bar{x} = 3,162$), powerlessness ($\bar{x} = 3,172$), meaninglessness ($\bar{x} = 2,835$), and alienation from one's work ($x = 3,064$).

Between managerial position and cyberloafing and its subdimensions, there is no statistically significant difference ($p > 0,05$). When the arithmetic means were looked at, it was discovered that individuals without managerial positions were the ones who felt work alienated ($\bar{x} = 2,662$) and powerlessness ($\bar{x} = 2,863$). Employees may become disgruntled if their professional aspirations are not met. According to Kartal's (2014) research, alienation levels among healthcare professionals with administrative responsibilities were lower than those of individuals without such responsibilities.

The level of self-alienation and the type of institution showed a significant difference when the results of the *t*-test of the comparison of work alienation and its subdimensions according to the type of institution were investigated ($p < 0,05$). State hospitals, private hospitals, and university hospitals are just a few examples of the variables based on the type of institution that is within the scope of our study. The analysis of the participants' arithmetic means revealed that state hospital personnel ($\bar{x} = 2,705$) had higher levels of self-alienation than those working in other institutions. There is a significant difference between cyberloafing, serious cyberloafing, minor cyberloafing, and institution type ($p < 0,05$). Employees working in private hospitals exhibit more cyberloafing ($\bar{x} = 2,096$), significant cyberloafing behaviour ($\bar{x} = 1,904$) and minor cyberloafing behaviour ($\bar{x} = 2,287$).

According to the internet device used, there was a significant difference between cyberloafing, serious cyberloafing, and minor cyberloafing ($p < 0,05$). The study finds that using a personal device, cyberloafing ($\bar{x} = 1,970$), substantial cyberloafing behavior ($\bar{x} = 1,810$), and minor cyberloafing behavior ($\bar{x} = 2,130$) are all conducted. To prevent employees from engaging in such behaviors, some organizations should restrict access to the internet on company-owned devices for personal use. Employees should be warned about the use of mobile devices as an additional form of cyberloafing, and the necessary measures should be taken.

5. Conclusion

The study's findings revealed a moderately significant positive association between healthcare professionals' alienation and their degrees of cyberloafing. According to the results, there was no statistically significant correlation between the

cyberloafing total scores and the component of powerlessness. The dimension of meaningfulness and cyberloafing total scores had a statistically insignificant but favorable association. Also, the self-alienation dimension and total cyberloafing scores had a statistically insignificant but favorable connection. An essential cyberloafing dimension and the overall scores of work alienation have a statistically low but substantial positive association. The negligible cyberloafing dimension and overall alienation scores were revealed to have a statistically weakly positive significant association.

The results of Babadağ's (2018) study, "The Impact of Work Alienation on Cyberloafing," were used to analyze 187 desk clerks working for a municipality. According to the study's correlation analysis, there is a strong association between alienation, cyberloafing, and all of its subdimensions in the same direction. According to Babadağ, employees' cyberloafing tendencies could worsen as their degrees of alienation rise. He used regression analysis to examine work alienation as an independent variable and the dependent variables as minor cyberloafing, serious cyberloafing, and general cyberloafing. The regression analysis revealed that both serious and minor cyberloafing was positively and significantly influenced by work alienation. Also, he discovered a strong correlation between overall cyberloafing and work alienation. Similar findings between these aspects and our investigation are revealed by the research. Hence, to lessen cyberloafing behavior, organizations should take into account the causes of work alienation.

To look into the mediating role of psychological contract breach on the impact of intimidation and work alienation on cyberloafing, Yıldırım (2018) conducted a study at hotels operating in Erzurum. According to the correlation analysis, there is a strong and favorable association between work alienation and both significant and minor cyberloafing, the researcher concluded.

In a different study conducted by Seçkin (2020) within the scope of 237 administrative personnel working in the central district municipality of Malatya province, the mediating effect of work alienation on the relationship between perceived social exchange and significant cyberloafing was tried to be determined. As a result of the analyses, as the social exchange perceived by the employees increases, their level of alienation from work decreases and with decreasing alienation from work, employees engage in less important cyberloafing behaviours.

Kasap (2021) collected data from 325 employees working in textile companies operating in Bursa province in his study aiming to determine the relationship between organisational alienation and cyberloafing behaviours. As a result of the data obtained and the analyses performed, a high level of relationship was found between significant and insignificant cyberloafing behaviours and the sub-dimensions of organisational alienation (distancing from self, distancing from the environment, distancing from work, powerlessness, meaningfulness and normlessness).

In this study, it was found that various sociodemographic factors and healthcare professionals' cyberloafing and alienation behaviors were related. These conclusions are framed by some detailed recommendations on the problems. Some of these include; organizations should take into account employee expectations to prevent the growth of alienation and cyberloafing behaviors. As a result, adjustments can be made during lengthy workdays or employees' expectations can be satisfied in a way that doesn't interfere with workflow. Encouraging employees' professional growth through training might, in some cases, help to mitigate the feeling of helplessness. Enhancing the personal privileges of employees who have fewer personal rights can have a big impact on the staff. To stop cyberloafing behaviors, institutional policies or technical measures can be implemented.

To prevent behaviors that would lower organizational efficiency as a result of employees' alienation from their jobs, employers should adhere to the working terms and circumstances. Employees who feel alienated from their jobs may engage in cyberloafing behavior, which needs to be carefully monitored. It is crucial to improve the variables that have an impact on how well healthcare professionals deliver essential health services. Healthcare professionals working in crucial areas of the delivery of healthcare services may be subject to limitations on their ability to use the internet on mobile devices while on the clock.

When the literature is examined, it is seen that there are studies examining the relationship between work alienation and cyberloafing by addressing sociodemographic variables Babadağ (2018), Kasap (2021), Altınışık and Onağ (2021) and Yıldırım (2018). However, it is seen that there is a limited number of studies examining the relationship between work alienation and cyberloafing in the focus of the health sector in the literature. In this context, it is thought that our research will contribute to public, private and university health sector managers and researchers who will address this issue in future studies.

References

- Akça, A. (2013). *Okul Yöneticilerinin İş Dışı İnternet Kullanım (Siber Aylaklık) Davranışlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Albar, B. Ö. (2019). Çalışma hayatında algılanan boş zaman ve sanal kaytarma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 44-53.
- Al-Shuaibi, A. S. I., Shamsudin, F. M. & Subramaniam, C. (2013). Do Human Resource Management Practices Matter in Reducing Cyberloafing At Work: Evidence From Jordan, *Journal of WEI Business and Economics*, 2(2), 1-11.

- Altınışik, F. & Onağ Z. (2021). İş Tatmini ve Sanal Kaytarma Davranışının Örgütsel Yabancılaşma Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 197-207.
- Anandarajan, M., Devine, P. & Simmers, C., (2004). A Multidimensional Sealing Approach to Personal Web Usage in the Workplace in M. Anandarajan and C. Simmers (Eds), *A Personal Web Usage in the Workplace: A Guide to Effective Human Resources Management*. Hensey, PA: Information Science Publishing.
- Anandarajan, M., Simmers, C. A. & D'Ovidio, R. (2011). Exploring The Underlying Structure of Personal Web Usage in The Workplace. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 14(10), 577-583.
- Artar, M. (2018). *İşe Yabancılaşmayı Etkileyen Faktörler ve İşten Ayrılmaya Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Atalay, M. (2013). *Kurumsal Ataletin Yabancılaşma ve İşten Ayrılmaya Niyetine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Aydın, S. (2007). Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Sağlık Hizmetlerinde Performans Yönetimi Anlayışına Geçiş. Ateş, H., Kırılmaz, H., Aydın, S., (Ed.), *Sağlık Sektöründe Performans Yönetimi Türkiye Örneği* içinde (252-277). Ankara: Asil Yayınları.
- Babadağ, M. (2018). İşe Yabancılaşmanın Sanal Kaytarma Üzerindeki Etkisi. *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, 21(39), 207-239.
- Babür, S. (2009). *Turizm Sektöründe Örgütsel Yabancılaşma: Antalya Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Bacaksız, F. E., Rujnan, T. & Harmanlı Seren, A. K., (2018). Sanal Kaytarmaya Karşı Evde Çalışma: Hemşire Akademisyenler Üzerinde Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(3).
- Bahadır, M. (2017). *Sağlık Çalışanlarında İş Stresi ve Yabancılaşma (Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bingöl, D. (1990). *İşyeri Disiplini ve Çalışma Barışı*. Özgün Matbaacılık, İstanbul.

- Blanchard, A. L. & Henle, C. A., (2008). Correlates of different forms of cyberloafing: The role of norms and external locus of control. *Computers in human behavior*, 24(3), 1067-1084.
- Bock, G. W. & Ho, S. L., (2009). Non-work Related Computing (NWRC). *Communications of the ACM*, 52(4), 124-128.
- Bulut, N. (2010). *Hastane İşletmelerinde Çalışma Koşullarının İşgörenler Üzerindeki Yabancılaşmaya Etkisi ve Göztepe Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Chak, K. & Leung, L., (2004). Shyness and Locus Of Control As Predictors Of Internet Addiction and Internet Use. *CyberPsychology & Behavior*, 7(5), 559-570.
- Chiaburu, D. S., Thundiyil, T. & Wang, J., (2014). Alienation and Its Correlates: A Meta-Analysis. *European Management Journal*, 32(1), 24-36.
- Çavuşoğlu, S., Palamutçuoğlu, B. T. & Palamutçuoğlu, A., (2017). İş Tatmininin Sanal Kaytarma Üzerindeki Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 430-444.
- Çivilidağ, A. (2017). İş Yaşamında Sanal Kaytarmanın Kişilik ve Bazı Demografik Değişkenlerle İlişkinin İncelenme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 249-270.
- Doorn, O. (2011). Cyberloafing: A Multi-Dimensional Construct Placed in a Theoretical Framework. Master Dissertation, Eindhoven University of Technology. *Department Industrial Engineering and Innovation Sciences*, Netherlands.
- Durcan, N. M. (2007). *Yabancılaşmanın İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İş Bölümü*, (Çev.: Özer Ozankaya), Cem Yayınevi, İstanbul.
- Durmaz, M. (2015). *Sağlık Çalışanlarında Yabancılaşma Düzeyi: Isparta İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Erdem, A. T. (2021). The mediating role of work alienation in the effect of democratic and autocratic leadership styles on counterproductive behaviors:

A study in Ankara OSTİM industrial zone. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(34), 873-902.

Fettahlıoğlu, T. (2006). *Örgütlerde Yabancılaşmanın Yönetimi: Kahramanmaraş Özel İşletme ve Kamu Kuruluşlarında Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Froom, E. (1992). Marx'ın *İnsan Anlayışı*, Çev.: K. Ökten, Arıtan Yayınevi, 181s., İstanbul.

Garrett, R. K. & Danziger, J. N. (2008). Disaffection Or Expected Outcomes: Understanding Personal Internet Use During Work. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13, 937-958.

Gayretli, Ş. (2023). İşe yabancılaşma kariyer tatmini etkiler mi?. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS)*, 9(3).

Genç, Z. & Tozkoparan, S. B., (2017). Siberaylaklık Nedenleri Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Firat University Journal Of Social Sciences/Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1).

Gümüş, E., Alan, H., Eskici, G. T. & Bacaksız, F. E. (2021). Relationship between professional quality of life and work alienation among healthcare professionals. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 29(3), 342.

Greenfield, D. N. & Davis, R. A. (2002). Lost in Cyberspace: The Web@ Work. *CyberPsychology & Behavior*, 5(4), 347-353.

Gülsever, F. (2016). *Hastanelerde Kurumsallaşma Açısından Kayırmacılığın İşe Adanmışlık ve İşe Yabancılaşma Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Güngör, M. (2016). *Sanal Kaytarma ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Kamu ve Özel Sektör Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Gürsoy, F. (2014). *Sağlık İşletmeleri Personelinin İşe Yabancılaşma Düzeyi: Van İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karataş, A. & Avcı, S.B., (2017). Kamu Kurumlarında Sanal Kaytarma Olgusunun Değerlendirilmesi. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 22.

- Kartal, N. (2017). *Sağlık Çalışanlarında İşe Cezbolma, İşe Yabancılaşma ve Performans Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kasap, M. (2021). Örgütsel Yabancılaşmayla Sanal Kaytarma Arasındaki İlişki: Tekstil Çalışanları Üzerine Bir Çalışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 561-576.
- Karahan, A. (2014). *Algılanan örgütsel destek ve lider-üye etkileşiminin işe yabancılaşma üzerine etkisi* (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, U. & Serçeoğlu, N. (2013). Duygu İşçilerinde İşe Yabancılaşma: Hizmet Sektöründe Bir Araştırma. *Çalışma ve Toplum*, 36(1).
- Kılıç, G. N. (2017). *Öğretmenlerin Okulda İnternet ve Teknoloji Kullanımına İlişkin Sanal Kaytarma Davranışlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi ve Yıldız teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüleri, İstanbul.
- Kılçık, F. (2011). *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin İşe Yabancılaşma Düzeylerine İlişkin Alguları: Malatya Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kiraz, S. (2011). Yabancılaşmanın Kökeni Üstüne. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 147-169.
- Kurtulmuş, M. & Yiğit, B., (2016). İşe Yabancılaşmanın Öğretmenlerin İşten Ayrılma Niyetine Etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 860-871.
- Lee, Z., Lee, Y. & Kim, Y. (2004). Personal Web Usage in Organizations. M. Anandarajan ve C. Simmers (Eds), *Personal Web Usage in the Workplace: A Guide to Effective Human Resources Management* içinde (28-45), Information Science Publishing.
- Lim, V. K. (2002). The IT Way Of Loafing on The Job: Cyberloafing, Neutralizing and Organizational Justice. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 23(5), 675-694.
- Lim, V. K. G. & Teo, T. S. H. (2006). Cyberloafing and Organizational Justice: The Moderating Role Of Neutralization Technique. M. Anandarajan, T. S. H. Teo & C. A. Simmers (Eds.), in *The Internet and Workplace*

Transformation: Advances in Management Information Systems (241-258), Armonk, NY: M. E. Sharpe.

Lindley, D. A. (1990). For Teachers Of The Alienated: Three Defenses Against Despair, *The English Journal*, 79(6).

Jia, H., Jia, R. & Karau, S. (2013). Cyberloafing and Personality: The Impact of the Big Five Traits and Workplace Situational Factors. *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 20 (3), 358–365.

Mahatanankoon, P., Anandarajan, M. & Igbaria, M., (2004). Development of A Measure Of Personal Web Usage in The Workplace. *CyberPsychology & Behavior*, 7(1), 93-104.

Merdan, E., Erdem, A. T. & Gümüşsoy, Y. (2022). Boreout sendromunun üretkenlik karşıtı iş davranışı üzerine etkisinde sanal kaytarmanın aracılık rolü. *Business & Management Studies: An International Journal*, 10(1), 176-191.

Mills, J. E., Hu, B., Beldona, S. & Clay, J., (2001). Cyberslacking! A Liability Issue For Wired Workplaces, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 42(5), 34-47.

Moç, T. (2018). *Örgütsel Adalet Algısının Çalışanların İşte Yabancılaşmaya Etkisinde Tükenmişliğin ve Presenteizmin Rolü*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Mottaz, C. J. (1981). Some Determinants of Work Alienation, *The Sociological Quarterly*, 22, 515-529.

Nair, N. & Vohra, N. (2012). The Concept Of Alienation: Towards Conceptual Clarity. *International Journal of Organizational Analysis*, 20(1), 25-50.

Örücü, E. & Yıldız, H. (2014). İşyerinde Kişisel İnternet ve Teknoloji Kullanımı: Sanal Kaytarma, *Ege Academic Review*, 14(1).

Özcan G. & Candemir F. (2021). İşe Yabancılaşmanın Sanal Kaytarma Üzerindeki Etkisi: Avm Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Disciplines in Economics & Administrative Sciences Studies*, 7(32), 588-602.

Özkalp, E., Aydın, U. & Tekeli, S. (2012). Sapkın Örgütsel Davranışlar ve Çalışma Yaşamında Yeni Bir Olgu: Sanal Kaytarma (Cyberloafing) ve İş İlişkilerine Etkileri. *Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası Dergisi*, 34 (2), 19-32.

- Parsak, G. (2010). *Örgütlerde Yabancılaşma ve İş Tatmini İlişkisi: Çukurova Üniversitesi Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Pee, L. G., Woon, I. M. & Kankanhalli, A. (2008). Explaining Non-Work-Related Computing in the Workplace: A Comparison of Alternative Models. *Information & Management*, 45(2), 120-130
- Piotrowski, C. (2012). Cyberloafing: A Content Analysis of The Emerging Literature. *Journal of Instructional Psychology*, 39.3/4, 259.
- Reizer, A., Galperin, B. L., Chavan, M., Behl, A. & Pereira, V. (2022). Examining the relationship between fear of COVID-19, intolerance for uncertainty, and cyberloafing: A mediational model. *Journal of Business Research*, 145, 660-670.
- Sayü, P. (2014). *Örgütsel Adalet ve İşe Yabancılaşma Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Seçkin, Ş. N. (2020). Algılanan sosyal mübadele, işe yabancılaşma ve sanal kaytarma davranışlarını etkiler mi? mübadele ideolojisinin düzenleyici rolü. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(4), 1207-1227.
- Seeman, M. (1959). On The Meaning of Alienation. *American Sociological Review*, Vol. 24, No. 6, 783–791.
- Söyük, S. & Şengül, H. (2016). Sağlık Çalışanlarında İşe Yabancılaşma. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 10.
- Şimşek, M. Ş., Çelik, A., Akgemci, T. & Fettahlıoğlu, T. (2006). Örgütlerde Yabancılaşmanın Yönetimi Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 569-587.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O. & Akbolat, M. (2015). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi* (7. baskı.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tu, X. C. & Chang, Y. P. (2010, November). An Empirical Study on the Determinants of Cyberloafing: Data Analysis Based on Individual Factors, in *2010 International Conference on E-Product E-Service and E-Entertainment* (pp. 1-4). IEEE.
- Ulusoy, H. & Gültekin Benli, D. (2017). Akademisyenlerin Sanal Kaytarma Davranışları: Bir Kamu Üniversitesi Örneği. *Journal of International Social Research*, 10(54).

- Ünal, Ö. F. & Tekdemir, S. (2015). Sanal Kayıt: Bir Kamu Kurumunda Ampirik Bir Arama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 95-118.
- Vitak, J., Crouse J. & Larosa, R. (2011). Personal Internet Use At Work: Understanding Cyberslacking. *Computers in Human Behavior*, 27, 1751-1759.
- Yetiş, Z. (2013). *Kamu Hastanelerinde Çalışan Hemşirelerde İşe Yabancılaşma*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Yıldırım, F. (2018). Otel İşletmelerinde Yıldırma ve İşe Yabancılaşmanın Sanal Kaytarma Davranışına Etkisinde Psikolojik Sözleşme İhlali Algısının Aracılık Rolü. *The Mediator Role of Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 21, 39.
- Yıldız H., Yıldız B. & Ateş H. (2015). Sanal Kaytarma Davranışlarının Sergilenmesinde Örgütsel Adalet Algısının Rolü Var Mıdır? *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 10 (2), 55-66.
- Yıldız, T. (2019). *Örgütsel Yabancılaşma, Olumsuz Boyutlarıyla Örgütsel Davranış* (1. Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Yumuk, Y. (2011). *Otel İşletmelerinde İşe Yabancılaşmanın İş Tatmini Üzerine Etkisi: Nevşehir İlinde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Weatherbee, T. G. (2010). Counterproductive Use of Technology at Work: Information & Communications Technologies and Cyberdeviancy. *Human Resource Management Review*, 20(1), 35-44.
- Xiao-chun, T. & Ya-ping, C., (2010). An Empirical Study on the Determinants of Cyberloafing: Data Analysis Based on Individual Factors, in 2010 *International Conference on E-Product E-Service and E-Entertainment*.

Ethics Statement: The authors declare that ethical rules have been followed in all preparation processes of this study. Approval was given for the study at the meeting of Afyon Kocatepe University Social And Human Sciences Scientific Research And Publication Ethics Board held on 18.14.2019. In case of a contrary situation regarding scientific ethics issues, all responsibility belongs to the authors of the study and Çankırı Karatekin University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences has no responsibility.

Araştırma Makalesi

Eleştirel Realizm Açısından Bir Değerlendirme: Uluslararası İlişkiler Disiplininin Saçı Var mıdır?

Hüseyin SÜRÜCÜ

Serbest Araştırmacı

hsurucu79@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9104-2529

Öz

Çalışma uluslararası ilişkiler disiplininde verili kabul edilen büyük tartışmaları, beşinci tartışmanın kavram setiyle ilk dört tartışmayı açıklamaktır. Çalışma, Newton mekaniğini kendi düşüncesine uyarlayan Hume'cu bakışın öne çıkardığı dünyadan kaynaklı yaşanan tartışmaların disiplinini tekdüzeleştirdiğini savunmaktadır. Bu sebepten dolayı ilk dört tartışmanın sebebi olan yapıdan bağımsız olarak disiplinin ilerlemesi tartışmalar özelinde tekrar tanımlanabilir mi? sorusuna cevap aramıştır. Soruya cevap bulmak için eleştirel realizm ile uyumlu karmaşıklık ve kuantum teorilerinin kavram seti açıklayıcı araştırmanın basamaklarında kullanılmıştır. Çalışmanın sonunda söz konusu kavram setiyle ilk dört tartışmanın açıklanabildiği ve açıklayıcı araştırma basamaklarıyla literatüre farklı bir açıdan yaklaşma ihtimali görülmüştür. Ayrıca farklı disiplinlere ait kavramların kullanımıyla ontolojik olarak bilimin birliğine destek verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Eleştirel realizm, kuantum teorisi, karmaşıklık, bilimin birliği, büyük tartışmalar.

Jel Sınıflandırma Kodları: D81, F51, Y80, Z100

An Assessment in terms of Critical Realism: Does the Discipline of International Relations have Hair?¹

Abstract

The paper is to explain the great debates accepted as given in the discipline of international relations, the first four debates with the concept set of the fifth debate. It argues that great debates stem from the world brought to the fore by the Humean perspective, which adapts Newtonian mechanics to its own thought, uniformizing the discipline. For this reason, regardless of the structure that caused the first four debates, can the progress of the discipline be re-defined in terms of debates? The paper sought an answer to the question. To answer the question, the concept set of complexity and quantum theories compatible with critical realism has been used in the steps of explanatory research. At the paper, it was seen that the first four discussions could be explained with the concepts set in question and the possibility of approaching the literature from a different perspective with explanatory research steps. In addition, the use of concepts from different disciplines supported ontologically the unity of science.

Keywords: Critical realism, quantum theory, complexity, the unity of science, great debates.

JEL Classification Codes: D81, F51, Y80, Z100

¹ Extended abstract is presented at the end of the article

Geliş Tarihi (Received): 15.05.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 02.12.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Sürücü, H. (2023). Eleştirel realizm açısından bir değerlendirme: uluslararası ilişkiler disiplininin saçı var mıdır?. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 1412-1442. DOI: 10.18074/ckuiibfd.1297221.

1. Giriş

Uluslararası ilişkiler disiplini (Uİ), çalışma sahası olarak 1. Dünya Savaşı'nın hemen arkasından doğsa da içerdiği hususlar bakımından Antik Yunan'a hatta çok daha öncesine dayandırılmaktadır (Özlük, 2019, s. 103). Uİ'nin geçmişten günümüze kadar geldiği noktada yapılan çalışmaların sistematik olarak yapılması için ontoloji - epistemoloji, metodoloji ve terminoloji anlamında ortak bir dile sahip olmasının gerekliliği hususunda çeşitli görüşler öne çıkmıştır. Literatürde bu gibi hususların çoğu Büyük Tartışmaların içerisinde irdelenmiştir.

Çalışmadaki temel soru, tartışmaların sebebi olan yapıdan bağımsız olarak disiplinin ilerlemesi, tartışmalar özelinde tekrar tanımlanabilir mi? Çalışmadaki yapı, Newton mekaniğini kendi düşüncesine uyumlayan Hume'cu bakışın (indirgemeci pozitivizm) öne çıkardığı dünyadır. Çalışma da disiplinde yaşanan tartışmaların kaynağını bu yapı görmektedir. Hatta bu yapının disiplinini tekdüzeleştirdiğini iddia etmektedir. Bu yüzden karadelikler için söylenen başlıktaki cümleyi disiplinin durumuna uyarlamıştır. Çünkü fizikçilere göre karadeliklerin saçının olmaması demek, onları birbirinden ayırt eden özelliklerinin olmaması anlamına gelmektedir (Bekenstein, 2019, s. 30). Ayrıca çalışma, Uİ'deki tartışmaların Hume'cu anlayış içerisinde yaşanmasına rağmen beşinci tartışmanın kavram setiyle diğerlerinin açıklanabileceğini göstermektedir. Bu minvalde çalışmada güdülen amaçlar:

a. Büyük tartışmaları tarihsel ve sebep odaklı gelişimini ortaya koyarak, odaklanılan alanları ve geldiği son nokta olan beşinci tartışmanın ilk dört tartışmadan ayrıldığı noktayı göstermektir.

b. Beşinci tartışmanın temelini oluşturan ve çalışmanın önemli bir iddiası olan eleştirel realizm (ER) perspektifinden karmaşıklık, kuantum fiziğinin kavramlarını metaforik kullanımıyla, tartışmaları açıklayarak ontolojik olarak bilimin birliğine destek olmaktadır.

c. Çalışma, tartışmalarda beklenen ve gerçekleşen arasındaki temel farkın nedenini felsefi yaklaşımdan kaynaklandığını iddia ederek ER'yi görünür kılma amacındadır. Çünkü ER, felsefeyi mevcut bilimlerin "yardımcısı" ve bazen de yeni bilimlere ortaya çıkaran bir araç olarak görmektedir (Patomäki, 2010, s. 64).

Çalışma, iddiasını ispatlamak ve amaçlarını gerçekleştirmek için ileriki bölümlerde açıklanan ER'ye dayalı açıklayıcı araştırmanın basamaklarını kullanmıştır. Bu yöntemle disiplinin sadece dikotomiler arasına nasıl sıkıştığı değil, aynı zamanda bu dikotomilerin nasıl aşılacağı da ortaya koyulmuştur. Böylece Uİ'nin kendine özgü ve merak uyandırıcı tarafı öne çıkarılarak sonraki çalışmalarda disiplinin farklı felsefi yaklaşımları kendi bünyesine adapte etmesine ve etkileşimde bulunduğu diğer disiplinleri, bilimin birliğini de kullanarak etkilemesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Uİ’de yaşanan hem büyük tartışmalara hem de metaforların sosyal bilimlere adaptasyonuna yönelik sayısız çalışma bulunmaktadır. Hatta kuantum teorisinin Uİ alanında kullanılması sonucunda farklı bakış açılarının gelişmesine yol açacağı değerlendirilmektedir (Salter, 2022, s. 262). Özellikle alanda konuyla ilgili çalışmalar hız kazanmış olsa da çalışmaların temelinde Alexander Wendt’in “Quantum Mind and Social Science Unifying Physical and Social Ontology”, James Der Derian ve Alexander Wendt’in editörlüğünde hazırlanan “Quantum International Relations: A Human Science for World Politics” ve Security Dialogue’un Kasım 2020 sayısında “Uluslararası İlişkilerin Kuantumlaşması” üzerine çalışmaları ile Laura Zanotti’nin “Ontological Entanglements, Agency, and Ethics in International Relations” kitabı öne çıkmaktadır. Buna karşın Türk literatüründe ise ER veya karmaşıklık ve kaos özelinde görece az çalışmaya sahipse de, kuantum fiziğinin Uİ’ye uyarlanması ve ER temelli açıklayıcı araştırmaya yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma hem felsefesi hem de yöntem açısından farklıdır. Çünkü Wendt’in çalışması inşacılık yaklaşımının kuantum dinamikleriyle açıklanması yönündedir. Çalışmada Wendt, pozitivist kimliğinden uzaklaşmamaktadır. Zanotti ise çalışmasını kuantum fiziğinin kavramlarını Foucault’un kavramlarıyla özdeşleştirerek yaptığından dolayı felsefi anlamda anti-realisttir. Bu çalışma ise, literatürde sayısız kere ele alınan bir konuyu kuantum ve karmaşıklık kavramlarını metaforik anlamda kullanarak ontolojiyi önceleyen ER perspektifindeki bir yöntemle incelediğinden ayrı bir özellik taşımaktadır.

Bu minvalde çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Uİ’de yaşanan büyük tartışmaların incelenmesine temel oluşturmak amacıyla kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Burada ER ve ona dayalı açıklayıcı araştırmanın basamakları açıklanmıştır. İkinci bölümde tartışmalar belirlenen yöntemle açıklanmıştır. Bu bölümde önce tartışmalar betimlenerek analitik çözümlenmeye tabi tutulmuştur. Betimleme esnasında tartışmaların odağına inilirken, analitik çözümlenmede tartışmaların ortaya çıkmasına neden olan olayların bazılarında (sayfa ve kelime kısıdını aşmamak için) değinilmiştir. Bu ikisi çalışmada aynı anda olacaktır. Analitik çözümlenmede tartışmalar, siyasi, ekonomik, bilimsel ve teknolojik ile kültürel boyutlarda incelenmiştir. Böylelikle ileriki safhalarda anlatılan ontolojik hata ve ontolojinin epistemolojiye indirgenmesinin nedenleri ve doğurduğu sonuçlarla ilgili altyapının teşkil edilmesi hedeflenmiştir. Tikeldengelim aşamasında, dört tartışma ER perspektifinden kuantum ve karmaşıklık teorilerine ait kavramlarla tekrar betimlenmiştir. Geri çıkarım ve farklı soyutlamaları ve teorileri karşılaştırma ile somutlaştırma ve bağlamsallaştırma bir arada irdelenmiştir. Bu aşamada hem Hume’cu hem de tikeldengelim sonucunda yeniden betimlenen tartışmaların geçerli olduğu dünyalar karşılaştırılmıştır. Daha sonra da somutlaştırma ve bağlamsallaştırmada farklı yapı ve mekanizmaların somut durumlarda nasıl belirginleştiği açıklanarak beşinci tartışmanın ayrıştığı nokta ortaya koyulmuştur. Üçüncü bölümde ilk iki bölümde elde edilen çıkarımlardan farklı bir bakış açısıyla yaklaşılarak ileride farklı konularda yapılacak çalışmalara ve ontolojik açıdan bilimin birliğine de katkı sunulması hedeflenmiştir.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Eleştirel Realizm

ER, ontolojik realizm, epistemolojik görelilik ve akılcı yargılamadan (judgemental rationalism) ve bunlarla ilişkili özgürleştirme teorisini içermektedir. Ontolojik realizm, gerçek denilen şeyin oluşumuna yöneliktir. ER, gerçekçiliğin anlaşılabilmesi için dünyanın farklılaştırılmış, yapılandırılmış, katmanlı ve nedensel güçlere sahip olması gerektiğini öne sürmektedir (Patomäki, 2003, s. 8). ER’de gerçek, insanın tasavvurundan bağımsız ve hareket ettiğiinden bilginin geçişsiz hali olarak tanımlanmıştır.

ER’nin ikinci dayanağı olan epistemolojik görecilik, gerçeğin katmanlı olması sebebiyle tüm inançların ve bilgi iddialarının sosyal olarak üretildiğini, bağlamsal ve yanılabilir olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla gerçeklik, sürekli değişime uğratılmaktadır. Hatta bununla ilişkili olarak Bhaskar (2018, ss. 15-16) katmanları, gerçek (ontolojik), aktüel ve ampirik olarak üçe ayırırken katmanların birbirine indirgenemez olduğunu ve bir katmanda ortaya çıkan hususun farklı bir nedene dayanması gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla bilimsel pratikler, belli bir bağlam ya da dünya görüşü içerisinde üretildiğinden her daim geçerliliği yoktur (Yalvaç, 2019). Bhaskar (2018, ss. 15-16) bu durumu bilginin geçişli hali olarak tanımlamaktadır. Bu iki hal birleştirildiğinde geçişli boyutun zaman içerisindeki gelişimi geçişsiz boyut üzerindeki bilginin devamlı üretilmesine ve bu da geçişsiz boyut içerisindeki yapıların devamlı dönüşmesine yol açmaktadır (Bhaskar, 2017, ss. 31-34). Bu husus, her kuramsal açıklamanın kendisini aşabilecek olan ardılı için bir öngörü sağlarken, teorik yapıların ortaya çıktıkları bağlamlar içinde anlaşılmasının gerekliliğini (Biersteker, 2022, s. 203) ve bilginin nasıl karmaşıklaştığını da göstermektedir.

Akılcı yargılama ise, bilginin karmaşıklaşmasına rağmen, sağlam temelli modeller inşa etmenin ve onların doğruluğu hakkında makul yargılarda bulunmanın mümkün olduğu anlamına gelmektedir (Patomäki, 2003, s. 9). Bunun için günün şartlarında araştırılan gerçeğin, bağımsız olarak var olan ve olgu ötesi biçimde aktif olan mekanizmalarının bilgisini üreten modeli seçmektir (Bhaskar, 2018, s. 181). Başka bir deyişle incelenen nesnenin doğasına yönelik akılcı açıklamayı üreteni öne çıkarmaktır.

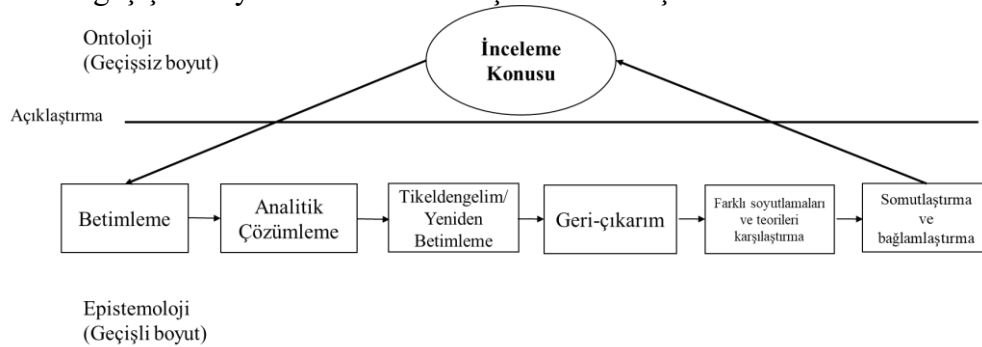
Özgürleştirme ise, ER’nin önemli bir bileşenidir. Özgürleştirmenin özü, anlamların hem sosyal pratikler hem de ilişkiler için gerekli olduğu ve eleştirilebileceği fikrine dayanmaktadır. Çünkü eleştirinin varlığı sadece bilginin geçişsiz ve geçişli hali arasındaki etkileşimin sonucunda ortaya çıkan durumları, bazı teorileri veya söylemleri görmezden gelmesini ya da açıklayamamasını göstermemektedir aynı zamanda bunların insanın düşüncelerini gereksiz yere kısıtladığını da ortaya koymaktadır (Patomäki, 2003, ss. 9-10). Dolayısıyla farklı açılardan olguya

yaklaşarak derin yapıları ve mekanizmaları aramak zihnin özgürleşmesini sağlamaktadır.

2.2. Eleştirel Realizme Dayalı Açıklayıcı Araştırma

ER, bilimsel çalışma için özel bir yöntem geliştirilmesi ihtiyacını gereksiz bulmaktadır. Çünkü bir şeyin ontolojik olarak var olduğunun kabulü (bilginin geçişsiz hali), kendisinin sorun olarak kabul ettiği mekanik neden-sonuç ilişkileriyle (indirgemeci pozitivist yaklaşım) ortaya koyulması (bilginin geçişli hali) temelde ontolojik varlığın bir bileşeninin ya da o anki zaman ve mekana göre tanımlanan kendisinin ortaya koyulması demektir. Başka bir deyişle, sosyal bilimler temalı araştırmalar başta ontolojik ve sonra buna dayalı epistemolojik kabuller içermektedir. Ayrıca sosyal bilimler, doğa bilimlerine göre açık sistemlerdir. Açık sistemlerde çalışan çok sayıda mekanizma vardır ve bu nedenle bilginin entegrasyonu ontolojiden başlamalıdır (Danermark, 2019, s. 371). Dolayısıyla ER, epistemolojik görecelik nedeniyle pozitivist uygulamalara karşı değildir. Karşı olduğu husus, pozitivist yöntemlerin öncelenmesiyle, yöntemin sahip olduğu kısıtlar sebebiyle beklenen hedeflere ulaşamaması ya da göz ardı edilen değişkenleri bulamama ihtimalidir (Danermark vd., 2018, ss. 243-247). İhtimalin gerçekleşmesi sadece pozitivist yaklaşımlara has değildir. Araştırmanın doğası bir yöntemle ya da modele sıkıştırıldığında da benzer sonuçların oluşması kaçınılmazdır. Dolayısıyla çalışmada kullanılan model, kılavuz olarak değerlendirilmelidir (Danermark vd., 2018, s. 179).

Şekil-1'deki model, 6 basamaktan oluşmaktadır (Danermark vd., 2018, ss. 180-181). Model araştırma konusunun geçişsiz boyuttan geçişli boyuta geçerek, bir dizi işleme tabi olduktan sonra konuya neden olan mekanizmaların ya da yapıları ortaya çıkararak geçişsiz boyutta tekrar somutlaştırılmasını açıklamaktadır.²

Şekil 1: Açıklayıcı Araştırma Modelinin Aşamaları

Birinci aşama, betimlemedir. Bu aşamada, inceleme konusu betimlenir. İkinci aşamada farklı bileşenlere, yönlere ve boyutlara ayrılarak anlamlı bir ilişki tespit

² Söz konusu şekil Berth Danermark'ın "Applied interdisciplinary research – a critical realist perspective" isimli makalesinden alınmıştır. Kaynakçada gerekli bilgiler mevcuttur.

edilmeye çalışılır. Üçüncü ve dördüncü aşamalar, Hume tarafından betimlenen nedenselliği temel alan ve indirgemeci pozitivizmin düşünce modellerinden farklı bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Hatta bu modelin gücünü bunlar oluşturmaktadır. Hume'cu düşünce modellerinde tümdengelim ve tümevarım önemliken bu modelin can alıcı noktaları üçüncü aşamadaki tikeldengelim (retroduction) ve dördüncü aşamadaki geri-çıkarmadır (abduction). Tikeldengelimde tespit edilen ilişkiler, yeni teorilerle tekrar betimlenir. Çalışma özelinde bu noktada kuantum fiziği ve karmaşıklık teorilerinin kavramları kullanılmıştır. Böylelikle araştırma konusuna ilişkin özgün fikirler yeni bir bağlam içerisinde tekrar konumlandırılmıştır. Geri çıkarım aşamasında tikeldengelim için hangi niteliklerin var olması gerektiği sorusuna cevap aranarak bağlamın doğası açıklanmıştır. Beşinci aşamada ise üçüncü ve dördüncü aşamalarda ortaya koyulan ilişkilerin geçerliliğini sağlayan bağlamın görece açıklayıcı gücü ortaya konulmuştur. Bu işlem, dördüncü aşamanın bir parçası olarak da uygulanabilmektedir. Son olarak altıncı aşama olan somutlaştırma ve bağlamaştırmada farklı yapı ve mekanizmaların somut durumlarda nasıl belirginleştiği incelenerek oluşan yeni durum ortaya koyulmuştur (Danermark vd., 2018, ss. 133-181). İşte bu nokta Kuhn'un deyimiyle olağan bilimin, söylem gücünü tam anlamıyla yitirdiği noktadır.

3. UI Disiplinindeki Tartışmaların Açıklanması

Disiplindeki tartışmalarla ilgili bazı şüpheler vardır (Teschke, 2003, ss. 3-4). Literatürde tartışmaların olmadığı ve disiplin tarihinin de bu olmayan tartışmalar üzerinden yazılmamasının gerektiğine yönelik yorumlara rastlanılmaktadır (de Carvalho vd., 2011, ss. 754-755; Schmidt, 2006, s. 256). Tüm bunlara rağmen çalışma, tartışmaları ER perspektifinde irdeleyerek disiplin tarihinin yazımına hakim felsefenin sahip olduğu kısıtların belirlenmesine ve yapılacak çalışmalarda kullanılacak farklı yaklaşımlarla bunların aşılmasına ve disiplinin ilerlemesine yardımcı olma hedefindedir. Çünkü tartışmaların tarihsel dizilimi, dizilim sırasındaki gelişimlerin disiplin üzerindeki etkileri ve disiplin tarihinin büyük tartışmalar özelinde konumlandırılması ontolojik anlamda disiplinin gelişimine de işaret etmektedir. Çalışma da tartışmaların, zamanın ruhunu gözetilerek yenilendiğini düşünmektedir.

3.1. Betimleme ve Analitik Çözümleme

3.1.1. Birinci Tartışma (İdealizm-Realizm 1919-1950)

Tartışmanın temeli, I. Dünya Savaşı'nın yıkımının bir daha olmamasına yönelik soruya dayanmaktadır. Disiplinin kurucu miti olarak da görülen birinci tartışma, realistler ile idealistler arasındadır (Kahler, 2018, s. 36). Öznesi, metot ya da bilim felsefesinden ziyade kuram olmuştur (Şatana, 2015, s. 17).

3.1.1.1. Siyasi Boyut

Fransız İhtilali sonrasında kuvvetlenen milliyetçilik akımlarının ve self determinasyon ilkesinin etkisiyle artan devlet sayısı, devletlerarasındaki sınır sorunları, Almanya'nın güvenlik sorunu, 1870'li yıllardan sonra Avrupa Uyumunun dayandığı bloklar arasındaki askeri, siyasal ve ekonomik dengenin yıkılması sonucunda güç dengesindeki değişimlerin hesap edilememesi ve olası savaş durumunu engelleyebilecek kişi veya kurumun eksikliği sonrasında artan belirsizlik ortamının getirdiği korku, savaşın ortaya çıkmasını ve yıkıcı etkisinin artmasını kolaylaştırmıştır (Sander, 2013a, ss. 343-353). Bu dönemde yaşanan iki olay bundan sonraki dönemleri derinden etkilemiştir. Birincisi, ABD'nin Üçlü İtilaf Devletleri tarafında savaşa girmesidir. Bu hamle ABD'nin bağlaşıklarına güç kazandırsa da, ABD Başkanı Wilson'un savaş sonrası tahayyül ettiği dünyayla bağlaşıkları arasındaki ayrımı su yüzüne çıkarmıştır. İkincisi de, Karl Marks'ın öğretilerini rehber edinen Lenin tarafından Bolşevik İhtilali'nin gerçekleşmesi ve sonrasında Sovyet Sosyalistler Birliği'nin (SSCB) kurulmasıdır. Savaş sonrası dönemde Lenin ve Wilson'un politikalarında Avrupa merkezli olmamaları ve savaştan sonra programlarını buna göre şekillendirmeleri uluslararası politikada bağlamının değiştiği noktadır. Çünkü savaş sonrası dönemde Avrupa'nın üstünlüğünü yitirdiğinden dolayı Avrupa politikasının yerini dünya politikası almıştır. Ayrıca savaş sonrasında imzalanan barış anlaşmalarının mağlup devletlere dayattıkları hususların halklar üzerinde oluşturduğu nefret, Üçlü İttifak'ta bulunan İtalya'ya verilen sözlerin tutulmaması ve Milletler Cemiyeti'nin etkisizliği gibi diğer siyasi sonuçlara da yol açmıştır (Sander, 2013b, ss. 384-393).

3.1.1.2. Ekonomik Boyut

Savaş öncesinde, endüstri devrimi sonrasında üretim için artan yeni pazarlar, biriken sermayenin yeni yatırım alanları ve hammadde ihtiyacı Avrupa'nın zenginleşmesine katkı sağlarken yeni sorun alanlarının ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır (Sander, 2013b, s. 346). Bunun yanında savaştan önce dünya finans düzeninin millileştirilmesi, devletlerin altın kaynaklarını güven altına almak istemesi ve seferberliği kolaylaştırmak için devletlerin sabit kur sisteminden ayrılmaları altın standardını çökertmiştir (Gilpin, 2017, ss. 162-163). Başka bir deyişle liberal ve merkantilist politikalar, hem devletlerarasındaki ilişkilerin dönüşmesine hem de toplum katmanlarındaki yapıyı değiştirerek sosyal gerilim ve tehlikelerin önünü açmıştır.

Hume'cu bir yaklaşımla savaşa yol açan ekonomik sebeplerin ortadan kaldırılmasıyla her şeyin normalleşeceğine dair inanç, 1922 Cenevre Konferansı'nda altın-kur standardının oluşturulmasını sağlamıştır. Fakat savaş öncesinde finansal güç olan İngiltere'nin savaş sonrasında gücünün azalması Büyük Buhrana giden yolu açmıştır. Dolayısıyla savaş sonrasında Avrupa'da meydana gelen ekonomik kriz, yerel refahı ve uluslararası rekabeti uluslararası normlardan daha önemli hale getirmiştir (Gilpin, 2017, ss. 164-165). Tüm bunlar Almanya'da Nazilerin, İtalya'da Faşistlerin iktidara gelmesini kolaylaştırmıştır

(Sander, 2013a, ss. 17-26). Ayrıca bu dönemde SSCB, Avrupa'nın kapitalist düzeninden farklı yeni bir ekonomik modelle ortaya çıkmıştır. Bu düzenin savaş sonrasında kurucusu olan Lenin, kapitalist sistemin dünyayı geliştirdiğini kabul ederken, gelişmenin eşit dağılmadığını vurgulamıştır (Gilpin, 2017, s. 56). Bu yaklaşım ileride kendi kurduğu sistemin dayanağını teşkil etmiştir.

3.1.1.3. Bilimsel ve Teknolojik Boyut

Dönemin öncesinde yaşanan teknolojik ilerlemelerin etkisi de problemlerin ortaya çıkışını etkilemiştir. Bunlardan bazıları 1763'te buharla çalışan makinenin icadı, 1807'de buharlı makinenin gemilere uygulanması, 1840'da ilk düzenli okyanus ötesi buharlı gemi seferleri, 1844'te ABD'de ilk ticaret amaçlı telgraf servisinin hizmete sokulması, artan gemi ve silah endüstrisindeki diğer gelişmeler her düzeyde beklenmeyen sonuçlara sebebiyet vermiştir. Bunlara sahip olan devletler, diğer devletler karşısında bir güç olarak ortaya çıkarken kendi içlerinde farklı sosyo-ekonomik sonuçlar doğurmuştur. Tüm bunlar diğer boyutlarla birleştiğinde güç dengesinin bozulmasına, belirsizliğin artmasına ve aktörlerin belirsizliği kendilerine göre yorumlamasına neden olmuştur.

3.1.1.4. Kültürel Boyut

İki dünya savaşı arasındaki dönemi değerlendiren realistler, idealistleri uluslararası siyasetin gerçeklerini analiz etmekten çok, dikkatlerini uluslararası siyasette reforma odaklanan bir grup ütöpik pasifist ve hukukçu olarak görmüştür (Schmidt, 2013, s. 14). Buna karşı realistler, dünyanın olması gerektiği gibi değil, olduğu gibi incelenmesi gerektiğini vurgulayarak onlara karşı çıkmışlardır (Yalvaç, 2014, s. 44).

O zaman akla iki farklı düşünce temeli olmasına rağmen tartışmanın neden kuram üzerine olduğu gelmektedir. Bunun nedeni, Hume'un zamanın ruhu ve açıklama gücü gereği Newton mekaniğini indirgemeci yaklaşımla yeniden yorumlaması sonucunda oluşturduğu dünyanın sorgulanmayarak tartışmaların bu yapı üzerinde yapılmasıdır (Patomäki, 2003, ss. 22-24). Bu yapının dayandığı bilim felsefesi pozitivistdir. Ayrıca 1900'lerin başlarında siyaset bilimi çalışmalarında etkili paradigma olan hukuk teorisi bile bundan etkilenerek uluslararası ortamı izole bir ortam olarak tasvir etmiştir (Willoughby, 1918). Bu zemindeki tartışma, Mason'ın deyimiyle algısal realizm ile idealizm arasında epistemolojik temellidir (Mason, 2015, s. 139).

İdealistlerin temel aldığı Kant'ın dünyası da Hume'cudur. Çünkü O da Hume gibi nedenselliği durağan; nesnelere aklın doğası gereği nedensel olarak birbirleriyle ilişkili ve nesnelere tözü yoktur (Groff, 2013, s. 50). Bunlardan dolayı, O'nun dünya düalist olmasına rağmen ahlaki nedenler, fenomenlerin determinist zincirlerini değiştirmede etkisizdir. Fakat idealistler için cehalet ve anlayış eksikliği, uluslararası çatışmanın birincil kaynağı olduğundan cumhuriyetçilik ve

ticaretin uygarlaştırıcı etkisi kalıcı bir barış umudunu artırmaktadır (Patomäki, 2003, ss. 33-34). Ayrıca idealistler, ilerlemenin ancak insana bulaşan irrasyonel arzuları ve zaafı kontrol etmek için aklın geliştirilmesini ve bunun kullanılması sistemin kontrolü için uluslararası süreçlerin daha iyi anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Bir bakıma barışın sağlanması, otoriter rejimlerin olmamasına ve ticarete indirgenmiştir. Aynı düşünce savaş sonrası dönemde Wilson prensiplerinde de görülmektedir. Hatta idealistler, devletleri normatif ve kuralcı bir analize yönlendirdiğinden, uluslararası örgütlenmenin önemini vurgulayarak uluslararası kurumların bir barış çağı kurmada önemli bir rol üstlenebileceğini değerlendirmişlerdir (Vasquez, 1998, ss. 33-34). Fakat iki savaş arasında yaşanan durum, realist yaklaşımı öne çıkararak, idealizmi arka plana itmiştir. Bu yaklaşım da indirgemeci bir yaklaşımla 19. yüzyılda Avrupa Uyumu'ndan sonra tesis edilen güç dengesini sabit kabul ederek çalışmalarını yürütmüştür (Özlük, 2019, s. 107). Bu dönemde idealist düşüncenin temeli olarak görülen hukuk teorisini destekleyenler ile kendilerine çoğulcular ismini verenler arasında da bir tartışma yaşanmıştır. Bu tartışmada çoğulcular, hukuk teorisinin modern karşılıklı bağımlılık durumuyla tamamen tutarsız olduğunu savunarak, devletin artık her şeye kadir olmadığını ve diğer tüm otorite kaynaklarından muaf tutulamayacağını açıkça göstermişlerdir (Schmidt, 2013, s. 17). Bu üçüncü tartışmada ortaya çıkan yaklaşımın köklerini ve indirgemeci yaklaşımın etkisini göstermek açısından önemlidir.

3.1.2. İkinci Tartışma (Gelenekselcilik-Davranışsalcılık 1950-1970)

İkinci büyük tartışma, sosyal bilimleri, özellikle siyaset bilimini zaten derinden etkileyen ve "gelenekçileri", "davranışçılar" veya "bilim adamları" ile karşı karşıya getiren davranışçı devrimi bağlamında gerçekleşmiştir. Tartışma, "klasik yaklaşım" olarak adlandırdığı yaklaşımı savunmaya çalışan Hedley Bull ile Morton Kaplan arasındaki entelektüel alışverişle sembolize edilmiştir (Schmidt, 2013, s. 14). Literatür incelendiğinde ikinci ve üçüncü tartışmalar kronolojik olarak birbirleriyle iç içe geçmiştir. Bu yüzden temelde iki tartışma döneminin siyasi, bilimsel ve teknolojik ile ekonomik boyutları bu bölümde irdelenmiştir. Fakat kültürel boyutları kendi bölümlerinde farklı olarak anlatılmıştır.

Tartışma, özü bakımından metodoloji üzerine odaklanmıştır (Şatana, 2015, s. 18; Vasquez, 1998, s. 32). Bu odaklanma, kümülatif bir uluslararası siyaset teorisi geliştirme görevine yardımcı olan bilimsel yöntemlerin yaygın kabulü ve kullanımı yoluyla alanın bilimsel kimliğinin geliştirilmesine yardımcı olmuştur (Schmidt, 2013, s. 14).

3.1.2.1. Siyasi Boyut

ABD ve SSCB, II. Dünya Savaşı'nın açtığı yıkımın büyüklüğüne rağmen diğerlerine görece ayakta kalmıştır. Bu iki büyük devletin birbirlerine karşı olan güvensizlikleri, Soğuk Savaş dönemini ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş, galip iki

büyük devletin ve bu devletlerin etrafında kümelenmiş diğer devletlerin arasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın doğrudan birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğü döneme verilen isimdir. Soğuk Savaş'ın kutuplarını oluşturan iki devlet, dış politikalarında benzer adımlar atmışlardır. Bunlardan birincisi kıtanın tümünü eline geçirene ya da kıtayı paylaşan sınırdaş devletleri “nötralize” ederek görelî bir güvenliğe kavuşana kadar genişlemedir. İkincisi kıtaya en yakın bölgelerin denetimi ya da en azından buralarda dost hükümetlerin işbaşına gelmesine yardımcı olmaktır (Sander, 2013a, ss. 224-225). Bu minvalde yaklaşıldığında, dönem içerisinde iki devleti karşı karşıya getiren krizler ile Kuzey Atlantik Paktı (NATO), Varşova Paktı, Avrupa Birliği'nin (AB) temeli olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (COMECON) gibi kurumların kurulması daha anlamlı hale gelmiştir.

Bu dönemde kurulan önemli kurumlardan biri de Birleşmiş Milletler (BM)'dir. Kuruluşu esnasında Milletler Cemiyeti'nden ders alınmıştır. Bunun için, BM'nin yalnız büyük devletlerin değil, mümkün olduğu kadar çok sayıda devleti içine alacak şekilde tam bir dünya örgütü olmasının yolları araştırılmıştır. Ayrıca dünya barışına ve güvenliğine yönelecek tehditlere karşı çıkmakta duraksamayacak kadar güçlü az sayıda “az sayıda büyük devletler grubu” oluşturulmuştur. Her ne kadar eleştirilecek yanları olsa da kurum, uluslararası sorunların görüşüldüğü, gerginliklerin azaltılmaya çalışıldığı bir forum olarak Milletler Cemiyetinden daha fonksiyoneldir (Sander, 2013a, ss. 204-205).

3.1.2.2. Ekonomik Boyut

Savaş sonrasında iki ekonomik öncelik ağırlık kazanmıştır. Bunlardan birincisi, ekonomik kalkınma ve tam istihdam; ikincisi de 1930'ların yıkıcı ekonomik milliyetçiliğine geri dönüşün engellenmesi için istikrarlı bir dünya ekonomik düzeninin kurulmasıdır (Gilpin, 2017, s. 167). Birinci öncelik, Avrupa'nın yıkılmış halinden tekrar düzliğe çıkması, mevcut Sovyet etkisinin önüne geçilmesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü Avrupa'daki yıkıma çözüm bulunmadığı takdirde, SSCB'nin “eşitlik”çi söylemleri savaştan yeni çıkan ülkeleri etkileme ihtimali artmaktadır. Bu kapsamda Keynes'in teorileri, Avrupa'nın kalkındırılması için öne çıkarılmıştır. Özellikle bu teoriler, savaş sonrası Marshall yardımlarının temeli olarak görülmelidir. O dönemde Avrupa'da seçilmiş kalkınma stratejisi uygulanmıştır. Bu minvalde gelişmiş devletler, bir önceki teknolojileri çevreye vermeye başlayarak hem bir sonraki teknoloji için gerekli olan malzemeyi üretme fırsatı yakalamış ve kendilerini çevreye nazaran üstün durumda tutacak olan teknolojiyi sahip olmuş hem de katma değer bakımından düşük, fakat yaşam için gerekli olan ürünü daha az maliyetle çevreden almıştır (Toye, 2013, ss. 31-35). Stratejinin kalkınmayı Gayri Safi Milli Hasılaya (GSMH) indirgemesi literatürde “30 Mutlu Yıllar”ın başlangıcı olarak görülse de; sonunda çeşitli sosyal gerilimlere sebebiyet vermiştir.

İkinci öncelik istikrarlı bir dünya düzeni kurmaktır. Bu amaçla Bretton Woods Konferansı düzenlenmiştir. Konferansta hükümetlere kendi politikalarını izleme yönünde bir özgürlük verilirken para, sabit kur (dolara dayalı altın) üzerine oturtulmuştur. Bu sistemde sonradan Dünya Bankası adını alan Uluslararası Yapı ve Kalkınma Bankası (IBRD), Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasını kolaylaştırmak, Uluslararası Para Fon (IMF) para sistemini denetlemek ve ödemeler dengesinin zorlukları yaşayan devletlere orta vadeli kredi sağlamak, Dünya Ticaret Örgütü'nün temeli olan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) üyelerin hayat seviyelerini yükseltmek, reel gelir ve efektif talepte istikrarlı bir büyüme ile dünya kaynaklarında tam kullanımı sağlamak, üretimin ve uluslararası ticaretin geliştirilmesine yardımcı olmak için kurulmuştur. Savaş sonrası dönemde devlet, bu sistem içerisinde büyük rol üstlenmiştir (Gilpin, 2017, ss. 167-170; Yılmaz, 2007, ss. 314-315). Keynesgil politikaların etkisi, uluslararası ticaretin büyümesini ve küresel ekonomik karşılıklı bağımlılığın artmasını kolaylaştırmıştır. Fakat ABD'nin Vietnam savaşını finanse etmek için milyarlarca dolar ihraç etmesi, dış açık vermeye başlamasına ve enflasyonun yükselmesine yol açmıştır. Bu durum aşırı değerlenmiş olan dolara karşı açıktan saldırılar başlamış, başta Fransa ve İngiltere olmak üzere birçok ülke yoğun bir şekilde dolar satmış ve karşılığında altın almıştır (Akbay, 2011, s. 4). Bu durumun yarattığı panik ileriki yıllarda Bretton Woods sisteminin çökmesine yol açmıştır.

3.1.2.3. Bilimsel ve Teknolojik Boyut

ABD'nin savaşın bitiminde atom bombasını kullanması, SSCB karşısında geçici bir üstünlüğe neden olsa da, bunun yaratmış olduğu dengesizlik, SSCB'nin atom bombası yapmasıyla iki kutup arasında görece bir dengeye ulaşmıştır (Sander, 2013a, ss. 218-220). Denge Soğuk Savaş döneminin kutup başlarını oluşturan ABD ve SSCB'nin fizik disiplinindeki kutuplara benzer özellikler taşımasına ve disiplinde fizik terimlerinin yoğun kullanılmasına yol açmıştır.

Dönem içerisindeki bilimsel gelişmeler genellikle askeridir. Örneğin transistörün 1947 yılında, entegre devrenin, 1958 yılında lazerin icadı sonrasında sayısal haberleşme sistemleri keşfedilmiştir. Ayrıca günümüzün vazgeçilmezi olan internet 1960 yılında ABD Savunma Bakanlığı tarafından ARPANET adıyla kurulmuştur. Bu dönem aynı zamanda uzay çalışmaları açısından da önemlidir. Her iki süper güç, insanlı ve insansız uzay boşluğuna araç göndermiş ve ABD ilk defa Ay'a insanlı uçuş gerçekleştirmiştir (Yılmaz, 2007, ss. 249-250). Uzay çalışmaları ülkelerin Dünya'yı uzaydan izlemek ve olası riskleri azaltmak, transfer etmek veya kaldırmak amacıyla uydu sistemleri ve uzay istasyonları kurmalarına giden yolu da açmıştır.

3.1.2.4. Kültürel Boyut

Tartışmanın temelini oluşturan davranışçılık yaklaşımı, 1920 ve 1930'lu yıllardaki Chicago Okulu'na dayanmaktadır (Yalvaç, 2014, s. 45). Okul, Chicago'yu kentleşme tarihi bakımından kendine münhasır bir özellik taşıdığını düşünmektedir. Özellikle endüstri devriminin ABD'de ilerlemesi, demiryolu taşımacılığındaki gelişmeler, İç Savaş sürecinde bölgenin önemli bir ticaret merkezi haline gelmesi sonucunda hem finans hem de kültür merkezi olmuştur. Bu durum göç, ırkçılık, düşük yaşam kalitesi, salgın hastalıklar ve güvenlikle ilgili çeşitli problemlerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır (Kara, 2011, ss. 366-369). Okul'un iddiasına göre insan davranışları üzerindeki asıl etki, bireyi çevreleyen fiziksel ve sosyal çevreden kaynaklanmaktadır. Bunun ispatı için şehir bir laboratuvar olarak kullanmış ve Okul, geliştirdikleri ampirik sosyoloji metodolojisini kullanmıştır (Dolu, 2010, s. 205). Bu minvalde bakıldığında disiplin, Okul'un çalışmalarını yürüttüğü siyasi, ekonomik ve bilimsel/teknolojik gelişmelerle savaş sonrası gelişmeler arasındaki benzerliği kullanabileceğini değerlendirmiştir. Ayrıca dönem içerisinde ABD-SSCB etrafında oluşmaya başlayan denklem, her bir ülkenin destekçisi olan devletlerin birbirlerine ve takip ettikleri devlete karşı tutumları, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin etkileri belirsizliğin hakim olduğu bir karışıklık ortamı oluşturmuştur. Bu süreç yaklaşık 20 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Muhtemelen ki, dönem içerisinde Davranışsal Okul'un görüşlerini benimseyenler, istatistiki-kantitatif yöntemleri kullanarak bu belirsizliği anlamlandırmaya çalışmışlardır (Yalvaç, 2014, s. 46). Bu sayede disiplinin, uluslararası sistemin karakteristik davranışının hangi koşullar altında istikrarlı kalacağını, hangi koşullar altında dönüşeceğini ve dönüşümün yönünü belirleyebilmeyi hedeflemişlerdir (Navon, 2001, s. 614). Bu hedefin ortaya çıkmasında dünyanın iki kutuplu olması ve fizik kurallarının açıklama gücünün disiplin üzerindeki etkisinin yadsınamayacağı değerlendirilmektedir.

3.1.3. Üçüncü Tartışma (Paradigmalar arası tartışma 1960-1980)

1970'li yılların başında realistler, çoğulcular ve yapısalcılar arasında gerçekleşen paradigmalar arası tartışma, üçüncü tartışma olarak bilinmektedir (Schmidt, 2013, s. 15). Bu tartışma temelde 1970'lerde davranışsal ekolü öne çıkaran realizmin, uluslararası siyaset alanında, özellikle ekonomik alandaki ve aynı zamanda barış ve güvenlik meseleleriyle ilgili olayların bazılarıyla uyumsuzluğu sebebiyle ortaya çıkmıştır (Wæver, 1996, s. 150).

3.1.3.1. Kültürel Boyut

Keynesgil iktisadın çıktısı olan sanayi sektöründeki şişirilmiş ücretler, kentlere aşırı göçü tetiklemiş ve sonrasında şehirlerdeki sosyal gerilimlerin ve eşitsizliklerin artmasına ve çatışmalara neden olmuştur (Toye, 2013, ss. 47-57). Bunun yansıması ekonomide "stagflasyon"a (hızlanan enflasyonla birlikte yavaşlayan büyümeye) UI'de de (Sander, 2013a, s. 334);

- Uluslararası sistemin iki kutbu olan ABD ve SSCB edilgenliğe sürüklenerek çevre aktörlerin görece bağımsız hareketlerine,
- Komünist bloktaki Çin Halk Cumhuriyeti'nin üçüncü güç durumuna yükselmesine,
- Petrolün üreticileri tarafından silah olarak kullanılmasına yol açmıştır.

Mevcut teoriler bu hareketleri açıklamada yetersiz kaldığından literatürde arayış tetiklenmiştir. Farklı alanlar için farklı yaklaşımlar önerilmiştir. Bunun sonucu olarak devletlerarası düzeyde realizm (Neo-realizm), devlet dışı aktörleri incelemede çoğulcular ve devletlerarası eşitsizlikler ise yapısalcılar öne çıkmıştır (Yalvaç, 2019). Bu üç paradigmanın bir arada var olması hem üçüncü ve dördüncü tartışmanın dayanağını oluşturan Kuhn'un "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" isimli kitabının da etkisi vardır. Kitapta Kuhn (2014, s. 14), hangi görüşün seçileceği hususunu sosyolojik ve psikolojik olduğunu söylemiştir. Çünkü bilimsel bilgi üreten kişilerin inanç ve tercihlerinden soyutlanamayacağını belirtmiştir. Ayrıca her bir paradigma çözümlenecek sorunların niteliği konusunda farklı görüşlere sahiptir. Çünkü her birinin bilim kıstasları ve tanımları farklıdır. Dolayısıyla farklı düşünce gruplarına sahip iki grup aynı yöne baksalar da farklı görecektir (Kuhn, 2014, s. 248). Bu minvalde üç farklı paradigmaya sahip olanlar disipline baktıklarında gördükleri şeye göre hangisini uygulayacaklarını seçmiştir. Bu da her bir paradigmanın birlikte var olmasını sağlamıştır.

3.1.4. Dördüncü Tartışma (Pozitivizm-Post-pozitivizm 1980-)

1980'li yıllarından ortasından itibaren pozitivizm-post-pozitivizm tartışması literatürde kendini göstermeye başlamıştır. Uİ'nin belirleyici tartışmalarından biri olan post-pozitivist teorilerin bazıları, eleştirel teori, post-yapısalcılık, post-kolonializm, feminizm, yeşil politika gibi teorilerdir (Lapid, 1989, ss. 235-239). Tartışmanın özü, epistemoloji ve ontoloji uzlaşmazlığıdır.

3.1.4.1. Siyasi Boyut

Bu dönemde ortaya çıkan iki kutup arasındaki yumuşama, devletlerin giderek politikalar üzerindeki belirleyiciliğini azaltmıştır. Vietnam Savaşı'nda ABD'nin düştüğü durumun halk tarafından öğrenilmesi ve hükümete yönelik protestoların olması bölgedeki birliklerin çekilişinin sadece hükümet eliyle değil, halkın da tepkisiyle gerçekleşmesi bunun bir örneğidir. Bu değişimler ulus devletler, devlet üstü kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri gibi aktörlerden oluşan "küresel siyaset" anlayışını ortaya çıkarmıştır (Bayar, 2008, s. 28). Küresel siyaset, sivil toplum örgütlerin ve uluslararası örgütlerin görünürlüğünün yanında etkisinin de artmasını kolaylaştırmıştır (DPT, 2000, s. 55). Darfur'daki vahşetin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (ICC) havale edilerek gerekli yaptırımların talep edilmesi buna örnektir (Chanda, 2009, ss. 116-117). Küresel siyasetin yeni halinin Westphalia sisteminin temel taşları olan egemenlik ve ulus-devlet, uygulamada erozyona, ilkeler düzeyinde ise saldırıya uğradığı yönünde görüşleri artırsa da (Fukuyama,

2005, s. 111), dönem içerisindeki bazı gelişmeler bunun düşünüldüğü gibi Hume'cu dünyanın öngördüğü şekilde doğrusal ilerlemediğini ispatlamıştır. Örneğin; SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi ve ABD'nin işgale karşı bölgede bazı dini grupları silah başta olmak üzere çeşitli desteklerde bulunması, bu desteklerin ileride yol açtığı meydan okumalar, Yugoslavya'nın parçalanması sonrası çıkan iç savaşta Bosna Hersek'te yaşanan soykırım, Irak-İran Savaşı, Kuveyt'in Irak tarafından işgali sonrası BM'nin aldığı müdahale kararı sonrası yaşanan Körfez Savaşı ve 11 Eylül Saldırıları sonrası NATO'nun beşinci maddesini işletmesiyle Afganistan'ın işgali gibi bazı olaylar devletlerin hala başat aktör olduğunu ve devlet üstü kurumların işlevsiz kalabileceğini göstermiştir.

3.1.4.2. Ekonomik Boyut

II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik gelişmeler, dünya pazarlarını birleştirerek uluslararası ekonomide bütün aktörleri karşılıklı bağımlı hale getirmiştir (Farazmand, 1999, s. 511). Hatta buharlı geminin icadı, Panama Kanalı'nın açılması, dünyanın ilk konteyner gemisi Ideal-x, hava taşımacılığının başlaması ekonominin gelişmesindeki evreler olarak görülmüştür (Chanda, 2009, ss. 27-62). Gelişme sadece bölgesel birleşmelere ve devlet üstü ekonomik organizasyonların oluşumuna zemin hazırlamamış, aynı zamanda Dünya Ticaret Örgütü (WTO), IMF, Dünya Bankası gibi devlet üstü ekonomik organizasyonlar ile AB, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) gibi bölgesel birleşmeler bugünün ekonomi politikalarını belirleyen organizasyonlar olmuşlardır (DPT, 2000, ss. 3-5; Köse, 2003, s. 11).

Ekonominin hızlı bir şekilde gelişmesi, olumlu özellikler taşısa da, bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Özellikle ülkeler arasındaki bağımlılığın derinliği ve ülkelerin yeni ekonomik gelişmelerdeki fırsat ve tehditleri tam değerlendirememesi iç-dış işleri ayırımının belirsizleşmesine yol açmıştır (Clinton, 1988, s. 3). 1997'deki Güneydoğu Asya Krizinden günümüze kadar gelen küresel krizler sonrasında yaşananların devletlerin iç işleri üzerindeki ağırlığı bunu doğrulamaktadır (Chanda, 2009, s. 313; Masson, 2001, ss. 11-14).

3.1.4.3. Bilimsel ve Teknolojik Boyut

Bu dönemde silikon çiplerin işlem gücünden dolayı teknoloji ve bilimsel ilerleme hızlanmış ve bilginin üretilmesinin yanında bilgiye ulaşımın, dağıtımın ve manipülasyonun önü açılmıştır (Friedman, 2003, s. 32). ARPANET'ten internete evrimleşen teknolojide bilgi devamlı genişlemiştir. Bunun sonucu olarak sadece insanların bilgi üzerindeki sorgulaması kalkmamış ve bireyler verilere dönüşmemiştir, aynı zamanda bilginin üretilmesi ve kullanımı üzerindeki tekel giderek devletlerden kişilere inmiştir (Kissinger, 2018). Gelişmeler aktörlerin etkilerinin yanında niteliklerini ve niceliklerini artırmıştır.

3.1.4.4. Kültürel Boyut

Bu dönem, “post pozitivist” yaklaşımlar öne çıkmıştır. Bu yaklaşımların ortaya çıkmasında iki etken rol oynamıştır. Bunlardan birincisi, Kuhn’un paradigma değişimi Hume’cu anlayışın tersine, bilimsel gelişmenin normal evrelerinde sürekli ve azar azar bir birikimle oluşmasına rağmen önemli dönüm noktalarının süresiz sıçramalar biçiminde gerçekleştiği yönündeki fikirlerin sonucunda (Kuhn, 2014, s. 12) indirgemeci pozitivistin dayandığı nedenselliğin her şeyi açıklayamadığı ve gerçeğin devamlı değiştiğinin fark edilmesidir. Bunun bir yansıması olarak gerçeğin var olmadığını ve inşa edildiği yönünde bir anlayış belirmiştir. Dolayısıyla bu dönemdeki teorilerin bazıları anti –realisttir. İkincisi de, indirgemeci pozitivist felsefenin yoğunluğunu taşıyan önceki yaklaşımların Soğuk Savaşın aniden bitişini ve sonrasında ortaya çıkan sorunları açıklamadaki yetersizliği, “açıklamak” yerine “anlamaya” yapılan vurguyu artırmasıdır. (Şatana, 2015, s. 21). Bu nedenlerden dolayı "post-pozitivist" terimi, daha geniş bir entelektüel gelenekler yelpazesinden yararlanan yaklaşımlara atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Hepsinin ortak noktası, sosyal süreçlerin incelenmesinde pozitivist dışlamaktır (Kurki ve Wight, 2013, s. 23). Post-pozitivist teorilerin pozitivist dışlamaları onları indirgemeci pozitivist anlayışla mücadele ettiği anlamını taşımamaktadır. Çünkü nedenselliği sadece pozitivist bir anlayışın açıklanmasının bir koşulu olarak görmüş olmalarına rağmen nedensellik yerine "kararları şekillendiren" ve "pratiği oluşturan" "kurucu kurallar"dan bahsetmeyi tercih etmişlerdir (Kurki, 2008, s. 135). Bir bakıma nedenselliği indirgemeci pozitivistin setiyle açıklayarak ve kendilerine nedenselliği çağrıştıran yeni kavramlar üretmişlerdir. Fakat literatürde reddedilen yöntemlerin veya kavramların yerine veya ötesine geçmesi gerekenler yönünde bir anlaşma olmaması post-pozitivist teorileri, tutarlı bir kuram olmaktan ziyade bir yaklaşım olmakla itham edilmesine neden olmuştur (Jackson ve Sørensen, 2013, ss. 246-247). Başka bir deyişle Smith’in iddiası olan Hume’cu yaklaşım dışlansa da, Hume’un bilim dünyasındaki söylem hâkimiyeti farklı şekilde tekrar ortaya çıkmıştır (Smith, 1996, s. 38). Çünkü epistemoloji ve ontoloji uzlaşmazlığı kaynaklı bu tartışma sorguladığı epistemolojiyi aşmak yerine onun da varlığını kabul ederek bir alan açmayı tercih etmiştir. Hume’cu yaklaşımın modası geçmiş ve savunulamaz iddiaları ve post-pozitivistin tutarsızlıkları ve eksiklikleri ışığında, bazı Uİ teorisyenlerini "rasyonalist yaklaşımlar (gerçekçi veya liberal) ile yorumlayıcı yaklaşımlar (esas olarak postmodernist, postyapısalcı ve eleştirel) arasındaki ortayı bulmaya çalışmışlardır (Navon, 2001, s. 624). Bu dönemde çalışmanın ana noktalarını oluşturan beşinci tartışmanın felsefi altyapısı olan eleştirel realizmin görünürlük kazanması, kaos ve karmaşıklık teorilerinin hızlanması bu yansımalarından birkaçıdır.

3.2. Tikeldengelim

Tikeldengelim ile amaç, bir önceki aşamada analitik çözümlemede ortaya çıkan ve zamana göre değişmeyenleri Tahko (2021, s. 4)’ya göre indirgenebilen değişkenleri ortaya koyarak onları çalışmanın odağındaki karmaşıklık ve kuantum ile ilişkili

kavramlarla yeniden betimlemektir. Analitik çözümlenmeye ontolojik bakıldığında, değişmeyen hususlar göze çarpmaktadır. Bunlar;

- Doğa bilimlerinin, özellikle Newton'un mekaniğinin pozitivist bir yorumu ve insan doğasının yasalarını, insan anlayışının değişmez işlemleri veya belki de diferansiyel veya diğer matematiksel formüllerle ifade edilebilen değişmez davranış olarak tanımlamak için benzer basit formüller bulmanın mümkün olacağı fikrini yorumlayarak bir düşünsel yapı ortaya çıkaran Hume'cu bakış;
- Ekonomik modellerin ortaya çıkışı, yükselişi ve genişlemesiyle ilişkili kavramlar, fırsatlar ve sorunlar;
- Uluslararası sistemde başat aktör olan devletlerin sistem içerisinde kendini ve diğer aktörlerin konumlarını, etkilerini tam hesaplayamamalarından kaynaklanan pratik ve teorik sorunlar;
- Sistemin anarşik yapısı,
- Sistemin çıktılarının sisteme tekrar girdi olarak eklenmesidir.

Post-pozitivist teoriler de bahsedildiği üzere, bilimsel olgu ve olaylar, kanunlar, teoriler nesnel dünyanın bir tasavvuru değil, zihnin kurgularıdır. Zihin bu kurguları da gerçekliğe karşılık gelmeyip tamamen yapay ve semboliktir. Fakat bu olgunun ontolojik anlamda gerçek olmadığını göstermemektedir. Bunun için nesnel kavranır hale getirmek için yapılmış sembolik bir dil olan matematik ve fizik biliminden yararlanılmalıdır (Topaloğlu, 2005, ss. 61-62). Fizik bilimi, bağımsız varlığa sahip ama hareketsiz olmayan varlıkları incelediğinden hem çalışmanın özü hem de disiplinin fizik terimlerini kullanması Uİ disiplini açısından uygundur (Özcan, 2014, s. 167). Bu noktada “Neden Newton mekaniği yerine kuantum ve karmaşıklık teorilerinden yararlanıldı?” sorusu akla gelmektedir. Newton mekaniği iki cismin birbirlerine etkisi üzerinden hareket etmektedir. Çevre ve diğer faktörler göz ardı edilmektedir. Hume da bunu daha sistematik hale getirerek bir yapı oluşturmuştur. Fakat gerçek (ontolojik) boyut bundan farklıdır. Bu boyutta her şey karmaşık uyabilen bir sistemdir ve doğrusal olmayan bir hareket vardır. Çevre dahil bütün her şey girdi olarak değerlendirilmektedir. İkinci soru kuantum ve karmaşıklık teorileri arasındaki ilişki nedir? sorusudur. Her iki teori Newton mekaniğinin mekanik neden sonuç ilişkisine karşıdır. Kuantum, Newton mekaniğinde ölçüm sürecine son vermiştir. Karmaşıklık ve kaos ise Newton'un nedenselliği yani determinist bakış açısı bağlamında olayların ve olguların önceden tahmin edilebilirliğini ortadan kaldırmıştır. Bunların her ikisi de ER ile uyumludur. Kuantumun uyumlu olduğu Sürücü (2021, 2022)'nün çalışmalarında, karmaşıklık teorisinin uyumluluğu da Kavalski (2007)'nin çalışmasında gösterilmiştir. Bu perspektiften yaklaşıldığında bazı kavramların tanımlanması gereklidir. İlk kavram, karmaşıklaktır. Karmaşıklık, bir sistem içerisindeki bileşenlerden, kendi aralarında ve aynı zamanda içinde yer aldıkları sistem ve çevresi arasında karşılıklı ilişkilerden, etkileşimden ve bağlantılı olma durumundan kaynaklanan olgu olarak tanımlanmıştır (Mitleton-Kelly, 1997).

İkincisi, karadeliktir. Yüksek kütleli yıldızların ömürlerinin sonunda nükleer yakıtlarının bitmesi sonucu çekime artık karşı duramayıp çökmeleri ile oluşan karadelikler bir zamanlar çevrelerini etkileyen gök cisimleridir (Semiz, 2018, s. 7). Bu minvalde çalışmadaki karadelik metaforu, Hume'cu bakış açısının oluşturduğu indirgemeci pozitivism kaynaklı dünyadır.

Üçüncü kavram, karmaşık uyabilen sistemlerdir. Bunlar zaman ilerledikçe birbirleri ve çevre ile öngörülemeyen ilişki içerisinde bağlantı kuran ve davranışlarını, elde ettikleri çıktılarını kendilerine girdi olarak uyarlanması sonucunda kendini çevreyle uyumlandıran sistemlerdir (Maxfield, 1997, ss. 79-81). Bu özelliği gereği yapılar (Buckley, 1968, s. 491; Zohar, 2018, s. 18):

- Çok sayıda bileşen içermektedir. Bileşenler arasındaki ilişki her zaman somut ve doğrusal değildir.
- Çevreleriyle ve birbirleriyle devamlı iletişim halinde olmaları onların kendi kendilerini düzenlemelerini sağlamaktadır.
- Yapının bugünü, geçmişiyile ilintilidir. Fakat geçmişte olanlar tam olarak çözüle bile, bugünkü sistem üzerinde her birinin ne kadar payı olduğu bilinmemektedir.
- Yapıyı oluşturan hiçbir unsur, sistem içerisinde ne anlam ifade ettiğini bilmemektedir. Bu yüzden sistem içerisindeki her unsur kendi bekasını sürdürmek için sistemin bütününden bağımsız hareket etme özelliğine sahiptir.

Dördüncü kavram belirsizliktir. Belirsizliğin nedeni başlangıç değerlerine hassas bağımlılık ve sistemdeki çıktılarını tekrar girdi olarak girmesi sonucu oluşan karmaşıklığıdır. Belirsizlik kavramı aktörler tarafından Rathbun'a göre dört şekilde algılanmaktadır (Rathbun, 2007, ss. 533-536). Buna göre, anarşik ortamın getirmiş olduğu beka korkusuna dayalı realist belirsizlik, eksik bilgi ve uygulama içeren pazarlık oyunlarına özgü bilinmezlikten kaynaklı rasyonalist belirsizlik, anarşik uluslararası ortamın getirdiği karmaşıklıktan kaynaklı bilişsel belirsizlik, normlar ve kimliklerin tam belirlenmediği fakat büyük ölçüde sosyal olarak oluşturulmuş bir dünyadan kaynaklı inşacı belirsizliktir. Dolayısıyla her bir aktör karmaşık uyabilen bir sistem olarak belirsizliği kendine göre farklı şekilde algılayarak tepki vermektedir. Bu tepkilere üretilen cevaplar, doğrusal olmadığı gibi aynı belirsizliği referans alan aktör de aynı şekilde cevap vermemektedir. Bu aktörlerin karşılaştığı durumlarda başta realist, bir zaman sonra inşacı ya da bütün belirsizliklerin önceki deneyimler, reel durumun yarattığı eğilimler, halin şartları ve önceki deneyimler ile reelin yarattığı şartların ortamdaki diğer bileşenlerin süzgecinden geçmesi sonucunda oluşan deneyimlerine göre davranmasına neden olmaktadır. Eleştirel realizm, bunu düşünümSELLİKLE (reflexivity) izah etmektedir. Çünkü düşünümSELLİK aktörün kendi bekasını etkileyen durumlarda uygun cevapları üretmesini sağlamaktadır (Archer, 2000, s. 255, 2010, s. 277). Bu husus hangi belirsizliğin ne kadar karar üzerinde etkili olacağını tam olarak hesap edilemeyeceğini ortaya koyduğundan bilişsel belirsizlikle de uyumludur.

Beşinci kavram ortaya çıkıştır (emergence). Sistemin çıktılarının girdi olarak sisteme girmesi sonucunda bilişsel belirsizlik girdilerin değerinin tam olarak bilinemez olmasını ve bunların çevre-sistem-alt bileşenler üzerindeki değişimi yani beraber evrimi, tekrar sistemi onu oluşturan bileşenlere indirgenememesine yol açmaktadır (Ashby, 1962, ss. 258-259; Bhaskar, 2020, ss. 113-114; Byrne, 1998, s. 15).

Altıncı kavram çatallanmadır. Sistemin yapısının onun bileşenlerinden olan aktörler ve çevre üzerindeki etkilerinin kestirilemezliği aktör tarafından çoklu potansiyel çözümlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu duruma çatallanma (bifurcation) denir (Poincare, 1964). Çatallanma, birlikte evrim sonucu ortaya çıkan yeninin, eskisinden belli özellikler taşıması anlamına da gelmektedir. Çünkü tercih edilen potansiyel çözüm noktalarının her biri temelde kendinden önceki durumun ve bileşenlerin özlerini taşımaktadır. Bu yüzden Hume'cu yapı zamanın ruhu değerlendirildiğinde açıklayabilirliğini uzun süre korumuştur.

Ontolojik olarak tartışmalara bakıldığında, disiplini ilgilendiren olayları açıklamada Hume'cu dünyanın bir yıldız gibi önce bir söylem gücü oluşturarak parladığı ve daha sonra giderek söndüğü görülmektedir. Bu dünyanın temellerinin oluşturulduğu yer, birinci tartışmadır. İdealizm-realizm tartışmasında idealistlerin normatif sabitler oluşturması ve buna göre dünyayı dizayn etmeleri; realistlerin Avrupa Uyumu sonrasındaki denge durumuna dönmeyi hedeflemeleri indirgemeci pozitvizmin bir sonucudur. Bu dönemde temelin hakikat oluşturma gücü, kültürel anlamda çatallanma kabul edilmesi gereken 1800'lü yıllarda doğa bilimlerinde başlayan kaos ve karmaşıklıkla ilişkili çalışmaların görülmemesine, iki savaş arasında çoğulcular ile idealistler arasındaki tartışmanın örtük kalmasına yol açmıştır. Hatta aynı etki, ikinci tartışmada Chicago, ile II. Dünya Savaşı arasında kurulan benzerlik sonrasında uygulanan yöntemlerde de mevcuttur. Söz konusu dönemde uluslararası sistemin karakteristik davranışının hangi koşullar altında istikrarlı kalacağını, hangi koşullar altında dönüşeceğini ve ne tür bir dönüşüm gerçekleşeceğini belirleyebilmeyi hedeflenirken, sistemdeki bileşenlerin karmaşık uyabilen bir yapıda olması göz ardı edilmiştir. Hume'cu dünyanın tepe noktasını üçüncü tartışma oluşturmaktadır. Çünkü üçüncü tartışma döneminde ekonomik gelişmelerin indirgemeci yaklaşımın gereği olarak beklenenden farklı sonuçlar üretmesi, iki kutup liderinin edilgenliğe sürüklenmesinin yanında Kuhn'un kitabında öne sürülen fikirler, farklı düzeylerin, farklı yaklaşımlarla incelenmesinin önünü açmış ve Hume'cu dünya üç farklı teoriyi kendi kavramlarıyla bir arada tutarak gücünün zirvesine ulaşmıştır. Bunu da indirgemeci pozitvizm, düzeyleri birbirinden bağımsız olarak tanımlayarak ve düzeylerin birbirleri arasındaki geçişkenliği göz ardı ederek yapmıştır. Başka bir deyişle beliren çatallanmaların farkına varmasına rağmen, söyleminin gücünü korumak için onları birbirinden ayrı olarak düşünmüştür. Dördüncü tartışmada nedensellik indirgemeci pozitvizmin ürünü olarak görüldüğünden ontolojik realizm yok sayılmıştır. Fakat post-pozitivistler, kendi kuramlarını Hume'cu dünyanın söylemi üzerinden kurgulayarak

temelde reddetmelerine rağmen onu aşamamıştır. Hatta bu dönemde ilerleme kaydeden kaos ve karmaşıklık çalışmalarının ve eleştirel realizm gibi bilim felsefelerinin dünyanın katmanlı yapısı gereği yeterince açıklayıcı bir güce ulaşamadığı görülmüştür. Bir bakıma bu tartışmayla Hume'cu bakışın nedensellik ve kontrol mekanizmalarının gücü sönmeye başlasa bile, post pozitivizm, kendini Hume'cu kavramlarla açıklayarak indirgemeci yaklaşımın oluşturduğu dünyayı aşamamıştır.

Bu sonuçlardan dolayı Foucault'cu yaklaşımın kavram setiyle tartışmalara ontolojik olarak bakıldığında indirgemeci yaklaşım, bir hakikat oluşturmuş ve bu hakikati bir şablon gibi görüp oluşturduğu nedensellik ve kontrol mekanizmasıyla, aktörlerin uyması gereken kuralları ve üstlenilmesi gereken rolleri belirleyerek, disipline normsal düzeyde yerleşmiş ve hakikatin çeşitli çevrelerce kuşatılmasını sağlamıştır. Bunu meşrulaştırmak için olayları açıklarken kendi kavramlarını ve nedenselliğini kullanmıştır (Baştürk, 2012, ss. 66-67). Özetle Kuhn'un deyimiyle olağan bilimleşmiş ve disiplin tekdüzeleşerek saçı (ontolojik kimlik) yokmuş gibi algılanmıştır.

3.3. Geri-çıkarm, Farklı Soyutlamaları/Teorileri Karşılaştırma ile Somutlaştırma ve Bağlamsallaştırma

Bu bölümde tikeldengelimdeki hususlar için hangi niteliklerin var olması gerektiği ampirik alanda açıklanamayan ya da göz ardı edilen koşullar ve yapılar ile meydana gelen değişimlerin nedenleri aranmıştır. Daha sonra Hume'cu dünya ile karşılaştırmalar yapıldıktan sonra bunların birbirleriyle nasıl etkileşime girdikleri açıklanmıştır.

Bu minvalde kuantum ve karmaşıklık ile mevcut durumun açıklanabilmesi için uluslararası sistem, hem izotropik olmalı hem de genişlemelidir (Sürücü, 2021, ss. 389-393). Kozmolojik bir ilke olan izotropiklik evrendeki bütün hareketlere rağmen evrende değişmeyen özelliklerin varlığının kabulüdür ve buna göre aktörlerle mekanizmaların izlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla disipline kabul edilen sistemin anarşik yapısı ve bu yapının gereği olarak siyasal sorunların varlığı kozmolojik ilkedir (Yalvaç, 2011, s. 72). Evrenin genişlemesi ise, analitik çözümde aktör sayısının ve etkisinin artması şeklinde dile getirilmiştir. Bu ortamda sistemdeki her şeyin karmaşık uyabilen sistem olması, aktörlerin düşünömselliğinin biricikliği ve bunların ortamın anarşik yapısı gereği ortaya çıkan belirsizliği kendilerine göre algılaması sonucunda ortaya çıkan yeni durum, her bir aktör tarafından yeniden kendine özgü şekilde tanımlanmıştır. Başka bir deyişle yeni durum gözlemciyle karşılaştığında gözlemcilerin her biri içinde bulunulan sistemde onu tanımlarken doğaları gereği ontolojik hataya düştüğünden ve ontolojiyi epistemolojiye indirgediğinden ontolojik gerçeği farklı boyut ve anlamlarda görmüştür. Çalışma özelinde ontolojik hata, olayın gözlemcinin düşünömselliği üzerinden tanımlanması; olgunun ontolojisinin epistemolojisine indirgenmesini ise, olayın yansımalarını çeşitli epistemik, açıklayıcı ya da pragmatik düşüncelerden

oluşmuş yargılarla ortaya koyulmasıdır (Sürücü, 2021, s. 377). Tahko (2021, s. 4) buna epistemik yaklaşım demektedir. Burada bu iki neden insanın doğası gereği hata değildir. Asıl hata bunun dikkate alınmamasıdır. Ontolojik hata ve ontolojinin epistemolojiye indirgenmesi kuantum gözüyle uluslararası sistemde hiperbolik yüzeyler oluşturmaktadır (Sürücü, 2021, s. 390). Bunun sonucunda bir doğruya paralel sonsuz sayıda doğru geçmektedir ve paraleller gittikçe birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar. Bu tespitin sosyal bilimlerdeki yansıması, gözlemciler tarafından görülen şeyler, gözlemcinin algılamasına göre farklı şekillerde tasvir edilmesidir. Başka bir deyişle her bir gözlemci düşünömselliği ve farklı bilişsel düzeyde olmasından dolayı yaşanan çatallanmayı farklı algılamakta ve olay her gözlemciye aynı düzlemde farklı sonuçlar doğuracak şekilde belirlemektedir. Bu ER'nin katmanlı dünya tasviriyle de uyumludur.

Kuantum teorisi açısından sistemin çevreyle ve kendisini oluşturan bileşenlerle devamlı ilişkide olması onu açık sistem olarak nitelenmesine yol açmaktadır (Mingers, 2011, s. 307). Bu tür sistemler pozitif geri bildirim yapmaktadırlar. Pozitif geri bildirim, sistemin girdi ve/veya çıktısında meydana gelen değişimlerin (olumlu-olumsuz) sistem içi etkileşimlerle artma eğilimine girmesidir. Bu sistemin ya çözülmesine ya da gelişmesine yardım etmektedir (Mingers, 2011, s. 309). Başka bir deyişle, sistem devamlı çatallanmalar üretmekte ve kendisiyle beraber sistemi de evrimleştirmektedir.

Hume'cu dünya, eleştirel realizmin aksine nedensel ilişkileri düzenli oluşum kalıplarına ve nedensel analizin çevremizdeki dünyadaki düzenlilik kalıplarının içerisinde incelenmesine bağlı olduğunu; gözlemlenen belirli düzenlilikler göz önüne alındığında, A tipi olaylar gerçekleştiğinde, B tipi olayların da (en azından olasılıksal olarak) takip edebileceğini varsaymıştır. Hatta söylem gücünü korumak için düzenlilik arz etmeyenlere "hareket eden" neden demiştir (Kurki, 2008, ss. 6-11; Patomaki ve Wight, 2000, s. 219). Dolayısıyla uluslararası sistemin kapalı olduğu, kademeli olarak değiştiği ve bağımlı ve bağımsız değişkenlerin ayrık değerlendirmeleriyle ortaya çıkabilecek doğrusal yörüngeleri takip ettiği inancına dayanan açıklamaları önerme eğiliminde olmuştur (Kavalski, 2012, s. 138). Böylece ontoloji, algılanan şeye indirgenmiş ve literatürde kapalı olarak belirtilen sistemin izole edilmiş bir sistem gibi tahayyül edilmesini kolaylaştırmıştır. Kapalı ve izole edilmiş, arasındaki ayrım önemlidir (Denbigh, 1989, s. 324). Kapalı sistem, sistemin içerisine veya dışarısına madde alışverişi yapamayan sadece enerji alışverişi yapan sistemlerdir. İzole edilmiş sistem ise, çevreyle madde ve enerji alışverişini engelleyen sistemlerdir. Hatta izole edilmiş sistem indirgemeci pozitivizmin bütün unsurlarını taşıdığından hem kendi sonunu hem de sistemin icra ettiği bir faaliyetin devamlılığını da tahmin edememektedir (Lukacs, 2018, s. 201). Birinci tartışmada realistlerin dünyayı Avrupa Uyumu sonrasındaki denge durumuna getirme çabası ya da Soğuk Savaş'ın sonunun tahmin edilememesi gibi başlıklar örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca sistemin negatif geri bildirimle çalışması yani girdi-çıkıtıda meydana gelen değişikliklerde sistemin direnç

göstererek eski halini korumak istemesi gelişim veya ilerleme sürecinde (çatallanma aşamasında) beliren diğer değişimlerin (çatallanmadaki diğer kolları) kontrol ve hakim nedensellik mekanizmaları sonucunda anlaşılmasına ya da göz ardı edilmesine yol açmıştır. Birinci tartışmadaki çoğulcular –idealistler arasındaki tartışma veya dördüncü tartışmada eleştirel realizmin öne çıkarılmaması buna örnektir.

Bu noktada metafor olarak kullanılan karadeliklerle ilgili bazı hususların çalışmada eleştiri olarak karşılaştırılması olasıdır. Bunlardan ilki, karadelikler, çevresindeki her şeyi yutmaktadırlar. Fakat neden büyümezler sorusudur. Bu sorunun cevabı, karadeliklerin enerji saçmasıdır (Semiz, 2018, s. 8). Bunu çalışmaya uyarladığımızda indirgemeci pozitivism kendi doğası gereği her şeyi açıklamayamamaktadır. Dolayısıyla zamanla sistemin izotropik olması sebebiyle açıklayıcılığı yani enerjisi azalmıştır. Bu onun bütün bilim disiplinlerine tam anlamıyla hakim olmasını engellemiştir. Fakat indirgemeci yaklaşımın yeni üzerinde kontrol ve nedensellik mekanizmalarını kullanarak kendi söylemini geliştirmesine engel teşkil etmemiştir. Giriş bölümünde bahsedilen Wendt ve Zanotti'nin çalışmaları buna örnektir. İkinci soru ER, indirgemeci pozitivism alanından (kara delik) etkilenmeden ya da onun oluşturduğu söylem üstünlüğü karşısında kendini koruması mümkün müdür? Başka bir deyişle ER, dördüncü tartışmada post-pozitivistler kendilerini Hume'cu açıklamalarla oluşturmasının haricinde nasıl bir yol buldu? Karadelikler üzerinde yapılan araştırmalar da harekete eden bir parçacığın herhangi bir engelle veya onu parçalamaya eğilimli güçlü kuvvetlerle karşılaşmadan kara delik içerisinden geçeceği bulunmuştur (Bekenstein, 2019, s. 60). Bu durum çalışma özelinde ER için de geçerlidir. Bunun nedeni, indirgemeci pozitivist yaklaşımın oluşturduğu alan yani söylem gücünün kısıtlılığıyla ve ER'nin ortaya koyduğu söylemin kapsayıcılığıyla ilişkilidir. Çünkü ER, pozitivist yaklaşımı reddetmemektedir. Sadece sahip olduğu kısıtlılıkların göz ardı edilerek, bilimsel araştırmanın temeli olarak görülmesine karşıdır. Üçüncü soru neden diğer tartışmalar ER gibi sonuç doğurmamıştır? Bunun sebebi karadelik bölgesine inen bir cisim yaklaştığında o cisimi uzaktan izleyen kişi tarafından asla kara deliğe iniş yapmamış gibi gözükmesinde saklıdır. Dolayısıyla aslında her bir tartışmanın indirgemeci pozitivist yaklaşımın etkisinden kurtulabilmesi mümkündür. Fakat bu noktada gözlemci kendi düşünümelliği ve zaman bakımından açıklama gücü hala geçerliliğini koruyan bir yaklaşımla açıklama yolunu tercih etmiştir. Bir bakıma bu, disiplinin saçsız olarak algılanmasını kolaylaştırmıştır. Bu durum bir çok ilerlemenin kaynağını oluşturan Newtoncu fikirlerin, zamanla bilime aktif olarak direnen ve reddeden kısımların da kaynağı olduğunu dile getiren görüşleri kuvvetlendirmiştir (McIntosh, 2020, s. 164). Fakat yeni durum üzerinde söylem üretmeyi başaran yaklaşım, farklı fikirlerin çatallanmasına da engel olamamıştır. İlerleyen zamanlarda nasıl bir karadelik zamanla enerjisini yitiriyorsa, zamanla söylemin gücü azalmaya başladığında çatallanmalar beşinci tartışmada görüleceği üzere felsefi anlamda kırılımlın oluşumuna uygun ortamı ortaya çıkarmıştır.

Literatürde beşinci tartışmanın özü bilim felsefesidir. Beşinci tartışma bilimsel realizme odaklanarak, pozitivist olmayan ancak yine de bilimsel olan Uİ anlayışı sunarak dört tartışmanın temelinde yer alan indirgemeci pozitivist anlayıştan farklı bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım da ER kökenlidir. Hatta Kavalski, tartışmayı karmaşık uluslararası ilişkiler teorisi olarak isimlendirmiştir (Kavalski, 2012, s. 436). Başka bir deyişle beşinci tartışma, Hume'cu yaklaşımın bu gerçeği görmezden gelmesi sonucunda oluşan yeni durumları açıklayarak ya da dördüncü tartışmadaki gibi kendi anlatım yöntemiyle açıklamaya zorlayarak söylem gücünü korumaya çalıştığını, fakat gelişen her yeni durumu tahmin edemediği gibi değişkenler üzerinde düzenleme yaparak başlangıç noktasına neden dönemediğini de gösteren teorilerin belirmesine destek vermiştir.

4. Sonuç

Çalışmanın temel sorusu bağlamında ER, tartışmaların her birine ayrı ayrı bakmak yerine sürecin tamamına odaklanarak tartışmaları açıkladığında indirgemeci yaklaşımın göremediği ya da göz ardı ettiği noktaların aslında ilerleyen dönemlerde su yüzüne çıktığı göstermiştir. Başka bir deyişle gerçekleşen ya da beliren olaylar ve olgular (çatallanmalar), ontolojik hata ve ontolojinin epistemolojiye indirgenmesi sonrasında pozitivistimin nedensellik ve kontrol mekanizmalarıyla oluşturan söylemin etkisiyle yorumlanmıştır. Bu yorumlama gerçekte var olan karmaşık uyabilen yapıların, anarşik düzlemin oluşturduğu belirsizliğin, birlikte evrimin gerçekleştiği asıl alanda (uzay) kendine göre bir alan (geçici alan) oluşmasını sağlayarak disiplinin saçı yokmuş gibi görünmesini sağlamıştır. Bu noktada yapıyla ilgili iki özellik önem taşımaktadır. Birincisi, iki alan arasındaki ilişki sıfır toplamlıdır. İndirgemeci yaklaşım her şeyi açıklayamadığı için onun oluşturduğu yapı bozulmaya mahkûmdur. İkincisi, geçici alan kendi içerisinde de dayandığı felsefe gereği sınırlılıkları olduğundan kapsadığını düşündüğü bütün alana da hâkim değildir (karadelğin tam anlamıyla büyümemesi ve tüm uzayı kapsamaması). Çünkü geçici alan içerisinde karmaşık uyabilen sistemler barındırmaktadır. Dolayısıyla asıl alandaki karmaşık sistemler, geçici alanın mevcudiyetinden dolayı kendilerini konumlandırırken, geçici alan içerisindeki yapılar da kendi doğaları gereği geçici alanı zorlamaktadırlar. Bunun sonucunda geçici alan varlığını devam ettirmek için devamlı söylem üretmek durumunda kalmaktadır (tartışmaların çıkması ve indirgemeci yaklaşımın devamlı cevap üretmesi). Fakat bu durum kendi gücünün zamanla azalmasına ve asıl alanın, geçici alanı kendi içerisine çekmesine neden olmaktadır (eleştirel realizmin temelleri ile anarşik sistem içerisindekilerin uyumu).

Ayrıca disiplindeki tartışmalara ER ile açıklayabilmenin nedeni, her bir tartışmada tercih edilen potansiyel çözüm noktalarının her biri temelde kendinden önceki durumun ve bileşenlerin özlerini taşımasıdır. Çünkü her bir çatallanma noktası bir aşma noktasıdır. Buradaki aşım muhafaza etmek; ikincisi, eşit biçimde sona erdirmektir. Bu nedenle aşılan her şey muhafaza edilirken yani sadece varlığını

anlık yitirilmişken, temelde yok olmadığından geçmişinden parçalar taşımaktadır (Hegel, 2014, ss. 109-110). Başka bir deyişle, epistemolojik yaklaşımlar bile temelde ontolojik bir gerçeğe dayanmaktadır. Burada tahayyül edilen ontolojik gerçekte birden fazla birbirleriyle uyumlu bileşenlerin uyumlu şekilde hareket etmesiyle var olmaktadır. Dolayısıyla gerçeğe bilimsel olarak yaklaşıldığında izlediğin yol sonucunda gerçeği ulaştıran bileşenlerden bir veya birkaçına yaklaşılması kaçınılmazdır. Bundan dolayıdır ki ER, pozitivizme karşı değildir. Bunun yansıması olarak aşağıdakileri söylemek hata olmayacaktır.

- Ontolojik anlamda gerçek, hangi bakış açısıyla incelenirse incelenir, bakış açısının kısıtlılığında dahi içinde barındırdığı değişmez yanları sebebiyle varlığını korumaktadır.
- Yaşadığımız dünyanın katmanlı olmasından dolayı hiç bir zaman gerçeğe ulaşamayabiliriz. Fakat gerçek, mevcut olağan bilim katılaştığında kendini farklı bir zeminde yine ve yeniden tanımlanacak şekilde ortaya koyma eğilimine sahiptir.
- Olağan bilim içerisinde de gerçeğin farklı bileşenlerini bulmak olasıdır. Fakat bu olağan bilimin katılaşmasına engel olmadığı gibi, ilerleyen zaman içerisinde olağan bilimin hala söylem üretme gücünden dolayı geçerliliğini bazı alanlarda korumasına yardımcı olmaktadır.

ER, karmaşık uyabilen sistemlerin oluşturduğu çatallanmaları görmezden gelmediği için bunların her birine karşı gerekli düzenlemeyi yapabilme yetisini öngörülü kişilere sunabilmektedir. Başka bir deyişle, indirgemeci yaklaşımın sunduğu dikotomileri farklı seçenekleri ortaya koyarak aşabilme yetisine sahiptir.

Kaynakça

- Akbay, O. S. (2011). Küresel Finansal Krizin Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2011(2), 1-13.
- Archer, M. S. (Eylül 2010). Routine, Reflexivity, and Realism. *Sociological Theory*, 28(3), 272-303. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9558.2010.01375.x>.
- Archer, M. S. (2000). *Being Human: The Problem of Agency*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Ashby, W. R. (1962). Principles of the self-organizing system. H. Von Foerster ve Jr. G.W Zopf (Ed.). *Principles of Self-Organization: Transactions of the University of Illinois Symposium* içinde (ss. 255-278). New York: Pergamon Press.
- Baştürk, E. (2012). Michel Foucault'da liberalizm eleştirisi: İktidar, yönetimsellik ve güvenlik. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 65-78.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (32), 25-34.
- Bekenstein, J. D. (2019). *Kütle Çekim, Kara Delikler ve Bilgi Üzerine*. (C. Oran, Çev). İstanbul: Ginko Kitap.
- Bhaskar, R. (2020). Critical Realism and the Ontology of Persons. *Journal of Critical Realism*, 19(2), 113-120. <https://doi.org/10.1080/14767430.2020.1734736>.
- Bhaskar, R. (2018). *Gerçekçi Bilim Teorisi*. (S. Oğuz, Çev). Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Bhaskar, R. (2017). *İnsan Bilimlerinin Felsefi Eleştirisi: Natüralizmin Olanaklılığı*. (V. S. Öğütle, Çev). Ankara: Nika Yayınevi.
- Biersteker, T. (2022). Quantum Pedagogy: Teaching Copenhagen and Discovering Affinities with Dialectical Thinking in International Relations. James Der Derian ve Alexander Wendt (Eds.). *Quantum International Relations: A Human Science for World Politics* içinde (s. 197-213) New York: Oxford University Press.
- Buckley, W. (1968). Society as a Complex Adaptive System. W. Buckley (Ed.). *Modern Systems Research for the Behavioral Scientist* içinde (s. 490-513). Chicago: Aldine Publishing Company.

- Byrne, D. (1998). *Complexity Theory and The Social Sciences: An Introduction*. London; New York: Routledge.
- De Carvalho, B., Leira, H. ve Hobson, J. M. (Mayıs, 2011). The Big Bangs of IR: The Myths That Your Teachers Still Tell You about 1648 and 1919. *Millennium: Journal of International Studies*, 39(3), 735-58. <https://doi.org/10.1177/0305829811401459>.
- Chanda, N. (2009). *Küreselleşmenin Sıradışı Öyküsü: Tacirler, Vaizler, Maceraperestler ve Savaşçılar Globalizmi Nasıl Şekillendirdiler*. (D. Cenkçiler, Çev). Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı.
- Clinton, B. (1998). *Adress by The President of The United States*. The Fiftieth Annual Meeting of the Board of Governors of the IMF. Washington DC.
- Danermark, B. (Ağustos 2019). Applied Interdisciplinary Research: A Critical Realist Perspective. *Journal of Critical Realism*, 18(4), 368-382. <https://doi.org/10.1080/14767430.2019.1644983>.
- Danermark, B., Ekström, M., Jakobsen, L. ve Karlsson, J. C. (2018). *Toplumu Açıklamak: Sosyal Bilimlerde Eleştirel Realizm*. (Ü. Tatlıcan, Çev). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Denbigh, K. G. (1989). Note on Entropy, Disorder and Disorganization. *The British Journal for the Philosophy of Science*, 40(3), 323-332.
- Dolu, O. (2010). *Suç Teorileri: Teori, Araştırma, ve Uygulamada Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık..
- DPT. (2000). *Küreselleşme Özel İhtisas Raporu*. Özel İhtisas. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Farazmand, A. (1999). Globalization and Public Administration. *Public Administration Review*, 59(6), 509-22. <https://doi.org/10.2307/3110299>.
- Friedman, T. L. (2003). *Lexus ve Zeytinağacı: Küreselleşmenin Geleceği* (3. baskı.). İstanbul: Boyner Yayınları.
- Fukuyama, F. (2005). *21'inci Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gilpin, R. (2017). *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*. 5. Baskı. (M. Duran, S. Oktay, M. K. Ceyhan, ve G. Polat, Çev). Ankara: Kripto.
- Groff, R. (2013). *Ontology Revisited: Metaphysics in Social and Political Philosophy*. London ve New York: Routledge.

- Hegel, G. W. F. (2014). *Mantık Bilimi*. 2. baskı. (A. Yardımlı, Çev). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Jackson, R. H. ve Sorensen G. (2013). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- Kahler, M. (2018). Inventing International Relations: International Relations Theory After 1945. M. W. Doyle ve G. J. Ikenberry (Ed.). *New thinking in international relations theory* içinde (s. 34-82). New York: Routledge.
- Kara, T. (2011). Chicago Okulu: Chicago'ya Özgü Bir Perspektif. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(22), 367-383.
- Kavalski, E. (2012). Waking IR Up from Its 'Deep Newtonian Slumber'. *Millennium: Journal of International Studies*, 41(1), 137-50. <https://doi.org/10.1177/0305829812451717>.
- Kavalski, E. (2007). The fifth debate and the emergence of complex international relations theory: notes on the application of complexity theory to the study of international life. *Cambridge Review of International Affairs*, 20(3), 435-454. <https://doi.org/10.1080/09557570701574154>.
- Kissinger, H. (2018). How the Enlightenment Ends. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2018/06/henry-kissinger-ai-could-mean-the-end-of-human-history/559124/> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018).
- Köse, Ö. H. (2003). Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü. *Sayıştay Dergisi*, (49), 3-46.
- Kuhn, T. S. (2014). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. 9. Baskı. (N. Kuyaş, Çev). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Kurki, M. (2008). *Causation in international relations: reclaiming causal analysis*. Cambridge ; New York: Cambridge University Press.
- Kurki M. ve Wight, C. (2013). International Relations and Social Science. T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith (Ed.). *International Relations Theories: Disciplines and Diversity*. 3. baskı. içinde (s. 14-34). Oxford: Oxford University Press.
- Lapid, Y. (1989). The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era. *International Studies Quarterly*, 33(3), 235-254. <https://doi.org/10.2307/2600457>.
- Lukacs, J. (2018). *Modern Çağın Sonu*. (İ. Kapaklıkaya, Çev). İstanbul: Ketebe.

- Mason, P. S. (Nisan, 2015). Does Quantum Theory Redefine Realism? The Neo-Copenhagen View. *Journal of Critical Realism*, 14(2), 137-163. <https://doi.org/10.1179/1572513814Y.0000000009>.
- Masson, P. (2001). *Globalization: Facts and Figures*. Washington DC: IMF.
- Maxfield, R. R. (1997). Complexity and Organization Management. D. S. Alberts ve T. S. Czerwinski (Ed.). *Complexity, Global Politics, and National Security* içinde (s. 78-98). Washington DC: National Defense University.
- McIntosh, C. (2020). Writing Quantum Entanglement into International Relations: Temporality, Positionality, and the Ontology of War. *Millennium. Journal of International Studies*, 49(1), 162-74. <https://doi.org/10.1177/0305829820971688>.
- Mingers, J. (2011). The Contribution of Systemic Thought to Critical Realism. *Journal of Critical Realism*, 10(3), 303-330. <https://doi.org/10.1558/jcr.v10i3.303>.
- Mitleton-Kelly, E. (1997). *Organisation as co-evolving complex adaptive systems*. British Academy of Management Conference. London.
- Navon, E. (2001). The 'Third Debate' Revisited. *Review of International Studies*, 27(4), 611-625.
- Özcan, M. (2014). Aristoteles ve Metafizik. *Cogito*, (78), 165-206.
- Özlük, E. (2019). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği, ve Sonuçları. Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. 9.baskı içinde (s. 103-118). İstanbul: Küre Yayınları.
- Patomäki, H. (2003). *After International Relations: Critical Realism and the (Re) Construction of World Politics*. London: Routledge.
- Patomaki, H. ve Wight, C. (Haziran 2000). After Postpositivism? The Promises of Critical Realism. *International Studies Quarterly*, 44(2), 213-237. <https://doi.org/10.1111/0020-8833.00156>.
- Poincare, H. (1964). *Bilim ve Metot*. (H.R. Atademir ve S. Ölçen, Çev). İstanbul: MEB Basımevi, 1964.
- Rathbun, B. C. (2007). Uncertain about Uncertainty: Understanding the Multiple Meanings of a Crucial Concept in International Relations Theory. *International Studies Quarterly*, 51(3), 533-57. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2007.00463.x>.

- Salter, M. B. (2022). Quantum Sovereignty + Entanglement. in International Relations. James Der Derian ve Alexander Wendt (Eds.). *Quantum International Relations: A Human Science for World Politics* içinde (s. 262-279) New York: Oxford University Press.
- Sander, O. (2013). *Siyasi Tarih (1918-1994)*. 22. baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O. (2013). *Siyasi tarih: ilkçağlardan 1918'e*. 25. baskı. Ankara İstanbul: İmge Kitabevi.
- Schmidt, B. C. (2006). Epilogue. K. E. Jorgensen ve T. B. Knudsen (Ed.). *International Relations in Europe: Traditions, perspectives and destinations* içinde (s. 253-269). London ; New York: Routledge.
- Schmidt, B. C. (2013). On the History and Histography of International Relations. W. Carlsnaes, T. Riise, ve B. A. Simmons (Ed.). *Handbook of International Relations 2. bs.* içinde (s. 3-28). London: Sage.
- Semiz, İ. (2018). Stephen Hawking ve ikinci karadelik devrimi. *Bilim ve Gelecek Dergisi*, (170), 4-9.
- Smith, S. (1996). Positivism and beyond. S. Smith, K. Booth, ve M. Zalewski (Ed.). *International theory: positivism and beyond* içinde (s. 11-44). Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Sürücü, H. (2022). Terörizm Olgusuna Eleştirel Realizm Perspektifinden Dalga Parçacık İkiliği Aracılığıyla Ontolojik Bakış. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 13(2), 80-101. <https://doi.org/10.18354/esam.1104788>.
- Sürücü, H. (2021). Terörizm Olgusuna Schrödinger'in Kedisi Olarak Bakmak. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 375-413. <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.7.13.94>.
- Şatana, N. S. (2015). Uluslararası İlişkilerde Bilimsellik, Metodoloji ve Yöntem. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 11-33.
- Tahko, T. E. (2021). *Unity of Science*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108581417>.
- Teschke, B. (2003). *The Myth of 1648: Class, Geopolitics, and The Making of Modern International Relations*. London ; New York: Verso.
- Topaloğlu, A. (2005). Tümeleler Sorunu, Nominalizm ve Din. *Felsefe Tartışmaları*, 34, 53-66.

- Toye, J. (2013). Keynes'in Kalkınma İktisadı için Önemi. F. Şenses (Ed.). *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar* içinde (s. 31-61). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vasquez, J. A. (1998). *The power of power politics: from classical realism to neotraditionalism*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press.
- Wæver, O. (1996). The rise and fall of the inter-paradigm debate. S. Smith, K. Booth, ve M. Zalewski (Ed.). *International Theory* içinde (s. 149-185). Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511660054.009>.
- Willoughby, W. W. (1918). The Juristic Conception of the State. *American Political Science Review*, 12(2), 192-208.
<https://doi.org/10.2307/1943598>.
- Wilson, P. (1998). The myth of the 'First Great Debate'. *Review of International Studies*, 24, 1-15.
- Yalvaç, F. (2019). Eleştirel gerçekçilik ve uluslararası ilişkiler: 'gözlemlenemeyen' ve 'altta yatan yapılar' tartışması.
<https://kureselcalismalar.com/elestirel-gercekcilik-ve-uluslararasi-iliskiler-gozlemlenemeyen-ve-altta-yatan-yapilar-tartismasi/> (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021).
- Yalvaç, F. (2011). Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 71-99.
- Yalvaç, F. (2014). Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar. R. Gözen (Ed.). *Uluslararası ilişkiler teorileri* içinde (s. 31-65). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, S. (2007). *21'inci Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Zohar, D. (2018). *21. Yüzyılda Liderlik*. İstanbul: The Kitap.

Etik Beyanı: Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

An Assessment in terms of Critical Realism: Does the Discipline of International Relations have Hair?

Extended Abstract

1. Introduction

Although international relations (IR), as a discipline, was born after the First World War as a field of study, it is based on Ancient Greece and even much earlier in terms of the issues it contains. Various opinions have emerged over time in order to systematically prosecute the studies carried out at the point where IR has come from the past to the present, and to have a common language in terms of ontology and epistemology, methodology and terminology. Many such issues in the literature have been examined in the Great Debates since today. But it is still no consensus on these.

2. Method

The paper is to explain the great debates accepted as given in the discipline of international relations, the first four debates with the concept set of the fifth debate. It argues that great debates stem from the world brought to the fore by the Humean perspective, which adapts Newtonian mechanics to its own thought, uniformizing the discipline. In other words, actual or emerging events and facts have been interpreted with the influence of the discourse formed by positivism's causality and control mechanisms after ontological fallacy and the reduction of ontology to epistemology. To prove this assertion, the concept set of complexity and quantum theories compatible with critical realism has been used in the steps of explanatory research. In this research method, the issue is re-concretized in the intransitive dimension by moving from the intransitive dimension to the transitive dimension, revealing the mechanisms or structures that cause the issue after being subjected to a series of processes. At this paper, it was seen that the first four of the Great Debates could be explained with the concepts set in question and the possibility of approaching the literature from a different perspective with explanatory research steps. In addition, the use of concepts from different disciplines supported ontologically the unity of science.

3. Evaluation and Discussion

The answer to the question of whether the positivist approach rendered the discipline had no hair by making the existing complex adaptive structures, the uncertainty created by anarchy, its own space (temporal space) in the real space in which co-evolution took place, and whether the progress of the discipline was able to be re-defined in terms of these debates, regardless of the structure that led to the first four debates, was put forward with the explanatory research method in the context of critical realism. By using the quantum and the black hole as metaphors of and their characteristics helped to reveal the parts that had been overshadowed in the Great Debates in this paper. In this way, by approaching the great debates differently, put it differently, the reduction of ontology to epistemology and ontological fallacy, it has been shown that the underlying issues are more influential than one might think.

4. Conclusion

In the context of the main question of this study, CR underlined focusing on the whole process instead of looking at each of the discussions separately. Thus, it showed that points that the reductionist approach could not see or ignored actually surfaced in the later periods when it explained the discussions. Moreover, it would not be a mistake to say the following in the study specific.

- The truth in the ontological sense, no matter from which point of view it is analyzed, preserves its existence due to its unchanging aspects even in the limitation of the point of view.
 - Due to the layered nature of our world, we may never reach the truth. But the truth tends to reveal itself on a different ground in a way to be re-defined repeatedly even when the existing ordinary science becomes rigid.
 - It is possible to find different components of truth within ordinary science. However, this does not prevent the solidification of ordinary science but rather helps ordinary science to maintain its validity in some areas due to its power to produce discourse over time.
- In particular, the method used in the perspective of critical realism does not ignore the bifurcations created by complex adaptive systems, and therefore, it can offer foresighted individuals the ability to make the necessary adjustments against each of them. In other words, by setting out different options CR can overcome the dichotomies presented by the reductionist approach through deciphering by various scientific methods in own context and by this perspective not only opening the the window of opportunity in order to explain the unknowns of the unknown but also can catch the chance to support of the unity of science ontologically.

Araştırma Makalesi

Sessiz İstifa Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi

Yusuf KARAŞİN

*Sorumlu Yazar, İstanbul Gedik Üniversitesi, Gedik MYO
yusuf.karasin@gedik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4594-9290*

Mesut ÖZTIRAK

*İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi
mesutoztirak@esenyurt.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4828-7293*

Öz

Bu çalışmanın amacı, sağlık çalışanlarının sessiz istifa tutumlarını ölçen psikometrik bir ölçme aracı geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda 473 sağlık çalışanına ulaşılmıştır. Katılımcılardan veriler hem çevrimiçi hem de yüz yüze toplanmıştır. Ölçek, kavramsal yapının oluşturulması, bu kavramsal yapıdan soru taslağının oluşturulması, uzman görüşünün alınması, pilot çalışma yapılması, test-yeniden test güvenilirliğinin yapılması aşamalarından sonra katılımcılara uygulanmıştır. Toplanan verilerin analizinde IBM SPSS ve AMOS paket programlarından yararlanılmıştır. Elde edilen verilere açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda 3 boyut ve 34 faktörden oluşan bir ölçek elde edilmiştir. Geliştirilen ölçeğin sağlık çalışanlarının sessiz istifaya yönelik tutumlarını ölçmede kullanılabilecek bir ölçek olduğu sonucuna varılmıştır. Geliştirilen ölçeğin tüm sektörler için kullanılabileceği önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Sessiz istifa, tutum ölçeği, ölçek geliştirme, sağlık çalışanları

Jel Sınıflandırma Kodları: I18, M10, M12

Development of Quiet Quitting Attitude Scale¹

Abstract

The aim of this study is to develop a psychometric measurement tool that measures the silent resignation attitudes of healthcare professionals. For this purpose, 473 healthcare workers were reached. Data were collected from participants both online and face-to-face. The scale was applied to the participants after the stages of creating the conceptual structure, creating a question draft from this conceptual structure, obtaining expert opinion, conducting a pilot study, and testing-retest reliability. IBM SPSS and AMOS package programs were used to analyze the collected data. Explanatory and confirmatory factor analysis was applied to the obtained data. As a result of the analysis, a scale consisting of 3 dimensions and 34 factors was obtained. It was concluded that the developed scale is a scale that can be used to measure the attitudes of healthcare professionals towards silent resignation. It is suggested that the developed scale can be used for all sectors.

Keywords: Quiet quitting, attitude scale, scale development, healthcare professionals

JEL Classification Codes: I18, M10, M12

¹ Extended abstract is presented at the end of the article

Geliş Tarihi (Received): 08.06.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 25.12.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Karaşin, Y. ve Öztirak, M. (2023). Sessiz istifa tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 1443-1460. DOI: 10.18074/ckuiibfd.1311522.

1. Giriş

2019 yılının Aralık ayında ilk kez Çin’de görülen Covid-19 çok da uzun bir süre geçmeden tüm dünyayı etkileyen pandemi haline gelmiştir. Pandemiden kaynaklı birçok sektörde ciddi oranda değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler arasında yer alan durumlardan birisi de iş hayatında bazı sektörler için ilk kez, bazı sektörler için ise daha yoğun bir biçimde uzaktan çalışma yönteminin hayata geçirilmesidir. Sağlık, sosyal ve psikolojik açıdan covid-19 pandemisi sürecinde çöküş yaşayan çalışanlarda ise işe odaklanamama, çalışmış oldukları kuruma aidiyet hissiyatında azalma gibi durumlar meydana gelmiştir. Bu durum ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere pek çok ülkede kendisini büyük istifa olarak göstermiştir. Büyük istifada çalışanlar tarafından işlerinden toplu halde istifa etme eyleminde bulunma söz konusudur. Bunun olabilmesi için, çalışanın kendisine başka bir iş bulması gerekmektedir. Çalıştığı kurumdan ayrılmak istemesine rağmen maddi vb. gibi sebeplerden dolayı işinden ayrılamayan çalışanlar ise büyük istifa yerine, sadece kendisine verilen işi yapıp, hiçbir inisiyatif almama yolunu tercih etmiştir. Bu durum da zamanla kendisine sessiz istifa denilen kavram haline gelmiştir. Sessiz istifada çalışanlar tarafından iş bırakma eyleminde bulunulmaz, sadece kendisine verilen ve temel olarak istenen işler yapılır. Bunu da en asgari düzeyde yapmak için çaba sarf edilir. Bu durumun çalışanlar açısından çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler; maddi yetersizlik, mobbinge uğramışlık hissiyatı, tükenmişlik vb. durumlar olarak sayılmaktadır. Sessiz istifa tutumunu sergileyemeyecek sektörlerin başında sağlık sektörü gelmektedir. Bu durumun da temel sebebi , sağlık hizmetlerinin tam gün esaslı olarak 7/24 hizmet vermesidir. Covid-19 pandemisi öncesi ve sonrasındaki dönemde de çok uzun süreler çalışan, çalıştığının karşılığını maddi olarak alamadığını hisseden sağlık çalışanlarının ise sessiz istifa tutumunu sergilemesinin olağan olduğu söylenebilmektedir. Bu durumdan dolayı da sağlık çalışanlarının sessiz istifa tutumlarının alana kazandırılması önem arz etmektedir. Bu durum da bu çalışmanın yegâne özelliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, sağlık çalışanlarının sessiz istifaya yönelik tutumlarının alanyazına ölçek geliştirme yoluyla kazandırılması amaçlanmaktadır.

2. Literatür Taraması

Çalışanların acımasız iş koşullarından bıkmalarıyla birlikte covid-19 pandemisi kaynaklı kısıtlamalar kalktıktan sonra ABD merkezli olmak üzere birçok ülkede çeşitli işletmelerde çeşitli görevlerde hizmet veren çalışanların işlerinden istifa etme durumu gerçekleşmiştir. Bu durum alanyazında büyük istifa olarak adlandırılmaktadır. Büyük istifada çalışanın gidecek başka bir işi olması ve mevcut işinden memnun olmaması durumu söz konusudur. Yaşamın idamesi için çalışmak durumunda olan çalışanların içerisinde farklı bir işletmeye geçiş imkânı bulamayanlar ise sadece kendilerine verilen işleri yapıp resmi olmayan yoldan bir isyan hareketinde bulunmaya başlamıştır. Bu duruma zamanla sessiz istifa ismi verilmiştir (Güler, 2023).

Sessiz istifa kavramı ile ilgili ilk tanımlama 2009 yılında Mark Boldger tarafından ortaya atılmıştır (Yıkılmaz, 2022). Aslında çalışanın işinden olmamak kadar çalışması fikrinin çok da yeni bir tarihi yoktur. Tarihin eski zamanlarından beri çalışanların içerisinde sadece kendisinden istenenin asgarisini gerçekleştiren çalışanlar ile karşılaşmak mümkündür. Ancak bu duruma yönelik tepkilerden etkili olanı sosyal medya araçlarından birisi olan TikTok sayesinde viral olan bir video sayesinde ortaya çıkmıştır. Zamanla birçok sosyal medya kanalında sessiz istifanın ne anlama geldiğini içeren videoların sayısında artış görülmüştür. Böylece kavram popüler hale gelmiştir (Aydın ve Azizoğlu, 2022).

Sessiz istifa kavramı, çalışanın sadece kendi görev tanımıyla ilgili işi yapması başka bir iş ve işlem için faaliyette bulunmaması şeklinde tanımlanmaktadır. Çalışanın işletmeye karşı sessiz bir isyanını ifade etmektedir. Bu kavram özellikle covid-19 sürecinde daha popüler hale gelmiştir. Bu süreçte iş yaşamında da birçok değişim yaşanmıştır. Yaşanan bu değişimlerin başında, pandeminin etkisini azaltmak amacıyla uzaktan çalışma sisteminin iş yaşamında pek çok sektör için ilk kez, daha önceden uygulanan işletmeler için ise daha sık düzeyde uygulanması gelmektedir. Covid-19 pandemisinin getirdiği sınırlılıklar kalkınca işletmeler kendi düzenlerine dönmeye çalışsalar da bu konuda başarılı olunamayan durumlar olmuştur. Özellikle ABD başta olmak üzere pek çok ülkede sosyal medyanın da etkisiyle iş, yaşamın değil hareketi hayata geçmiş ve çalışanlarının büyük istifa diye tabir edilen eylemleri zamanla kendisini iş yaşamında yeni bir kavram olan sessiz istifaya bırakmıştır. Sessiz istifa kavramının ortaya çıkmasında çalışmak için yaşamak anlayışının yerini yaşamak için çalışmak anlayışına bırakması etkili olmuştur. Sessiz istifa kavramı çalışandan elinden gelenin her şeyi istenmesi fikriyle taban tabana zıttır (Mahand ve Caldwell, 2023; Szabó, 2023).

Sessiz istifa kavramı çalışanın işinden istifa ettiği anlamına gelmez, bu kavram çalışanın işyerinde acele bir şekilde çalışmayı reddetmesi, verilen görevi minimum düzeyde yapması, bilhassa yükselmek için ücretsiz bir şekilde yoğun mesai harcamayı reddetmesidir (Yıldız, 2023; Scheyett, 2023; Yıldız ve Özmenekşe, 2022). Çalışanların sessiz istifaya başvurmalarının altında birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenler; ruh sağlığını iyileştirmek veya korumak, tükenmişlik hissiyatını azaltmak, çalışsa da başarının kendisinde etkisi olmayacağı düşüncesi, iyi bir iş-yaşam dengesi sağlanması isteği şeklinde sıralanmaktadır (Güler, 2023).

Sessiz istifanın işveren, çalışan ve toplum açısından sonuçları bulunmaktadır. İşveren açısından incelendiğinde sessiz istifanın tehlikeli bir durum olduğu, rekabette avantajı yitirmelerine sebebiyet verdiği, mücadele edilmesi gereken bir kavram olduğu, çalışanların tembelliklerini gizlemek için kullandıkları bir kavram olduğunu söylemek mümkündür (Szabó, 2023). Çalışan açısından sessiz istifa kavramı, olumlu yönlerin içermesinin yanı sıra olumsuz yönleri de içerisinde barındırmaktadır. İlk başta sessiz istifanın çalışanda mesleki tükenmişliği azalttığı, günlük yaşamına daha çok önem vermeye çalıştığı durumuyla karşılaşılsa da

zamanla bu durum yerini çalışanın ücret/mevki olarak yükselememesine bırakmaktadır. İnsan kaynakları uzmanlarına göre sessiz istifa kavramı üzerine gidilmesi gereken bir kavramdır (Scheyett, 2022).

Sessiz istifa kavramının zamanla üretimin azalması, ekonomik problemlerin ortaya çıkması vb. durumlardan dolayı toplum açısından da endişe verici sonuçları bulunmaktadır. Ekonomik belirsizlik süreçlerinden geçilen bölge/bölgelerde çalışanlarda sessiz istifa davranışının daha yüksek seviyede olduğunu söylemek mümkündür (Wu vd., 2022; Güler, 2023). Sessiz istifa kavramı, insan kaynakları ve örgütsel davranış alanlarını yakından ilgilendiren bir konudur (Hamouche vd., 2023). Sessiz istifa ile ilgili sorunlar örgüt ve personel bazlı olmaktadır. Yani, personel aslında hizmet verdiği örgütte herhangi bir sorun hissetmezse bile sessiz istifa davranışında bulunabilmektedir. Bu durum personelin kişilik özelliği ile ilgilidir. Bu kavramın çok yeni bir kavram olduğunu söylemek mümkündür (Arar vd., 2023). Çalışanların beklentilerini ortaya koyup buna ilişkin uygulamalar geliştirmek, çalışma alanını güvenli ve destekleyici bir hale getirmek çalışanın sessiz istifa davranışı sergilemesinin önüne geçeceği söylenebilmektedir (Çimen ve Yılmaz, 2023).

Sessiz istifa kavramının akademi dünyasında da karşılığı bulunmaktadır. Temel yeteneği dışında başka iş ve işlemleri yapmama isteği akademi dünyasında da kendini bulmuştur. Bu durumun oluşmasında covid-19 pandemisinin etkisi bulunmaktadır (Lawless, 2023). Sessiz istifadan etkilenen sektörlerden birisi turizm sektörüdür (Formica ve Sfodera, 2022). Covid-19 pandemisi sonrasında öncelikle büyük istifa ile ortaya çıkıp, daha sonrasında yerini sessiz istifaya bırakan kavrama yönelik tutumlar sağlık hizmetlerinde aksama olmayacağı düşüncesiyle kendisine sağlık hizmet sunucularında yer bulamamıştır (Boy ve Sürmeli, 2023). Haselden ve Barsotti (2023) tarafından alana kazandırılan çalışmada sessiz istifa davranışının hekimler tarafından uygulanırsa sonuçlarının toplum ve sağlık kurumları için iyi bir netice olmayacağı, bu durumun engellenmesi için önlemler alınması gerektiği ifade edilmiştir. Bu çalışmada ise sağlık çalışanlarının sessiz istifaya yönelik tutumları ölçülmektedir. Bu da çalışmanın özgün yanlarından birisini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar sessiz istifa kavramı alanyazına yeni kazandırılan bir çalışma olsa da bu kavrama ilişkin çalışmaların da olduğunu söylemek mümkündür. Aşağıda bu çalışmalardan bazılarına değinilmiştir.

Serenko (2023) tarafından alana kazandırılan çalışmada sessiz istifa kavramının insan kaynakları içerisindeki yeri incelenmiştir. Bu inceleme sessiz istifa ile ilgili çekilen TikTok videolarındaki 672 yorum, ikincil veriler ve literatür taraması yöntemiyle alanyazına kazandırılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda sessiz istifa, çalışanların kendisini örgüte karşı tükenmiş hissettiği dönemde ortaya çıkan bir davranış biçimidir. Sessiz istifanın çalışan, örgüt açısından ayrı ayrı sonuçları bulunmaktadır. Bu durumda da çalışanların örgütteki sadakat düzeyinin artırılması için insan kaynaklarına önemli düzeyde işler düşmektedir. Zhang ve Rodrigue

(2023) tarafından alana kazandırılan çalışmada annelik sebebiyle doğum iznine ayrılan kadın personellerin sessiz istifa konusundaki tutumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çeşitli sektörlerde hizmet veren 310 çalışan anne araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Doğum izninden sonra işine dönen annelerin sessiz istifa tutumlarının doğum izni için işten belirli süreli ayrılma durumunda kalmayan personele göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu durumu etkileyen faktörler arasında örgütteki diğer çalışanların anneye karşı tutumu, yönetimin anneye karşı tutumu da yer almaktadır. Bu durumda sessiz istifa davranışında örgütün rolünün önem derecesini ortaya koymaktadır. Çalışkan (2023) tarafından alana kazandırılan çalışmada sessiz istifa kavramının bir yeniden diriliş olabileceği üzerinde durulmuş olup bu çalışma derleme olarak incelenmiştir. Çalışmanın vurgu yaptığı nokta, sessiz istifa durumunun göz önünde tutularak eylemlerin buna göre düzenlenmesi gerekliliğidir. Sessiz istifa ile mücadele edilmesi bilhassa işletmeler için elzem bir durumdur. Bu mücadelenin bir yöntemi de dijital tabanlı uygulamalar ile yapılabilmektedir (Brown vd., 2023).

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın amacı belirlendikten sonra etik açıdan uygunluğu için İstanbul Esenyurt Üniversitesi Etik Kuruluna başvuruda bulunmuştur. Kuruldan 11.10.2022 tarihli 2022/09-6 sayılı toplantıda E-12483425-299-22803 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Araştırma sürecinde Helsinki Etik Bildirgesine uygun davranılarak araştırmaya katılım sağlayan bireylerin anketi doldurmadan önce rızasının alınması sağlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, İstanbul ili Bakırköy ve Bahçelievler ilçelerinde hem özel sağlık kurumlarında hem de kamuya bağlı sağlık kurumlarında hizmet veren sağlık çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem olarak ise 18 yaş ve üzeri 473 sağlık çalışanına ulaşılmıştır. Örneklem olarak araştırma kapsamına alınan katılımcılara Ocak-Nisan 2023 tarihleri aralığında kolayda örneklem yöntemiyle yüz yüze ve online olarak ulaşılmıştır. Ölçek geliştirme çalışmalarında örneklem sayısının en az 260 olması gerekmektedir (Karagöz, 2021). Ayrıca Bryman ve Cramer (2001)'e göre ölçek geliştirme çalışmalarında ulaşılabilecek katılımcı sayısının ölçekte kullanılan soru sayısının 5 veya 10 katından fazla olmasının yeterli olduğu ifade edilmiştir. Bu araştırmada ölçek soru sayısı 34'tür. $34 \times 10 = 340$ olduğundan bu araştırma kapsamında ulaşılabilecek katılımcı sayısının en az 340 olması gerekmektedir. Bu çalışmada ise 473 kişiye ulaşılmıştır. Hem Karagöz (2021) hem de Bryman ve Cramer (2001)'e göre araştırma kapsamında ulaşılabilecek örneklem yeterli olduğu görülmektedir.

3.3. Araştırmanın Kavramsal Modeli

Sessiz istifa tutumunun etkili olduğu faktörler (kişisel düşünce faktörü, olumlu tutum faktörü, mobbing algısı faktörü) ile bu faktörler arasındaki yapısal ilişkinin ortaya konması adına araştırmanın kavramsal modeli oluşturulmuştur.

Ölçekte ortaya çıkan boyutların isimlendirilmesinde literatürde yapılmış benzer çalışmaların bulguları dikkate alınarak isimlendirilmiştir (Yıkılmaz, 2022; Aydın ve Azizoğlu, 2022; Scheyett, 2022; Güler, 2023; Hamouche vd., 2023). Sessiz istifa tutumuna yönelik ölçeğin alt boyutları ve açıklamaları aşağıdaki gibidir.

Kişisel Düşünce: Sessiz istifaya yönelik olarak nedenlerin çalışanın kendisinden dolayı olduğunu anımsatan ifadelerin yer aldığı boyuta “kişisel düşünce” adı verilmiştir. Bu boyut 24 ifadeden oluşmaktadır.

Olumlu Tutum: Çalışanın hangi sebepten dolayı sessiz istifa davranışında bulunmayacağını ortaya koyan ifadelerin yer aldığı boyut “ olumlu tutum” olarak isimlendirilmiştir. Bu boyutta işletmenin tavırlarından dolayı çalışanın sessiz istifaya yönelik eylemde bulunmadığı ifade edilmektedir. Bu boyut 5 ifadeden oluşmaktadır.

Mobbing Algısı: Çalışanın hizmet verdiği kurumdaki uygulanan uygulamalardan dolayı kendisinde mobbinge uğramışlık hissi uyandıran ifadelerin toplandığı bu boyuta “mobbing algısı” adı verilmiştir. Bu boyut 5 ifadedir.

3.4. Araştırmada Kullanılan İstatistiksel Yöntemler

Araştırma kapsamında sağlık çalışanlarından elde edilen veriler IBM SPSS ve AMOS paket programları aracılığıyla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde ilk olarak açımlayıcı faktör analizi daha sonrasında ise yapısal eşitlik modellemesi altında doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

3.5. Veri Toplama Yöntemi ve Ölçeğin Oluşturulması

Araştırma kapsamında uygulanan ölçek hem çevrimiçi hem de yüz yüzedir. Ölçek geliştirme çalışmalarının ilk aşamasında, ölçekte ölçülmesi hedeflenen kavramın kuramsal yapısının ve geliştirilecek ölçeğin hedef kitlesinin belirlenmesi gerekmektedir (DeVellis, 2014). Bu bağlamda, araştırmada öncelikle sessiz istifaya yönelik yapılan çalışmalar (Yıkılmaz, 2022; Aydın ve Azizoğlu, 2022; Wu vd. 2022; Szabó, 2023) değerlendirilmiştir.

Geliştirilmek istenen ölçek ile ilgili olarak yapılan literatür taraması sonrası 41 maddelik soru havuzu oluşturulmuştur. Soru havuzuyla ilgili olarak teorik alt yapıya sahip 10 uzmanın görüşü alınmıştır. Bu 10 uzmanın 6’sı işletme fakültesinde akademisyen, 2’si sağlık bilimleri fakültesinde akademisyen 2’si ise eğitim

bilimleri alanında akademisyendir. Uzman görüşü sonrasında ölçek ile ilgili pilot çalışma 25 kişi üzerinden gerçekleştirilmiş, ifade hataları, anlaşılma durumu, imla-yazım hataları belirlenerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Pilot çalışmada yer alan katılımcılar 473 kişilik ulaşılan örneklem grubu içerisinde yer almamaktadır. Bu aşamalardan havuzda yer alan M10, M13 ve M37 nolu ifadeler havuzdan çıkarılarak havuzdaki soru sayısı 38'e düşürülmüştür. Bu aşamaların ardından taslak ölçek 473 kişilik hedef kitleye uygulanmıştır.

Tablo 1'de ölçeğin tamamı ve boyutlara ilişkin güvenilirlik katsayıları verilmiştir

Tablo 1. Ölçek Güvenilirlik Katsayıları

Faktör	İfade Sayısı	Güvenilirlik Katsayıları
Tüm Ölçek	34	0,938
Kişisel Düşünce Faktörü	24	0,954
Olumlu Tutum Faktörü	5	0,823
Mobbing Algısı Faktörü	5	0,648

İç tutarlılık güvenilirliği için madde analizi yapılmıştır; güvenilirlik analizi için evrenden alınan örneklem verileriyle, "Madde-toplam korelasyonuna dayalı madde analizi" yapılmış ve güvenilirlik katsayısı $\alpha > 0,80$ bulunmuştur. Değerlerden kişisel düşünce faktörü ve olumlu tutum faktörü $0,80 \leq \alpha < 1,00$ arasında değer aldığı için boyutlar yüksek derecede güvenilirken, mobbing algısı faktörü ise $0,60 \leq \alpha < 0,80$ arasında değer aldığından güvenilir değildir.

3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada, sağlık çalışanlarının sessiz istifaya yönelik tutumlarını ölçen bir psikometrik ölçüm aracı geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Diğer sektörde hizmet sunan çalışanların araştırma kapsamı dışında tutulması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Araştırmanın bir başka sınırlılığı ise ölçek geliştirme teknikleri içerisinde açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizinin kullanılıp, başka yöntem kullanılmamasıdır.

4. Bulgular

4.1. Açıklayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

IBM SPSS paket programı aracılığıyla araştırmacılar tarafından oluşturulan soru havuzundaki ifadeler faktör analizi uygulanmış olup ifadelerin faktör yükleri belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda uyum sağlamayan M1, M3, M11 ve M40 numaralı ifadeler kapsam dışında tutulmuştur. Bu ifadelerin kapsam dışında tutulma sebepleri herhangi bir faktör altında toplanmaması veya binişik olarak birden fazla faktör altında toplanmasıdır. M27 kodlu ifade ise ters kodlanmıştır.

M27 dışında ters kodlanan ifade bulunmamaktadır. Kalan ifadeler ile ilgili elde edilen bulgular Tablo 2’de paylaşılmıştır.

Tablo 2. Araştırmanın Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

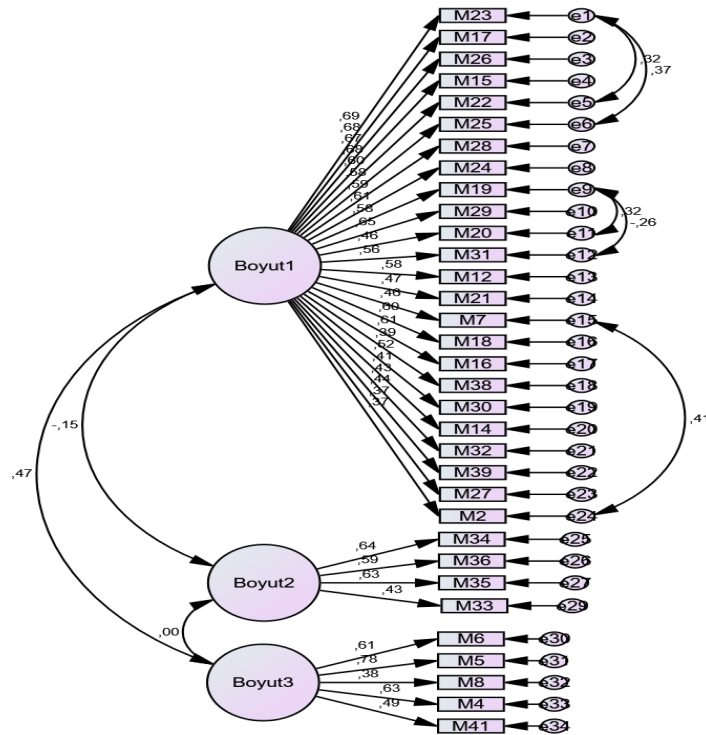
Faktör	İfadeler	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans
Kişisel Düşünce	M23	0,833	34,097
	M17	0,800	
	M26	0,792	
	M15	0,791	
	M22	0,775	
	M25	0,767	
	M28	0,755	
	M24	0,751	
	M19	0,748	
	M29	0,744	
	M20	0,737	
	M31	0,708	
	M12	0,701	
	M21	0,669	
	M7	0,653	
	M18	0,645	
	M16	0,594	
	M38	0,593	
	M30	0,575	
	M14	0,562	
M32	0,555		
M39	0,536		
M27	0,505		
M2	0,490	11,076	
Olumlu Tutum	M34		0,827
	M36		0,780
	M35		0,778
	M9		0,654
	M33	0,649	
Mobbing Algısı	M6	0,752	8,704
	M5	0,635	
	M8	0,612	
	M4	0,558	
	M41	0,476	
Değerlendirme Kriterleri	KMO: 0,818 χ^2 : 6539,195 Barlett's Test of Sphericity: 0,000 Varimax dik döndürme Açıklanan Varyans Toplamı: %53,877		

Tablo 2 incelendiğinde KMO değerinin 0,818 olduğu görülmektedir. Bu değer $0,80 \leq \alpha < 1,00$ arasında olduğu için sonuç mükemmeldir. Bu değer yüksek çıkması örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunun göstergesidir. Ayrıca

Barlett testinin sonucu $p < 0,05$ olduğu için anlamlıdır. Bu durumda değişkenler arasında yüksek korelasyonlar mevcut olduğunu ve verilerin çoklu normal dağılımdan geldiğini göstermektedir. Elde edilen her iki bulguya göre veriler faktör analizi için uygundur ve örneklem yeterlidir. Faktör yük değerinin 0,400'ün üzerinde olması yeterlidir (Karagöz, 2021). Analiz en küçük faktör yük değeri 0,476 olarak bulunmuştur. Özdeğerlerin açıkladıkları birikimli varyans miktarı, toplam varyansın %53,877' dir. Bu oran sosyal bilimler için yeterli sınırdadır olup, alt boyutların ölçüğü açıklama oranının yüksek olduğunun işaretidir (Karagöz,2021; Karagöz ve Bardakçı,2020).

4.2. Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Bu bölümde IBM AMOS paket programı aracılığıyla alana kazandırılmak istenen ölçüğe Doğrulayıcı Faktör Analizi(DFA) uygulanarak verilerin varsayılan modele uyum derecesi test edilmiştir. DFA ile yapısal geçerlilik analizi yapılmış ve modelin Amos diyagramı Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Modelin AMOS Diyagramı

Tablo 3. Araştırmanın Model Uyumu Sonuçları

Kabul Edilebilir Uyum İndeksleri*	Hesaplanan Uyum İndeksleri
$\chi^2/sd < 5$	2,99
$0.90 \leq GFI < 0.95$	0,76
$0.85 \leq AGFI < 0.90$	0,72
$0.95 \leq CFI < 0.97$	0,71
$0.05 < RMSEA \leq 0.10$	0,09
$0.05 < RMR \leq 0.08$	0,11

*:Kaynak: (Hooper vd.,2008; Schumacker ve Lomax,2010).

Yapılan DFA analizinde oluşturulan yol haritası aşağıda verilmiştir. Buna göre hesaplanan χ^2/sd ve RMSEA uyum indekslerinin kabul edilebilir uyum indekslerini sağladığı görülmekte iken diğer uyum indekslerinin düşük kaldığı görülmektedir. Faktör yükü düşüklüğü nedeniyle 9.madde analize dahil edilmemiştir. 27.madde ters kodlu olması nedeniyle dönüşüm işlemi uygulanmıştır. χ^2/sd ve RMSEA uyum indekslerinin kabul edilebilir oranda olması ölçek geliştirme çalışması için yeterli görülebilmektedir (Karagöz ve Bardakçı, 2020). Ayrıca diğer uyum indekslerinden istenen değerlerden çok da düşük olmadığını söylemek mümkündür.

5. Tartışma ve Sonuç

Sessiz istifa, özellikle yaşanan covid-19 pandemisi sonrasında iş hayatında popüler hale gelmiş bir kavramdır. Kavramın tarihçesine bakıldığında sessiz istifaya yönelik tutumların çalışanlarda çok eski tarihe dayandığını söylemek mümkündür. Covid-19 pandemisinin yaşandığı sürecin dışında da sağlık çalışanlarının 7/24 esaslı hizmet üretmesi, mesleki doygunluğa erişimde problem yaşanması, maddi olarak tatmin olmada yaşanan eksiklik gibi sebepler sağlık çalışanlarının sessiz istifa tutumu göstermesi için gerekli sebepler arasındadır. Bu çalışma bu durumdan hareketle tasarlanmıştır. Çalışmada sağlık çalışanlarının sessiz istifaya yönelik tutumlarını ölçmek için bir psikometrik ölçüm aracının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Yapılan analiz sonucunda (açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi) 34 ifadeden oluşan 3 faktörlük bir ölçeğin sağlık çalışanlarının sessiz istifaya yönelik tutumlarını ölçmek için geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Alanyazın incelendiğinde son dönemde popüler hale gelen sessiz istifa kavramına yönelik çeşitli örneklem grubunu içeren ölçeklerin geliştirildiği görülmektedir. Bu geliştirilen ölçekler ve bu ölçekler kullanılarak alana kazandırılan çalışmalar aşağıdaki gibidir.

Avcı (2023) tarafından sessiz istifa ölçeği geliştirilmiştir. Geliştirilen bu ölçek iş (3 ifade) ve yaşam (5 ifade) olarak adlandırılan 2 boyuttan oluşmaktadır. Ölçek geliştirme sürecinde 153 kişiye ulaşılmış olup, sektör olarak belediye çalışanlarına ulaşılmıştır. Avcı (2023)'nın çalışmasında ayrıca geçerlilik- güvenilirliği yapılan ölçekler de ölçek geliştirme çalışmasıyla beraber kullanılmıştır. Bu durum Avcı (2023) tarafından alana kazandırılan çalışma ile bu çalışma arasındaki farklılığı ortaya koymaktadır. Bu çalışmada ise sektör olarak sağlık çalışanlarına ulaşılmış olup, 3 boyut 34 ifadeden oluşan bir ölçek alana kazandırılmıştır. Avcı (2023) tarafından alana kazandırılan sessiz istifa ölçeği çalışması kullanılarak alana kazandırılan bir çalışma ise Saygılı ve Avcı (2023) tarafından yapılmıştır. Saygılı ve Avcı (2023) 'nın çalışmasında sessiz istifa durumu toplam çalışan sayısı 320 olan, örneklem kapsamına ise 175 kişinin alındığı yerel bir kamu kuruluşunda hizmet sunan çalışanların görev ve insan odaklı liderlik tarzı algılarının adanmışlıktan sessiz istifaya doğru bir yöneliş olması açısından incelenmiştir. Yapılan incelemede liderlik tarzları ve proaktif kariyer adanmışlığı ile sessiz istifa tutumu arasında olumsuz ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu aslında beklenen bir durumdur. Zira çalışan kariyer adanmışlık seviyesinde düşüş hissediyorsa sessiz istifa davranışı sergileme ihtimali çok daha yüksektir. Bu durumun tam tersi de doğrudur.

Üniversite öğrencilerinin sessiz istifaya yönelik tutumları ölçek olarak Savaş ve Turan (2023) tarafından alana kazandırılmıştır. Alana kazandırılan sessiz istifa ölçeği bağlılıkta azalma (4 ifade), motivasyonsuzluk (4 ifade), sosyalleşme (4 ifade) ve kendini koruma (4 ifade) boyutlarından oluşmakta olup toplamda 16 ifadedir. Bu 16 ifadenin açıkladığı varyans oranı ise %76,66'dır. Bu çalışmada ise açıklanan varyans miktarı sosyal bilimler için yeterli olan %53,877 olsa da Savaş ve Turan (2023) tarafından geliştirilen sessiz istifa ölçeğinde bu durum daha anlamlıdır. Bu çalışmada ise Savaş ve Turan (2023)'nin çalışmasının aksine öğrencilere değil sağlık çalışanlarına ulaşılmıştır. Görece ulaşılması daha zor bir örneklem grubu olması bu çalışmanın Savaş ve Turan (2023) tarafından alana kazandırılan çalışmadan farklı yönünü ortaya koymaktadır.

Boz vd. (2023) tarafından alana kazandırılan sessiz istifa ölçeğinde toplamda 1071 kişiye ulaşılmıştır. Sonuç olarak 5 boyut ve 25 ifadeden oluşan bir sessiz istifa ölçeği alana kazandırılmıştır. Çalışmada açıklanan varyans değeri ise %85,67 'dir. Bu da mükemmel bir değer olarak yorumlanabilmektedir. Ölçek boyutlarına "güvensizlik (7 ifade)", "aidiyet (5 ifade)", "değersizlik (4 ifade)", "iletişimsizlik (5 ifade)" ve "tutarsızlık (4 ifade)" adı verilmiştir. Boz vd. (2023) tarafından alana kazandırılan sessiz istifa ölçeği Deniz (2023) tarafından alana kazandırılan "sessiz istifanın demografik değişkenler açısından incelenmesi" isimli çalışmada kullanılmıştır. Çalışma sonucunda çalışanların sessiz istifa algılamaları ile cinsiyet, medeni durum, statü, tecrübe ve eğitim durumu arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Boz vd. (2023) tarafından alana kazandırılan sessiz istifa ölçeği Karayaman (2023) tarafından kuşaklar teorisi bağlamında incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda kuşak teorisi açısından çalışanların

sessiz istifa algısı arasında anlamlı bir ilişki istatistiki olarak tespit edilmiştir. Alanda henüz yeni bir kavram olan sessiz istifaya yönelik geliştirilen ölçeklerin başka çalışmalar tarafından da kullanılabilir olduğunun en büyük göstergesi Boz vd. (2023) tarafından alana kazandırılan sessiz istifa ölçeğidir.

Bu çalışmada ise sağlık sektöründe hizmet veren çalışanlar baz alınarak sessiz istifa ölçeği geliştirilmiştir. Alanyazında bu konuda yer alacak diğer çalışmalarda kullanılması önerilmekte ve beklenmektedir. Sağlık çalışanları için geliştirilen bu ölçekte sağlık çalışanı ayırımına gidilmemiştir, yapılacak başka çalışmalarda her sağlık çalışanı grubunun ayrı olarak değerlendirilmesinin yapılacağı çalışmaların daha anlamlı sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Bu konuda çeşitli çalışmaların alanyazına kazandırılması önerilmektedir.

Ek 1- Sağlık Çalışanları İçin Sessiz İstifa Ölçeği

Faktör	İfadeler	Kesinlikle		Kesinlikle	
		Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum
Kişisel Düşünce	Çalıştığım kurumda yeni bir fikrim olsa dahi önemsenmeyeceğini düşündüğümden dile getirmiyorum				
	Çalıştığım kurumda ekip arkadaşlarım ve yöneticilerim benimle sağlıklı ilişkiler kurmamaktadır				
	Çalıştığım kurumda yöneticilerim fikirlerimi önemsemezler				
	Çalıştığım kurumda tanıdığım olmadığı için ne kadar fazla çalışsam da performansım takdir edilmeyecektir				
	Çalıştığım kurumda istek, düşünce ve görüşlerime önem verildiğini düşünmüyorum				
	Çalıştığım kurumda ekip arkadaşlarım fikirlerimi önemsemezler				
	Maddi bir kaygım olmasa bu kurumda çalışmazdım				
	Çalıştığım kurumda yeni fikirlerimi dile getirirken çekiniyorum				
	Çalıştığım kurumda bilgi ve tecrübelerim doğrultusunda hak ettiğim terfi pozisyonuna başkasının atanabileceğini düşünüyorum				
	İmkân olsa kendimi daha değerli hissedeceğim başka bir kuruma aynı ücreti almak koşuluyla dahi olsa geçmeyi düşünürüm				
	Çalıştığım kurumda hak ettiğim pozisyonda olmadığımı düşünüyorum				

	Temel motivasyonum sadece bana verilen işleri yapmaktır					
	Çalıştığım kuruma gönüllü bir şekilde gelmemekteyim					
	Çalıştığım kurumda eşit ödüllendirme sistemi olduğunu düşünmüyorum					
	Sessiz istifa davranışını isteyerek sergilerim					
	Çalıştığım kurumda hak ettiğim maaşı aldığım düşüncesinden dolayı yapmam gereken işleri minimum düzeyde gerçekleştiriyorum					
	Çalıştığım kurumda ekip arkadaşlarımdan daha fazla çalıştığım halde performansım takdir edilmemektedir					
	Tek isteğim bana verilen işi yapmaktır					
	Çalıştığım kurumdan daha yüksek maaş veren bir kurum bulamadığımdan burada çalışmaya devam etmekteyim					
	Çalıştığım kurumda insanlara eşit davranıldığını düşünmüyorum					
	Üzerime düşen işleri erken bitirirsem tarafıma yeni bir iş verileceğini düşünürüm					
	Ekstra bir iş verildiğinde maaşım değişmeyeceği için yapmak istemem					
	Çalıştığım kurumda yöneticilerim benim fikirlerimi değerli bulurlar					
	İstmeden de olsa sessiz istifaya yönelik davranış sergilemekteyim					
Olumlu Tutum	Yöneticilerim kuruma bağlılığı sağlamak için çalışanlarla iletişim halindedir					
	Çalıştığım kurumda performansım iyi olduğu takdirde yöneticilerim tarafından takdir edileceğimi düşünürüm					
	Çalıştığım kurumda yükselmeler adaletli bir şekilde gerçekleşmektedir					
	Sessiz istifa kavramının ne anlama geldiğini bilmiyorum					
	Üzerime düşen işleri erken bitirdiğimde yeni iş verilirse kendimi mutsuz hissetmem					
Mobbing Algısı	Görev tanımımın dışında işler yaptığımı düşünüyorum					
	Çalıştığım kurumda aldığım ücretin yaptığım iş karşılığında düşük olduğunu düşünüyorum					
	Çalışan performansında sessiz istifa faktörünün önemli olduğunu düşünüyorum					
	Çalıştığım kurumda kurum içi dedikodunun fazla olduğunu düşünüyorum					
	Kurum içi ödüllendirmelerin (maddi olarak cüzi olsa bile) personelin kuruma karşı aidiyet hissetmesinde önemli olduğunu düşünüyorum					

Ek2- Soru Havuzu

No	İfade
1	Sessiz istifa kavramının ne ifade ettiğini biliyorum
2	İstmeden de olsa sessiz istifaya yönelik davranış sergilemekteyim
3	Çalıştığım kurumda mobbinge(psikolojik taciz) uğradığımı düşünüyorum
4	Çalıştığım kurumda kurum içi dedikodunun fazla olduğunu düşünüyorum
5	Çalıştığım kurumda aldığım ücretin yaptığım iş karşılığında düşük olduğunu düşünüyorum
6	Görev tanımımın dışında işler yaptığımı düşünüyorum
7	Sessiz istifa davranışımı isteyerek sergilerim
8	Çalışan performansında sessiz istifa faktörünün önemli olduğunu düşünüyorum
9	Sessiz istifa kavramının ne anlama geldiğini bilmiyorum
10	Kurum içi yükselmelerin liyakatsiz olduğunu düşünüyorum
11	Kurumumda eşit işe eşit ücret politikasının uygulanmadığını düşünmüyorum
12	Çalıştığım kuruma gönüllü bir şekilde gelmemekteyim
13	Düşük maaş aldığımı düşündüğüm için işten çıkarılmak gibi bir korkum yoktur
14	Çalıştığım kurumda insanlara eşit davranıldığını düşünmüyorum
15	Çalıştığım kurumda tanıdığım olmadığı için ne kadar fazla çalışsam da performansım takdir edilmeyecektir
16	Çalıştığım kurumda ekip arkadaşlarımdan daha fazla çalıştığım halde performansım takdir edilmemektedir
17	Çalıştığım kurumda ekip arkadaşlarım ve yöneticilerim benimle sağlıklı ilişkiler kurmamaktadır
18	Çalıştığım kurumda hak ettiğim maaşı aldığımı düşünmüyorum. Bu yüzden yapmam gereken işleri minimum düzeyde gerçekleştiriyorum
19	Çalıştığım kurumda bilgi ve tecrübelerim doğrultusunda hak ettiğim terfi pozisyonuna başkasının atanabileceğini düşünüyorum
20	Çalıştığım kurumda hak ettiğim pozisyonda olduğumu düşünmüyorum
21	Çalıştığım kurumda eşit ödüllendirme sistemi olduğunu düşünmüyorum
22	Çalıştığım kurumda istek, düşünce ve görüşlerime önem verildiğini düşünmüyorum
23	Çalıştığım kurumda yeni bir fikrim olsa dahi önemsenmeyeceğini düşündüğümden dile getirmiyorum
24	Çalıştığım kurumda yeni fikirlerimi dile getirirken çekiniyorum
25	Çalıştığım kurumda ekip arkadaşlarım fikirlerimi önemsemezler
26	Çalıştığım kurumda yöneticilerim fikirlerimi önemsemezler
27	Çalıştığım kurumda yöneticilerim benim fikirlerimi değerli bulurlar
28	Maddi bir kaygım olmasa bu kurumda çalışmazdım
29	İmkân olsa kendimi daha değerli hissedeceğim başka bir kuruma aynı ücreti almak koşuluyla dahi olsa geçmeyi düşünürüm
30	Çalıştığım kurumdan daha yüksek maaş veren bir kurum bulamadığımdan burada çalışmaya devam etmekteyim
31	Temel motivasyonum sadece bana verilen işleri yapmaktır
32	Üzerime düşen işleri erken bitirirsem tarafıma yeni bir iş verileceğini düşünürüm
33	Üzerime düşen işleri erken bitirdiğimde yeni iş verilirse kendimi mutsuz hissetmem
34	Yöneticilerim kuruma bağlılığı sağlamak için çalışanlarla iletişim halindedir
35	Çalıştığım kurumda yükselmeler adaletli bir şekilde gerçekleşmektedir
36	Çalıştığım kurumda performansım iyi olduğu takdirde yöneticilerim tarafından takdir edileceğimi düşünürüm

37	Çalıştığım kurumun toplum tarafından bir saygınlığı olmasa bu kurumda çalışmayı düşünmezdim
38	Tek isteğim bana verilen işi yapmaktır
39	Ekstra bir iş verildiğinde maaşım değişmeyeceği için yapmak istemem
40	Görev tanımının üzerinde ekstra iş yapsam bile kurumun tarafından herhangi bir ödüllendirme yapılmayacağını düşünürüm
41	Kurum içi ödüllendirmelerin (maddi olarak cüzi olsa bile) personelin kuruma karşı aidiyet hissetmesinde önemli olduğunu düşünüyorum

Kaynakça

- Arar, T., Çetiner, N. & Yurdakul, G. (2023). Quiet Quitting: Building a Comprehensive Theoretical Framework. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 15(28), 122-138.
- Avcı, N. (2023). Örgütsel Sinizm, Örgütsel Sessizlik, İşte Sözde Var Olma ve Sessiz İstifa Arasındaki İlişkiler: İstanbul Maltepe Belediyesi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(39), 968-989.
- Aydın, E. & Azizoğlu, Ö. (2020). A New Term For an Existing Concept: Quiet Quitting- A Self-Determination Perspective. *V.Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kritik Tartışmalar Kongresi*, 285-295
- Boy, Y. & Sürmeli, M. (2023). Quiet quitting: A significant risk for global healthcare. *Journal of global health*, 13,1-4.
- Boz, D., Duran, C., Karayaman, S. & Deniz, A. (2023). Sessiz İstifa Ölçeği. *Sessiz İstifa Kitabı* içinde (9-41), Eğitim Yayınevi, İstanbul
- Brown, L. R., McCray, P., Neal, J. L. & Caldwell-Serges, L. (2023). Corporate Digital Literacy Mandates: Using SDT-Based Strategies to Circumvent" Quiet Quitting" Syndrome. *International Journal of Advanced Corporate Learning*, 16(2).
- Bryman, A. & Cramer, D. (2001). *Quantitative data analysis with SPSS release 10 for Windows*. Routledge.
- Çalışkan, K. (2023). Sessiz İstifa: Sonun Başlangıcı mı Yeniden Diriliş mi?. *Journal of Organizational Behavior Review*, 5(2), 190-204.
- Çimen, A. İ. & Yılmaz, T. (2023). Sessiz İstifa Ne Kadar Sessiz. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 27-33.
- De Vellis, R. F. (2014). *Ölçek geliştirme: kuram ve uygulamalar* (Çev. Ed.Tarık Totan), Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Deniz, A. (2023). Sessiz İstifanın Demografik Değişkenler ile İlişkisi. *Sessiz İstifa Kitabı* içinde (42-61), Eğitim Yayınevi, İstanbul.
- Formica, S. & Sfodera, F. (2022). The Great Resignation and Quiet Quitting paradigm shifts: An overview of current situation and future research directions. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 31(8), 899-907.
- Güler, M. (2023). Çalışma Kültüründe Yeni Bir Kavram: Sessiz İstifa. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(1), 247-261.
- Hamouche, S., Koritos, C. & Papastathopoulos, A. (2023). Quiet quitting: relationship with other concepts and implications for tourism and hospitality. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*
- Haselden, L. & Barsotti, C. (2023). Practice Management: EPs and Quiet Quitting: Hospitals Must Value Workers More Than Money. *Emergency Medicine News*, 45(2B), 10-1097.
- Hooper, D., Coughlan, J. & Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic journal of business research methods*, 6(1), pp53-60
- Karagöz, Y. (2021). *SPSS ve AMOS uygulamalı nitel-nicel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği* (Güncellenmiş 3.Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karagöz, Y. & Bardakçı, S. (2020). *Bilimsel araştırmalarda kullanılan ölçme araçları ve ölçek geliştirme*. Ankara: Nobel akademik yayıncılık.
- Karayaman, S. (2023). Kuşak Teorisi Bağlamında Sessiz İstifa. *Sessiz İstifa* içinde (62-86), Eğitim Yayınevi, İstanbul.
- Lawless, B. (2023). Performative enactments of resistance to academic neoliberalization: quiet quitting as educational transgression and sustainability. *Communication Education*, 72(3), 316-319.
- Mahand, T. & Caldwell, C. (2023). Quiet Quitting—Causes and Opportunities. *Business and Management Research*, 12(1), 9-19
- Savaş, B. Ç. & Turan, M. (2023). Sessiz İstifa Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *The Online Journal of Recreation and Sports*, 12(3), 442-453.
- Saygılı, Z. & Avcı, N. (2023). Çalışanların Görev Odaklı ve İnsan Odaklı Liderlik Tarzı Algılarının Adanmışlıktan Sessiz İstifaya Değın Farklılaşması

Üzerine Bir İnceleme. *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 212-227.

Scheyett, A. (2023). Quiet Quitting. *Social Work*, 68(1), 5-7.

Schumacher, R. E. & Lomax, R. G. (2010). *A beginners guide to structural equation modeling: SEM*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates

Serenko, A. (2023). The human capital management perspective on quiet quitting: recommendations for employees, managers, and national policymakers. *Journal of Knowledge Management*.

Szabó, D. (2023). Quiet quitting. *Világpolitika és a Közgazdaságtan*, 2(1), 115-118.

Wu, S., Liu, J. & Wu, Y. (2022). *Quiet Quitting or Working Hard: Economic Policy Uncertainty and Analysts' Earnings Forecasts*. Available at SSRN 4299806.

Yıkılmaz, I. (2022). Quiet quitting: a conceptual investigation. *Anadolu 10th International Conference on Social Science*, No. October, pp. 581-585

Yıldız, D. (2023). Örgütlerde İşgören ve İşverenlerin Güncel Sorunu Sessiz İstifa. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 12(6), 795-802.

Yıldız, S. & Özmenekşe, Y. O. Kaçınılmaz Son: Sessiz İstifa. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 14-24.

Zhang, T. & Rodrigue, C. (2023). What If Moms Quiet Quit? The Role of Maternity Leave Policy in Working Mothers' Quiet Quitting Behaviors. *Merits*, 3(1), 186-205.

Etik Beyanı: Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Çalışma için, İstanbul Esenyurt Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 11.10.2022 tarih ve 2022/09-6 no'lu toplantısında onay verilmiştir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Destek Beyanı: Bu çalışma İstanbul Esenyurt Üniversitesi BAP-BEDEK Komisyonu tarafından kabul edilen 2023/05-3 no'lu proje kapsamında desteklenmiştir.

Development of Quiet Quitting Attitude Scale

Extended Abstract

1. Introduction

There is almost no area that is not affected by the COVID-19 pandemic, the effect of which has been seen all over the world for about 2 years. Employees were also affected by this situation. The stress caused by the pandemic and the feeling of burnout pushed the employees to not be happy in their jobs and to quit their jobs. In many countries, especially in the United States, this situation manifested itself as a job stoppage in the first place. This is called the great resignation. The employee who engages in major resignation has a job to pass. Those who were not satisfied with their job and did not want to work could not change their jobs, especially for financial reasons. Instead, behaviors such as only doing the task assigned to them and not taking initiative started to be exhibited by the employees in this situation. This attitude has been called quiet quitting over time. There is no layoff in quiet quitting behavior. In fact, it can be said that the history of the behavior of employees only wanting to do the task assigned to them is not a very new idea. However, this attitude was named after a viral video on TikTok, one of the social media platforms. In this case, it reveals another important role of social media today. 24/7 service-based work, the fact that the industry should not stop, the burnout felt due to serious work intensity in the period before and after the COVID-19 pandemic, etc. These factors can cause employees working in the health sector to exhibit attitudes towards silent resignation. Based on this situation, this study was designed. The aim of this study is to develop a measurement tool that measures the silent resignation attitudes of healthcare professionals.

2. Method

This study is a scale development study. Therefore, in this study, the stage in the scale development studies was applied. First of all, a literature review on the subject was made and a conceptual structure was created. Then, based on this conceptual structure, a draft scale containing the question items was created. The statements in the draft scale were asked to experts in the field. After the expert opinion, the expressions to be removed from the scale were determined. Afterwards, the remaining statements were piloted, and test-retest reliability was applied. After these stages, the final scale was applied. The number of health workers reached within the scope of the research is 473. IBM SPSS and AMOS package programs were used in the analysis of the collected data. Explanatory and confirmatory factor analysis was applied to the collected data.

3. Results

As a result of the analysis, a scale consisting of 34 statements and 3 factors was developed. It has been concluded that the developed scale is valid and reliable in measuring the attitudes of health workers towards silent resignation. The factors were named as "personal thinking, positive attitude, and mobbing perception". The conceptual structure was used in the scale names.

4. Conclusion

Quiet quitting is a concept that is examined from different perspectives in terms of businesses and employees today. The development of this scale to measure attitudes towards silent resignation reveals the original side of the study. This developed scale can be applied not only to healthcare professionals but also to all sector employees. It is thought that this study will lead to possible studies.

Araştırma Makalesi

Irak'taki Bankaların Karlılığını Etkileyen Faktörler¹

Sezer ÖKSÜZ

*Sorumlu Yazar, Çankırı Karatekin Üniversitesi, MYO
sezeroxuz@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9567-8142*

Imad Mohammed ALI AHMED ALI

*Serbest Araştırmacı
alie27370@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4055-1221*

Öz

Bankalar güçlü bir ekonomik sistemin en önemli aktörleri arasında yer almakta, makroekonomik olarak ülkenin refah seviyesinde de önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle, bankaların finansal performanslarının ölçülmesi ve bu performansa etki eden faktörlerin ortaya konulması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, 14 Irak bankasının 2015-2021 yılları arasındaki finansal oranlarının aktif ve özsermaye karlılığı üzerindeki etkisi panel regresyon analizi ile incelenmiştir. Çalışmada oluşturulan modellerde bağımlı değişken olarak aktif ve özsermaye karlılığı, bağımsız değişkenler olarak da toplam aktiflerin logaritması, borç toplamı/aktif toplam, kredi ve alacaklar/aktif toplam, diğer faaliyet giderleri/aktif toplam, sermaye yeterlilik oranı, toplam mevduat/toplam aktif, faiz gelirleri/faiz giderleri, takipteki krediler/toplam krediler ve likit aktifler/toplam aktif oranları kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre Irak'taki bankaların aktif ve özsermaye karlılıklarının, bankaların aktif büyüklüğünden, kredi ve alacakların aktif toplamına oranından, mevduatın aktif toplamı içerisindeki payından, sermaye yeterlilik rasyosundan, faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranından ve likit aktiflerden etkilendiği belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Finansal oranlar, özsermaye karlılığı, aktif karlılığı

Jel Sınıflandırma Kodları: G21, G32, G39

Factors Affecting the Profitability of Banks in Iraq²

Abstract

Banks, one of the most important actors of a strong economic system, play an important role in the macroeconomic welfare level of the country. Therefore, measuring the financial performance of banks and revealing the factors affecting this performance reveals great importance. In this research, the effect of financial ratios on return on assets and return on equity was examined with panel regression analysis for 14 Iraqi banks between 2015 and 2021. Return on assets and equity were used as dependent variables, logarithm of total assets, total debt/total assets, loans and receivables/total assets, other operating expenses/total assets, capital adequacy ratio, total deposits/total assets, interest income/interest expenses, non-performing loans/total loans and liquid assets/total assets ratios were used as independent variables in the models. According to the analysis results, it has been determined that the asset and equity profitability of banks in Iraq are affected by the asset size of the banks, the ratio of loans and receivables to total assets, the share of deposits in total assets, capital adequacy ratio, the ratio of interest income to interest expenses and liquid assets.

Keywords: Financial ratios, return on equity, return on assets

JEL Classification Codes: G21, G32, G39

¹ Bu çalışma yazarlardan Imad Mohammed ALI AHMED ALI'nin, sorumlu yazar Dr. Öğr. Üyesi Sezer ÖKSÜZ danışmanlığında hazırlanmış olduğu "Banka karlılığını etkileyen faktörler: Irak'ta bir uygulama" adlı yüksek lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

² Extended abstract is presented at the end of the article

Geliş Tarihi (Received): 21.10.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 26.12.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Öksüz, S. ve Ali Ahmed Ali, I. M. (2023). Irak'taki bankaların karlılığını etkileyen faktörler. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 1461-1475. DOI: 10.18074/ckuiibfd.1379387.

1. Giriş

Bankalar para politikalarının yürütülmesinde önemli aktörler olarak finansal istikrara katkı sağlamaktadırlar. Ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan çeşitli hizmetler ve ürünlerin geliştirilmesine odaklanan bankalar, mali ve ticari faaliyetlerin sürekliliğinin sağlanmasında da önemli bir role sahiptir (Zarqan, 2010). Tüm ekonomik sistemlerde, bankacılık sektörü hem kayıt dışı ekonominin önlenmesinde hem de sağlam ve güçlü bir ekonomik sistemin ortaya konulmasında büyük önem taşımaktadır. Bankalar, işletmeler ve bireyler için bir kredi/nakit kaynağı olması yanında atıl fonlarının değerlendirilmesi açısından önemli kuruluşlardır. Bankaların faaliyetlerinin devamlılığının sağlanabilmesi için karlılıklarının sürdürülebilir olması gerekir. Karlılığın sürdürülebilir olması için karlılığa etki eden faktörlerin bilinmesi gereklidir. Bu gereklilikten ötürü, literatürde sıklıkla banka karlılığına etki eden faktörler araştırılmıştır. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ekonomiler için de banka karlılığına etki eden faktörlerin araştırılması, ilgili ekonomilerin gelişmesi için katkı sağlayıcı olacaktır. Bu nedenle bu çalışmada, Irak bankacılık sektörü için karlılığa etki eden faktörler araştırılmıştır.

2017 Findex anketine göre Irak'ta yetişkinlerin yalnızca yüzde 23'ünün resmi bir finans kuruluşunda hesabı vardır. Ayrıca mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin banka kredisi gibi finansal hizmetlere erişimi çok düşüktür. Ekonomilerin gelişmesi için finansal sisteme erişimin artırılması gerekliliği genel kabul görmektedir. Finansal sisteme erişimin artırılmasında öncü rolü de bankalar üstlenmektedir. Bu nedenle Irak bankacılık sektörünün önemli bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

Irak'ta halihazırda 7 devlet bankası, 53 özel sermayeli banka ve uluslararası bankaların 14 şubesi faaliyet göstermektedir. Irak bankacılık sisteminde kamu bankalarının büyük ağırlığı bulunmaktadır. Irak bankacılık sistemi, varlıklarının yaklaşık yüzde 80'ini oluşturan yedi devlet bankasının hâkimiyetindedir. 1991 yılından itibaren Irak'a ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlanmış olup mevcut 74 bankadan 52'si 2003 yılından sonra faaliyete geçmiştir. İlgili yıldan bu yana Irak bankacılık sektörü, dünya bankacılık standartlarına ulaşma çabasıyla istikrarlı bir şekilde büyümüştür. Irak Merkez Bankası bankacılık sisteminin rekabet gücünü artırmak için Arap ve uluslararası kurumları çekmek yönünde çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Böylece bir dizi Arap ve yabancı bankaya Irak'ta bankacılık faaliyetleri yürütme izni verilmiş ve bu da sayılarını önemli ölçüde artırmıştır. Diğer Arap bankaları da yerel bankalarda hissedar olmuştur (Kapita, 2022, s.10). Bankacılık sisteminin geliştirilmesi çabalarına rağmen Irak bir nakit ekonomisi olmaya devam etmektedir. 2021 yılından bu yana petrol dışı ekonominin toparlanmasıyla birlikte ek likidite oluşturmuştur. Paranın büyük çoğunluğu, mevduat yerine dolaşımdaki para birimi olmaya devam etmektedir. 2017 Global Findex araştırmasında yüzde 23 olan hesap sahipliği oranı 2021 Global Findex

araştırmasında yüzde 19 olarak belirlenmiştir. Bu durum da bireylerin ve işletmelerin finans kesiminden uzak durduğunu işaret etmektedir. Bunun nedenleri araştırıldığında Irak bankacılık sistemine olan güvensizlik ve bankacılık hizmetlerinin düşük kullanılabilirliğini dikkat çekmektedir (The World Bank, 2022, s.10). Güçlü bir sermaye ve karlılık yapısına sahip bankacılık sistemi ile bu güvenin sağlanması ve tarafların finansal sisteme dahil edilmesi mümkün olabilecektir. Bankaların karlılıkların sağlanması ve devam ettirilebilmesi için karlılığa etki eden faktörlerin bilinmesi şarttır.

Bu çalışmada, Irak'ta 2015-2021 yılları arasında faaliyet gösteren 14 bankanın aktif ve özsermaye karlılıklarına etki eden finansal oranların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bankacılık sektöründe önemli bir potansiyele sahip Irak ekonomisi için bu araştırma sonucunda ortaya çıkacak bulguların politika yapıcılara ve uygulayıcılara önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca literatürde sınırlı çalışma bulunun Irak bankacılık sektörüne ait güncel verilerle yapılan bu çalışma yazındaki bulguları genişleteceği düşünülmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde öncelikle literatürde yapılmış çalışmalar açıklanmış, daha sonra uygulamaya yer verilmiştir.

2. Literatür Taraması

Bankacılık sektöründe karlılığı etkileyen faktörler üzerine literatürde birçok çalışma yer almakta olup bu çalışmanın amacı ile ilişkili literatürde yer bulan çalışmalar özet bir şekilde Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Bankaların Karlılıklarına Yönelik Yapılan Literatür Çalışmaları

Yazar	Çalışmalar ve Bulguları
Güngör (2007)	Çalışmasında Türkiye'de yer alan 29 bankanın 1990-2005 dönemi arasındaki finansal verilerini panel veri analizi ile incelemiş olup banka karlılığı üzerinde mikro ve makro ekonomik verilerin etkisinin bulunduğunu, faaliyet giderleri değişkeni dışında diğer bütün değişkenlerin banka karlılığına benzer şekilde etki ettiğini tespit etmiştir.
Dietrich ve Wanzenried (2014)	Çalışmalarında düşük, orta ve yüksek gelir düzeyine sahip 118 ülkedeki 10.165 ticari bankanın 1998 ve 2012 yılları arasındaki finansal verilerini iki aşamalı genelleştirilmiş momentler yöntemi ile analiz etmiştir. Araştırmada gelir düzeyinin banka karlılığının belirleyicileri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu belirlenmiştir.
Dizgil (2017)	Çalışmasında Türkiye'de yer alan 10 büyük bankanın 2009 ve 2017 dönemleri arasındaki finansal verilerini panel veri analiz ile incelemiş bağımsız değişkenler olarak faaliyet gideri oranı, likit aktif/toplam aktif oranı, sermaye oranı, finansal varlıklar/toplam aktif oranı ve sermaye yeterlilik rasyosunu almış, özkaynak karlılığı ile faaliyet gideri oranı, likit aktif, toplam aktif ve sermaye yeterlilik rasyosu arasında anlamlı ilişki tespit etmiştir.

**Tablo 1: Bankaların Karlılıklarına Yönelik Yapılan Literatür Çalışmaları
(Devam)**

Yazar	Çalışmalar ve Bulguları
Ibrahim (2017)	Çalışmasında likiditenin Irak ticari bankalarının karlılığı üzerindeki etkisini incelemiştir. Irak'ta yer alan 5 bankanın 2005-2013 yılları arasında likidite oranlarının karlılık üzerindeki etkisini Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi ile analize tabi tutmuştur. Bağımsız değişkenlerin kredi mevduat oranı, mevduat varlık oranı ve nakit mevduat oranı olarak, bağımlı değişkenin ise aktif karlılığı olarak belirlendiği çalışma sonucunda likidite rasyolarındaki artışın aktif karlılığını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Küçükbay (2017)	Çalışmasında Türkiye'deki ve Avrupa Birliğindeki bankaların 2009-2013 yılları arasındaki finansal verilerini baz alarak banka karlılığına etki eden faktörleri panel veri analizi ile incelemiş, banka büyüklüklerini, sermaye oranlarını, mevduat oranlarını, kredi kayıp karşılığı oranlarını bağımsız değişken olarak almış, Türkiye'de yer alan bankaların aktif karlılığını sermaye oranının ve banka büyüklüğünün etkilediğini, Avrupa Bankalarında ise kredi oranı, sermaye oranı, mevduat oranı ve banka büyüklüklerinin etkilediğini tespit etmiştir.
Aydın (2019)	Çalışmasında Türkiye'de yer alan bankaların 2005-2015 dönemi arasındaki finansal verilerini panel veri analizi ile inceleyerek banka karlılığını etkileyen faktörleri belirlemiştir. Takibe düşmüş olan krediler, faaliyetlerin giderleri, banka büyüklükleri, bankaların sermayeleri, faiz dışı gelirleri ve ekonomik büyüme değişkenlerinin aktif karlılığı anlamlı derecede etkilediğini tespit etmiştir.
Kırcı Çevik ve Boran (2020)	Çalışmalarında Türkiye'deki 23 bankanın 2005-2016 yılları arasına ilişkin finansal verilerini kullanarak karlılıklarına etki eden faktörleri Camels modelini kullanarak ölçümlemişler. Modelde değişken olarak sermaye yeterliliğini, aktif kalitesi oranını, kazanç kabiliyet oranını, likidite oranını, yönetim kalitesi oranını ve piyasa risklerine duyarlılık oranını kullanmışlardır. Sermaye yapısı güçlü olan bankaların sermaye karlılıklarının da yüksek olduğunu belirlemişlerdir.
Jadah vd. (2020)	Çalışmalarında Irak'ta yer alan 18 bankanın 2005-2017 yılları arasındaki finansal verilerini panel veri yöntemi analiz ederek banka büyüklüğünün, toplam aktiflerin, öz kaynağın ve toplam kredilerin toplam varlıklara oranı, GSYİH büyümesi ve hükümetin etkinliğinin Irak bankalarının karlılığı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, kredi riski, enflasyon, faiz oranı, işsizlik ve siyasi istikrarsızlığın banka karlılığı üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir.
Ghafar vd. (2021)	Çalışmalarında; 2009 ile 2018 yılları arasındaki dönem için Irak'taki ticari bankaların karlılığı üzerinde Likidite, borç kaldırıcı, dağıtılmamış karlar, banka büyüklüğü, büyüme oranı ve bankanın yaşı gibi faktörlerin etkisini çoklu doğrusal regresyon modeli ve Brinson korelasyon katsayısı kullanılarak analiz etmişlerdir. Likidite oranının, kaldırıcı oranının, dağıtılmamış kâr oranının, banka büyüklüğünün ve büyüme oranının Irak ticari bankalarının karlılığı üzerinde olumlu, bankanın yaşının olumsuz etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.
Yaman (2021)	Çalışmasında Türkiye'deki 20 bankanın 2009 ve 2018 yılları arasındaki finansal verilerini panel veri analizi ile incelemiş sermaye yeterliliği, mevduat kalemleri, finansal varlıklar, kredi yatırımları kısa vadeli borçları ödeyebilme ve giderleri gelirlere dönüştürme faktörlerinin karlılık üzerinde olumlu etki, alınan krediler, likit aktifler ve çalışan harcamalarının negatif etki yaptığını tespit etmiştir.

Tabloda yer alan bulgular incelendiğinde; Türkiye'deki bankalarda karlılık üzerinde etkili olan faktörlerin ağırlıklı olarak faaliyet giderleri, banka büyüklüğü, sermaye yeterlilik oranı, likit aktifleri ve sermaye oranı olduğu, Irak bankacılık

sektörü için ise banka büyüklüğü, toplam aktifler, özkaynak büyüklüğü, toplam krediler/toplam aktiflerin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Bankacılık sektörü ülkelerde önemli bir role sahip olan, ekonomik anlamda hem bireylerin hem de ülke içerisindeki şirketlerin kredi yoluyla finansal açıdan desteklenmesini sağlayan önemli bir işleve sahiptir. Bankacılık sektörünün bu önemi ve rolüne bağlı olarak literatürde banka karlılığını etkileyen faktörleri inceleyen çokça çalışma bulunmaktadır. Yazında yer alan bu tür çalışmalar bankacılık sisteminin geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Göreceli olarak az gelişmiş bir ekonomi olan Irak özelinde en güncel verilerle yürütülen bu çalışmanın hem sektör liderlerine hem politika yapıcılara hem de bilim camiasına faydalı bilgiler sunacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmada panel regresyon analizi kullanılmış, analizlerde Irak'ta faaliyet gösteren 14 bankanın 2015-2021 yılları arasındaki aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve finansal oranları veri olarak kullanılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen bankalara Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2: Çalışmaya Dahil Edilen Irak Bankaları

1	Irak Yatırım Bankası
2	Birleşik Yatırım Bankası
3	Babil Bankası
4	Yatırım ve Finansman Ekonomi Bankası
5	Sümer Ticaret Bankası
6	Khaleej Ticaret Bankası
7	Musul Kalkınma ve Yatırım Bankası
8	Irak Birliği Bankası
9	Ashur Uluslararası Yatırım Bankası
10	Mansur Yatırım Bankası
11	Abur Al Irak Bankası
12	Irak Ticaret Bankası
13	Irak Orta Doğu Yatırım Bankası
14	Bağdat Bankası
Not: Irak'ta faaliyet gösteren 74 banka bulunmasına rağmen analiz döneminde verilerine eksiksiz ulaşılabilen banka sayısı 14'tür.	

Tablo 3, çalışmada kullanılan değişkenlere ait bilgileri göstermektedir.

Tablo 3: Araştırma Değişkenleri ve Veri Seti

Seri	Değişkenler
ROA	Aktif Karlılığı
ROE	Özkaynak Karlılığı
LogTA	Toplam Aktiflerin Logaritması
BA	Borç Toplamı/Aktif Toplam
KAAT	Kredi ve Alacaklar/Aktif Toplam
DFAT	Diğer Faaliyet Giderleri/Aktif Toplam
SYO	Sermaye Yeterlilik Oranı
TMTA	Toplam Mevduat/Toplam Aktif
FGFEGI	Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri
TAKRTOKR	Takipteki Krediler/Toplam Krediler
LATA	Likit Aktifler/Toplam Aktif

Not 1: Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin veriler Irak Merkez Bankası ve Irak Menkul Kıymetler Borsasına ait web sitesinden temin edilmiştir.
Not 2: Çalışmada kullanılan değişkenler, literatürde yer bulan ve verisine ulaşılabilen değişkenler arasından seçilmiştir.

Literatür bulgularına dayanarak oluşturulan, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı için tasarlanan hipotezler aşağıdaki gibidir.

H1: Irak Bankacılık sektöründe yer alan bankaların finansal oranlarının aktif karlılığı (ROA) üzerinde etkisi vardır.

H2: Irak Bankacılık sektöründe yer alan bankaların finansal oranlarının özsermaye karlılığı (ROE) üzerinde etkisi vardır.

4. Bulgular

Irak Bankalarının aktif ve özsermaye karlılıkları ile finansal oranlarına yönelik değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Gözlem	Minimum	Ortalama	Maksimum	Standart Sapma
ROA	98	0,0001	0,0020	0,0300	0,0072
ROE	98	0,0002	0,2130	0,8178	0,2773
LogTA	98	11,5100	11,7452	12,1900	0,1744
BA	98	0,0005	0,4424	1,0200	0,2242
KAAT	98	0,0120	0,3587	9,6691	0,9713
DFAT	98	0,0016	0,0101	0,0271	0,0052
SYO	98	0,1730	1,4898	7,2880	1,3685
TMTA	98	0,0156	0,3518	0,9698	0,1989
FGFEGI	98	0,0148	10,7343	221,6971	28,8778
TAKRTOKR	98	0,0011	0,2751	1,3540	0,3256
LATA	98	0,0081	0,4396	1,2812	0,2773

Tablo 4'te yer alan veriler değerlendirildiğinde, ele alınan dönem içerisinde bankaların zarar etmedikleri görülmektedir. Bankaların sahip oldukları aktif başına üstlendikleri ortalama borç düzeyi %50'nin altında kalmıştır. Bu durum bankaların finansal risk düzeylerini yönetebilecek düzeyde olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Kredi ve alacakların aktif toplamına oranının ortalama %35 düzeyinde olduğu, toplam mevduatın aktif içindeki payının yine ortalama %35 civarında olduğu, vade unsurundan bağımsız olarak kredilerin toplanan mevduatlarla finanse edilebildiği belirlenmiştir. Faiz gelirlerinin faiz giderlerinin ortalama 10 katı kadar olduğu, bu göstergenin bankalar için olumlu nitelikte olduğu değerlendirilmiştir.

Çalışmada kullanılacak olan panel veri regresyon analizleri öncesinde sonuçların hatalı bir şekilde yorumlanmaması için (Gujarati, 2009) değişkenlerin durağanlığı kontrol edilmelidir. Çalışmada kullanılan panel verilerin durağanlığı, Pesaran CADF birim kök testi ile sınanmıştır. Tablo 5, değişkenlere ilişkin verilerin durağanlık analizi (birim kök testi) sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 5: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	t-bar	CV10	CV5	CV1	Z	p
ROA	-4.588	-2.760	-2.920	-3.210	-5.574	0.000*
ROE	-3.821	-2.760	-2.920	-3.210	-3.744	0.000*
LogTA	-1.902	-2.760	-2.920	-3.210	0.828	0.796
BA	-2.409	-2.760	-2.920	-3.210	-0.380	0.352
KAAT	-4.249	-2.760	-2.920	-3.210	-4.766	0.000*
DFAT	-1.340	-2.760	-2.920	-3.210	2.169	0.985
SYO	-1.580	-2.760	-2.920	-3.210	1.597	0.945
TMTA	-1.270	-2.760	-2.920	-3.210	2.335	0.990
FGFEGI	-4.414	-2.760	-2.920	-3.210	-5.157	0.000*
TAKRTOKR	-2.716	-2.760	-2.920	-3.210	-1.112	0.133
LATA	-2.298	-2.760	-2.920	-3.210	-0.114	0.454

Not: *, %10 düzeyinde birim kök içerdiğini ifade etmektedir.

Tablo 5'teki bulgulara göre ROA, ROE, KAAT ve FGEFGI birim kök içermektedir. Bu nedenle bu değişkenlerin birinci farkları alınıp durağan hale getirilerek analizlere dahil edilmiştir.

Serilerin durağanlığı sağlandıktan sonra panel veri analizinin rassal etkili mi yoksa sabit etkili mi modelleri çözümleyeceği belirlenmelidir. Bu hususun belirlenmesi için de her bir modele Hausmann testi uygulanmış ve test sonuçlarına Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6: Hausman Testi Sonuçları

Modeller	Hausman Testi Olasılık Sonuçları	Seçilen Model
Model 1 Aktif karlılığı (ROA) için	Prob>chi2 = 0.9922	Rassal Etkiler Modeli
Model 2 Özsermaye karlılığı (ROE) için	Prob>chi2 = 0.0000	Sabit Etkiler Modeli

Tablo 6'daki Hausman testi sonuçlarına göre model 1 için rassal etkiler modelinin model 2 için ise sabit etkiler modelinin çözümlenmesi gerektiği ortaya konulmuştur.

Varyans Artış Faktörü (VIF) analiz sonuçlarının yer verildiği Tablo 7'ye göre, (tüm değerler 10'un altında olduğu için) çalışmanın bağımsız değişkenleri arasında çoklu doğrusal bağlantı probleminin olmadığı tespit edilmiştir (Büyükuysal ve Öz, 2016, s. 111).

Tablo 7: Varyans Artış Faktörü (VIF) Analiz Sonuçları

Değişkenler	R ²	VIF
LogTA	15,234	0,92
BA	9,872	0,81
KAAT	9,787	0,75
DFAT	7,111	0,53
SYO	5,638	0,76
TMTA	4,181	0,88
FGFEFGI	3,286	0,62
TAKRTOKR	2,507	0,77
LATA	0,615	0,80

Bir regresyon modelindeki seriler arasında mevcut olan hatalar bağımsız olmalıdır ve bunun tespiti için Durbin Watson testi yapılmaktadır. Bu test sonucunda hesaplanan test değeri 1,0 ile 2,5 arasında olmalıdır. Tablo 8'de sunulan ve "kalıntılarda otokorelasyon bulunmadığı" boş hipotezini test eden Durbin-Watson testi sonuçlarına göre ROA için hesaplanan istatistik değeri (1,29), Model 1 için hataların bağımsız olduğunu, buna karşın ROE için hesaplanan istatistik değeri (0,52) ise Model 2 için hata terimleri arasında bağımlılık olduğunu göstermektedir. Bu durumda Model 2'nin hata terimleri arasındaki ilişkinin anlamsız olduğu görülmektedir (Kır ve Talebi, 2013, s. 61). Bu nedenle Model 2'nin çözümlenmesinde otokorelasyon varlığında tutarlı sonuçlar sunan Arellano, Froot ve Rogers tahmincisi kullanılmıştır (Yerdelen Tatoğlu, 2013).

Tablo 8: Durbin-Watson Test Sonucu

Modeller	Durbin- Watson Test İstatistiği
Model 1:Aktif karlılığı (ROA) için	1,29
Model 2:Özsermaye karlılığı (ROE) için	,525

Çalışmada Irak'taki bankaların karlılığını temsilen kullanılan iki bağımlı değişkenden biri olan aktif karlılığına (ROA) etki eden faktörleri içeren panel regresyon analizi sonuçları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9: Aktif Karlılığı (ROA) için Panel Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: ROA Rassal Etkiler Modeli	Katsayı	Olasılık
LogTA	-22.08404	0.000
BA	-8.005967	0.000
KAAT	1.009717	0.009
DFAT	19.80634	0.765
SYO	-.8048338	0.006
TMTA	29.82322	0.000
FGEFGI	.8361415	0.001
TAKRTOKR	2.144329	0.065
LATA	-3.716481	0.014
Sabit	245.7937	0.000
Prob>F = 0.0000 Düzeltilmiş R ² : 0,39		

Tablo 9'da panel veri analizi ile çözümlenen rassal etkiler modelinin bir bütün olarak %1 anlamlılık seviyesinde anlamlı olduğu, modelin F istatistik değerinden anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle bağımlı değişkendeki değişim modelde yer alan bağımsız değişkenlerce istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde açıklanabilmektedir. ROA sabit etki modeline göre Irak Bankalarında 2015-2021 yılları arasında aktif karlılığına LogTA (B= -22.0840; p<0.01), BA (B=-8.0060; p<0.01), KAAT (B=1.0097; p<0.01), SYO (B=-0.8048; p<0.01), TMTA (B=29.8332; p<0.01), FGEFGI (B=0.8361; p<0.01) ve LATA (B=-3.7165; p<0.05) serilerinin etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 9'daki sonuçlara göre borçların aktife oranındaki artış aktif karlılığını düşürmekle beraber mevduatlardaki artış aktif karlılığını artırmaktadır. Bunun nedeni mevduat dışı borçlanma maliyetlerinin mevduat maliyetlerine göre daha yüksek olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Yine sonuçlar göstermektedir ki kredilerin aktif toplamına oranındaki artış aktif karlılığını artırmakta ancak aktif toplamı ile likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payı arttıkça bankaların aktif karlılığı azalmaktadır. Bu durumun nedeni aktif içerisinde yer alan kredilerin getirisinin diğer aktif kalemlerin getirisinden daha yüksek olmasından kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Sermaye yeterlilik rasyosundaki artış aktif karlılığını azaltmakta, faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranı arttıkça aktif karlılığı artmaktadır.

Çalışmanın bir diğer değişkeni olan özkaynak karlılığına (ROE) etki eden faktörleri içeren panel regresyon analizi sonuçları ise Tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 10: Özsermaye Karlılığı (ROE) için Panel Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: ROE Sabit Etkiler Modeli	Katsayı	Olasılık
LogTA	-22.41142	0.000
BA	-8.414317	0.503
KAAT	1.055613	0.001
DFAT	-6.614531	0.948
SYO	-.7957484	0.022
TMTA	30.51557	0.000
FGFEGI	.8635472	0.002
TAKRTOKR	2.395221	0.161
LATA	-3.713544	0.001
Sabit	181.1567	0.001

Prob>F=0.000 Düzeltilmiş R²: 0,339

Sabit etki modeline göre özsermaye karlılığı üzerinde logTA (B= -22.4114; p<0.01), KAAT (B=1.0556; p<0.01), SYO (B=-0.7957; p<0.05), TMTA (B=30.5156; p<0.01), FGFEGI (B=0.8635; p<0.01) ve LATA (B=-3.7135; p<0.01) serilerinin etkisi anlamlıdır.

Elde edilen bulgular, beklenildiği üzere, ROA için çözümlenen model ile (diğer faaliyet giderlerinin toplam aktife oranı hariç) etki yönü bakımından benzer sonuçlara sahiptir. Özetle analize konu Irak bankalarında 2015-2021 döneminde aktif karlılığını etkileyen değişkenlerin aynı doğrultuda özkaynak karlılığını da etkilediği tespit edilmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı Irak bankalarında karlılığı etkileyen rasyoları incelemek ve finansal oranların bankaların aktif ve özsermaye karlılığı üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Belirlenen amaç doğrultusunda Irak bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 14 bankanın 2015-2021 yılları arasındaki finansal oranları veri olarak kullanılmış, ilgili veriler panel regresyon modellerinin çözümlenmesi ile analiz edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, kredi ve alacakların aktif toplamına oranının, toplam mevduatın aktife oranının ve faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranının aktif karlılığını pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. Diğer taraftan aktif büyüklüğünün, borçların aktif toplamı içindeki payının, sermaye yeterlilik rasyosunun ve likit aktiflerin toplam aktif içindeki payının aktif karlılığına negatif yönde etki ettiği tespit edilmiştir.

Özkaynak karlılığı için yapılan analizler, kredi ve alacakların aktif toplamına oranının, toplam mevduatın aktife oranının ve faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranının özkaynak karlılığını pozitif olarak etkilediğini göstermektedir. Buna karşın aktif büyüklüğü, sermaye yeterlilik rasyosu ve likit aktiflerin toplam aktif içindeki payı özkaynak karlılığını negatif olarak etkilemektedir.

Mevduatın aktif içindeki payının artması aktif karlılığını ve özkaynak karlılığını artırmaktadır. Bu durum Irak bankacılık sektörü için mevduatın önemine işaret etmektedir. Karlılığın artırılması için mevduatların artırılması yönünde çabalar fayda sağlayacaktır. Yine kredilerin aktif içindeki payının artması, aktif karlılığını ve özkaynak karlılığını olumlu etkilemektedir. Bankaların yasal sınırlar içerisinde maksimum kredi hacmine ulaşması karlılıklarını artırabilmeleri için önem arz etmektedir. Bununla birlikte toplam aktifteki artışın karlılığı negatif etkilediği görülmektedir. Kredilerdeki artışın ise karlılığı artırdığı görülmektedir. Bu durum Irak bankacılık sektörü için beklendiği üzere kredi dışındaki aktiflerin karlılık açısından verimsizliğine işaret etmektedir. Benzer şekilde mevduatlardaki artışın aktif karlılığını artırırken borçlanma oranlarındaki artışın, aktif karlılığını azaltması Irak bankacılık sektöründe mevduat dışındaki borçlanmalardaki verimsizliğe işaret etmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, banka yöneticileri, politika yapımcılar ve araştırmacılara yönelik birtakım çıkarımlarda bulunulmasına imkân tanımaktadır. Yöneticiler ve sektörü düzenleyici kurumlar bankaların mevduatlarını ve kredilerini daha da artırıcı, likit varlıklarını ve sermaye yeterlilik rasyolarını ise azaltıcı politikalar geliştirmek suretiyle aktif ve özsermaye karlılıklarını artırabilirler.

Sonraki çalışmalar, farklı değişkenlerin kullanılması suretiyle literatüre katkı sağlayabilir. Farklı analiz yöntemleri ve farklı veri dönemlerinin kullanılması ile yapılacak çalışmalar da akademik yazının genişletilmesinde faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Aydın, Y. (2019). Türk Bankacılık sektöründe karlılığı etkileyen faktörlerin panel veri analizi ile incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1), 181-189.
- Büyükuysal, M. Ç. ve Öz, İ. İ. (2016). Çoklu doğrusal bağıntı varlığında en küçük karelere alternatif yaklaşım: Ridge Regresyon. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 110-114.
- Dietrich, A. ve Wanzenried, G. (2014). The determinants of commercial banking profitability in low-, middle-, and high-income countries. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 54(3), 337-354.

- Dizgil, E. (2017). Türkiye'deki mevduat bankalarının karlılığını etkileyen mikro düzeyli faktörler üzerine ampirik bir araştırma. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 11 (2), 31-52.
- Ghfar,S., Abdullah, H. ve Van Rasul, H. (2021). Bank profitability measurements and its determinants: an empirical study of commercial banks in Iraq. *Journal of Zankoy Sulaimani*, 4(22), 607-627.
- Gujarati, D. N. (2009). *Basic Econometrics*. Tata McGraw-Hill Education, New Delhi.
- Güngör, B. (2007). Türkiye'de faaliyet gösteren yerel ve yabancı bankaların kârlılık seviyelerini etkileyen faktörler: Panel veri analizi. *İktisat İşletme ve Finans*, 22 (258), 40-63.
- Ibrahim, S. S. (2017). The Impacts of liquidity on profitability in banking sectors of Iraq: a case of Iraqi Commercial Banks. *Journal of Finance & Banking Studies*, 6(1), 113-121.
- Jadah, H. M., Alghanimi M.H.A., Al-Dahaan, N.S.H. ve Al-Husainy, N.H.M., (2020). Internal and external determinants of Iraqi Bank profitability. *Banks and Bank Systems*, 15(2), 79-93.
- Kapita. (2022). Iraqi Banking sector and financial infrastructure overview. <https://kapita.iq/content/issue/overview-iraqi-banking-sector-and-financial-infrastructure/> (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
- Kır, C. ve Talebi, N. (2013). Türkiye'de sigorta şirketlerinin yönetim kurulu üye sayısını etkileyen faktörler. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 29(30), 53-64.
- Kırcı Çevik, N. ve Boran, A. (2020). Türkiye'de faaliyet gösteren ticaret bankalarının karlılığını etkileyen içsel faktörler: 2005-2016 yılları arası panel veri analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19 (4), 1735-1750.
- Küçükbay, F. (2017). Banka kârlılığını etkileyen faktörler: Avrupa Birliği Bankaları ve Türk Bankaları arasında bir karşılaştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24 (1), 137-149.
- The World Bank. (2022). Iraq economic monitor a new opportunity to reform. international bank for reconstruction and development. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099729211162223616/pdf/IDU0f98d9eec05e2a04817093f20fc8a1c0db448.pdf/> (Erişim Tarihi: 14.07.2023).

Yaman, S. (2021). Bankalara özgü faktörlerin banka karlılığına etkisi: Türkiye bankacılık sektörü üzerine panel veri analizi. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 3 (2), 77-100.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2013). *Panel Veri Ekonometrisi*. İstanbul: Beta Basım.

Zargan, S. T. (2010). Financial analysis and its impact on credit risk. *Baghdad College of Economics University Journal*, 23, 1–21.

Etik Beyanı: Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Factors Affecting the Profitability of Banks in Iraq

Extended Abstract

1. Introduction

Banks contribute to financial stability as important actors in the execution of monetary policies. Focusing on the development of various services and products that contribute to economic development, banks also play an important role in ensuring the continuity of financial and commercial activities. In all economic systems, the banking sector is of great importance both in preventing the unregistered economy and in establishing a solid and strong economic system. Banks are important institutions in terms of utilizing passive funds as well as being a source of credit/cash for businesses and individuals. In order to ensure the continuity of banks' activities, their profitability must be sustainable. With the aim of profitability to be sustainable, it is necessary to know the factors that affect profitability. Due to this necessity, factors affecting bank profitability have been frequently investigated in the literature. Investigating the factors affecting bank profitability in underdeveloped or developing economies will contribute to the development of the relevant economies. Therefore, in this study, factors affecting profitability of the Iraqi banking sector were investigated.

2. Methodology

In this study, where panel regression analysis was preferred, annual data of 14 banks operating in Iraq between 2015 and 2021 were used. In this context, return on assets and equity capital were used as dependent variables in the study. The independent variables of the study are the logarithm of total assets, total debt/total assets, loans and receivables/total assets, other operating expenses/total assets, capital adequacy ratio, total deposits/total assets, interest income/interest expenses, non-performing loans/total loans and liquid assets/total assets ratios.

3. Results and Discussion

According to the analysis results, it has been determined that the ratio of loans and receivables to total assets, the ratio of total deposits to assets and the ratio of interest income to interest expenses positively affect asset profitability. On the other hand, it has been determined that asset size, the share of debts in total assets, capital adequacy ratio and the share of liquid assets in total assets have a negative impact on asset profitability.

Analyzes conducted for return on equity shows that the ratio of loans and receivables to total assets, the ratio of total deposits to assets, and the ratio of interest income to interest expenses positively affect return on equity. On the other hand, asset size, capital adequacy ratio and the share of liquid assets in total assets negatively affect return on equity.

4. Conclusion

According to the results of the analysis conducted for the purpose of this study, increasing the share of deposits in assets increases asset profitability and return on equity. This situation points to the importance of deposits for the Iraqi banking sector. Efforts to increase deposits to increase profitability will be beneficial. Again, the increase in the share of loans in assets positively affects the return on assets and return on equity. It is important for banks to reach maximum loan volume within legal limits so as to increase their profitability. However, it is seen that the increase in total assets negatively affects profitability. It is seen that the increase in loans increases profitability. This situation points to the inefficiency of assets other than loans in terms of profitability, as expected for

the Iraqi banking sector. Similarly, while the increase in deposits increases asset profitability, the increase in borrowing rates reduces asset profitability, indicating the inefficiency in borrowings other than deposits in the Iraqi banking sector.

The findings obtained in this study enable some inferences to be made for bank managers, policymakers and researchers. Managers and sector regulatory bodies can increase their asset and equity capital profitability by developing policies that further increase banks' deposits and loans and reduce their liquid assets and capital adequacy ratios.

Araştırma Makalesi

Yalın Üretim, Altı Sigma ve Endüstri 4.0 Kullanımının İşletmelerin Kârlılığı Üzerine Etkisi: BIST XMESY Endeksinde Bir Araştırma

Yusuf GÖR

Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF
yusufgor@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6818-7906

Hasan DÜNDAR

Sorumlu Yazar, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF
hasandundar@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0190-8198

Öz

Rekabet avantajı sağlamak isteyen işletmeler, üretim yönetimi alanında maliyetleri minimize etmek için önemli çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmalar içinden güncelliğini ve geçerliliğini koruyan uygulamalardan bazıları, yalın üretim, 6 sigma ve endüstri 4.0 yöntemleridir. Türkiye’de faaliyet gösteren işletmeler adı geçen bu modern üretim uygulamalarının hiç birisine öncülük etmemiş olsa da iyi uygulamaları takip ederek rekabet etmeye çalışmaktadır. Bu nedenden dolayı, Türkiye’deki işletmeler rekabeti yaratan değil rekabete dahil olmaya çalışan bir tutum içindedir. Bu çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren ve Borsa İstanbul Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları endeksinde işlem gören sanayi şirketlerinde yalın üretim, Altı Sigma ve Endüstri 4.0 uygulamalarının kullanılmasının işletmelerin kârlılığı üzerine etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada otuz iki şirketin mali tabloları incelenmiş olup, modern üretim uygulamalarının kullanım durumu ile ilgili bilgiler, faaliyet raporlarından, medyadan ve telefon görüşmelerinden öğrenilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları endeksinde işlem gören sanayi şirketlerinde modern üretim uygulamalarını kullanan işletmelerin, önemli bir rekabet avantajı elde ettiği tespit edilmiş olup özsermayenin aktif kârlılığa etkisi gözlemlenmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Yalın Üretim, Endüstri 4.0, Finansal Performans, 6 Sigma

Jel Sınıflandırma: D24, L25

The Effect of Lean Manufacturing, Six Sigma, and Industry 4.0 Utilization on the Profitability of Enterprises: A Research in the BIST XMESY Index¹

Abstract

Important applications have been carried out in operations management to provide a competitive advantage by minimizing costs. Among these applications, lean manufacturing, 6 Sigma, and industry 4.0 methods are the ones that remain up-to-date and valid. Although the enterprises operating in Turkey have not pioneered modern production practices, they try to compete by following good practices. For this reason, enterprises in Turkey are in an attitude that tries to be included in the competition rather than creating competition. In this study, the effect of the use of lean production, Six Sigma, and Industry 4.0 practices on the profitability of industrial companies operating in Turkey and traded in the Borsa İstanbul Metal Goods Machinery Electrical Equipment and Transportation Vehicles index is investigated. The financial statements of thirty-two companies are analyzed, and whether modern production practices were used or not was obtained from annual reports, media, and telephone interviews. According to the results revealed, it has been determined that enterprises using modern production practices in their production facilities have gained a significant competitive advantage. In addition, the effect of equity on active profitability has not been observed.

Keywords: Lean Manufacturing, Industry 4.0, Financial Performance, 6 Sigma

JEL Classification Codes: D24, L25

¹ Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 28.11.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 28.12.2023.

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Gör, Y. ve Dündar, H. (2023). Yalın üretim, altı sigma ve endüstri 4.0 kullanımının işletmelerin kârlılığı üzerine etkisi: BIST XMESY endeksinde bir araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 1476-1503. DOI: 10.18074/ckuibfd.1397173.

1.Giriş

Çalışma hayatında, değer yaratmayan unsurları ortadan kaldırarak nihai ürünleri üretme düşüncesi, önemli bir üretim felsefesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bugün yalın felsefe olarak tanımlanan bu düşünce sistematığına göre en önemli farkındalıklardan birisi değer zinciri içerisinde değer yaratmayan unsurların tespit edilmesidir. Değer yaratmayan israf unsurları, temelde yedi başlıkta sınıflandırılmıştır. Bunlar sırasıyla, hatalı üretim, fazla üretim, fazla stok, bekleme, gereksiz işler, gereksiz taşıma ve gereksiz hareketler olarak ifade edilmiştir (Jasti ve Kodali, 2015). Bu düşünce sistematığı Womack, Jones ve Roos (1990) tarafından “dünyayı değiştiren makine” adıyla yayımlanmış olan kitapta *yalın üretim* adı ile tanıtılmıştır. Yalın üretim tekniklerinden bazıları, tam zamanında üretim (TZÜ), değer akışı haritalama, kanban sistemi, model geçiş süresinin kısaltılması (SMED), 5S (Standartlaştırma, Temizlik, Düzen, Ayıklama, Disiplin) ve sürekli iyileştirme (Kaizen) gibidir. Toyota üretim sistemi olarak da tanımlanan yalın üretim sistematığı, düşük yatırım maliyetlerine katlanarak üretim maliyetlerini önemli ölçüde azaltması nedeni ile geniş çevreler tarafından benimsenmiştir (Deshmukh, Gangele, Gope ve Dewangan, 2022).

Operasyonel maliyetleri azaltmak, kaliteyi artırmak, kök problemleri azaltmak, üretimdeki varyasyonu ve hataları azaltmak için istatistiksel araçlar ile yönetim stratejisine odaklanan Motorola şirketi 1981 yılında Altı Sigma (6σ) araçlarını geliştirmiştir (Idrissi, Aftais, Mesfioui ve Benazzouz, 2016). Bu istatistiksel araçlardan bazıları iş akış diyagramları, iş süreçleri analizi, istatistiksel kontrol grafikleri, pareto diyagramları, hata modu ve etkileri analizi (FMEA) olarak sıralanmaktadır (Raisinghani, Ete, Pierce, Cannon ve Daripaly, 2005). Adı geçen araçların üretim yönetiminde kullanımı sayesinde hata oranı bir milyonda 3,4 adete kadar düşerken, Motorola 1999 yılına kadar bu yöntem sayesinde 15 milyar USD’den daha fazla bir tasarruf sağladığını raporlamıştır (Henderson ve Evans, 2000). Yalın üretim ve 6σ araçları önceleri birbirleri ile rakip yöntemler olarak algılansa da daha sonra birbirlerini tamamlayan özelliklerinin olması nedeni ile her iki yöntemi özgün halde birleştirerek Yalın 6σ yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Arıkan, 2009).

Hataların azaltılması, standart üretim prosedürlerinin oluşturulması, teknolojik gelişmeler ile birlikte yalın üretim ve 6σ yaklaşımlarının olgunlaşması sonrasında yeni bir üretim yaklaşımı olan Endüstri 4.0 (E4.0) konsepti ortaya çıkmıştır. Bu konsept ilk defa 2011 yılında Almanya Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı Ekonomi ve Bilim Araştırma Birliği çalışma grubu tarafından Hannover fuarında tanıtılmıştır². Öyle ki,

² Online erişim 16.09.2023

<https://www.deutschland.de/en/topic/business/globalization-world-trade/industry-40-at-hannover-messe>

bu konsept bilim dünyasında yoğun ilgi yaratmış olup Web of Science veri tabanlarından “industry 4.0” anahtar kelimesi ile yapılan taramaya göre 22.831 akademik çalışma yapıldığı tespit edilmiştir³. E4.0 bileşenleri, nesnelerin interneti (IOT), büyük veri, siber fiziksel sistemler, akıllı fabrikalar, bulut bilişim, veri madenciliği, artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, robotlar ve eklemeli imalat olarak sınıflandırılmaktadır (Kosacka-Olejnik ve Pitakaso, 2019).

Bu çalışmanın amacı, üretim işletmelerinde geçtiğimiz zaman dilimi içinde kullanılan yalın üretim, 6 σ ve E4.0 gibi Modern Üretim Tekniklerinin (MUT) Türkiye’de faaliyet gösteren işletmelerin kârlılığı üzerine etkisinin olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu kapsamda, Borsa İstanbul Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları sektöründe (XMESY) işlem gören işletmelerin yukarıda sayılan yaklaşımları kullananlar ile kullanmayanların arasındaki finansal performans göstergeleri incelenmiştir.

2.Literatür Taraması

Avcı toplayıcı toplumlardan günümüze kadar, en az kaynak kullanarak istenilen ürünü elde etme çabası süregelmektedir. Nitekim, kaynakların sınırlı olması, eldeki kaynakların optimum şekilde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. İnsanlar bu zorunluluk nedeniyle, üretimi kolaylaştırılmak için çeşitli buluşlar yapmış, hatta bazı buluşlar endüstriyel anlamda devrimlere neden olmuştur. Bu devrimlerden ilki fabrikalarda buharlı makinelerin kullanılmaya başlanması ile üretimin hızlanması nedeniyle başlamıştır. Birinci sanayi devrimi ve günümüzde Endüstri 1.0 olarak tanımlanan dönemin zaman aralığı 1765-1850 yılları arasında kapsamaktadır (Deane, 1979; Günay, 2002). 1850-1914 yılları arasında elektrikli makinelerin kullanılması, iletişimde telgrafın keşfedilmesi ve içten yanmalı motorların icadı ile birlikte üretimin daha da hızlanması ve hayatın çeşitli alanlarında olumlu iyileştirmelerin gözlemlenmesi nedeniyle Endüstri 2.0 olarak adlandırılan ikinci sanayi devrimi başlamıştır (Stearns, 2020). Birinci dünya savaşı dönemindeki savunma sanayisindeki gelişmelerin tetikleyici rol oynadığı gelişmelerden birisi, dönemin bilgisayarları olarak adlandırılan nümerik kontrollü makinelerin geliştirilmesidir. Bu makinelerin 1970 yılından sonra fabrikalarda kullanılmaya başlanması ile insan gücünden kısmi olarak arındırılmış bir üretim süreci başlamıştır ve ilgili dönem (1970-2010) üçüncü sanayi devrimi dönemi olarak adlandırılmıştır (Didem, 2020). Makineleşme süreci ile başlayan bir akım olan emek-yoğun üretimden makine-yoğun üretime geçiş aşamaları

³ Online erişim 16.09.2023

<https://www.webofscience.com/wos/woscc/summary/6b19b2bf-edec-4166-b09b-b44257f9dcb1-a435faaa/relevance/1>

bugün kas gücünün üretim süreçlerinden tamamen arındırılması olarak adlandırılan ve bu arındırılma sürecinde en önemli bileşenler olan internet teknolojilerinin gelişimi ile makinelerin otonom çalışabilmesi ile birlikte bir endüstri devrimi daha meydana gelmiştir ve bu devrim Endüstri 4.0 olarak ifade edilmektedir (Taş, 2018).

Yaklaşık son yüz elli yıllık zaman diliminde endüstri alanındaki gelişmelerde temel amaç, üretimin hızlandırılması, insan kaynaklı kalitesizlik maliyetlerinin azaltılması, maliyetlerin minimize edilmesi ve kârlılığın maksimize edilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat, üretim alanındaki gelişmeleri takip eden işletmeler için yukarıda sayılan avantajlar yakalanabilmişken bu gelişmeleri takip etmeyen işletmeler rekabet avantajı açısından geride kalmıştır. Rekabet avantajı sağlamak isteyen işletmelerin kullandığı yöntemlerden birisi olan yalın üretimin tanımlarından birisi şu şekildedir. Doğru karar verme, düşük maliyet, tedariki daha az bekleme, değer artıran unsurları belirleme ve gereksiz işlemlerin ortadan kaldırılması gibi avantajlar sunarak finansal performansı artırmak (Emiroğlu, 2016) olarak tanımlanmıştır.

Bu çalışmada günümüzün rekabet avantajını sağlayabilecek üretim yöntemlerinin kullanılmasının işletmelerin finansal göstergeleri üzerine etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Nitekim, Borsa İstanbul'da işlem gören imalat işletmelerinin finansal göstergeleri dikkate alınarak yalın üretim, 6σ ve E4 gibi modern üretim sistemlerinin kullananlar ile kullanmayanlar arasındaki finansal göstergeler incelenmiştir.

Yapılan literatür taraması özet olarak Tablo 1'de sunulmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, yalın üretim uygulamaları, 6σ uygulamaları ve E4.0 uygulamalarının finansal performans üzerine olumlu etki ettiği gözlemlenmiştir. Nitekim, Alkaraan, Albitar, Hussainey ve Venkatesh (2022); Chowdary ve George (2012); Emiroğlu (2016); Galeazzo (2021); Sahoo (2020); Sahoo ve Yadav (2018); Zhu ve Lin (2017) yaptıkları çalışmalarda, adı geçen uygulamaların finansal performans üzerine olumlu etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Diğer yandan, Bevilacqua, Ciarapica ve De Sanctis (2017); Ghobakhloo ve Azar (2017); Losonci ve Demeter (2013) yaptıkları çalışmalar sonucunda, yalın üretim ve 6σ uygulamalarının işletmelerin finansal performansına her zaman olumlu etki etmediğini, olumlu sonuçlara ulaşabilmek için dış faktörler, iç faktörler ve adanmışlığın olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, Galeazzo ve Furlan (2018, ss. 513-533) yaptığı çalışmada yetersiz uygulamaların işletmelerde olumsuz finansal etkiye sahip olacağını ifade etmiştir.

Tablo 1: Literatür Taraması Özet Tablo

Yazar (Yıl)	Kapsam	Yöntem	Sonuç
(Callen, Fader ve Krinsky, 2000)	Elektronik bileşenler ve otomobil parçaları sektöründe YÜ'in TZÜ ve TKY boyutlarıyla finansal performansa etkisi	Panel veri Analizi	PYE
(Eriksson ve Hansson, 2003)	İsveç'teki şirket verileri ile YÜ'in TKY boyutlarıyla finansal performansa etkisi	İstatistiki ve mali verilerin kıyaslanması	PYE
(Shah ve Ward, 2003)	22 imalat işletmesinde YÜ'in TZÜ, TKY, TPM ve IKY boyutlarıyla finansal performansa etkisi	Likelihood ratio χ^2 -test	PYE
(Fullerton ve Wempe, 2009)	121 imalat işletmesinde YÜ'in finansal performansa etkisi	Yapısal eşitlik modeli	PYE
(Meade, Kumar ve White, 2010)	YÜ'in finansal performansa etkisi	Anova analizi	PYE
(Yang, Hong ve Modi, 2011)	309 uluslararası imalat işletmesinde YÜ'in finansal performansa etkisi	Anket ve yapısal eşitlik modeli ile analiz	PYE
(Chowdary ve George, 2012)	YÜ'in ilaç imalat sektöründe finansal performansa etkisi	5 neden metodolojisi	PYE
(Hofer, Eroglu ve Hofer, 2012)	Anket ve ikincil veri kullanılarak YÜ'in imalat sektöründe finansal performansa etkisi	Aracılık hipotezi prosedürü	PYE
(Nawanir, Kong Teong ve Norezam Othman, 2013)	Endonezya'daki imalat sektöründe YÜ'in finansal performansa etkisi	Anket, frekans analizi ve korelasyon	PYE
(Losonci ve Demeter, 2013)	453 uluslararası imalat işletmesinde YÜ'in finansal performansa etkisi	Kümeleme analizi, Anova ve regresyon analizleri	Dış etkenlere bağlıdır.
(Fullerton, Kennedy ve Widener, 2014)	244 imalat işletmesinde YÜ'in finansal performansa etkisi	Anket ve frekans analizi	PYE
(Park, Ryu, Park, Kwon ve You, 2014)	6 Sigmanın finansal performansa etkisi	Çoklu regresyon analizi	PYE
(Chavez vd., 2015)	228 İrlandalı imalat işletmesinde YÜ'in finansal performansa etkisi	Anket ve yapısal eşitlik modeli ile analiz	PYE
(Kumar ve Kumar, 2016)	Hindistan'daki büyük ve orta ölçekli imalat şirketlerinde YÜ'in TZÜ ve diğer boyutlarıyla finansal performansa etkisi	Anket, korelasyon ve t testi	PYE
(Emiroğlu, 2016)	YÜ'in finansal performansa etkisi	Genel değerlendirme	PYE

Tablo 1: Literatür Taraması Özet Tablo

Yazar (Yıl)	Kapsam	Yöntem	Sonuç
(Idrissi, Aftais, Mesfioui ve Benazzouz, 2016)	En büyük 25 şirkette yalın 6 sigmanın finansal performansa etkisi	Finansal verilerin kıyaslanması	PYE
(Zhu ve Lin, 2017)	Çin'deki imalat işletmelerinde YÜ'in finansal performansa etkisi	Pnömatik sistem modeli	PYE
(Bevilacqua, Ciarapica ve De Sanctis, 2017)	YÜ'in finansal performansa etkisi	Yapısal eşitlik modeli	İç etkenlere bağlı olarak ilişkilidir
(Küsters, Praß ve Gloy, 2017)	E4.0'in finansal performansa etkisi	Genel değerlendirme	PYE
(Ghobakhloo ve Azar, 2017)	İran'daki 189 otomobil parçası üreten işletmede yalın ve çevik üretimin finansal performansa etkisi	Anket ve yapısal eşitlik modeli	Her zaman pozitif etkilememektedir,
(Galeazzo ve Furlan, 2018)	19 imalat işletmesinde YÜ'in TZÜ, TKY, TPM ve IKY boyutlarıyla finansal performansa etkisi	Anket/kümeleme analizi ve bulanık mantık	Yetersiz YÜ uygulamaları olumsuz etkilemektedir
(Sahoo ve Yadav, 2018)	Hindistan'daki 160 imalat işletmesinde YÜ'in finansal performansa etkisi	Anket ve Anova	PYE
(Pamornmast, Sriyakul ve Termsittiparsert, 2019)	E4.0 ve YÜ'in ecza şirketlerinde finansal performansa etkisi	Anket ve yapısal eşitlik modeli	YÜ ve E4.0 finansal performansı pozitif etkilemektedir
(Chetthamrongchai ve Jermstittiparsert, 2019)	Tayland'daki ilaç imalat işletmelerinde YÜ'in ilaç imalat sektöründe finansal performansa etkisi	Anket ve kısmi en küçük kareler modeli	PYE
(Negrão vd., 2020)	Brezilya'daki 233 imalat işletmesinde YÜ'in imalat sektöründe finansal performansa etkisi	Anket ve S eğrisi testi	PYE
(Sahoo, 2020)	Hindistan'daki 148 imalat işletmesinde YÜ'in finansal performansa etkisi	Yapısal eşitlik modeli	PYE
(Galeazzo, 2021)	İtalya'daki imalat işletmelerinde YÜ'in finansal performansa etkisi	Regresyon analizi	PYE
(Alkaraan, Albitar, Hussainey ve Venkatesh, 2022)	E4.0'in finansal performansa etkisi	En küçük kareler ve regresyon analizi	PYE

PYE: Pozitif Yönde Etkilemektedir. YÜ: Yalın Üretim. E4.0: Endüstri 4.0. TZÜ: Tam Zamanında Üretim. TKY: Toplam Kalite Yönetimi. TPM: Toplam Üretken Bakım. IKY: İnsan Kaynakları Yönetimi

Son olarak, Dieste, Panizzolo ve Garza-Reyes (2021) yaptığı sistematik literatür taraması sonucunda yalın üretim uygulamalarının finansal performansı olumlu etkilediğini vurgulayan çalışma sayısının oldukça fazla olduğunu ifade etmiştir.

Kâr maksimizasyonu için operasyonel performansın yüksek olması gerekmektedir. Yüksek bir operasyonel performans için; etkin kaynak yönetimi, düşük atık yönetimi, yalın üretim, 6 σ , E4.0 ve kalite yönetimi gibi uygulamalar büyük önem arz etmektedir. Yapılan literatür taramasından yola çıkarak, yalın üretim, 6 σ ve E4.0 gibi MUT uygulamalarının olumlu sonuçlanması için süreklilik, adanmışlık ve üst yönetim desteğinin en önemli unsurlar olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan literatür taraması sonuçlarına göre, MUT kullanımı işletmelerin kârlılığını pozitif yönde etkileyebildiği gibi negatif yönde de etkileyebilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için MUT kullanımının işletmelerin kârlılığına etkisi araştırılmaktadır. Böylece, bu çalışmanın alanda daha önce akademik olarak yapılmamış olması nedeniyle literatüre akademik bir katkının sağlayacağı ve ilgili sektör yöneticilerini yönlendirici bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

3.Araştırma

Araştırmanın amacı, XMESY endeksinde işlem gören işletmelerin yalın üretim, 6 σ ve E4.0 gibi MUT kullanımının kârlılığı olumlu etkileyip etkilenmediğini tespit etmektir. Yapılan araştırmaya göre, en yüksek oranda MUT kullanımının olduğu sektörün Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları sektöründe faaliyet gösteren işletmeler olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle ilgili sektöre faaliyet gösteren işletmeler üzerinde araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda, literatürde yer alan çalışmalardan esinlenerek değişkenler oluşturulmuştur. Daha sonra normallik testi, çoklu bağlantı testi ve otokorelasyon testleri yapılmış ve sonrasında panel veri regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir.

3.1.Veri ve Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma kapsamında XMESY endeksinde veriye ulaşılabilir olan 2013-2022 yılları arasında işlem gören toplam 32 şirketin tamamının finansal verileri yer almaktadır. Bu şirketlerin modern üretim uygulaması yapıp yapmadıkları ile ilgili veri, internet sitelerinden, yıllık faaliyet raporlarından, mali tablolarından, sosyal medya platformlarındaki haberlerden telefon görüşmelerinden elde edilmiştir. Analizler IBM SPSS 20 ve STATA 11 paket programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada eksik veri bulunmamaktadır.

Tablo 2: Frekans Analizi ve Özet İstatistikler

Açıklama (a)	MUT Durumu (b)	(1) var (0) yok	Toplam Şirket Sayısı (c)	Toplam Kişi	Toplam Hasılat (d)	Toplam Personel Sayısı (e)	Toplam Personel Giderleri (f)	Toplam Ar-Ge Giderleri (g)	Toplam Genel Giderler (h)	Hasılat/ Personel Sayısı (i)	Hasılat/ Personel Gideri (j)	Oran	Ortalama (\$)	Ortalama (%)
2013	0	3.707.059.535	23	12.696	135.825.117	21.512.104	117.794.419	291.986	27,29	10.698	0,58	11.701	10.698	0,58
	1	17.955.618.605	9	61.169	715.710.233	174.316.279	454.941.395	293.541	25,09	11.701	0,97	11.701	11.701	0,97
2014	0	3.481.235.193	23	13.155	134.281.975	23.999.580	125.885.837	264.632	25,92	10.208	0,69	12.369	10.208	0,69
	1	18.363.420.172	9	64.971	803.628.326	185.178.970	493.040.343	282.640	22,85	12.369	1,01	12.369	12.369	1,01
2015	0	3.415.657.192	23	14.593	133.450.001	24.207.198	127.310.616	234.061	25,60	9.145	0,71	10.241	9.145	0,71
	1	18.324.908.219	9	67.505	691.290.068	190.954.111	459.935.616	271.460	26,51	10.241	1,04	10.241	10.241	1,04
2016	0	2.841.362.323	22	13.247	127.048.726	19.780.744	115.830.878	214.491	22,36	9.591	0,70	7.274	9.591	0,70
	1	17.668.425.496	10	70.674	514.053.541	213.119.263	450.036.827	249.999	34,37	7.274	1,21	7.274	7.274	1,21
2017	0	1.819.615.831	20	9.579	101.839.843	23.658.055	82.783.113	189.959	17,87	10.632	1,30	10.632	10.632	1,30
	1	22.766.644.327	12	81.013	717.473.615	213.158.047	525.512.929	281.025	31,73	8.856	0,94	8.856	8.856	0,94
2018	0	1.486.383.554	19	9.242	84.540.454	19.192.256	64.158.790	160.829	17,58	9.147	1,29	9.147	9.147	1,29
	1	20.394.183.743	13	80.205	652.526.277	185.576.182	471.430.435	254.276	31,25	8.136	0,91	8.136	8.136	0,91
2019	0	1.075.199.158	17	6.994	40.633.839	8.747.816	50.272.391	153.732	26,46	5.810	0,81	5.810	5.810	0,81
	1	21.031.531.650	15	84.001	1.060.521.887	209.166.669	538.334.680	250.372	19,83	12.625	0,99	12.625	12.625	0,99
2020	0	687.671.063	14	6.128	32.639.973	6.128.538	41.941.319	112.218	21,07	5.326	0,89	5.326	5.326	0,89
	1	21.709.455.182	18	93.258	1.051.012.249	211.728.266	569.678.600	232.789	20,66	11.270	0,98	11.270	11.270	0,98
2021	0	314.624.925	9	2.486	10.382.883	1.257.513	13.662.763	126.559	30,30	4.177	0,40	4.177	4.177	0,40
	1	18.817.892.793	23	104.469	888.778.905	159.494.598	459.025.826	180.129	21,17	8.508	0,85	8.508	8.508	0,85
2022	0	495.850.348	9	2.603	14.447.673	1.702.306	18.104.227	190.492	34,32	5.550	0,34	5.550	5.550	0,34
	1	28.209.401.659	23	117.984	1.281.029.054	218.165.279	666.150.508	239.095	22,02	10.858	0,77	10.858	10.858	0,77
Ortalama	0	1.932.465.912	9.072	81.509.048	15.018.611	196.085.766	508.808.716	233.533	25,55	8.028	0,77	8.028	8.028	0,77
	1	20.524.148.184	82.525	837.602.415	196.085.766	508.808.716	233.533	25,55	25,55	10.184	0,97	10.184	10.184	0,97

Elde edilen veri seti ile temel istatistiksel analizlere göre elde edilen bulgular Tablo 2’de özetlendiği üzere toplam 32 işletme incelenmiştir. Veri başlangıç yılı olan 2013 yılında MUT kullanan işletme sayısı 9 iken kullanmayan işletme sayısı 23 olarak gözlemlenmiştir. Bu sayı ilerleyen yıllarda MUT lehine artmış olup 2022 yılına gelindiğinde 23 işletmede MUT kullanıldığı, 9 işletmede ise kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Personel sayısı, personel giderleri, Ar-Ge giderleri ve genel giderleri incelendiğinde adı geçen değişkenlerin 2013-2022 yılları arasında parasal anlamda MUT kullananlarda kullanmayanlara kıyasla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Hasılatın birim personel harcamalarına oranı için yapılan analiz sonuçlarına göre, MUT kullanan işletmelerin birim personelden ettikleri ortalama hasılatın oran ortalaması 25,55 iken kullanmayanları ortalaması ise 24,88 olarak gözlemlenmiştir. Aynı şekilde, elde edilen hasılatın personel sayısına oranını MUT kullananlara ve kullanmayanlara oranlayarak yapılan analizlere göre, MUT kullanan işletmelerin birim personelden elde ettikleri ortalama hasılat 253.533\$ iken kullanmayan işletmelerin 193.896\$ olarak bulunmuştur. Birim personel için yapılan harcamalar incelendiğinde, 2013-2018 yılları arasında bu oran MUT kullanan ve kullanmayan işletmeler için görece dengeli olarak seyretmektedir. 2019 yılı ile birlikte MUT kullanan işletmelerin birim personel için yaptıkları harcama kullananlara kıyasla düşük kalmıştır. Öyle ki MUT kullanan işletmelerin birim personel için yaptıkları harcamalar kullanmayanlara kıyasla 2019 yılı sonrası iki katına kadar çıktığı gözlemlenmektedir. Tüm yıllar ortalamasına bakıldığında MUT kullanan işletmelerin birim personel için yaptığı ortalama harcama 10.184\$ iken kullanmayan işletmelerin ortalaması 8.028\$ olarak hesaplanmıştır.

Çalışmanın analiz kısmında modern üretim yöntemlerini kullanan işletmelerin kârlılıkları söz konusu işletmelerin mali tablolarında meydana gelen değişimler üzerinden incelenmektedir. Bu doğrultuda modern üretim yöntemleri kullanan şirketlerin finansal performansın ölçümünde literatürde çeşitli değişkenler kullanılmaktadır. Bazı çalışmalarda; satış büyüme oranı (Bevilacqua vd., 2017; Chavez vd., 2015) satış tutarı (Yang vd., 2011) ve satış getiri oranı (ROS) (Hofer vd., 2012) ile yalın üretim arasındaki ilişki incelenerek; yalın üretimin finansal performansına etkisi açıklanmıştır. Bazı çalışmalarda ise; kâr marjı (Bevilacqua vd., 2017; Chavez vd., 2015; Nawanir vd., 2013, 2016), net kar (Sahoo, 2019), özsermaye kârlılığı (ROE) (Boyd vd., 2002) ve aktif kârlılığı (ROA) (Fullerton vd., 2014; Zhu ve Lin, 2017) finansal performans ile yalın üretim arasındaki etkileşimi incelemek için kullanılmıştır. Çalışmanın analiz kısmında yer alan değişkenler ve açıklamaları Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişken	Değişken Türü	Açıklama
ROA	Bağımlı	Aktif Karlılığı
ROE	Bağımlı	Özsermaye Karlılığı
YKK	Bağımsız	Yabancı Kaynak Kullanım Karlılığı (Kâr/Yabancı Kaynak)
HAS	Bağımsız	Satışlar (\$)
SMM	Bağımsız	Satılan Mamul Maliyeti (\$)
BYK	Bağımsız	Şirket Büyüklüğü (Toplam varlıkların 10 tabanında logaritması)
FKAL	Bağımsız	Finansal Kaldıraç
GGD	Bağımsız	Genel Giderler (\$)
PGD	Bağımsız	Personel Gideri (\$)
NKG	Bağımsız	Nakliye Gideri (\$)
AGG	Bağımsız	Araştırma Geliştirme Gideri (\$)
MUT	Bağımsız	Modern Üretim Tekniklerini Uygulama Durumu

Tanımlayıcı istatistiklere bakıldığında sektörün on yıllık süreçte ortalama olarak; yaklaşık 700 Milyon \$ değerinde satış gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Aynı süreç içerisinde sektörün ortalama aktif kârlılığı %10,5 olarak gerçekleşirken özsermaye kârlılığı ise %17,8 seviyesindedir. Çalışmada yer alan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Tanımlayıcı İstatistik Tablosu

Veri / Açıklama	Ortalama	Standart Hata	Standart Sapma	Örnek Varyans	Adet
ROA	0,104909	0,006052	0,108256	0,011719	320
ROE	0,177888	0,02518	0,450429	0,202886	320
YKK	0,313062	0,03851531	0,688982815	0,474697319	320
HAS	7,02E+08	86.885.235,35	1.554.250.340	2,41569E+18	320
SMM	5,64E+08	70.709.170,13	1.264.884.088	1,59993E+18	320
BYK	8,062636	0,044051193	0,788011691	0,620962424	320
FKAL	0,572051	0,013102554	0,234385609	0,054936614	320
GGD	18.268.223	2.550.379,253	45.622.571,02	2,08142E+15	320
PRS	2.864,209	356,8737315	6.383,951385	40.754.835,28	320
PGD	28.722.233	4.795.781,164	85.789.541,5	7,35985E+15	320
NKG	14.474.811	2.689.530,421	48.111.782,79	2,31474E+15	320
AGG	6.597.012	913.799,7885	16.346.547,56	2,6721E+14	320
MUT	0,440625	0,027796541	0,497239637	0,247247257	320

3.2.Yöntem

Araştırmada literatürden esinlenerek oluşturulan değişkenler ile Kolmogorov-Smirnov normallik testi, veri arasında çoklu bağlantı sorununun tespiti için VIF (Variance Inflation Factor) testi ve otokorelasyon tespiti için de Durbin-Watson testi yapılmıştır. Sonrasında panel veri regresyon analizi ile modern üretim yöntemlerinin finansal performansa etkisi incelenmiştir. Çalışmada 10 yıllık periyotta 32 şirkete ait veriler yer almaktadır. Literatürde yer alan bazı çalışmalarda da 10 yıllık veri kullanıldığı görülmektedir (E. Çelik ve Arslanlı, 2020; Özevin, 2023; Yıldız, 2017). Söz konusu panel veri analizleri için geliştirilmiş olan aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı ile modern üretim sistemlerinin kullanımı arasındaki ilişkiyi gösteren modeller (i) başlangıç dönemi (t) bitiş dönemi arasındaki zaman dilimini göstermekle birlikte (1)-(2) numaralı eşitlikte sunulmuştur.

$$ROA_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}MUT_{it} + \beta_{2it}HAS_{it} + \beta_{3it}SMM_{it} + \beta_{4it}BYK_{it} + \beta_{5it}FKAL_{it} + \beta_{6it}GGD_{it} + \beta_{7it}PGD_{it} + \beta_{8it}NKG_{it} + \beta_{9it}AGG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$ROE_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}MUT_{it} + \beta_{2it}HAS_{it} + \beta_{3it}SMM_{it} + \beta_{4it}BYK_{it} + \beta_{5it}FKAL_{it} + \beta_{6it}GGD_{it} + \beta_{7it}PGD_{it} + \beta_{8it}NKG_{it} + \beta_{9it}AGG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

3.3. Veri Analizi

Bu bölümde, elde edilen veri setinin istatistiksel analizlerinin yapılarak yorumlanması, veri setinin normallik testleri, veriler arası çoklu bağlantı testleri, otokorelasyon testleri ve panel veri regresyon analizleri açıklanmıştır.

3.3.1 Normallik Testi

Yapılan analizlere ilişkin Kolmogorov-Smirnov testi, VIF testi ve Durbin-Watson testi sonuçları Tablo 5’de yer almaktadır. Değişkenlerin normal dağılıma sahip olup olmadığını belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov testi gerçekleştirilmiştir. Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre tüm değişkenlerin, anlamlılık değerlerinin (p değerinin) 0,05’ten düşük olmasından ötürü normal dağılım göstermediği (Kalaycı, 2010) anlaşılmaktadır. Daha sonra değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununun tespiti için VIF testi uygulanmış ve VIF değerleri 10’dan küçük olarak gerçekleştiğinden çoklu bağlantı sorunu olmadığı (Büyükuysal ve Öz, 2016) tespit edilmiştir. Ayrıca, değişkenler arasında otokorelasyon sorunu olup olmadığının tespiti için Durbin-Watson testi yapılmış ve neticede Durbin-Watson değeri 1,5-2,5 arası bir değer olarak gerçekleştiği (Talebi ve Ceyhun, 2013) için otokorelasyon sorununun olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 5’te yer alan test sonuçlarına göre değişkenlerin normal dağılım göstermediği, değişkenler arasında çoklu bağlantı ve otokorelasyon problemi olmadığı anlaşılmaktadır. Daha sonra heteroskedastisite testi (hata varyans ölçümü) olarak Breusch-Pagan testi gerçekleştirilmiştir. Anlamlılık değeri 0,05’ten küçük olarak gözlemlendiği için heteroskedastisite sorunu olmadığı (Torres-Reyna, 2007) anlaşılmıştır. Heteroskedastisite, bağımsız bir değişkenin farklı değerleri üzerinden veya önceki zaman dönemleriyle ilişkili olarak izlenen, tahmin edilen bir değişkenin standart sapmalarının sabit olmaması durumunda ortaya çıkmaktadır (Gujarati, 2021). Baltagi ve Baltagi (2008)’ye göre 20-30 yıl gibi uzun dönemler için hesaplanması gerekmektedir. Ancak bu çalışmada yine de Breusch-Pagan testi sonucunun $Prob > chi^2 = 0.000$ olarak bulunması ile heteroskedastisite sorunu olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 5: Normallik-VIF-Durbin Watson Analizi Sonuçları

Kolmogorov-Smirnov Testi			VIF Testi	
Değişken	İstatistik	Anlamlılık Değeri		VIF
YKK	,1856	,009	YKK	1.750
HAS	,4370	,000	HAS	3.204
SMM	,4623	,000	SMM	9.940
BYK	,3994	,000	BYK	2.630
FKAL	,1873	,008	FKAL	1.710
ROA	,1596	,036	ROA	2.710
ROE	,1996	,005	ROE	1.160
GGD	,3594	,000	GGD	6.731
PGD	,4339	,000	PGD	9.540
NKG	,4683	,000	NKG	5.490
AGG	,4922	,000	AGG	6.930
MUT	,2226	,000	MUT	1.370
Durbin Watson Testi				
Model	Düzeltilmiş R ²		Durbin-Watson	
1	,638		1,746	
Breusch-Pagan Testi Anlamlılık Değeri: Prob > chi ² = 0.0000				

3.3.2. Aktif Kârlılığı ile Modern Üretim Teknikleri Panel Veri Regresyon Analizi

Çalışmanın amacı doğrultusunda şirketlerin modern üretim teknikleri kullanmalarının kârlılık ile ilişkisinin belirlenmesi için panel veri regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Panel veri regresyon analizi, şirket verilerini zaman serileriyle bir araya getiren,

parametreler arasında lineer bağımlılığı azaltarak, serbestlik derecesini artıran bir analiz türü olup, ekonomik ilişkilerin tahminlerinin yapılmasını sağlayan bir analizdir (C. Çelik ve Kıral, 2020).

Çalışmanın bu kısmında finansal performans göstergelerinden literatürde en yaygın olarak kullanılan aktif kârlılığı (ROA) ve özsermaye karlılığı (ROE) ile modern üretim yöntemi kullanmanın arasındaki ilişkinin tespiti için gerçekleştirilen, panel veri regresyon analizleri yer almaktadır.

Aktif kârlılığı ile modern üretim teknikleri arasındaki etkiyi ölçmek amacıyla gerçekleştirilen regresyon analizi Tablo 6’da yer almaktadır. Bu tabloya göre %95 güven düzeyinde modern üretim teknikleri ile aktif kârlılığı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu, söz konusu değişkenin anlamlılık değerinden anlaşılmaktadır. Modern üretim tekniklerinin dikkate aldığı genel giderlerin de aktif kârlılığını etkilediği gözlemlenmektedir. Ayrıca hasılat, satılan mamul maliyeti ile finansal kaldıraç oranının da aktif kârlılığı ile istatistiksel olarak anlamlı bir etki içinde oldukları görülmektedir. Aktif kârlılığı ile modern üretim yöntemleri arasındaki etkiyi tespit etmek için yapılan analiz neticesinde elde edilen sonuçlar literatürde yer alan çalışmalarla (Fullerton vd., 2014; Zhu ve Lin, 2017) uyumlu çıkmıştır.

Tablo 6: Aktif Kârlılığı ile Modern Üretim Teknikleri Panel Veri Regresyon Analizi Sonuçları

ROA	Katsayı	Standart Hata	Anlamlılık
HAS	0,000000000329	0,000000000936	0,001*
SMM	-0,000000000339	0,000000000108	0,002*
BYK	-0,0474946	0,0319296	0,138
FKAL	-0,0674082	0,0308175	0,030
GGD	-0,00000000167	0,000000000974	0,087**
PGD	0,000000000376	0,000000000207	0,856
NKG	-0,000000000154	0,000000000222	0,488
AGG	-0,00000000021	0,00000000113	0,853
MUT	0,0263489	0,0123798	0,034*
Prob>chi2	0,0008	*%95 Güven seviyesinde anlamlı	
R Kare	0,2012	**%90 Güven seviyesinde anlamlı	

Tablo 6’da yer alan panel veri analizinde; Tablo 7’de yer alan Hausman testi sonucuna göre anlamlılık değeri 0,05’ten küçük olarak gerçekleştiği için sabit etkiler modeli tercih edilmiştir. Hausman testi, bir etkinlik testi olmakla birlikte; sabit etkiler ya da rassal etkiler modellerinden hangisinin tercih edileceğini belirleyerek tahmincinin daha verimli olmasını sağlamaktadır (C. Çelik ve Kıral, 2020, s. 8).

Tablo 7: Aktif Kârlılığı ile Modern Üretim Teknikleri Hausman Testi Sonuçları

	Sabit Etki	Rassal Etki	Fark	Standart Hata
HAS	0,000000000329	0,00000000031	0,000000000192	0,000000000438
SMM	-0,000000000339	-0,000000000308	-0,000000000031	0,000000000578
BYK	-0,0474946	-0,0429984	-0,0044962	0,0251583
FKAL	-0,0674082	-0,0932727	0,0258645	0,0129461
GGD	-0,00000000167	-0,0000000018	0,00000000128	0,000000000679
PGD	0,000000000376	0,000000000156	0,000000000022	0,000000000105
NKG	-0,00000000154	-0,000000000236	0,000000000814	0,000000000825
AGG	-0,00000000021	-0,000000000396	0,000000000187	0,000000000705
MUT	0,0263489	0,0239775	0,0023714	0,0037348
Prob>chi2	0,0418			

3.3.3.Özsermaye Kârlılığı ile Modern Üretim Teknikleri Panel Veri Regresyon Analizi

Özsermaye kârlılığı ile modern üretim teknikleri arasındaki etkiyi ölçmek amacıyla gerçekleştirilen regresyon analizi Tablo 8’de yer almaktadır. Tabloya göre özsermaye kârlılığı ile modern üretim yöntemleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir etki bulunmadığı anlamlılık değerlerinin %10’u geçmesinden anlaşılmaktadır. Diğer taraftan hasılat, maliyet, şirket büyüklüğü ve finansal kaldıraç oranları ile özsermaye kârlılığı arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 8: Özsermaye Kârlılığı ile Modern Üretim Teknikleri Panel Veri Regresyon Analizi Sonuçları

ROE	Katsayı	Standart Hata	Anlamlılık
HAS	0,00000000144	0,000000000572	0,012*
SMM	-0,00000000149	0,000000000661	0,025*
BYK	-0,6506081	0,1951112	0,001*
FKAL	0,4935005	0,1883155	0,009*
GGD	-0,00000000359	0,00000000595	0,547
PGD	-0,000000000271	0,00000000127	0,831
NKG	-0,000000000224	0,00000000136	0,869
AGG	-0,00000000168	0,00000000693	0,809
MUT	0,1017862	0,0756489	0,180
Prob>chi2	0,0008		*%95 Güven seviyesinde anlamlı
R Kare	0,1836		**%90 Güven seviyesinde anlamlı

Özsermaye kârlılığı ile modern üretim yöntemleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek için yapılan analiz neticesinde elde edilen sonuç literatürde yer alan çalışmalar (Boyd vd. 2002) ile uyumlu olmadığı anlaşılmaktadır. Bu uyumsuzluğun nedeninin örnekleme oluşturan şirket verilerinin kur değişimleri, siyasi olaylar ve dönem farklılıkları gibi etmenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Özsermaye kârlılığı ile modern üretim teknikleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilen panel veri analizinde, Tablo 9’da yer alan Hausman testi sonucuna göre yine sabit etkiler modeli uygulanmıştır.

Tablo 9: Özsermaye Kârlılığı ile Modern Üretim Teknikleri Hausman Testi Sonuçları

	Sabit Etki	Rassal Etki	Fark	Standart Hata
HAS	0,00000000144	0,00000000121	0,00000000235	0,00000000299
SMM	-0,00000000149	-0,00000000118	-0,00000000307	0,00000000399
BYK	-0,6506081	-0,0515042	-0,5991039	0,1808048
FKAL	0,4935005	0,0280075	0,465493	0,1263096
GGD	-0,00000000359	-0,00000000583	0,00000000225	0,00000000478
PGD	-0,00000000271	-0,00000000413	0,00000000142	0,00000000823
NKG	-0,00000000224	-0,00000000149	0,00000000126	0,00000000631
AGG	-0,00000000168	-0,00000000345	0,00000000177	0,00000000527
MUT	0,1017862	0,1169615	-0,0151754	0,0385225
Prob>chi2		0,0001		

Yapılan analizler neticesinde aktif kârlılık oranının modern üretim teknikleri ile istatistiksel olarak anlamlı ilişki içerisinde olması fakat özsermaye kârlılığı ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmaması; yeni bir kavram çerçevesinde bir analiz daha gerçekleştirme ihtiyacını doğurmuştur. Yabancı kaynak kullanımı kârlılığı olarak isimlendirilen kârın yabancı kaynak toplamına oranlanması ile elde edilmektedir. Yabancı kaynakların modern üretim tekniklerinin finansmanında kullanılması muhtemel olmasından ve literatürde benzer şekilde yabancı kaynak kârlılığından bahseden çalışmaların (Baum, Schäfer ve Talavera, 2006; Muscettola ve Naccarato, 2016) yer almasından ötürü analize dahil edilmiştir.

Yabancı kaynak kullanım kârlılığının modern üretim teknikleri ile ilişkisini incelemek için gerçekleştirilen panel veri analizi Tablo 10’da yer almaktadır. Söz konusu panel veri analizine göre; yabancı kaynak kullanım kârlılığı ile modern üretim teknikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan

hasılat ile %90 güven aralığında ve finansal kaldıraç oranı ile %95 güven aralığında yabancı kaynak kullanım kârlılığının ilişki içerisinde oldukları belirlenmiştir.

**Tablo 10: Yabancı Kaynak Kullanım Kârlılığı ile Modern Üretim Teknikleri
Panel Veri Regresyon Analizi Sonuçları**

YKK	Katsayı	Standart Hata	Anlamlılık
HAS	0,000000000718	0,000000000425	0,091**
SMM	-0,000000000698	0,000000000474	0,141
BYK	-0,0861748	0,1142653	0,451
FKAL	-1,074491	0,1464533	0,000*
GGD	-0,00000000056	0,000000000376	0,137
PGD	0,000000000582	0,000000000933	0,533
NKG	-0,000000000196	0,000000000106	0,853
AGG	-0,000000000178	0,000000000475	0,708
MUT	0,0418105	0,060608	0,490
Prob>chi2	0,0000		*%95 Güven seviyesinde anlamlı
R Kare	0,4605		**%90 Güven seviyesinde anlamlı

Tablo 11’de yer alan yabancı kaynak kullanım kârlılığı ile modern üretim teknikleri panel veri regresyon analizi için gerçekleştirilen Hausman testi sonucuna göre rassal etkiler modeli panel veri analizinde uygulanmıştır.

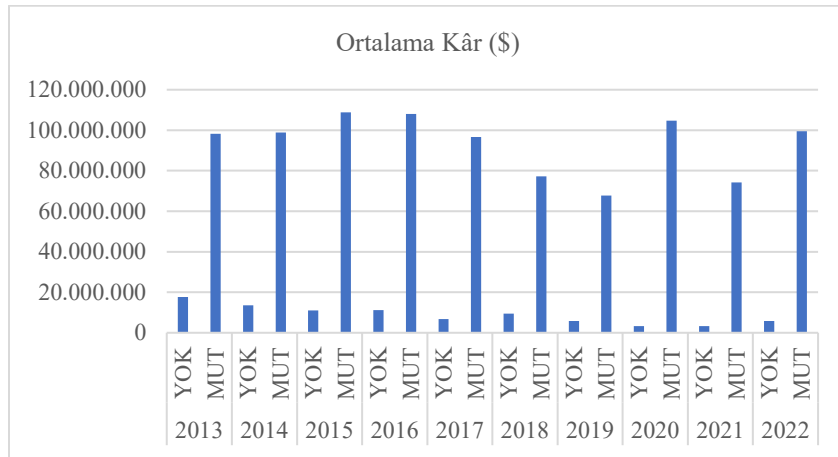
**Tablo 11: Yabancı Kaynak Kullanım Kârlılığı ile Modern Üretim Teknikleri
Hausman Testi Sonuçları**

	Sabit Etki	Rassal Etki	Fark	Standart Hata
HAS	0,000000000722	0,000000000718	0,0000000000439	0,000000000209
SMM	-0,000000000707	-0,000000000698	-0,0000000000924	0,000000000273
BYK	-0,0122344	-0,0861748	0,0739404	0,1143223
FKAL	-0,9842233	-1,074,491	0,0902674	0,0537527
GGD	-0,000000000541	-0,00000000056	0,000000000183	0,000000000318
PGD	0,000000000551	0,000000000582	-0,000000000303	0,000000000479
NKG	-0,000000000155	-0,000000000196	0,0000000000405	0,000000000386
AGG	-0,000000000688	-0,000000000178	0,000000000109	0,000000000322
MUT	0,05256	0,0418105	0,0107496	0,0159427
Prob>chi2		0,0575		

4. Bulgular ve Tartışma

Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre MUT kullanımı, sektörde her geçen yıl artış göstermiştir. Öyle ki 2013 yılında MUT kullanımı 32 işletme içinde 9 iken 2022 yılında bu sayı 23 olarak tespit edilmiştir. Bu artış trendinin temel sebeplerinden birisinin sektörel rekabet ortamında ve iş yapış ikliminde geri kalmama isteği olduğu düşünülmektedir. Hasılat ve personel harcamaları arasındaki ilişki incelendiğinde MUT kullanan işletmelerin personeller için yaptıkları birim harcama başına elde ettikleri hasılat MUT kullanan işletmelerde ortalama oran 25,55 iken kullanmayan işletmelerde bu oran 24,88 olarak tespit edilmiştir. Diğer yandan, MUT kullanan işletmeler ortalama bir personelden 253.533\$ hasılat elde ederken kullanmayanlarda bu bedel ortalama 193.896\$ olarak hesaplanmıştır. Dikkat çekici bir bulgu olarak, birim personel için yapılan harcamalar 2018 yılına kadar MUT kullananlarda da kullanmayanlarda da birbirine yakın seyretmektedir. Ancak 2019 yılı itibariyle MUT kullanan işletmelerin birim personel için yaptığı harcama kullanmayanlara kıyasla iki katı kadar olduğu tespit edilmiştir.

Diğer yandan, MUT kullanmayan işletmelerde çalışan personel için yapılan harcamaların kullananlara göre önemli ölçüde düşük kaldığı gözlemlenmiş olup MUT kullanmayan işletmelerin kalifiye personel için yüksek maaşlar ödemedikleri tespit edilmiştir. Fakat, personel harcamaları yüksek olan MUT işletmelerinin birim personel başına elde ettikleri hasılat, kullanmayanlara kıyasla daha yüksek olmaktadır. Bu durum, MUT kullanmayan işletmelerin kalifiye personel istihdam ederek görece yüksek personel harcaması yapmasının hasılatla olumlu katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

Şekil 1: MUT Kullanımı ve Ortalama Kâr Grafiği

Ortalama kâr grafiğine bakıldığında, modern üretim sistemlerini kullanan işletmelerin kullanmayan işletmelere oranla daha yüksek ortalama kâr elde ettikleri görülmektedir. İlerleyen yıllarda, döviz kurlarında yaşanan artış nedeniyle kârlılığın düşme eğiliminde hareket ettiği görülmektedir. Son yıllara gelindiğinde ise kurdaki yükselişlere rağmen gerek pandemi gerekse fiyatlarda yaşanan volatilité nedeniyle şirketlerin önceki yıllara oranla daha düşük maliyetle daha yüksek kârlı satışlar gerçekleştirmeleri kârlılığını artırmıştır. Son yıllarda modern üretim sistemlerini kullanan şirket sayısının artması kârlılığın dalgalı bir şekilde artış yaşamamasına neden olduğu düşünülmektedir. MUT kullanım durumuna göre ortalama kâr grafiği Şekil 1'de sunulmaktadır.

Yapılan panel veri regresyon analizleri sonuçlarına göre, aktif kârlılığı ile MUT kullanımı arasında istatistiksel olarak olumlu bir ilişki varken, özsermaye kârlılığının MUT kullanımı ile istatistiksel bir ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Aktif kârlılığı oluşturan iki unsurdan birisi özsermaye iken diğér yabancı kaynak kullanımınıdır. Elde edilen sonuçlarda, aktif kârlılığı ile MUT kullanımı arasında olumlu, özsermaye kârlılığı ile MUT kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olmaması nedeni ile yabancı kaynak kullanımı ile MUT arasındaki ilişki de incelenmiştir. Ancak, yabancı kaynak kullanımı ile MUT kullanımı arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu bulgudan yola çıkarak, MUT kullanan işletmelerin büyük sermayeye sahip oldukları için değil, MUT kullandıkları için kârlı oldukları tespit edilmiştir. Diğér yandan, küçük işletmelerin rekabet edebilmek için büyük özsermayeye ihtiyaç duydukları varsayımının, yapılan analizler ışığında geçerli olmadığı tespit edilmiştir. Nitekim, özsermaye kârlılığının MUT kullanımı ile bir ilişkisinin olmadığını ortaya çıkartmıştır.

5. Sonuç

Bu çalışmada, yalın üretim, 6 σ ve E4.0 uygulamalarının kullanılmasının, işletmelerin finansal performansı üzerine etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Türkiye'de faaliyet gösteren ve Borsa İstanbul Metal Eşya Makine Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları endeksinde işlem gören sanayi şirketlerinin verileri kullanılmıştır. İlgili sektörde faaliyet gösteren 32 işletmenin veri seti tanımlayıcı istatistik ve panel veri regresyon analiz yöntemleri ile gerçekleştirilmiştir. 2013-2022 yılları arasında kapsayan veri seti ile yapılan analizlere göre, ilgili yıllar arasında MUT kullanan işletme sayısı her geçen yıl artmış olup bu sayı dokuzdan yirmi üçe yükselmiştir. Dikkat çekici bulgulardan birisi, MUT kullanımı işletmelerin aktif kârlılığını olumlu yönde etkilerken, özsermaye kârlılığının MUT kullanımı ile bir ilişkisi tespit edilememiştir. Bir başka ifadeyle, MUT kullanan işletmeler bu teknikleri kullandıkları için aktif kârlılığını anlamlı derecede arttırabilmektedirler. MUT kullanımı ile aktif kârlılığı arasında anlamlı bir ilişki varken özsermaye kârlılığı arasından anlamlı bir ilişki tespit edilemediği için yabancı kaynak kullanım kârlılığı ve MUT arasındaki ilişki

incelenmiştir. Ancak, yabancı kaynak kullanımı ile MUT kullanımını arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Diğer bir bulguya göre 2019 yılı sonrası MUT kullanan işletmelerin yıllık personel giderleri, kullanmayanlara göre iki kata kadar artmış, 2022 yılına kadar bu oran sabit kalmıştır. Bu durumun pandemi döneminde işletmelerin dijitalleşme zorunluluğu nedeni ile yazılım personellerini yüksek ücretler ile istihdam etmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, MUT kullanan işletmelerde birim personel başına üretilen hasılat kullanmayanlara kıyasla ele alınan zaman diliminde hep daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Ar-Ge harcamaları açısından yapılan incelemelere göre, MUT kullanan işletmelerin Ar-Ge harcamalarının hasılatı oranı ortalama %0,97 iken kullanmayanların oranı %0,77 olarak tespit edilmiştir.

Ele alınan araştırmanın kısıtları arasında faaliyet raporlarının yeterince şeffaf olmaması ve dipnotların yetersizliği yer almaktadır. Gelecek çalışmalarda, Türkiye’de faaliyet gösteren işletmeler ile bu yöntemlerin kullanımı nedeni ile dünyada rekabet avantajı sağlamış olan ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin karşılaştırılması, Türkiye’deki işletmelerin özdeğerlendirme yapabilmeleri açısından önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ek 1: Araştırma kapsamında yer alan şirketler listesi

**METAL EŞYA MAKİNE ELEKTRİKLİ CİHAZLAR VE ULAŞIM
ARAÇLARI**

Alarko Carrier Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Anadolu Isuzu Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Arçelik A.Ş.
Balatacılar Balatacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Bantaş Bandırma Ambalaj Sanayi Ticaret A.Ş.
Bosch Fren Sistemleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Ditaş Doğan Yedek Parça İmalat ve Teknik A.Ş.
Ege Endüstri ve Ticaret A.Ş.
Emek Elektrik Endüstrisi A.Ş.
Eminiş Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Federal-Mogul İzmit Piston ve Pim Üretim Tesisleri A.Ş.
Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.
Formet Metal ve Cam Sanayi A.Ş.
Gersan Elektrik Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İhlas Ev Aletleri İmalat Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Jantsa Jant Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Karsan Otomotiv Sanayii ve Ticaret A.Ş.
Katmerciler Araç Üstü Ekipman Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Klimasan Klima Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Makina Takım Endüstrisi A.Ş.
Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş.
Parsan Makina Parçaları Sanayii A.Ş.
Safkar Ege Soğutmacılık Klima Soğuk Hava Tesisleri İhr. İth. Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Say Yenilenebilir Enerji Ekipmanları Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Silverline Endüstri ve Ticaret A.Ş.
Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.
Tümosan Motor ve Traktör Sanayi A.Ş.
Türk Prysmian Kablo ve Sistemleri A.Ş.
Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.
Ulusoy Elektrik İmalat Taahhüt ve Ticaret A.Ş.
Vestel Beyaz Eşya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Kaynakça

- Alkaraan, F., Albitar, K., Hussainey, K., & Venkatesh, V. (2022). Corporate transformation toward Industry 4.0 and financial performance: The influence of environmental, social, and governance (ESG). *Technological Forecasting and Social Change*, 175, 121423.
- Arıkan, H. (2009). *Yalın Altı Sigma Metodolojisi ve Bir Uygulama*. Bursa Uludağ University (Turkey),
- Baltagi, B. H., & Baltagi, B. H. (2008). *Econometric analysis of panel data* (Vol. 4): Springer.
- Baum, C. F., Schäfer, D., & Talavera, O. (2006). *The effects of short-term liabilities on profitability: the case of Germany*. Retrieved from
- Bevilacqua, M., Ciarapica, F. E., & De Sanctis, I. (2017). Lean practices implementation and their relationships with operational responsiveness and company performance: an Italian study. *International Journal of Production Research*, 55(3), 769-794.
- Büyükuysal, M. Ç., & Öz, İ. İ. (2016). Çoklu doğrusal bağıntı varlığında en küçük karelere alternatif yaklaşım: Ridge regresyon. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 110-114.
- Callen, J. L., Fader, C., & Krinsky, I. (2000). Just-in-time: a cross-sectional plant analysis. *International Journal of Production Economics*, 63(3), 277-301.
- Chavez, R., Yu, W., Jacobs, M., Fynes, B., Wiengarten, F., & Lecuna, A. (2015). Internal lean practices and performance: The role of technological turbulence. *International Journal of Production Economics*, 160, 157-171.
- Chetthamrongchai, P., & Jermittiparsert, K. (2019). Impact of Lean Manufacturing Practices on Financial Performance of Pharmaceutical Sector in Thailand. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 10(2).
- Chowdary, B. V., & George, D. (2012). Improvement of manufacturing operations at a pharmaceutical company: a lean manufacturing approach. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 23(1), 56-75.
- Çelik, C., & Kırıl, G. (2020). Panel verileri ile türkiye’de konut fiyatlarını etkileyen faktörlerin tespiti ve yapay sinir ağları yaklaşımı. *Journal of the Institute of*

*Social Sciences Cankiri Karatekin University/Cankiri Karatekin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(2).*

- Çelik, E., & Arslanlı, K. Y. (2020). Gayrimenkul yatırım ortaklığı firmalarının piyasa değeri ve aktif kârlılığını etkileyen finansal oranların panel veri analizi yöntemiyle belirlenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(88), 255-274.
- Deane, P. (1979). *The first industrial revolution*: Cambridge University Press.
- Deshmukh, M., Gangele, A., Gope, D. K., & Dewangan, S. (2022). Study and implementation of lean manufacturing strategies: A literature review. *Materials Today: Proceedings, 62*, 1489-1495.
- Didem, K. (2020). Sanayi devrimlerinin tarihsel arka planı ve işgücü becerileri üzerindeki yansımaları. *OPUS International Journal of Society Researches, 16*(31), 4531-4558.
- Dieste, M., Panizzolo, R., & Garza-Reyes, J. A. (2021). A systematic literature review regarding the influence of lean manufacturing on firms' financial performance. *Journal of Manufacturing Technology Management, 32*(9), 101-121.
- Emiroğlu, A. (2016). Yalın üretim yönetimi ve finansal performans arasındaki ilişki. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 12*(12), 63-71.
- Eriksson, H., & Hansson, J. (2003). The impact of TQM on financial performance. *Measuring business excellence, 7*(1), 36-50.
- Fullerton, R. R., Kennedy, F. A., & Widener, S. K. (2014). Lean manufacturing and firm performance: The incremental contribution of lean management accounting practices. *Journal of operations management, 32*(7-8), 414-428.
- Fullerton, R. R., & Wempe, W. F. (2009). Lean manufacturing, non-financial performance measures, and financial performance. *International Journal of Operations & Production Management, 29*(3), 214-240.
- Galeazzo, A. (2021). Degree of leanness and lean maturity: exploring the effects on financial performance. *Total Quality Management & Business Excellence, 32*(7-8), 758-776.
- Galeazzo, A., & Furlan, A. (2018). Lean bundles and configurations: a fsQCA approach. *International Journal of Operations & Production Management, 38*(2), 513-533.

- Ghobakhloo, M., & Azar, A. (2017). Business excellence via advanced manufacturing technology and lean-agile manufacturing. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 29(1), 2-24.
- Gujarati, D. (2021). Essentials of econometrics. SAGE Publications.
- Günay, D. (2002). Sanayi ve sanayi tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, 31(2002), 8-14.
- Henderson, K. M., & Evans, J. R. (2000). Successful implementation of Six Sigma: benchmarking general electric company. *Benchmarking: an international journal*, 7(4), 260-282.
- Hofer, C., Eroglu, C., & Hofer, A. R. (2012). The effect of lean production on financial performance: The mediating role of inventory leanness. *International Journal of Production Economics*, 138(2), 242-253.
- Idrissi, I., Aftais, I., Mesfioui, A., & Benazzouz, B. (2016). Analysis of Relation Between Financial Performance and the Use of Lean Six Sigma by the Top Fortune Companies Worldwide as. *The International Journal Of Engineering And Science (IJES)*, 5(9), 64-66.
- Jasti, N. V. K., & Kodali, R. (2015). Lean production: literature review and trends. *International Journal of Production Research*, 53(3), 867-885.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* (Vol. 5): Asil Yayın Dağıtım Ankara, Turkey.
- Kosacka-Olejnik, M., & Pitakaso, R. (2019). Industry 4.0: state of the art and research implications. *Logforum*, 15(4), 475-485.
- Kumar, R., & Kumar, V. (2016). Effect of lean manufacturing on organisational performance of Indian industry: a survey. *International Journal of Productivity and Quality Management*, 17(3), 380-393.
- Küsters, D., Praß, N., & Gloy, Y.-S. (2017). Textile learning factory 4.0—preparing germany's textile industry for the digital future. *Procedia Manufacturing*, 9, 214-221.
- Losonci, D., & Demeter, K. (2013). Lean production and business performance: international empirical results. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 23(3), 218-233.

- Meade, D., Kumar, S., & White, B. (2010). Analysing the impact of the implementation of lean manufacturing strategies on profitability. *Journal of the Operational Research Society*, 61(5), 858-871.
- Muscettola, M., & Naccarato, F. (2016). The casual relationship between debt and profitability: the case of Italy. *Athens Journal of Business and Economics*, 2(1), 17-32.
- Nawanir, G., Kong Teong, L., & Norezam Othman, S. (2013). Impact of lean practices on operations performance and business performance: some evidence from Indonesian manufacturing companies. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 24(7), 1019-1050.
- Negrão, L. L. L., Lopes de Sousa Jabbour, A. B., Latan, H., Godinho Filho, M., Chiappetta Jabbour, C. J., & Ganga, G. M. D. (2020). Lean manufacturing and business performance: testing the S-curve theory. *Production Planning & Control*, 31(10), 771-785.
- Özevin, O. (2023). Kurumsal Yönetim Değişkenlerinin İngiltere Firmalarının Nakit Tutma Oranına Etkisi: Gmm Dinamik Panel Veri Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(100), 19-38.
- Pamornmast, C., Sriyakul, T., & Termsittiparsert, K. (2019). Can Lean Manufacturing and 4.0 Industry Enhance the Financial Performance of Pharmaceutical Industries of Thailand? Mediating Role of Waste Reduction Behavior. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 10(2).
- Park, J.-y., Ryu, C., Park, M., Kwon, K.-m., & You, G. (2014). The Study on Relation between Company's Efforts for Quality Management (6 sigma) and Financial Performance. *Journal of the Korean Society for Quality Management*, 42(3), 361-372.
- Raisinghani, M. S., Ette, H., Pierce, R., Cannon, G., & Daripaly, P. (2005). Six Sigma: concepts, tools, and applications. *Industrial Management & Data Systems*, 105(4), 491-505.
- Sahoo, S. (2020). Lean manufacturing practices and performance: the role of social and technical factors. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 37(5), 732-754.
- Sahoo, S., & Yadav, S. (2018). Lean production practices and bundles: a comparative analysis. *International Journal of Lean Six Sigma*, 9(3), 374-398.

-
- Shah, R., & Ward, P. T. (2003). Lean manufacturing: context, practice bundles, and performance. *Journal of operations management*, 21(2), 129-149.
- Stearns, P. N. (2020). *The industrial revolution in world history*: Routledge.
- Talebi, N., & Ceyhun, K. (2013). Türkiye’de sigorta şirketlerinin yönetim kurulu üye sayısını etkileyen faktörler. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*(29), 12-24.
- Taş, H. Y. (2018). Dördüncü sanayi devrimi’nin (endüstri 4.0) çalışma hayatına ve istihdama muhtemel etkileri. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 1817-1836.
- Torres-Reyna, O. (2007). Panel data analysis fixed and random effects using Stata (v. 4.2). *Data & Statistical Services, Princeton University*, 112, 49.
- Womack, J. P., Jones, D. T., & Roos, D. (1990). The machine that changed the world. Rawson Associates. *New York*, 323(1), 273-287.
- Yang, M. G. M., Hong, P., & Modi, S. B. (2011). Impact of lean manufacturing and environmental management on business performance: An empirical study of manufacturing firms. *International Journal of Production Economics*, 129(2), 251-261.
- Yıldız, Ü. (2017). BRICS Ülkeleri ve Türkiye’de Yüksek Teknoloji İhracatı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Veri Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(53), 26-34.
- Zhu, X., & Lin, Y. (2017). Does lean manufacturing improve firm value? *Journal of Manufacturing Technol Management*, 28(4), 422-437.

Etik Beyanı: Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

The Effect of Lean Manufacturing, Six Sigma, and Industry 4.0 Utilization on the Profitability of Enterprises: A Research in the BIST XMESY Index

Extended Abstract

1. Introduction

Focusing on management strategy with statistical tools to reduce operational costs, improve quality, reduce root problems, and reduce variation and errors in production, Motorola developed Six Sigma tools in 1981 (Idrissi, Aftais, Mesfioui, & Benazzouz, 2016). Thanks to this statistical tool, the defect rate was reduced to 3.4 per million, and Motorola reported that it saved more than 15 billion USD by 1999 (Henderson & Evans, 2000). Although lean production and Six Sigma tools were initially perceived as competing methods, the Lean Six Sigma approach emerged by uniquely combining both methods due to their complementary features (Arıkan, 2009).

This study aims to investigate whether lean production, Six Sigma, and Industry 4.0 approaches used in manufacturing enterprises in the past period have an impact on the financial performance of enterprises operating in Turkey. In this context, the financial performance indicators of the enterprises listed in the Borsa Istanbul Metal Goods Machinery Electrical Equipment and Transportation Vehicles sector (XMESY) between those who use the above-mentioned approaches and those who do not are analyzed.

2. Method

Within the scope of the research, the financial data of 32 companies traded in the XMESY index between 2013 and 2022 is included. The data on whether these companies practice modern production or not was obtained from their websites, annual reports, financial statements, news on social media platforms, and telephone interviews.

In the study, descriptive statistical analyses, the Kolmogorov-Smirnov normality test, the VIF (Variance Inflation Factor) test for the detection of multicollinearity among the data, and the Durbin-Watson test for the detection of autocorrelation were performed with the variables inspired by the literature. Afterward, panel data regression analysis analyzed the relationship between modern production methods and financial performance.

3. Results and Findings

It is understood from the results that, the significance values of these variables that there is a significant and positive relationship between modern production techniques and return on assets at a 90% confidence scale. In addition, revenue and cost of goods sold variables have a statistically significant relationship with return on assets.

The regression analysis performed to measure the relationship between return on equity and modern production techniques is presented in Table 7. According to the table, it is understood that there is no statistically significant relationship between return on equity and modern production methods since the significance values exceed 10%. Only a significant relationship was found between the control variables and equity.

Regarding the findings, the rationale that small enterprises need strong equity capital in order to compete has been overcome to a significant extent. As a matter of fact, the analyses revealed that return on equity is not correlated with the use of MUT. On the other hand, it has been observed that the expenditures made for the personnel working in enterprises that do not use MUT are significantly lower than those that use MUT, and it has been determined that enterprises that do not use MUT refrain from paying high salaries for qualified personnel.

4. Conclusion

One of the most important findings is that while the use of MUT has a positive effect on the return on assets of enterprises, it does not have a significant effect on the return on equity. In other words, enterprises that use MUTs can significantly increase their return on assets because they use these techniques. According to another finding, after the COVID-19 pandemic period, the annual personnel expenses of enterprises using MUT increased by 100% compared to those that did not use MUT. It is thought that this situation is due to the fact that enterprises employed software personnel with high wages due to the necessity of digitalization during the pandemic. In addition, the average revenue generated per employee in enterprises using MUT was \$253.533, while that of those that do not use it was \$193.896. The average revenue earnings per employee of enterprises using MUT was almost 100% higher than non-users in 2020.

Araştırma Makalesi

**Kent Güvenliği ve Düzensiz Göç Üzerine Bir Değerlendirme:
İzmir’de Zenofobi ve Suç Korkusu¹**

Leyla OCAKLI

Sorumlu Yazar, Serbest Araştırmacı

leyla_ocakli@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9504-3542

Tekin AVANER

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

tekinavaner@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4014-0131

Öz

Türkiye, on yılı aşkın süredir çevre ülkelerde yaşanan siyasi olaylar sebebiyle kitlesel olarak göç almaktadır. Başta Suriye, Afganistan ve İran olmak üzere bölge ülkelerden milyonlarca düzensiz göçmen Türkiye’ye sığınmıştır. Kitleler halinde meydana gelen bu yoğun göç hareketleri, toplumda sosyal uyum sorunlarından kaynaklanan ya da medyada yer alan olumsuz haberlerin etkisiyle düzensiz göçmenlere yönelik olumsuz tutum ya da yargıların oluşmasına neden olabilmektedir. Yabancı korkusu olarak tanımlanan zenofobi ve düzensiz göçmenlere yönelik suç korkusu bu tutumların başında gelmektedir. Düzensiz göçün toplum üzerinde düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi ve suç korkusu oluşturmasına odaklanan ve nicel araştırma yönteminin benimsendiği alan araştırmasında İzmir’in Konak İlçesi’nde 395 kişinin katılımıyla anket çalışması yapılmıştır. Çalışmada, katılımcıların düzensiz göçmenlere yönelik korku düzeyleri ölçülmüş, katılımcıların düzensiz göçmenleri suç oranlarının artışı ile ilişkilendirdiği ve onlarla etkileşim kurmaktan çekindikleri görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Kamu yönetimi, düzensiz göç, kent güvenliği, zenofobi, suç korkusu.

Jel Sınıflandırma Kodları: F22, J15, Z13

**An Evaluation on Urban Security and Irregular Migration: Xenophobia and Fear of Crime in
Izmir²**

Abstract

Türkiye has been receiving mass migration for more than ten years due to the problems in the surrounding countries. Millions of irregular migrants, especially from Syria, Afghanistan and Iran, took refuge in Türkiye. These migration movements that occur in masses can cause negative attitudes or judgments towards irregular migrants due to social cohesion problems in society or the effect of bad news in the media. Xenophobia, which is defined as fear of foreigners, and fear of crime against irregular migrants are among these attitudes. In this study, which focuses on the xenophobia and fear of crime against migrants and adopts the quantitative research method, a survey study was conducted in Izmir. In the study, the fear levels of the participants towards irregular migrants were measured, and it was observed that the participants associated irregular migrants with crime rates and hesitated to interact with them.

Keywords: Public administration, irregular migration, urban security, xenophobia, fear of crime.

JEL Classification Codes: F22, J15, Z13

¹ Bu çalışma, sorumlu yazarın, Doç. Dr. Tekin Avaner danışmanlığında hazırladığı “Türkiye’de Düzensiz Göçün Suç Korkusuna Olan Etkisi: İzmir İli Örneği” adlı yüksek lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

² Extended abstract is presented at the end of the article

Geliş Tarihi (Received): 14.08.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 20.11.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Ocaklı, L. ve Avaner, T. (2023). Kent güvenliği ve düzensiz göç üzerine bir değerlendirme: İzmir’de zenofobi ve suç korkusu. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 1504-1529. DOI: 10.18074/ckuiibfd.1342974.

1. Giriş

Göç olgusu en genel tanımıyla sembolik ya da siyasal sınırların geçilerek yeni yerleşim yerleri ya da toplumlara doğru gerçekleştirilen hareketlerdir (Marshall, 1999, s.685). Tarih boyunca insanlar her zaman diliminde ve her coğrafyada savaş, açlık, doğal afetler, iklim değişiklikleri vb. sebeplerle daha güvenli ve iyi bir yaşam için göç etmişlerdir. Günümüz dünyasında göçün sebeplerine baktığımızda, göç etme motivasyonunun temelde aynı nedenlere bağlandığı görülmektedir. Böylece göç, tarihte olduğu gibi modern dünyada da rağbet gören ve toplumu etkileme gücü yüksek bir olgu olmaya devam etmektedir.

Arap Baharı'ndan sonra Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler bölgede göç hareketlerinin yaşanmasına neden olmuş batı ülkelerine doğru kitlesel göç hareketleri başlamıştır. Türkiye de bu göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuş, başta Suriye, Afganistan ve İran olmak üzere bölge ülkelerinden milyonlarca düzensiz göçmen Türkiye'ye sığınmıştır. Düzensiz göçmenler, Türk toplumu tarafından başlarda savaş mağduru ve mazlum kişiler olarak görülmüş fakat göçlerin giderek artması, misafirliğin uzaması ve Türkiye'ye doğru sürekli bir düzensiz göç hareketi yaşanması düzensiz göçmenlere yönelik toplumda olumsuz tutumların oluşmasına neden olmuştur. Türkiye'ye yasa dışı yollardan göç eden düzensiz göçmenler, toplumda tehdit algısı yaratmakta ve kimi zaman bu kişiler potansiyel suçlu olarak görülmektedirler.

Göçmenlerin suçla ve güvenlik sorunlarıyla ilişkilendirilmesi göç alan toplumlarda sıkça görülmektedir. Düzensiz göç, göç alan toplumlarda ekonomik, siyasi, kültürel ve güvenlik bağlamında yüksek etki yaratmaktadır. Göç alan ülkelerin toplumlarındaki düzensiz göçe ilişkin genel kanı, göçün sosyo ekonomik, siyasi ve sosyal istikrar ile güvenliği olumsuz yönde etkileyeceği yönündedir. Özellikle 11 Eylül saldırıları, göçün sıkça bir güvenlik tehdidi olarak algılanmasına neden olmuştur (Karaarslan, 2022, s.263). Böylece, sınır güvenliği ve terör tehdidi gibi endişeler, düzensiz göçün toplum üzerinde bıraktığı etkilerin başında gelmektedir (Karakoç Dora, 2020, ss.511-512).

Göç alan toplumlarda sığınmacılara yönelik geliştirilen davranışların çoğunlukla kaygı ve güvensizlik temelli olduğu görülmektedir. Bu toplumlar, sığınmacılara yüksek oranda kültürel mesafe koymakta, demografik ve ekonomik açıdan kaygı duymakta, hastalıkların ve suçun nedeni olarak göçmenleri görmektedirler (Tunç, 2015, ss.43-44). Özellikle yasa dışı olarak göç edenlerin diğer göçmenlere nazaran daha fazla suçla yatkın oldukları görüşü yaygındır (Mears, 2001, s.4).

Türkiye'de sosyal medya kullanıcılarının Suriyelilere ilişkin sosyal temsillerine odaklanan bir araştırma, katılımcıların Suriyelilere ilişkin sosyal temsillerinin çoğunlukla olumsuz olduğunu göstermekte, Suriyelilerin Türkiye'nin geleceğine, huzuruna, ekonomisine ve sosyal yapısına karşı bir tehdit olarak algılandığını ortaya koymaktadır (Özdemir ve Öner-Özkan, 2016, ss.239-240).

Erdoğan (2014, ss.27-31) tarafından yapılan çalışma; toplumun yüzde 70'inin sığınmacıların Türk ekonomisine olumsuz etki ettiğini, yüzde 56'sı Suriyelilerin ucuz işgücü nedeniyle işlerini ellerinden aldıklarını, yüzde 70'i Suriyelilerle kültürel farklılığın fazla olduğunu ve yüzde 62'si ise Suriyelilerin suça meyilli oldukları ve toplumsal ahlak ve huzura gölge düşürdüklerini düşündüklerini göstermiştir.

Suriyeli sığınmacılar hakkında twitter gönderilerin analizinin yapıldığı bir çalışmada; Suriyelilerin görünümünün terörist olabilecekleri şüphesi doğurduğu, Türkiye'deki Suriyelilerin çoğunun suç işlemiş kişiler olduğunun düşünüldüğü, Suriyelilerin Türkiye'de bedava yaşadıkları, işsizliğe neden oldukları ve kiralardan artışına neden olduklarını yönünde görüşlerin yaygın olduğu görülmüştür (Aldemir, 2020, s.209).

Doğan (2019, ss. 7-23) tarafından Şanlıurfa'da ikamet edenlerin Suriyeli sığınmacılara yönelik algısına ilişkin yapılan çalışmada; Suriyelilerin toplumsal ahlakı ve asayışı bozduğuna yönelik algının yüksek olduğu, araştırmaya katılanların yüzde 90'ının, sığınmacıların ülkemizde bir güvenlik sorunu oluşturduğunu düşündükleri görülmekle birlikte anılan çalışmada yerli halkın yüzde 79'unun sığınmacılara karşı toplumda ayrımcılık ve ırkçılık yapıldığını düşündükleri belirtilmiştir.

Yasa dışı gerçekleşen göçlerin toplumda güvenlik riski algısına neden olduğu Şen ve Şimşek tarafından yapılan çalışmada da karşımıza çıkmaktadır. Kamu yönetimi öğrencilerinin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlarına ilişkin çalışmada (Şen ve Şimşek, 2019, s.1965); katılımcılar sığınmacıların suç oranlarını artırdıklarını, şehir merkezinde sığınmacı görmek istemediklerini, onların bulaşıcı hastalık riski taşıdıklarını ve iş olanaklarını ellerinden aldıklarını düşündüklerini belirtmişlerdir (Şen ve Şimşek, 2019, s.1967).

Karasu tarafından, Şanlıurfa'da yapılan çalışmada; kadın katılımcıların yüzde 75'inin, erkek katılımcıların ise yüzde 70'inin Suriyeli sığınmacıların kentin güvenliğini olumsuz etkilediğini belirttikleri görülmüştür. Çalışmaya katılanların yüzde 56'sı ise Suriyeli sığınmacıların suç oranlarını artırdığını düşünmektedir. Böylece; suçların artışı, kira fiyatlarının artışı, ahlaki bozulma, dilencilik, kalabalık ve gürültü, artan kavga sayısı gibi konuların nedeni olarak Suriyeliler görülmekte, katılımcıların yüzde 37'si Suriyelilere ilişkin tedirginlik duymaktadır (Karasu, 2018a, s. 342-344).

Yıldız ve Uzgören (2016, ss.205-206) tarafından 2014 yılında İzmir'de ikamet eden 19 T.C. vatandaşı ile yapılan çalışmada; katılımcıların büyük çoğunluğunun Suriyelileri misafir olarak gördükleri ve savaş bittikten sonra Suriye'ye geri dönmelerini istedikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra, katılımcıların yarısı Suriyelileri güvenlik tehdidi olarak görmekte ve katılımcıların diğer yarısı ise

Suriyelilerin Türkiye’de uzun süre kalmaları durumunda gelecekte güvenlik tehdidi oluşturabileceklerini düşünmektedir (Yıldız ve Uzgören, 2016, s.203).

Suriyelilere ilişkin Konya’da yapılan çalışmada (Koyuncu, 2015, ss.461-462), toplumda sığınmacılara yönelik algıların kaygı temelli olduğu görülmüştür. Çalışmaya katılanların yüzde 71,2’si Suriyelilerin sayısının artmasından endişe duyduklarını ve yüzde 69,4’ü ise yeteri kadar kontrol olmamasının güvenlik tehdidi oluşturduğunu belirtmiştir. Benzer bir sonuç, Çetin (2017, ss.107,118) tarafından İzmir’de yapılan çalışmada da karşımıza çıkmaktadır; çalışmaya katılanların yüzde 70’i Suriyelilerin Türkiye’de güvenlik sorunu oluşturduğunu düşünmektedir. Ayrıca, katılımcıların yüzde 65’i Suriyelilerin suç işleme olasılığının yüksek olduğu, sosyal uyum sorunu yaşadıkları ve çalışma hayatına olumsuz etkileri gibi nedenlerle onlara sosyal mesafe koyduklarını belirtmişlerdir.

Boyraz (2015, s.53), Döner (2016, ss.58-103) ve Budak (2017, s.553) tarafından yapılan çalışmalarda da toplumda Suriyelilerin güvenlik tehdidi olarak algılandığı, suç oranlarını artırdıklarının düşünüldüğü ve halkın Suriyelilerin toplumdaki davranışlarından rahatsızlık duydukları sonuçlarına varılmıştır.

Ankara, İstanbul, Kilis ve Mersin illerinde Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde T.C. vatandaşlarının Suriyelilere karşı suç korkusu düzeyleri araştırılmış ve buna göre (Demirbaş, 2022, ss.187-189); anılan illerde suç korkusu skoru yüksek görülmüştür. Çalışma kapsamında, özellikle Kilis ilinde suç korkusu algısı en yüksek olup, Kilis’in hem yerli nüfusa oranla en çok Suriyeli nüfusa sahip olması hem de küçük bir il olması sebebiyle yaşanan olumsuz bir olayın hızlı bir şekilde yayılarak dolaylı mağduriyeti tetiklemesi suç korkusu algısını açıklamaktadır. Ayrıca, Suriyelilerin işsizlik ve pahalılığın nedeni oldukları, toplum kültürünü zedeledikleri yönündeki açıklamalar hem Kilis hem de çalışmaya konu diğer illerde zenofobinin varlığını göstermektedir.

Düzensiz göç yoluyla gelenlerin kentin güvenliğine, sağlığına, kültürel yapısına ve ekonomisine tehdit olarak algılandığı pek çok çalışmada karşımıza çıkmaktadır (Sönmez ve Adıgüzel, 2017, ss.801-803; Tunca, 2019, ss.97-98; Oktay, Menteşe ve Güven, 2019, ss.212-213; Gök, 2019, ss.76-77; Önür ve Onur, 2021, ss.54-61; Alptekin vd., 2019, ss.96-106; Çimen ve Quadir, 2018, s.1265).

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde bu çalışmanın amacı; son yıllarda yoğun kitlesel göç hareketlerine maruz kalan Türkiye’de düzensiz göçmenlere yönelik toplumda zenofobi ve suç korkusu düzeyini ortaya koymaktır. Çalışma sonucunda elde edilecek çıkarımların, yıllardır düzensiz göçle mücadele eden Türkiye’de toplumsal problemlerin önüne geçme ve sosyal uyumu sağlama açısından politika geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Suç Korkusu

Suçta veya suçla ilişkilendirilen olgulara karşı verilen olumsuz duygusal tepkiler olarak tanımlanan (Ferraro ve LaGrange, 1987, s. 72) suç korkusu, çevrede insan için suçla bağlantılı olabilecek bazı işaretlerin algılanmasıyla ortaya çıkar ve genel olarak kaynağı üç temel nedene bağlanır. Bunlar; bir suçun mağduru ya da tanığı olmak, bir suçu deneyimleyen kişilerden duymak ve kitle iletişim araçlarının etkisinde kalmak. Suç korkusu, kaynağı ne olursa olsun etkisi kişiye ve topluma göre değişkenlik gösterebilmekte, bireysel ve toplumsal tutum ve yargılar suç korkusunun etkisini yönlendirebilmektedir (Garofalo, 1981, ss.840-841). Örneğin, ırkçı önyargılara sahip olan kişilerin karşısına çıkan bir suç haberinde suçlunun ırksal özelliklerinden bahsedilmese bile onun siyah olduğu çıkarımına varma olasılıkları daha yüksek olabilmektedir (Garofalo, 1981, s.844).

Bir bölgedeki yerel mağduriyet oranları, suç olaylarına dair söylentiler, fiziksel bozulmalar, sosyal düzensizlikler, gruplar arası çatışmalar, suç istatistikleri, medyada yer alan haberler ve söylentiler suç korkusunu üzerinde etkiye sahip olan gelişmelerdir (Skogan, 1986, ss.210-211).

2.1.Sosyal Savunmasızlık

Sosyal savunmasızlık yaklaşımı, toplumda bazı kesimlerin diğerlerine oranla daha fazla suç korkusuna sahip olmasını açıklamaya yönelik bir yaklaşımdır. Anılan yaklaşıma göre, kendilerini herhangi bir suçun mağduru olma konusunda savunmak için yetersiz hisseden kadınlar, yaşlılar, etnik gruplar, engelli bireyler gibi grupların suç korkusu düzeyleri yüksektir (Pain, 2000, s.375). Fiziksel ya da sosyal savunmasızlık, korku duyguları üzerinde etkilidir. Fiziksel bir saldırıya karşı geliştirilen risk algısı özellikle kadınlar ve yaşlılar tarafından fiziksel savunmasızlık hissedilmesine neden olurken etnik azınlıklar veya ekonomik olarak dezavantajlı gruplar toplumda sosyal savunmasızlık geliştirebilmekte ve bu durum suç korkusunun zeminini oluşturmaktadır (Franklin ve Franklin, 2009, s.4).

Suç oranlarının yüksek olduğu bölgelerde insanlar daha fazla korku yaşayabilmektedirler. Fakat bu ikisi arasındaki ilişki sanıldığı kadar güçlü olmayabilir. Zira, korkunun başka kaynakları da mevcuttur. Örneğin; kadınlar ve yaşlılar, mağdur olma konusunda hissettikleri hassaslık algıları nedeniyle daha yüksek düzeyde suç korkusu yaşadıklarını ifade etmektedirler (Skogan, 1986, s.203). Yaş ve cinsiyet ilişkisine bakıldığında; genç erkeklerin korku düzeyinin en düşük seviyede olduğu fakat suç mağduru olma oranlarının en yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Yaşlı kadınlarda ise suç mağduru olma oranı en az iken korku seviyeleri en yüksek düzeydedir (Taylor ve Hale, 1986, s.152).

2.2. Sosyal Düzensizlik

Sosyal düzensizlik, toplumun ortak değerlerden yoksun olması sonucunda sosyal kontrolün sağlanamaması, bu durumun suç ile mücadele etmeyi zorlaştırmasını ifade etmektedir (Kubrin ve Wo, 2016, s. 122). Bir bölgedeki suç seviyesine dair toplumun algısı bölgede gözlenen fiziksel ve sosyal düzensizlikler, bölgedeki değişen etnik yapıya dair oluşan önyargı gibi durumlar suç oranları hakkında insanların algısını etkilemektedir (Skogan, 1986, s.203). Shaw ve McKay'ın sosyal düzensizlik teorisine dayanan düzensizlik modelinin temel varsayımı; çevresel bozulma, bir bölgede sosyal kontrol eksikliğine işaret ettiğinden bölge sakinlerinin tehdit algısı yüksek olmaktadır (Franklin ve Franklin, 2009, s.6). Düzensizlik algısı, sosyal ve fiziksel çevredeki kontrol eksikliğini, çevreden gelebilecek tehditlerin kontrol edilememesini ifade etmekte olup Ferraro'ya göre, genel olarak kabul edilmiş norm ve değerlerin düşük seviyedeki ihlalleri bile sosyal düzensizlik algısına yol açarak kişilerde mağdur edilme ihtimalinin düşünülmesine neden olmaktadır (Farral, Gray, Jackson, 2007, s.8).

Suç ve sosyal düzensizlik ilişkisine yönelik çalışmalarda kırık camlar teorisi (Broken Windows Theory) öne çıkmaktadır. Kırık camlar teorisine göre (Wilson ve Kelling, 1982, ss.29-38); toplum düzeyinde düzensizlik ve suç olguları birbirleriyle sıkı bir biçimde bağlantılıdır. Zira, bir binada bulunan kırık camlı bir pencere tamir edilmezse zamanla binanın diğer pencerelerinin de toplumdaki kişiler tarafından kırılması kaçınılmazdır. Üstelik bu durum sadece kontrolün zayıf olduğu kenar mahalleler için değil tüm yerleşim yerleri için geçerlidir. Çünkü camı kırık bir bina, toplumda o binanın kimse tarafından umursanmadığı algısına neden olabilmektedir. Böylece, çevredeki sosyal düzensizlik suçla bağdaştırıldığından tehdit algısı da yüksek olacaktır.

Fiziksel bozulma ve sosyal düzensizlik göstergeleri, sosyal kontrolün zayıf olduğunu gösteren koşullar olup (Lewis ve Maxfield, 1980, s.160) sosyal düzensizliğe dair izlenimler, birçok kişinin zihninde suç seviyesiyle ilişkilendirilirler ve varlıkları, yaklaşan tehlikenin erken bir uyarısı olarak alınır (Skogan, 1986, s.213). Irksal, etnik ve sınıfsal özellikler ile yoksulluk gibi öğeler de düzensizlikle güçlü bir biçimde bağdaştırılmakta, hatta yoksulluk içinde ve izole yaşayan azınlık göçmen gruplar, geçmişten bu yana toplumda düzensizlik algısı oluşturmakta ve suçla ilişkilendirilmektedirler (Acuña-Rivera, Brown ve Uzzell, 2014, s.2).

Düzensizlik algısı kültürden kültüre, toplumdaki suç korkusunun kaynağı; medya haberleri, suça ilişkin çevredeki söylentiler ve gürültü, aşırılık gibi düzensizlik ya da uygunsuzluk olarak algılanan davranışlardır (Biderman vd., 1967, s.160).

Etnik heterojenliğin hâkim olduğu, göçmen hareketliliğinin yoğun olduğu ve refah seviyesinin düşük olduğu, sosyal düzenin sağlanamadığı bölgelerde özellikle

göçmen gençlerin entegre olmakta zorluk yaşamaları nedeniyle suça yatkın oldukları düşünülmekte, bu sebeple bu durum toplumda endişeye sebep olabilmektedir (Mears, 2001, ss.2-3).

2.3. Mağduriyet Kuramı

Mağduriyet yaşayan kişilerde tekrar mağduriyet yaşama endişesi ile suç korkusu gelişebileceğini ileri süren (Öztürk, 2015, s.80) bahse konu kuram, doğrudan veya dolaylı yoldan suç mağduru olma ile suç korkusu arasındaki ilişkiyi açıklamaya odaklanmaktadır (Karakuş, 2013, s.3).

Doğrudan mağduriyet, mağduriyeti bizzat deneyimleyen kişinin gelecekte aynı mağduriyeti tekrar yaşama riskine karşı duyarlılığını artırabilmekte, gelecekte mağdur edilme risklerinin daha yüksek olarak algılanma olasılığının artmasına neden olabilmektedir (Mesch, 2000, s.49).

Dolaylı mağduriyet çevrede yaşanan bir mağduriyetin söylentiler, medya ve sosyal ağlar yoluyla ya da suça bizzat maruz kalan kişilerden öğrenilmesi ile kişide oluşan kaygılardır (Rountree ve Land, 1996, s.1355). Suça doğrudan maruz kalmayıp suçu deneyimleyenlerden ya da medyadan öğrenen kişilerde oluşan korku, dolaylı mağduriyeti oluşturmakta olup suça karşı artan fiziksel savunmasızlığı yansıttıkları için artan yaş ve kadın olmak korku ile ilişkilendirilmektedir. Böylece, dolaylı mağduriyet kuramı sosyo-demografik özellikler ve korku arasındaki bağlantıların bir yorumunu sağlamakta ve belirli demografik özelliklere odaklanmaktadır (Taylor ve Hale, 1986, s.156). İnsanlar, sosyal ilişkileri sayesinde ikinci elden suç hakkında bilgi edinirler. İkinci elden edinilen bilgiler çoğu zaman kaygıyı daha fazla artırır ve kişiler yakınlarında suça maruz kalmış kişiler olduğunu düşünmektedirler. Böylece, etrafta suç mağduru olan birilerinin var olduğunu düşünmek suç korkusu yaratmaktadır (Skogan, 1986, s.211).

Dolaylı mağduriyet kuramında bir suç olayı yerel sosyal ağlar aracılığıyla topluma yayılan “şok dalgaları” oluşturmakta, bir suçu duyan insanlar, korku düzeyleri arttığı için dolaylı mağdur olmaktadır. Yerel sosyal bağlantılar, yerel suçların korku uyandıran etkisinin artmasına neden olmaktadır (Taylor ve Hale, 1986, s.156). Medya ve söylentiler yoluyla edinilen bilgiler suç korkusu üzerinde daha güçlü bir etkiye sahiptir. Böylece dolaylı mağduriyet insanlar arasında daha fazla kaygıya neden olmaktadır (Gainey, Alper ve Chappell, 2011, s.123).

Geleneksel medya ve sosyal medya, suç korkusunun yayılmasında etkin rol oynamaktadır. Özellikle sosyal medyanın denetiminin zor olması ya da geleneksel medyada olduğu gibi haberin doğruluğunun teyit edilmesinin gerekmemesi sonucunda fazlaca yanlış ya da şiddet içerikli haberlerin geniş kitlelere yayılması, toplumda mağdura karşı empati yaratmakta ve hiç suça maruz kalmamış olsa dahi kişilerde suç korkusu oluşturması nedeniyle dolaylı mağduriyet yaşamalarına neden olmaktadır (Demirbaş, 2022, s.26).

2.4. Tehdit Algısı

Tehdit algısı; sosyal, ulusal ya da ekonomik güvenliğe ilişkin tahmini tehditler olup önyargı ya da yabancı düşmanlığı ile ilişkilendirilmektedir (Klein, 2021, ss-6-7). Kişilerde irrasyonel bir hoşnutsuzluk yaratan ve özellikle göç söz konusu olduğunda aşırı tepkilerin doğmasına neden olan tehdit algısı (D’Ancona, 2015, s.570) realist tehditler ve sembolik tehditler olarak iki gruba ayrılmaktadır.

Realist tehditler bir topluluğun savaş, terör gibi varlığına yönelik tehditlerdir. Topluluğun politik ve ekonomik gücü ile topluluk üyelerinin fiziki (sağlık vb.) ve maddi refahına yönelik tehditler realist tehditleri oluşturur (Stephan, Ybarra ve Bachman, 1999, s.2222). Realist tehditlerin somut olarak var olmasından ziyade, olacağına dair duyulan algı bile toplumsal yaşamın tehdit altında olduğunu düşündürmekte ve etkileşimler önyargılar üzerinden sürdürülmektedir (Kara, 2021, s.64). Göçmenlere yönelik realist tehditler çoğunlukla sosyal refaha, güvenliğe, ekonomiye dair duyulan tehditleri oluşturur (Nshom, Khalimzoda, Sadaf, ve Shaymardanov, 2022, s.48).

Sembolik tehditler ise ahlak, değerler, normlar, standartlar ve tutumlarla ilgili grup farklılıklarından ötürü algılanan tehditlerdir. Sembolik tehditler, grup içi dünya görüşüne yönelik tehditlerle bağdaştırılır. Bu tehditler, grup içi değerler sisteminin ahlaki doğruluğuna olan inanç nedeniyle ortaya çıkar. Farklı değer ve inançlara sahip gruplar, diğer grubun dünya görüşünü tehdit edeceği düşüncesiyle düşmanlıkla karşılaşılır (Stephan, Ybarra ve Bachman, 1999, s.2222). Farklı dil, din, kültür ve yaşam tarzları gruplar arası olumsuz etkileşime neden olur ve sembolik tehditleri yaratır (Nshom, Khalimzoda, Sadaf, ve Shaymardanov, 2022, s.48). Böylece yaşanan yerin yaşam tarzına, kültür ve değerlerine yönelik tehdit algıları suç oluşumu korkusuna zemin hazırlar.

Göçmenlere yönelik algılar söz konusu olduğunda; onlara karşı muhalefet ve ulusal kimliğe yönelik bir tehdit olarak algılanmaları, onların kim olduklarından, özellikle de etnik ve kültürel özelliklerinden beslenir. Bu tehdit algısı aynı zamanda demografik dengeye de bağlı olup dengesiz dağılım durumunda tehdit algısı daha fazla hissedilir (D’Ancona, 2015, s.570). Örneğin, düzensiz göçmenlerin toplumda bir tehdit olarak görülmesinde yaşadıkları ildeki nüfusa olan oranlarının etkili olduğu görülmektedir. Göçmenlerin kentin nüfusuna olan oranı arttıkça, onlara karşı tehdit algısı da artmaktadır. Bunun yanında, göçmenlerin etnik köken, mezhep, din gibi demografik özellikleri ile yaşadıkları kentin sosyal dokusunun farklılık göstermesi de göçmenlerin toplumda bir tehdit olarak algılanmasına sebep olmaktadır (Tunç, 2015, s.45).

3. Zenofobi (Yabancı Korkusu)

‘Yabancı’ anlamına gelen ‘xenos’ ve ‘korku’ anlamına gelen ‘phobos’ kelimelerinden türetilmiş olan zenofobi kavramı, “yabancı korkusu” ya da “yabancı

düşmanlığı” olarak tanımlanmaktadır. Göçmenlere veya yabancı olarak algılanan kişilere karşı bir tür davranışsal, duyuşsal ve tutumsal önyargı (Yakushko, 2009, s.43) olarak görülen zenofobi, Rydgren’e göre (2004, ss.124-125); yabancılara ya da kendinden olmayanlara karşı geliştirilen korku olup önyargılara neden olmaktadır.

İnsan doğasının getirdiği bilinmeyene olan tedirginlik ve dışsal faktörler tarafından güdülenme, zenofobinin nedenlerini oluşturan etkenlerdir. Bireyin ve toplumun yaşam tarzının sekteye uğramasına yönelik tehdit algısı, yabancı ve farklı olandan korkmaya ya da ya da onları düşman görmeye neden olur. Bu durumun nedeninin altında, kişinin kendine yönelik güçlü pragmatik arzusunun yattığını söylemek mümkündür (Güngör, 2018, ss.56-57).

Ülke dışından gelen ve bir topluluk içinde yaşayan yabancılarla ilgili olduğundan, zenofobi kavramı göçle yakından bağlantılı olan bir kavramdır. Genel olarak yabancılardan korkma ya da hoşlanmama olarak görülmektedir. Bu korku veya hoşlanmama, kıt kaynaklar, istihdam, barınma, hizmetler, tesisler ve hatta basit fiziksel alan için rekabet hissi ve yoksulluğun sebebi olarak görülmeleri nedeniyle ortaya çıkabilir (Lesetedi ve Modie-Moroka, 2007, s.3; Moodley ve Adam, 2015, s.2). Göçü bir tehditle ilişkilendirmek, çıkarlara veya kimliklere dayalı olarak ekonomik veya kültürel olabilmektedir (D’Ancona, 2015, s.569). Toplumun göçmenleri sosyoekonomik olarak ya da siyasi istikrara yönelik bir tehdit olarak değerlendirmeleri de sorunun kaynağını oluşturmaktadır (Agwanda, 2022, s.724). Göçmenler özellikle dört alanda bir tehdit olarak görülmektedirler: istihdam (göçmenlerin işsizliğe neden olduğu düşüncesi), temel sosyal haklara erişim, kişinin kültürünün korunması (yerel kültürün bozulacağı düşüncesi) ve artan suç korkusu, göçmenlere yönelik tehdit algısı meydana getirmektedir (D’Ancona, 2015, s.574). Ani ve aşırı nüfus artışı, kıt kaynaklara erişime ortak olmaları, eğitim ve sağlık alanında sosyal kaynakların tüketilmesi, kültürel yozlaşma, güvenlik tehdidi ya da sağlık problemlerinin kaynağı olarak görülmeleri, ayrıca şiddet ve suç olayları ile ilgili olumsuzluklar zenofobiye zemin hazırlamaktadır (Moodley ve Adam, 2015, s.2; Yakushko, 2008, s.37). Yapılan çalışmalar, düşük ekonomik seviyedeki insanların özellikle düzensiz göçmenlere hem orta hem de yüksek ekonomik gruba göre daha fazla zenofobi beslediklerini göstermektedirler. Ekonomik durumları iyi olmayan insanlar, dış gruplara karşı olumsuz tutumlar gösterebilmektedirler (Padır, 2019, s.75; Fettahlıoğlu, 2019, s.3011). Bu durum, olumsuz ekonomik şartlara sahip olan kimselerin toplumdaki sosyal savunmasızlık hissini zenofobiye etkisini göstermektedir.

Bir toplumda, göçmenler gibi belirli bir gruba olan algı, yukarıda bahsedilen pragmatik arzusunun da etkisiyle toplumun ya da bireylerin bakış açısına göre değişebilmektedir. Zira, düzensiz göçmenleri ekonomik tehdit olarak algılayanların yanı sıra olumlu katkı sağlayacakları algısına sahip olanlar da mevcuttur. Örneğin, esnaf için ucuz işgücü sağlamalarına ya da Ortadoğu ile ticaret ve yatırım ilişkisi

olan ve pazarı iyi bilen Suriyeli tüccar ve yatırımcıların gelişine olumlu bakanların varlığı (Tunç, 2015, s.49), zenofobinin fayda-zarar ikilemine göre şekillendiğini gösterir (Güngör, 2018, s.57).

Göç ve göçmenlere yönelik duyulan korku ve tehdit algısının temelinde güvenlik endişesinin etkisi önemli yer tutar. Bu konuda terör olgusunun da etkisi yadsınamaz. ABD’de İkiz Kuleler’e yapılan 11 Eylül saldırısı sonrası göçmenlere yönelik kamu güvenliği yaklaşımları, yabancı olarak nitelenen farklı etnik, kültür ve dini gruplara karşı zenofobiyi beraberinde getirmiştir (Özer, 2015, s.15). Her ne kadar terör ve çatışma ortamları insanların göç etmelerine neden olsa da, kimi zaman yaşanan göçler sonucu da terör olayları meydana gelebilmektedir. 11 Eylül saldırılarının yanı sıra, Suriye’de etkin olan DEAŞ terör örgütünün Türkiye’de gerçekleştirdiği terör saldırıları göç ve terör olgularının beraber anılmasına neden olmuş ve toplumda göçmenlere yönelik güvenlik tehdidi oluşmasında etkili olmuştur (Avaner ve Ocaklı, 2021, ss.565-566).

Zenofobi, yabancı olarak görülen grup dışı kimselere karşı çeşitli sebeplerle duyulan önyargıları ifade eder ve çoğu zaman temelinde güvensizlik hissini barındırır. Grupların birbirlerine olan güvensizliği suç korkusuna dönüşebilmektedir. Böylece, zenofobinin suç korkusuna neden olan bir yönünün olduğunu söylemek mümkündür.

4. Kent Güvenliği

İnsanların güvenlik ihtiyacı nedeniyle oluşturdukları kentler, kent güvenliği bağlamında suçların önlenmesinin yanı sıra insanların güvenli bir çevrede yaşadıkları algısını sunması beklenir (Alacadağlı, 2020, s.154). Fakat göçle birlikte ortaya çıkan bazı sonuçlar kentlerde güvenliği etkileyebilmektedir. Örneğin yoğun nüfus artışıyla birlikte sosyal kontrolün sağlanamaması kent güvenliğini olumsuz etkiler. Yoğun göçlerle birlikte oluşan sağlıksız kentleşme sosyal uyum sorunlarını beraberinde getirmektedir. Zira sosyal uyumu yakalayamayan bireylerin suçlu alt kültür meydana getirmesi kentlerde ciddi bir güvenlik sorunu oluşturur (Gökulu, 2010, s.221). Konu yasa dışı olarak gerçekleşen göçler olduğunda ise güvenlik sorunu daha derinden yaşanır. Zira, sığınmacıların yeni kültürlerle uyum sorunu güvenlik bağlamında öne çıkarken toplumsal kabul meselesini de olumsuz etkilemektedir. Böylece, yasa dışı olarak gerçekleşen özellikle zorunlu göçlerin uyum sorunlarına, mahalli hizmetlerin aksamasına, kentlerde işsizliğin ve kira artışlarının meydana gelmesine neden olmasının toplumda endişe yaratması ve güvenlik sorunları oluşturması göçün kent yaşamına olumsuz etkisini göstermektedir. Bunun yanında, yasa dışı göçler sonucu toplumda sayıları hızlıca artan sığınmacıların kentlerde denetim olmadan varlığını sürdürmesi toplumda suç korkusu algısının artmasına neden olmaktadır (Karasu, 2018a, s.333). Düzensiz göçün kitleler halinde meydana gelmesiyle sayıları hızlıca artan göçmenlerin özellikle kayıtsız ve denetimsiz olması sosyal uyumunun sağlanamamasının yanında hem toplumsal kabulü zorlaştırmakta hem de güvenlik risklerini de

beraberinde getirmektedir (Çetinkaya Karafakı, 2023, s.354). Yoğun göçlerle birlikte değişime uğrayan kent yapısı, fiziki düzensizliğin güvenlik riski oluşturması yanı sıra sosyal düzensizliğin de güvenlik tehdidi algısı yaratmasına neden olmaktadır. Böylece, fiziki ve sosyal değişime uğrayan kent yapısı suç dolaylı yönde etkilediğinden kentlerde suç korkusunda da artış görülmektedir (Aytaç vd., 2015, s.265).

5. Metodoloji

Düzensiz göçün suç olaylarında artışa neden olduğu algısı özellikle yoğun düzensiz göç alan yerlerde yaygındır ve düzensiz göç ile suç çoğu zaman birbiri ile ilişkilendirilir. Düzensiz göçe ilişkin oluşan bu olumsuz algılar, toplumda insanların suç korkusu yaşamalarına sebep olabilmektedir. Bu kapsamda; çalışmada “Türkiye’nin yoğun düzensiz göçe maruz kalması, toplumda düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi ve suç korkusuna neden olmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır. Böylece, Türkiye’de halkın düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi ve suç korkularına odaklanan çalışmada, İzmir’in Konak ilçesinde anket uygulaması yapılarak nicel araştırma yöntemine başvurulmuştur.

5.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini Konak ilçe merkezinde yaşayan yetişkinler oluşturmaktadır. Araştırma, 10-17 Aralık 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı dönemde TÜİK verilerine göre Konak nüfusu 344.678 olup (www.tuik.gov.tr) 100 bin ile 1 milyon örneklem büyüklüğü için, yüzde 5 yanılma payı göz önünde bulundurularak tutarlı bir anket uygulaması için en az 384 katılımcıya ulaşılması gerekmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s.50). Bu kapsamda, araştırma kapsamında 395 kişinin katılımı ile anket çalışması uygulanmıştır.

5.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada; Kees Van Der VEER, Reidar OMMUNDSEN, Oksana YAKUSHKO ve Laurens Higler (2011) tarafından geliştirilen ve Emine OZMETE, Halime YILDIRIM ve Serdarhan DURU tarafından Türkçeye uyarlanan (2018), korkuya dayalı olarak ortaya çıkan Yabancı Korkusu (Zenofobi) Ölçeği kullanılmıştır. Çalışma kapsamında uygulanan ölçeğin ortalama puanı 61 olup, anılan ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 66 olduğu (Özmete, Yıldırım, Duru, 2018, s.205) düşünüldüğünde, elde edilen puan düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

5.3. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Çalışma kapsamında yapılan anket sonucu toplanan verilere uygulanan Kolmogorov-Smirnov ile Shapiro-Wilk normallik testlerinde verilerin normal

dağılım sağlamadığı görülmüştür ($p=,000<0,05$) (Ak, 2008, s.15). Normal dağılım sağlamayan verilerde parametrik olmayan testler kullanılması uygun olduğundan (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2007, ss.190-194) çalışmanın hipotez testlerinde Mann Whitney U ve Kruskal-Wallis testleri gibi doğrusal olmayan testler uygulanmıştır.

6. Bulgular

Çalışma kapsamında toplanan verilerin analizinde SPSS 18.00 paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizi; betimleyici ve açıklayıcı analiz sonuçlarından oluşmaktadır.

6.1. Betimleyici Analiz

Çalışmaya katılan 395 kişinin yüzde 55,4'ü erkek, yüzde 44,6'sı kadınlardan oluşmaktadır. 18 yaş ve üzeri kişilerin katıldığı çalışmada, katılımcıların çoğunluğunu 25-44 yaş aralığındaki kişiler oluşturmaktadır. Katılımcıların yüzde 53,2'si evli, yüzde 48,8'i bekâr kişilerden oluşmakta, yüzde 44,6'sı çocuk sahibiyken, yüzde 55,4'ü çocuk sahibi olmayan kişilerdir. Katılımcıların yüzde 57,2'si gelir getirici bir işte çalışmakta, yüzde 76,5'i düşük gelir grubu, yüzde 15,7'si orta gelir grubu ve yüzde 7,8'si yüksek gelir grubuna mensup kişilerdir.

Düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi ölçeğine ilişkin betimsel istatistik, tablo 1'de görülmektedir. Ölçeğin 8. maddesi ters madde olup puanlama tersinden yapılmıştır.

6'lı likert tipi ifadelerden oluşan ölçekte altıncı madde haricinde bütün maddelerin ortalaması 5'in üzerindedir. En yüksek ortalama sıralamasında, "Bu ülkedeki göç/göçmenlik kontrolden çıkmaktadır" maddesi birinci, "Sınırlar, göçmenlerin bu ülkeye girmesini önlemek için daha güvenli hale getirilmelidir" maddesi ikinci sırada yer almaktadır "Göçmenlerin olağandışı hastalıklar yayabileceğinden endişe ederim" maddesi ise en düşük ortalamaya sahiptir.

Tablo 1. Düzensiz Göçmenlere Yönelik Zenofobi Betimsel İstatistik

	N	Min.	Max.	Ortalama	Std. Sapma
Bu ülkedeki göç/göçmenlik kontrolden çıkmaktadır.	395	4,00	6,00	5,9089	0,30528
Sınırlar, göçmenlerin bu ülkeye girmesini önlemek için daha güvenli hale getirilmelidir.	395	4,00	6,00	5,9063	0,30031
Göçmenler suçlarda artışa neden olmaktadır.	395	2,00	6,00	5,5266	0,83160
Göçmenler burada yaşayan insanların işlerini almaktadırlar.	395	1,00	6,00	5,6101	0,89550
Göçmenlerle etkileşim kurmak beni tedirgin eder.	395	1,00	6,00	5,0962	1,12013
Göçmenlerin olağandışı hastalıklar yayabileceğinden endişe ederim.	395	1,00	6,00	4,9392	1,09050
Savaş ya da siyasi gerginlik durumunda göçmenlerin kök ülkelerine sadık kalacaklarından korkarım.	395	1,00	6,00	5,7063	0,76060
Göçmenlerin kriz zamanlarında ülkemi destekleyeceğine inanırım.	395	3,00	6,00	5,7392	0,62952
Gittikçe artan göçlerle, hayatımın kötüleşeceğinden korkarım.	395	3,00	6,00	5,6886	0,55348
Göçmenlerin bu ülkeye öncelikle ilgi göstereceklerinden şüphe ederim.	395	4,00	6,00	5,7924	0,45891
Göç arttıkça kendi kültürümüzün kaybolacağından korkarım.	395	3,00	6,00	5,5114	0,63466

Çalışmaya, katılımcıların suç algıları özelinde bakıldığında; “Göçmenler suçlarda artışa neden olmaktadır” maddesine verilen cevaplar incelenmiş ve göçmenlerin suç oranlarını artırdığına kesinlikle katılıyorum cevabını verenler, kadınların yüzde 83,5’ini oluştururken, erkeklerde bu oranın yüzde 56,6 olduğu görülmüştür. Bunun yanında, Düşük gelir grubu yüzde 73,5 oranında bahse konu maddeye kesinlikle katılıyorum cevabını vermiş, orta gelir grubunun yüzde 51,6’sı yüksek gelir grubunun ise yüzde 54,8’i kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Anılan maddeye verilen toplam cevaplar analiz edildiğinde; katılımcıların yüzde 69’unun göçmenlerin suçlarda artışa neden olduğuna kesinlikle katıldıkları dikkat çekmektedir. Katılımcıların yüzde 20’si ise kısmen katılıyorum, yüzde 7’si çok az katılıyorum cevabını verdiği görülmüştür.

6.2. Açıklayıcı Analiz

Düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Asymp. Sig. (2-tailed): $000 < p < 0,05$). Bu kapsamda; kadınların düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi düzeyi erkeklerle oranla daha fazladır.

Düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi ile yaş arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Asymp. Sig.: $0,015 < p < 0,05$). Bu kapsamda, Mann Whitney U testi ile yaş gruplarının korku düzeyleri karşılaştırılmış ve 18-24 yaş grubunun korku düzeylerinin en yüksek olduğu görülmüştür.

Düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür (Asymp. Sig.: $0,163 > p > 0,05$).

Düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi ile gelir durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Asymp. Sig.: $,000 < p < 0,05$). Bu kapsamda, düşük gelir grubunun zenofobi düzeyi diğerlerine göre daha yüksek düzeydedir.

Düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi ile gelir getirici bir işte çalışma durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Asymp. Sig. (2-tailed): $000 < p < 0,05$). Bu kapsamda; gelir getirici bir işte çalışmayanların düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi düzeyi, çalışanlara göre daha fazladır.

Açıklayıcı analizin bundan sonraki bölümünde, çalışmanın ikinci değişkeni olan suç korkusu değişkeni; tasarımın verimliliğini artırmak, değişkeni tanımlamaya yardımcı olmak açısından çerçeve daraltılarak işletimselleştirilmiş (Emmerich, 2016, ss.306-307; Tariq, 2015, s.5) ve analiz yapılırken 3. ve 5. maddelerin ortalaması alınıp testler uygulanmış, böylece çalışma alanı daraltılarak spesifik hale getirilmiştir.

Düzensiz göçmenlere yönelik suç korkusu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Asymp. Sig. (2-tailed): $000 < p < 0,05$). Böylece, kadınlar, erkeklere kıyasla düzensiz göçmenlere yönelik daha fazla suç korkusuna sahiptirler.

Düzensiz göçmenlere yönelik suç korkusu ile yaş arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür (Asymp. Sig.: $0,238 > p > 0,05$).

Düzensiz göçmenlere yönelik suç korkusu ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür (Asymp. Sig.: $0,489 > p > 0,05$).

Düzensiz göçmenlere yönelik suç korkusu ile gelir durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Asymp. Sig.: $,014 < p < 0,05$). Bu kapsamda, Mann Whitney U testi ile gelir düzeyi gruplarının korku düzeyleri karşılaştırılmış ve düşük gelir grubunun suç korkusu düzeylerinin en yüksek olduğu görülmüştür.

Düzensiz göçmenlere yönelik suç korkusu ile gelir getirici bir işte çalışma durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Asymp. Sig. (2-tailed): 000<p:0,05). Bu kapsamda; gelir getirici bir işte çalışmayanların, çalışanlara oranla düzensiz göçmenlere yönelik daha fazla suç korkusuna sahip olduğu görülmüştür.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Yoğun göç alan toplumlarda ekonomik, sosyal ve kültürel alanda görülen kaygılar göçmenlere yönelik tehdit algılarına neden olmaktadır. Bu durum göçün niteliğine göre değişmekle birlikte, yasa dışı olarak gerçekleşen göç söz konusu olduğunda bahse konu tehdit algıları daha yoğun yaşanmakta, düzensiz göçmenler suçla ilişkilendirilip güvenlik kaygılarına neden olmakta ve düzensiz göçmenlere ilişkin zenofobi ve suç korkusu görülebilmektedir. 2011 yılında Suriye'den Türkiye'ye yapılan ilk kitlesel göçlerde toplum düzensiz göçmenleri genelde mağduriyet yaşayan insanlar olarak değerlendirirken 2013 yılında meydana gelen ve Suriyelilerin dâhil olduğu iki bombalı saldırı sonrası toplumun tepkisi güvenlik kaygısına dönüşmeye başlamıştır. Bunun yanında özellikle basında yer alan haberler de toplumda Suriyelilere yönelik güvenlik açısından olumsuz tutumları desteklemiştir (Efe, 2015, 65). Böylece, süreç içerisinde toplumda Suriyelilere ve diğer düzensiz göçmenlere yönelik genel bir korku havası süregelmiştir.

Çalışmada, düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi ve suç korkusunun cinsiyete göre farklılık gösterdiği, kadınların erkeklere oranla daha fazla tehdit algısı gösterdiği görülmüştür. Bu sonuç Demirbaş (2022), Karasu (2018a), Franklin ve Franklin (2009), Skogan (1986) ile Taylor ve Hale (1986)'in çalışmaları ile benzerlik göstermekte, elde edilen bu sonuç sosyal savunmasızlık ve mağduriyet perspektifi ile açıklanabilmektedir.

Çalışmada düzensiz göçmenlere yönelik zenofobi ve suç korkusunun gençlerde fazla olması Ceballos ve Yakushko (2014), Franklin ve Franklin (2009), Skogan (1986), Taylor ve Hale (1986) ve Padır (2019)'ın çalışmalarının aksine bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda 18-34 yaş aralığındaki gençlerin göçmenlere yönelik tehdit olarak algıladıklarında medya ve sosyal medyanın etkisinin büyük olduğu değerlendirilmektedir. Sosyal medyanın gençler tarafından sıkça kullanılması, düzensiz göçmenlere yönelik olumsuz haber ve paylaşımlardan daha fazla etkilenmelerine neden olmaktadır. Zira saha çalışmasının yapıldığı dönemde, İstanbul Esenyurt'ta yabancı uyruklu bir şahsın asansörde bir kadını taciz ettiği (Milliyet, 2021) haberinin medyada ve sosyal medyada sıkça paylaşılması ile anılan olayın gençler arasında bilinmesine ve tepkilere neden olmuştur. Böylece, gençlerin göçmenlere yönelik olumsuz algılarının yüksek olmasını, medya ve sosyal medyaya olan yakınlıkları ile açıklamak mümkündür. Bu durumu Karasu (2018a, s. 342-344)'nın çalışması da desteklemekte, anılan çalışmada göçmenlerle ilgili yapılan olumsuz haberlerin göçmenlere yönelik bakış açılarını da olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Çalışmada gelir durumunun düzensiz göçmenlere yönelik tehdit algısı ve suç korkusu üzerinde etkili olduğu ve düşük gelire sahip kişilerin düzensiz göçmenlere yönelik daha fazla tehdit algısı duydukları görülmüştür. Ulaşılan bu bulgu D'Ancona (2015), Demirbaş (2022), Fettahlıoğlu (2019), Öztürk (2020), (Padır (2019), Taylor ve Hale (1986) ve Tunç (2015)'un çalışmalarının bulgularıyla benzerlik göstermekte ve algılanan düzensizlik yaklaşımı ile bağdaşmaktadır.

Bunun yanında, çalışmaya katılanların yüzde 99'u düzensiz göçmenleri kültürel kimliğe yönelik bir tehdit olarak görmekte, ulaşılan bu bulguya benzer sonuç Tunca (2019, s.102) tarafından yapılan çalışmada da görülmektedir.

Düzensiz göçmenlerin toplumda yarattığı olumsuz algının yanında olumlu algılar da mevcuttur. Zira düzensiz göçmenlerin vasıfsız ucuz işgücü talebini karşılamaasının yatırımcı ve esnafın maliyetleri açısından olumlu etki yarattığı ve küçük işletmelerin mikro düzeyde üretime katkı sağladığı (Tunç, 2015, s.49), yarılarında Suriyeli işçi çalıştırma konusuna sıcak bakan kişi oranının fazla olduğu da bilinmektedir (Oktay, Menteşe ve Güven, 2019, ss.212-213). Düzensiz göçe, suç özelinde bakıldığında ise göçün bir suçluluk sebebi olmadığı, suçun bireysel olduğu olgusu karşımıza çıkmaktadır. Düzensiz göçmenlerle yapılan bir çalışmada toplumda düzensiz göçmenlere yönelik potansiyel suçlu damgası bulunduğu fakat bunun suça karışmak için bir neden olmadığını belirttikleri, hatta hayatta kalmak için geldikleri bu ülkeden geri gönderilmemek için suça itilmeye karşı bir direniş olduğunu belirttikleri görülmektedir (Aykut, 2019, ss.164-165). Bu durum daha iyi bir hayat ve ekonomik anlamda amaçlarına ulaşmak için göç eden insanların, göç ettikleri yerlerde bu amaçlarını gerçekleştirmek için hukuksal kurallara itaat etmede büyük bir hassasiyet veya duyarlılık gösterdiği, diğer bir deyişle *kendini seçme teorisinin* (self-selection theory) varlığını açığa çıkarmaktadır (Kızmaz, 2018, s.573). Öte yandan sığınmacılara yönelik olumlu tutumların yer aldığı çalışmalarda; sığınmacıların gözetim altında olmak şartıyla savaş devam ettiği sürece ülkede kalmalarına sıcak bakıldığı (Koyuncu, 2015, ss.461-462), onların varlığının sosyal adaletin sağlanmasına katkıda bulunduğu (Tunca, 2019, s.101), ülkeye kabul edilmelerinin insanlık görevi olduğu (Erdoğan, 2014, s.29), eşit sağlık hizmetlerinden yararlanmaları ve onlara karşı negatif ayrımcılık yapılmaması gerektiği (Şen ve Şimşek, 2019, s.1967), yapılan yardımların insan olmanın gereği olarak doğru bulunduğu (Gök, 2019, ss.76-77), Türkiye'de bulunmalarının insani gerekçelerle ele alındığı (Doğan, 2019, s.9) ve sığınmacılara mağdur ve mazlum insanlar olarak bakıldığı (Yılmaz ve Günay, 2022, s.127) görülmüştür. Ayrıca, sığınmacılarla pek sık karşılaşmayanların sık karşılaşılana oranla daha fazla olumsuz tutum geliştirdikleri yapılan çalışmalarda ifade edilmiş (Gök, 2019, ss.76-77; Erdoğan, 2014, ss.29-32) olup bu durumun bir algı sorunu ve önyargının varlığının sonucu olduğu düşünülmektedir. Öyle ki kişilerin özellikle çevreden duydukları söylentiler doğrultusunda sığınmacılara karşı önyargıları benimsedikleri dikkat çekmektedir (Demirbaş, 2022, s.190).

Yasa dışı olarak gerçekleşen kitlesel göçlerde, farklı kültür etkileşimlerinin beraberinde getirdiği sosyal uyum sorunları, ekonomideki olumsuz gelişmeler ya da güvenliğe ilişkin oluşan kaygılar nedeniyle göçmenlere yönelik zenofobik kaygılara ve göçmenlerin sıkça suçla ilişkilendirilmesine, ayrıca geri gönderilmelerinin gerektiği yönünde düşüncelere neden olmaktadır. Düzensiz göçün sosyo-ekonomik çıktıları ve göçmenlerin karıştığı adli olayların zamanla tüm göçmenlere mal edilmesi göçmenlerin toplumda kültürel, ekonomik ya da güvenlik bağlamında tedirginlik yaratan kişiler olarak görülmesine neden olmaktadır. Zira, konuya ilişkin çalışmalar Türkiye'ye yönelik düzensiz göçün ilk dönemlerinde toplum nazarında düzensiz göçmenler çoğunlukla zulümden kaçan ve yardım edilmesi gereken mağdur kimseler olarak değerlendirilirken zamanla bu görüşler yerini olumsuz tutumlara bırakmıştır. Çalışmamızda ise bu durum kendisini göstermiş, çalışmaya katılanların; yüzde 96'sı göçmenlerin suç oranlarında artışa neden olduğunu, yüzde 92'si göçmenlerle etkileşimde olmaktan korktuklarını, yüzde 91'i ülkedeki göçün kontrolden çıktığını düşündüğünü belirtmişlerdir. Düzensiz göçmenlere ilişkin özellikle kültürel farklılıklar, dil sorununun iletişimi engellemesi, sosyal uyum sorunlarının birlikte yaşamayı zorlaştırması zenofobiye zemin hazırlamaktadır. Yukarıda anılan nedenlerin yanında eğitim olgusu da konuya ilişkin önemli bir etkiye sahiptir. Zira, UNICEF'e göre Aralık 2019 itibarıyla çoğunluğu ergenlik çağına olmak üzere yaklaşık 400.000 Suriyeli çocuğun okulla ilişiği kesilmiştir (UNICEF, 2020, s.6). Okulla bağı kesilen, eğitim göremeyen çocukların sosyal uyum konusunda sorun yaşamaları, hatta suç örgütleri tarafından suça sürüklenmeleri ve dışlanmaları olası olduğundan (Karasu, 2018b, s.59) onların eğitime kavuşturulmaları gerek çocuk suçluluğunun önüne geçilmesine gerekse toplumsal uyumun kazanılmasına olanak sağlayıp toplumda düzensiz göçmenlere yönelik tehdit algılarının ve zenofobinin azalmasına katkıda bulunabileceği değerlendirilmektedir. Böylece, ilgili Bakanlıkların konuya ilişkin çalışmalarında bulunması, özellikle Sosyal Hizmet Merkezlerinin sayısı ve kapasitesinin artırılmasının toplumda düzensiz göçmenlerin sosyal uyumuna, dolayısıyla toplumsal kabulüne katkı sağlaması olasıdır.

Sosyal uyum konusunda önemli bir yeri olan dil olgusu, kültürel ve toplumsal önyargıları bertaraf etmeyi kolaylaştırdığından göçmenlerin dil sorununu çözmeleri önem arz etmektedir. Bunun yanında, sığınma talebinde bulunan göçmenlerde belirli kriterlerin aranması, kalma sürelerinin belirlenmesi ve kişilerin takibinin yapılması hem entegrasyon sürecini hem de toplumsal kabul sürecini olumlu etkileyeceğinden (Ok Şehitoğlu, 2021, s.12) tehdit algılarını da en aza indirmeye yardımcı olacaktır.

Bir toplumda sosyal uyumun sağlanması adına atılacak önemli adımların başında uygun kuralların koyulması gelmektedir. Ulusal çıkarların teminat altına alınması, özellikle zorunlu göçmenlerin belirli hak ve özgürlüklerden yararlanabilecekleri ölçüde belirli sınırlamaları gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda, hem ev sahibi toplum, hem de göçmenler için riskleri en aza indirmek üzere fırsat oluşur

(Agwanda, 2022, s.723). Bu kapsamda, toplumun kültürüne ve hassasiyetlerine aykırı davranışların uygun yaptırımlarla karşılık bulması, toplumun huzurunu bozan düzensiz göçmenler için caydırıcı cezalar verilmesi suça karışan, toplum sağlığını tehlikeye atanların sınır dışı edilmeleri toplumdaki bireylerin belirsizliğin getirdiği tedirginlikle tüm düzensiz göçmenleri bir genellemeye tabi tutarak bir korku unsuru olarak görmelerinin önüne geçilebilir. Böylece, toplumda uyum sorunlarının ve doğuracağı olumsuz sonuçların bertaraf edilmesi için ilgili Bakanlıkların yanı sıra IOM, UNICEF ve UNHCR gibi STK'ların başta hukuki, eğitim ve kültür olmak üzere çeşitli konularda çalışmalar yürütmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Acuña-Rivera, M., Brown, J. ve Uzzell, D. (2014, in press). Risk perception as mediator in perceptions of neighbourhood disorder and safety about victimization. *Journal of Environmental Psychology*, 40, 64-75. DOI: 10.1016/j.jenvp.2014.05.002.
- Agwanda, B. (2022). Securitization and Forced Migration in Kenya: A Policy Transition from Integration to Encampment. *Population and Development Review*, 48(3), 723-743.
- Ak, B. (2008). Verilerin Düzenlenmesi ve Gösterimi. Ş. Kalaycı (Ed.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* içinde (s. 1-47). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Alacadağlı, E. (2020). Güvenli Kent ve Kent Güvenliği Üzerine Bir İrdeleme. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 152-167. DOI: 10.46849/guiibd.826821
- Aldemir, A. (2020). Kötülüğün Sıradanlığı ve Sosyal Medya: Twitter'da Suriyeli Mülteciler Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 200-219.
- Alptekin, K., Ulutaş, D.A. ve Gündüz, D.U. (2018). Konya'da Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyeliler Üzerine Bir Çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(87), 87-114.
- Avaner, T. ve Ocaklı, L. (2021). Terör ve Çatışma Sonucu Akdeniz'de Yaşanan Düzensiz Göçü Yönetmek: Sahil Güvenlik Komutanlığı Örneği. 20. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu Tam Metin Bildiri Kitabı*. Malatya, 560-582.
- Aytaç, S., Derdiman, R., Baştürk, Ş. ve Öngen Bilir, B. (2015). Kent Güvenliği Olarak Suç Korkusu: Bursa Örneği. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3 (3), 259-267.

- Biderman, A.D., Johnson, L.A., McIntyre, J. ve Weir, A.W. (1967). *Report on a Pilot Study in the District of Columbia on Victimization and Attitudes towards Law Enforcement*. President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice. Field Surveys I. Washington, DC: US Government Printing Office.
- Boyraz, Z. (2015). Türkiye'de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. *Journal of World of Turks*, 7(2), 35-58.
- Budak, P., Demir, M.S., Tan, M. ve Sarı, M. (2017). Yerel Halkın Algısında Suriyeli Sığınmacılar ve Toplumsal Etkileri: Elazığ İli Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(62), 543-564.
- Çetin, S. (2017). *İzmir'deki Yerel Halkın Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algısı*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Çetinkaya Karafakı, F. (2023). Göçün Kent Estetiği Üzerine Etkisi. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(1), 351-366
- Çimen, L.K. ve Quadir, S.E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Tutumlarının Sivil Katılımları Bağlamında İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 1251-1273.
- D'Ancona, M. Á. C. (2015). Immigration as a threat: Explaining the changing pattern of xenophobia in Spain. *Journal of International Migration and Integration*, 17(2), 569-591. Doi: org/10.1007/s12134-015-0415-3
- Demirbaş, M. (2022). *Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları ve Geçici Koruma Altında Bulunan Suriyeliler Arasında Karşılıklı Suç Korkusu*. T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Doğan, A. (2019). Şanlıurfa'daki Yerel Halkın Suriyeli Sığınmacılara-Mültecilere Yönelik Algısı. Erişim Tarihi: 01.02.2022, https://www.researchgate.net/publication/332448161_Sanliurfa'daki_Yerel_Halkin_Suriyeli_Siginmacilara_-_Multecilere_Yonelik_Algisi/citations.
- Döner, H. (2016). *Suriyeli Göçmenlerle Yaşanan Sorunlar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Hatay İli Örneği*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Efe, İ. (2015). *Türk basınında Suriyeli sığınmacılar*. İstanbul: SETA.
- Emmerich, K., Bogacheva, N., Bockholt, M. ve Wendel, V. (2016). Operationalization and Measurement of Evaluation Constructs. R.

- Dörner, S. Göbel, M. Kickmeier-Rust, M. Masuch, K. Zweig (ed.). *Entertainment Computing and Serious Games. Lecture Notes in Computer Science* içinde, 9970, 306-331.
- Erdoğan, M. M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyasi Araştırmalar Merkezi.
- Farrall, S., Gray, E. ve Jackson, J. (2007). Theorising the fear of crime: The cultural and social significance of insecurities about crime. *Experience and Expression in the Fear of Crime Working Paper No. 5*.
- Ferraro, F., K. ve LaGrange, R. (1987). The Measurement of Fear of Crime. *Sociological Inquiry*, 57, 70-101.
- Fettahlıoğlu, M.Ş., Fettahlıoğlu, T., Ateş, N.B., Çelik, Y. ve Çıkmaz, G. (2019). Küresel İşsizlik Koşullarında Zenofobi'nin Yordanması. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*. 6(43), 2996-3014.
- Franklin, C. A. ve Franklin, T. W. (2009). Predicting fear of crime: Considering differences across gender. *Feminist Criminology*, 4(1), 83-106. doi:10.1177/1557085108325196
- Gainey, R., Alper, M. ve Chappell, A.T. (2011). Fear of Crime Revisited: Examining the Direct and Indirect Effects of Disorder, Risk Perception and Social Capital. *American Journal of Criminal Justice*, 36(2), 120-137.
- Garofalo, J. (1981). The Fear of Crime: Causes and Consequences. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 72(2), 839-857.
- Gök, S. (2019). *Türkiye'de Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Bakış Açısının İncelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Gökulu, G. (2010). Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(1), 209-226.
- Güngör, F.Ş. (2018). *Zenofobi-Yabancı Düşmanlığına Felsefi Bir Yaklaşım*. Ankara: Maarif Mektepleri.
- Kara, S. (2021). *21. Yüzyılda Yerli-Yabancı İlişkisinin Bir yansıması Olarak Zenofobi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Karaaslan, H. (2022). Geniş Akdeniz Havzası'ndaki Başlıca Güvenlik Tehditleri ve Sorunları: Bir Çatışma ve Rekabet Alanı Olarak Akdeniz. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(2), 258-273.
- Karakoç Dora, Z. (2020). International Migrants As A Matter of Security: Open Door Policy and Syrians in Turkey. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 9(2), 501-524. DOI: 10.28956/gbd.830065
- Karakuş, Ö. (2013). Suç Korkusunun Sosyolojik Belirleyenleri: Sosyal Sermaye Mi? Sosyal Kontrol mü? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 1-19
- Karasu, M., A. (2018a). Suç Korkusu, Göç ve Suriyeli Sığınmacılar: Şanlıurfa Örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 332-347.
- Karasu, M., A. (2018b). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Kentlerde Neden Oldukları Güvenlik Riskleri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36(2), 51-73.
- Klein, G. R. (2021). Refugees, Perceived Threat&Domestic Terrorism. *Studies in Conflict&Terrorism*, 1-32,
<https://doi.org/10.1080/1057610X.2021.1995940>
- Koyuncu, A. (2015). Yerel Halkın Açık Kapı Politikası ve Suriyelilere İlişkin Kanaatleri. *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu* (29-30 Mayıs 2015). İstanbul, 455-477.
- Kubrin, C.E. ve Wo, J.C. (2016). Social Disorganization Theory's Greatest Challenge: Linking Structural Characteristics to Crime in Socially Disorganized Communities. A.R. Pquero. (Ed.), *The Handbook of Criminological Theory* içinde (121-136). West Sussex: Wiley Blackwell.
- Lesetedi, G. N. ve Modie-Moroka, T. (2007). Reverse xenophobia: immigrants attitudes towards citizens in Botswana. In *African Migrations Workshop: Understanding Migration Dynamics in the Continent, Centre for Migration Studies*, University of Ghana, Legon-Accra, Ghana.
- Lewis, D. A. ve Maxfield M. G. (1980). Fear in the Neighborhoods: an Investigation of the Impact of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 17(2), 160-189.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (O. Akinhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim-Sanat Yayınları.

- Mears, D. P. (2001). The Immigration-Crime Nexus: Toward An Analytic Framework for Assessing And Guiding Theory, Research, and Policy. *Sociological Perspectives*, 44(1), 1–19.
<https://doi.org/10.1525/sop.2001.44.1.1>
- Mesch, G. S. (2000). Perceptions of Risk, Lifestyle Activities, and Fear of Crime. *Deviant Behavior*, 21(1), 47–62.
- Milliyet (2021). Asansörde genç kadına tecavüz girişimi! Genç kadın her şeyi anlattı, Erişim tarihi: 13.02.2022,
<https://www.milliyet.com.tr/gundem/asansorde-genc-kadina-tecavuz-girisimi-genc-kadin-her-seyi-anlatti-6661294>
- Moodley, K. ve Adam, H. (2015). *Imagined Liberation: Xenophobia, Citizenship and Identity in South Africa, Germany and Canada*. Pennsylvania: Temple University Press.
- Nshom, E., Khalimzoda, I., Sadaf, S. ve Shaymardanov, M. (2022). Perceived threat or perceived benefit? Immigrants' perception of how Finns tend to perceive them. *International Journal of Intercultural Relations*, 86, 46–55.
<https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2021.11.001>
- Ok Şehitoğlu, B. (2021). Türkiye’de Göçmenlerin Entegrasyonu: Mevcut Durum ve Öneriler. *İlke Politika Notu* 35, 115, 1-15,
<http://dx.doi.org/10.26414/pn035>
- Oktay, E., Y., Menteşe, B. ve Güven, G. (2019). Türkiye’de Halkın Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Bakış Açısı: Yalova İli Örneği. 2. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve İnovasyon Kongresi Tam Metin Kitabı* içinde (206-222), Elazığ
- Özdemir, F. ve Öner-Özkan, B. (2016). Türkiye’de sosyal medya kullanıcılarının Suriyeli mültecilere ilişkin sosyal temsilleri. *Nesne Psikolojisi Dergisi*, 4(8), 227-245.
- Özer, Y. Y. (2015). *Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı*. İstanbul: DER Kitabevi Yayınevi.
- Özmete, E., Yıldırım, H. ve Duru, S. (2018). Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 191-209.
- Öztürk, M. (2020). Gençlerin Suriyelilere yönelik yabancı düşmanlığına (zenofobi) etki eden sosyodemografik faktörler. *Turkish Studies-Social*, 15(1), 559-576. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.40505>

- Padır, M.A. (2019). *Examining Xenophobia In Syrian Refugees Context: The Roles of Perceived Threats and Social Contact*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Pain, R. (2000). Place, Social Relations And The Fear of Crime: A Review. *Progress in Human Geography*, 24 (3), 365-387.
- Rountree, P., W. ve Land, C. (1996). Perceived Risk Versus Fear of Crime: Empirical Evidence of Conceptually Distinct Reactions In Survey Data. *Social Forces*, 74(4), 1353-1376.
- Rydgren, J. (2004). The Logic of Xenophobia. *Rationality and Society*, 16 (2), 123-148.
- Skogan, W. (1986). Fear of Crime and Neighborhood Change. *Crime and Justice*, 8, 203-229.
- Sönmez, M. ve Adıgüzel, F. (2017). Türkiye’de Suriyeli Sığınmacı Algısı: Gaziantep Şehri Örneği. *University Journal of Social Sciences*, 16(3), 797-807. DOI: 10.21547/jss.307333
- Stephan, W. G., Ybarra, O. ve Bachman, G. (1999). Prejudice Toward Immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221-2237. DOI: /10.1111/j.1559-1816.1999.tb00107.x
- Şen, G. ve Şimşek, H. (2019). Türkiye’deki Kamu Yönetimi Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Tutumları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (2), 1958-1974.
- Tariq, M.U. (2015). Operationalizing Variables in Theoretical Frameworks: A Comparative Analysis. *Durresamin Journal*, 1, 1-11.
- Taylor, R.B. ve Hale, M. (1986). Testing Alternative Models of Fear of Crime. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 77(1), 151–189.
- Tekin Önür, H. ve Onur, S. (2021). Türk Halkının Gözünden Suriyeli Sığınmacılar: Şehzadeler İlçesi (Manisa) Örneği. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (4), 46-70.
- Tunca, H. Ö. (2019). *Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Toplumun Güvenlik Algısına Etkisi: Gaziantep ve Balıkesir Örnekleri*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi-Turkish Journal of TESAM Academy*, 2 (2), 29-63.

- UNICEF. (2020). UNICEF Türkiye 2019 Yıllık Raporu. Erişim tarihi: 24.06.2022, <https://www.unicef.org/turkiye/media/10451/file/UNICEF%202019%20Y%C4%B1ll%C4%B1k%20Faaliyet%20Raporu.pdf>
- Van Der Veer, K., Yakushko, O., Ommundsen, R. ve Higler, L. (2011). Cross-National Measure of Fear-Based Xenophobia: Development of a Cumulative Scale. *Psychological Reports*, 109(1), 27-42.
- Wilson, J. Q. ve Kelling, G. L. (2011). The City Reader. T. R. Le Gates ve F. Stout, (Ed.), *Broken Windows, Atlantic Monthly (1982) The City Reader* içinde (29-38). London: Routledge.
- Yakushko, O. (2008). Xenophobia: Understanding The Roots and Consequences of Negative Attitudes toward Immigrants. *The Counseling Psychologist*, 37(1), 36-66.
- Yakushko, O. (2009). Xenophobia: Understanding The Roots and Consequences of Negative Attitudes Toward Immigrants. *The Counseling Psychologist*, 37(1), 36-66. <https://doi.org/10.1177/0011000008316034>
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldız, A. ve Uzgören, E. (2016). Limits to temporary protection: noncamp Syrian refugees in İzmir, Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(2), 195-211, DOI: 10.1080/14683857.2016.1165492
- Yılmaz D. ve Günay M. A. (2022). Türk Toplumunda Suriyeli Sığınmacı Algısı, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 117-139.

Etik Beyanı: Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Çalışma için T.C. İçişleri Bakanlığı Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı Etik Kurulu tarafından 27.10.2021 tarihli toplantısında onay verilmiştir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

An Evaluation on Urban Security and Irregular Migration: Xenophobia and Fear of Crime in Izmir

Extended Abstract

1. Introduction

Associating migrants with crime and security problems is common in migrant-receiving societies. Behaviours developed towards asylum seekers in migrant-receiving societies are mostly based on anxiety and insecurity. These societies keep a high degree of cultural distance from asylum seekers, are concerned about demographic and economic aspects, and see migrants as the cause of diseases and crime (Tunç, 2015, pp.43-44). It is a common opinion that especially those who migrate illegally are more prone to crime than other migrants (Mears, 2001, p.4).

Xenophobia is defined as a kind of behavioural, sensory and attitudinal prejudice against migrants and people perceived as foreigners (Yakushko, 2009, p.43). The concept of xenophobia is closely related to migration, as it relates to foreigners coming from abroad and living in a community. It is generally seen as a fear or dislike of strangers. This fear or dislike may arise due to scarce resources, employment, shelter, services, facilities and being seen as the cause of poverty (Lesetedi & Modie-Moroka, 2007, p.3; Moodley & Adam, 2015, p.2). Associating migration with a threat can be economic or cultural based on interests or identities (D'Ancona, 2015, p.569). The society's evaluation of migrants as a threat to socioeconomic or political stability is also the source of the problem (Agwanda, 2022, p.724).

With the beginning of the Arab Spring, mass migration movements began to occur from the countries in the region to Europe and Türkiye due to the political turmoil and conflicts in the Middle East. Türkiye is the country most affected by these mass migrations and millions of irregular migrants have taken refuge in Türkiye. Many refugees, especially from Syria, Afghanistan, Iran and Palestine, have taken refuge in Türkiye, and Türkiye is currently the country with the highest number of refugees. These mass migration movements have caused negative emotions as well as compassion towards them in society. Considering the mass irregular migration, the large number of refugees in society may cause xenophobia and fear of crime towards them. In this study, we tried to measure the society's xenophobia and fear of crime in Izmir, one of the provinces with a high number of irregular migrants.

2. Method

The perception that irregular migration causes an increase in crime is especially common in places that receive intense irregular migration, and irregular migration and crime are often associated with each other. These negative perceptions about irregular migration can cause people to fear crime in society. In this context; In the study, an answer was sought to the question "Does Türkiye's exposure to intense irregular migration cause xenophobia and fear of crime towards irregular immigrants in society?". Thus, in the study focusing on people's xenophobia and fear of crime towards irregular immigrants in Türkiye, quantitative research method was used by conducting a survey in Konak district of Izmir. In this context, a survey was conducted with the participation of 395 people within the scope of the research. In the research; The fear-based (Xenophobia) Scale, developed by Kees Van Der VEER, Reidar OMMUNDSEN, Oksana YAKUSHKO and Laurens Higler (2011) and adapted into Turkish by Emine OZMETE, Halime YILDIRIM and Serdarhan DURU (2018), was used.

3. Results and Discussion

In the study conducted in İzmir, the attitudes of the society towards irregular migration were measured. The average score obtained from the scale used in the study is 61, which indicates that the level of xenophobia towards irregular migrants is high. In addition, 96 per cent of the participants in the study stated that irregular migrants cause an increase in crime rates, and 92 per cent of them think that they are uneasy about interacting with migrants. It has been observed that there is a significant difference between xenophobia and fear of crime towards irregular migrants and gender and economic status. In other words, women and low-income people have a higher perception of xenophobia and fear of crime towards irregular migrants. In this context, it is seen that irregular migration has a negative impact on society.

4. Conclusion

Concerns in economic, social and cultural areas in societies receiving illegal migration cause threat perceptions towards migrants. Forensic events involving migrants and the news in the media cause these concerns to intensify and cause xenophobia and fear of crime in society. In the study; Demographic characteristics such as gender, age and economic status were found to affect xenophobia and fear of crime for irregular migrants. This situation can be explained by the perspectives of social vulnerability, disorder and victimization. Because women have higher levels of fear than men. In addition, those with low income or those who have not yet reached the level of self-actualization in the society have a higher level of fear. It is assumed that socioeconomic status is associated with fear. In addition, media and social media, which have a high impact on society, are used more by young people. Thus, negative reactions towards irregular migrants can be seen more among young people due to negative news and posts about irregular migrants here.

The social cohesion problems brought about by different cultural interactions in mass migrations and the fact that the judicial incidents involving migrants are attributed to all migrants over time cause migrants to be seen as people who cause anxiety in society. In addition, it is possible for children who cannot go to school and cannot be educated to have problems in social cohesion, and even to be dragged into crime and excluded by criminal organizations (Karasu, 2018b, p.59). For this reason, it is considered that educating irregular migrant children who do not go to school may contribute to the prevention of juvenile delinquency and the acquisition of social cohesion, and may contribute to the reduction of threat perceptions and xenophobia in society against irregular migrants. In addition, conducting studies on various subjects, especially legal, education and culture, in order to ensure social cohesion will help reduce fear.

Araştırma Makalesi

İş Tatminin Örgütsel Vatandaşlık Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü

Fidan ALHAS

Serbest Araştırmacı

fdalhas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4254-3519

Öz

Çalışmadaki temel amaç iş tatminin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel bağlılığın aracılık rolünün incelenmesidir. Çalışmada nicel çalışma yöntemi olan nedensel karşılaştırma modelinden faydalanılmıştır. Saha çalışması ise 24. Bölge Müdürlüğü Devlet Su İşleri'nde görev yapan 401 personel üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın veri toplama aracı ankettir. Çalışmada İş Tatmini, Örgütsel Vatandaşlık ve Örgütsel Bağlılık ölçeklerinden faydalanılmıştır. SPSS 25.00 ve AMOS 25.00 aracılığıyla veriler analiz edilmiştir. Değerlendirme yapabilmek için standart sapma, frekans dağılımları, çarpıklık, normal dağılım, basıklık, ortalama, doğrulayıcı faktör (DFA) ve korelasyon analiz yapılmış ve aracılık ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada sonucunda ise, iş tatminin örgütsel vatandaşlık üzerindeki etkisinde örgütsel bağlılığın aracılık rolünün olmadığı belirlenmiştir. İfade edilen bu değişkenler arasında bulunan ilişkinin incelenmesinin gelecekteki çalışmalar için literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu çalışmanın sonucunda ise, öneriler yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Örgütsel bağlılık, iş tatmini, örgütsel vatandaşlık

Jel Sınıflandırma Kodları: M1, M10, M19

The Mediating Role of Organizational Commitment in The Impact of Job Satisfaction on Organizational Citizenship¹

Abstract

The fundamental goal of the exploration is to review the mediating role of organizational commitment in the impact of job satisfaction on organizational citizenship. The causative comparison model, the best explore technique, was used in the start-up. Fieldwork is the State Water Works 24. It was conveyed to 401 personnel working in the Regional Directorate. The data collection tool of the exploration is the questionnaire. The Job Satisfaction, Organizational Citizenship, and Organizational Commitment scales were used in the examination. The data in the examination were resolved utilizing SPSS 25.00 and AMOS 25.00. For these evaluations, standard deviation, frequency distributions, skewness, kurtosis, mean, normal distribution, and confirmatory factor (DFA) analysis was made and the brokerage relationship was investigated. As a result of the exploration, it was settled that there is no mediating role of organizational commitment in the effect of job satisfaction on organizational citizenship. It is a mindset that reviewing the bond between these variables will contribute to the literature runnings. As a result of this exploration, advisories have been made.

Keywords: Organizational commitment, job satisfaction, organizational citizenship

JEL Classification Codes: M1, M10, M19

¹ Extended abstract is presented at the end of the article

Geliş Tarihi (Received): 19.07.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 30.10.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Alhas, F. (2023). İş tatminin örgütsel vatandaşlık üzerindeki etkisinde örgütsel bağlılığın aracılık rolü. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 1530-1562. DOI: 10.18074/ckuiibfd.1329595.

1. Giriş

Kurumlarda finansal ve ekonomik kaynakları iyi yönetmenin yanı sıra çalışan kaynağının da iyi yönetilmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışanların işinden duyduğu memnuniyet ve bu memnuniyetin derecesi önem arz etmektedir. İş tatmini olarak tanımlanan bu durum çalışanların beklentileri, bu beklentilerin karşılanma derecesi ve işlerine devam etme düzeyi olarak bilinmektedir (Bayrak Kök, 2006, s. 293). Çalışanların kurumun değerlerini ve hedeflerini kabullenmeleri, bu hedefleri gerçekleştirmek için çabalamaları ve bunun devamında ise kurumun bir parçası olma isteği örgütsel bağlılık olarak tanımlanabilir (Durna ve Eren, 2005, s. 11). İşinden istediği beklentiyi elde edemeyen ve işine devam etmesi için hiçbir neden olmadığını düşünen çalışanın ise bir süre sonra kuruma olan bağlılığı azalacaktır. Bağlılığının devam etmesi için personelin gönüllü olarak kurumda kalmak istemesi, ödül veya hediye gibi bir beklentisinin olmaması ve kendisini örgütün bir üyesi olarak görmesi gerekir. Çalışanın kurumun bir parçası olarak kendini görmesi, iş yerinden karşılık beklememesi, kendisinin hedefleriyle iş yerinin hedefleri eşit görmesi örgütsel vatandaşlık olarak tanımlanabilir (Bolat ve Bolat, 2008, s. 80).

Kuruma herhangi bir atama yapılacağı zaman iş tatmini, örgütsel vatandaşlığı ve örgütsel bağlılığı yüksek olan çalışanların işe alınmasının iş yerinin performansının yükselmesine, motivasyonun artmasına ve çalışanların kurumla uyumlu hareket etmelerine neden olacağı için bu tip çalışanların işe alınması iş yeri için önem arz etmektedir. Ayrıca çalışanların bu tür kriterler temel alınarak işe alınmasının iş gücü devir oranını düşmesine, işten ayrılma niyetlerini azalmasına ve çatışmanın ortadan kalkmasını sağlayacağı için iş yerinde karşılaşılan sorunlarını çözecek ve yöneticilerin bu tür problemlerle uğraşmalarına gerek kalmayacaktır. İş tatmini ve örgütsel vatandaşlık arasındaki ilişkinin ele alınması ve iki değişken arasındaki ilişkiye örgütsel bağlılığın aracı değişken olarak dâhil edilmesi ilgili literatüre katkıda bulunabilecek ve yöneticilere çalışanların kurumda sergilemiş oldukları davranışların nedenini anlama ve açıklamada konusunda yardımcı olacaktır. Bu bağlamda Devlet Su İşleri'nin zorlu çalışma şartları ve teknik ve kapsam açısından dinamik bir yapısının olmasından dolayı çalışanların iş tatminlerini ve örgütsel vatandaşlık düzeylerini etkileyen örgütsel bağlılık davranışlarını ele almanın çalışmanın özgünlüğünü oluşturacağı düşünülmektedir.

2. İş Tatmini

İş tatmini, bir iş yerinde çalışanın görevine karşı hissetmiş olduğu negatif ya da pozitif duyguların birleşimi olarak ifade edilen bir kavramdır (Aziri, 2011, s. 78). Yapılan bir başka tanımda ise iş tatmini çalışanların çalışmaları hakkındaki bireysel görüşlerinden türetilen yapıcı bir duygusal durum şeklinde tanımlanmıştır (Hee, Shi, Kowang, Fei ve Ping, 2020, s. 286). Diğer yandan iş tatmini, bireyin işini yerine getirdiği veya kilit iş değerlerini yerine getirmesine izin verildiği algısından kaynaklanan bir duygudur (Molla, 2015, s. 156). Bu tanımlara ek olarak iş tatmini, çalışanların motivasyonu arttırmak ve daha yüksek performans göstermelerine

yönelik olarak hazırlanan teşvik için gerekli bir bileşen olarak da ifade edilmektedir (Raziq ve Maulabakhsh, 2015, s. 718).

İş tatmininin yedi boyuttan oluşan bir yapısının olduğunu söylemek mümkündür (Misener, Haddock, Gleaton ve Ajamieh, 1996, s. 87-91). Bunlar; ücret, çalışma şartları, çalışma arkadaşları, terfi olanakları, yönetim, fayda, örgütsel deneyimdir. Ücret, bir iş yerinde çalışanın tatminini sağlayan önemli unsurlardan bir tanesi (Hoş ve Oksay, 2015, s. 11), çalışma şartları çalışanın fiziksel ve ruhsal olarak rahat etmesi (Erdil, Keskin, İmamoğlu ve Erat, 2004, s. 19), çalışma arkadaşları çalışanın meslektaşlarıyla olan pozitif ilişkisi (Nergiz ve Yılmaz, 2016, s. 58), terfi olanakları çalışanın bir üst kademeye geçme şansının olması (Mert, 2010, s. 123), yönetimin çalışanların kararlara katılımına ve sorumluluk almalarına izin verdiği (Ulutürk, 2020, s. 951), faydanın çalışanın işinden yarar sağlayacağı (Karaalioğlu, 2015, s. 17), örgütsel deneyimin ise çalışanların icra ettikleri işlerinden memnun olmaları, işlerini anlamlı bulmaları ve bu işlerini icra ederken de bundan hoşnut olmaları (Mert, 2010, s. 123) anlamına gelmektedir.

Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında devamsızlığı azaltması (Karcioğlu ve Akbaş, 2010, s. 146), iş gücü devir hızını düşürmesi (Tozlu, 2022, s. 127), verimliliği yükseltmesi (Pehlivan, 2018, s. 59), örgüte olan bağlılığı artırması (Yenihan, 2014, s. 176) gibi unsurlar iş tatmininin sonucunda meydana gelmektedir. Bu araştırmalara göre iş tatmininin az olmasının kurum üzerinde olumsuz etkileri vardır. Bunlar arasında işe gitme konusunda isteksizlik (Bayrak Kök, 2006, s. 297), işten ayrılma (Türk, 2007, s. 76), işten ayrılma isteği (Tengilimoğlu, 2008, s. 27) ve performans düşüklüğü (Feldman ve Arnold, 1983, s. 192) yer almaktadır.

İş tatmini konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında Erdem, Unur, Şeker ve Kınıklı (2019) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda iş tatmini ve iş yaşam dengesi; Yüksel (2005) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda iletişim düzeyi ve iş tatmini pozitif derecede ilişkilidir.

3. Örgütsel Vatandaşlık

Örgütsel vatandaşlık davranışı, iş yerinin kanuni ödüllendirme sistemi tarafından direkt veya aleni bir şekilde tanımlanamayan aynı zamanda gönüllülük esasına dayanan bireysel bir gönüllü davranış olarak ifade edilen bir kavramdır (Organ, Podsakoff ve Scott, 2005'den akt. Magdelana, 2014, s. 739). Yapılan bir başka tanımda ise örgütsel vatandaşlık davranışı en iyi şekilde görevini yerine getiren çalışanların iş kapsamını aşan rol dışı davranış şeklinde tanımlanmıştır (Romainha, Maulud, Ismail, Jahya, Fahana ve Harun, 2019, s. 126). Diğer yandan örgütsel vatandaşlık davranışı, iş yerinde çalışanların olumlu davranışlarını içerir (Demirel, Seçkin ve Özçınar, 2011, s. 1062). Bu tanımlara ek olarak örgütsel vatandaşlık davranışı, çalışanları istihdam eden iş yerinin üyelerinin isteğine bağlı olan

katkılarını veya isteğine bağlı olmayan davranışları ifade eder (Sumarmi ve Tjahjono, 2021, s. 1).

Örgütsel vatandaşlığın yedi boyuttan oluşan bir yapısının olduğunu söylemek mümkündür (Misener, Haddock, Gleaton ve Ajamieh 1996, s. 87-91). Bunlar; diğergamlık, vicdanlılık, nezaket, centilmenlik ve sivil erdemdir. Centilmenlik, çalışanların şikayet etme davranışından kaçınma eğilimi (Uwa, 2022, s. 35); sivil erdem, iş yerinin yaşamına olumlu katılımı (Chernyak-Haia ve Tziner, 2021, s. 37); nezaket, çalışanların olumlu davranışlarının diğer insanların davranışlarını nasıl etkilediği (Knez, 2019, s. 1); vicdanlılık, iş yerinin standartlarına, yönergelerine ve düzenlemelerine olan bağlılık (Basirudin, Basrudin, Mokhber, Rasid ve Zamil, 2016, s. 377); diğergamlık, iş yerinin diğer üyelerine görevlerinde yardımcı olma anlamına gelmektedir (Sadeghi, Ahmadi ve Yazdi, 2016, s. 318).

Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında lider desteğinin artması (Tezcan, 2012, s. 80-81), örgütsel adaletin artması (Demir, 2009, s. 197), değerlere olan önemin artması (Demirel ve Özçınar, 2009, s. 132) gibi unsurlardan dolayı örgütsel vatandaşlığın meydana geldiği ifade edilmektedir. Bu araştırmalara göre örgütsel vatandaşlık davranışında azalma olmasının kurum üzerinde olumlu olmayan etkileri vardır. Bu etkiler arasında çalışanların memnuniyetinde azalma olması (Ürek, Bilgin Demir ve Uğurluoğlu, 2015, s. 128), çalışanların sessiz kalmalarında artışın olması (Turgut ve Akbolat, 2017, s. 363) ve performanslarında düşüş görülmesi (Erok, 2018, s. 39) yer almaktadır.

Örgütsel vatandaşlık konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında Karaaslan, Ergun Özler ve Kulaklıoğlu (2009) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda bilgi paylaşımı ve örgütsel vatandaşlık davranışının belirlenmiş olan boyutları, Gürbüz, Ayhan ve Sert (2016) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda örgütsel vatandaşlık ve örgütsel adalet ve Poyraz, Kara ve Çetin (2009) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık arasında ise, olumlu bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

4. Örgütsel Bağlılık

Örgütsel bağlılık, hedefler ve değerler de dâhil olmak üzere çalışanın iş yerine olan bağlılığını vurgulamak için kullanılan bir davranış biçimidir (Al Zefeiti ve Mohamad, 2017, s. 152). Yapılan başka bir tanımlamada ise örgütsel bağlılık, çalışanların iş yerinin hedef ve değerleriyle uyumlu davranışlarda bulunmasının yanı sıra kendisinin çalıştığı kuruma çalışma hayatının dışında kalan yönlerde de bağlı hissetmesi olarak ifade edilmiştir (Özdemir ve İpek, 2020, s. 2826). Diğer yandan örgütsel bağlılık, iş yerinin kendi varlığını koruma noktasındaki hem başlıca etkinliklerini hem de esas amaçlarını içerir (Bayram, 2005, s. 126). Bu tanımlara ek olarak örgütsel bağlılık işyerinde çalışan personelin görevlerini icra ettikleri iş yerine karşı hissetmiş oldukları psikolojik bağın yansımaları olarak ifade edilmektedir (Yavuz, 2019, s. 4).

Örgütsel bağlılığın üç boyuttan oluşan bir yapısının olduğunu söylemek mümkündür (Allen ve Meyer, 1991). Bunlar: normatif, devam ve duygusal bağlılıktır. Duygusal bağlılık, çalışanların kendilerini örgütleriyle özdeşleştirerek örgütlerine duygusal olarak bağlanması ve örgütsel faaliyetlerde aktif bir katılımcı olarak hissetmelerini (Kalkandelen ve Göl Beşer, 2019, s. 120), devam bağlılığı, çalışan personelin oradan ayrılma maliyetlerinin kalma maliyetlerinden daha fazla olmasına ait değerlendirmesini (Gilbert ve Konya, 2020, s. 81) ve normatif bağlılık ise, iş yerinde kalınması için algılanan zorunlu bir durumu ifade etmektedir (Özutku, 2008, s. 82).

Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında performansın artması (Yılmaz, 2011, s. 33), devamsızlığın azalması (Bayram, 2005, s. 125), işten ayrılma düşüncesinin azalması (Cihangiroğlu, 2009, s. 53), stresin azalması (Gül, Oktay ve Gökçe, 2008) ve işgücü devir oranının azalması (Kafdağlı, 2007, s. 35) gibi unsurlar örgütsel bağlılığın sonucunda meydana gelmektedir. Bu araştırmalara göre örgütsel bağlılık davranışında azalma olmasının kurum üzerinde olumlu olmayan etkileri vardır. Bunlar arasında devamsızlık artışı (Gören, 2012, s. 60), maliyetlerde artış (Demir, 2009, s. 196), motivasyonda azalma olması (Özata ve Topçu, 2018, s. 8), yüksek işgören devir hızı (Uludağ, 2018, s. 176) ve iş tatmininde azalma (Yenihan, 2014, s. 174) yer almaktadır.

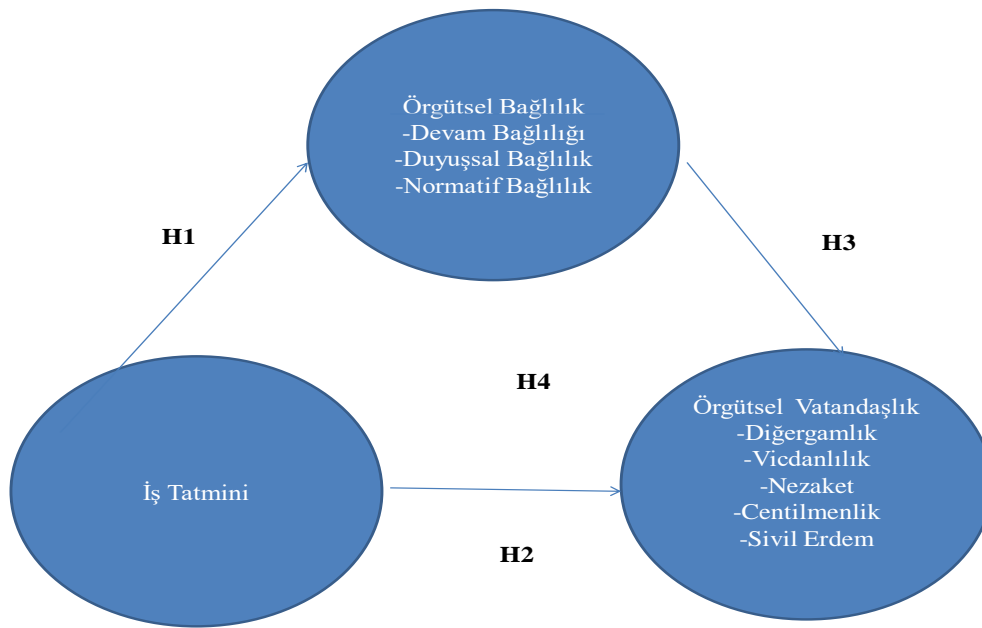
Örgütsel bağlılık konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında Alper Ay, Bircan ve Öncül (2015) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda örgütsel bağlılık ve iş tatmini, Karagöz, Sarıtaş ve Karabuğa (2017) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda örgütsel bağlılık ve örgütsel destek ve Karayılan ve Mert (2022) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda örgütsel bağlılık ve performans pozitif derecede ilişkidir.

5. Çalışmanın Metodolojisi

Çalışmanın metodoloji kısmında amacına, önemine, hipotezlerine, modeline, örneklemine, evrenine, veri toplama araçlarına, yöntemine ile bulgularına yer verilmiştir.

5.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çalışmadaki amaç iş tatmininin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel bağlılığın aracılık rolünü Devlet Su İşleri çalışanları üzerinde incelemektir. Daha önceden araştırmalar genel olarak akademisyenler, öğrenciler, hemşireler ve öğretmenler üzerinde gerçekleştirildiği için bir kamu kurumu olan Devlet su işlerinde çalışan memurlar ve yöneticiler üzerinde gerçekleştirilmesinin ilgili literatüre katkı bulunacağı düşünülmüşü sebebiyle bu örneklem seçilmiştir. Konu ile ilgili literatürde devlet su işlerinde yapılmış olan araştırma olmaması araştırmayı diğer araştırmalardan ayırmaktadır.

Şekil 1: Çalışmanın Modeli

5.2. Çalışmanın Katılımcıları

24. Bölge Müdürlüğü Devlet Su İşleri yöneticileri ve memurları çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu çalışmaya ait anketlerin hem basit ve hem de daha hızlı toplanabilmesi amacıyla kolayda örneklem yönteminden yararlanılmıştır. T.C. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nde toplam olarak 20,184 kişi çalışmaktadır (<https://bolge24.dsi.gov.tr>). 24. Bölge Müdürlüğü Devlet Su İşleri'nde çalışan 418 kişiye ulaşılmıştır. Anketlerin ise, 401'i değerlendirilmiştir. Gürbüz ve Şahin (2018, s. 129) tarafından önerilmiş olan hesaplama yöntemi örneklem hesaplamada ise kullanılmıştır. 24. Bölge Müdürlüğü Devlet Su İşleri'nde çalışan personel mesleki gruplarına göre tabakalandırılmıştır. Örneklem büyüklüğü 396 olarak belirlenmiştir. Personeller yönetici ve memur olarak iki gruba ayrılmıştır. Yapılan araştırmaların birçoğunda bu grupların ele alındığı da belirlenmiştir.

5.3. Çalışmanın Hipotezleri ve Modeli

Kurumda çalışanların iş tatmininin artmasının daha fazla vatandaşlık davranışı sergilemelerine ve örgüte olan bağlılıklarının da daha fazla artmasına neden olabileceği söylenebilir. Bu bağlamda çalışma hipotezleri destekleyebilmek için Sosyal Değişim Teorisi'nden yararlanılmıştır. Sosyal Değişim Teorisi'ne göre kurumda iki tarafın var olması gerekir ve bu iki taraftan bir tarafın diğer tarafa karşılık vermesi ve ortaya konulan ödül ya da ödüllerin karşı taraf tarafından adaletli bir şekilde algılanması ve bu durumun da iş yerindeki tüm çalışanlar arasındaki ilişkinin devam etmesini sağlaması gerektiğini açıklayan bir teori olarak ileri sürülmektedir (Searle, 2000: 139).

Kurum içinde çalışanların ihtiyaç, beklenti, arzu ve deneyimlerine dair istekleri karşılandığında iş tatminleri gerçekleşecek (Aziri, 2011: 78) ve iş yerinin hedeflerini kendi hedefleri olarak görecekle ve örgüt için daha fazla çaba göstermek için emek sarf edecekleri için iş yerine olan bağlılıklarının daha da artacağı (Eisenberger, Monge ve Miller, 1983'den akt. Keskes, 2013: 27-28) söylenebilir.

Çalışanın kurumda sürekli bir şekilde kalmak istemesi, yapılacak işlere düzenli bir şekilde katılması, bütün zamanını işine ayırması ve iş yerine ait eşyaları kendi eşyaları gibi koruması ve iş yerinin hedeflerine inanmaları sonucunda örgüte olan bağlılıkları artacak (Meyer ve Allen, 1997'den akt. Demeke, 2018: 8) ve personelin iş sorumluluklarının ötesine geçen gönüllü davranışlarda bulunmasına, diğer iş arkadaşlarına yardım etmesine ya da iş yerine ve iş yerinin faaliyetlerine özen göstererek örgütteki vatandaşlık davranışlarının artmasına neden olabileceği (Grego-Planer, 2019: 2) söylenebilir.

Çalışanların kurum tarafından ihtiyaçlarının ne kadarının karşılandığı ya da hangi ölçüde karşılanmadığının sonucunda ortaya çıkan iş tatmininin (Luthans, 1989; 170-172'den akt. Mert, 2011: 122) personelin iş yerini kendi iş yeri gibi görmesine ve verimliliği ve etkinliği artırıcı davranışlar göstermesine neden olacağı ve bu durumunda (Muthuraman ve Al-Haziazi, 2017: 44) örgütsel vatandaşlık davranışını arttıracığı söylenebilir. Ayrıca personelin iş yerine olan sadakatinin artmasını sağlayan (Ulusoy, Asiltürk ve Ulusoy, 2019: 69) örgütsel bağlılığın iş tatmininin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisini daha da arttıracığı söylenebilir. Bu bağlamda hazırlanan hipotezler aşağıda yer almaktadır:

- H1:** İş tatmininin örgütsel bağlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
- H1a:** İş tatmininin devam bağlılığı üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
- H1b:** İş tatmininin duyuşsal bağlılığı üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
- H1c:** İş tatmininin normatif bağlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
- H2:** İş tatmininin örgütsel vatandaşlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
- H2a:** İş tatmininin diğergamlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
- H2b:** İş tatmininin vicdanlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
- H2c:** İş tatmininin nezaket üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.

- H_{2a}**: İş tatmininin centilmenlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{2e}: İş tatmininin sivil erdem üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H₃: Örgütsel bağlılığın örgütsel vatandaşlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3a}: Devam bağlılığının diğergamlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3b}: Devam bağlılığının vicdanlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3c}: Devam bağlılığının nezaket üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3d}: Devam bağlılığının centilmenlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3e}: Devam bağlılığının sivil erdem üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3f}: Duyuşsal bağlılığının diğergamlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3g}: Duyuşsal bağlılığının vicdanlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3h}: Duyuşsal bağlılığının nezaket üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3i}: Duyuşsal bağlılığının centilmenlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3j}: Duyuşsal bağlılığının sivil erdem üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3k}: Normatif bağlılığının diğergamlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3l}: Normatif bağlılığının vicdanlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3m}: Normatif bağlılığının nezaket üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3n}: Normatif bağlılığının centilmenlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H_{3o}: Normatif bağlılığının sivil erdem üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.
H₄: İş tatmininin örgütsel vatandaşlık üzerindeki etkisinde örgütsel bağlılığın aracılık rolü vardır.

5.4. Çalışmanın Yöntemi ve Veri Toplama Araçları

Çalışma için tarama yöntemi kullanılmıştır. Örgütsel Vatandaşlık, İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Ölçeği veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Anketlerin birinci bölümünde demografik bilgiler yer almaktadır. İkinci kısmında iş tatmini ölçeği Hackman ve Oldman (1975)'in İş Özellikleri Anketi'nden uyarlanmıştır. 5 maddeden oluşan ve Türçe'ye Basım ve Şeşen (2009)'un uyarladığı bir ölçektir. Örgütsel vatandaşlık ölçeği Vey ve Champbell (2004) ile Williams ve Shiao (1999)'un tasarladığı ve Türçe'ye Basım ve Şeşen (2009)'un uyarladığı 5 boyutlu ve 19 maddeli bir ölçektir. Bu ölçeğin ilk 5 maddesi diğergamlık, sonraki 3 maddesi vicdanlılık, sonraki 3 maddesi nezaket, sonraki 4 maddesi centilmenlik ve son 4 maddesi ise sivil erdemdir. Örgütsel bağlılık ölçeği Meyer, Allen ve Smith'in (1993) geliştirmiş olduğu ve Türkçe'ye Dağlı, Elçiçek ve Han'ın (2018)'in uyarlamış olduğu bir ölçektir. Bu ölçek 3 boyut ve 18 maddeden oluşmaktadır. İlk 6 maddesi devam, sonraki 6 maddesi duyuşsal ve sonraki 6 maddesi normatif bağlılıktan oluşmaktadır.

Üç ölçekteki ifadeleri puanlandırabilmek için Likert tipi 5'li ölçeklemeden yararlanılmıştır. Yasal izin olarak İnönü Üniversitesi bünyesindeki Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma Etik Kurulu'nun 15.06.2023 tarihi ve 5/13 sayılı kararıyla araştırma için etik onay alınmıştır. Araştırmanın gerçekleştirildiği Devlet Su İşleri 24. Bölge Müdürlüğü 16.05.2023/E-71316372-929-3393384 tarih ve

sayılı karar ile gerekli izinler alınmıştır. Araştırmada devlet su işleri çalışanlarına bilgilendirmeler yapılmış ve veriler tamamen gönüllülük esasına göre toplanmıştır. Çalışmaya ait anketler elden dağıtılmıştır. SPSS 25.00 ile AMOS 25.00 aracılığı ile veriler analize tabi tutulmuştur. Değerlendirmeleri yapabilmek için standart sapma, frekans dağılımları, çarpıklık, basıklık, ortalama, normal dağılım, doğrulayıcı faktör analizi, korelasyon analiz yapılmış ve aracılık ilişkisi incelenmiştir.

5.5. Analizler

5.5.1. Betimsel İstatistikler

Erkek çalışanların yüzdesinin 86,0 ve kadın çalışanlarının yüzdesinin %14,0 olduğu; 30 yaş ve altının yüzdesinin 14,0 31-40 yaş aralığının yüzdesinin 25,4 41-50 yaş aralığının yüzdesinin 46,8 50 yaş ve üzerinin ise, yüzdesinin 13,8 olduğu; evli çalışanların yüzdesinin 64,3 ve bekâr çalışanların yüzdesinin 35,7 olduğu; memurların yüzdesinin 75,9 ve yöneticilerin yüzdesinin 24,1 olduğu tespit edilmiştir. Çalışmadaki amaç iş tatmininin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel bağlılığın aracılık rolünün incelenmesi olması sebebiyle demografik bilgilere yer verilmemiştir.

5.5.2. Normal Dağılıma Ait Bilgiler, Ortalamalar ve Standart Sapmalar, Çarpıklıklar, Basıklıklar

Çalışma için öncelikli olarak elde verilerin normal olarak dağılıp dağılmadığı da ele alınmıştır. Verilerin normal bir şekilde dağılmasının en önemli işareti “Kurtosis” ve “Skewness”dir (Ural ve Adakale, 2009, s. 25). Tablo 1’deki veriler $\pm 1,5$ aralığında bulunmaktadır. Veriler normal bir şekilde dağılmaktadır (Tabachnich ve Fidel, 2001).

Tablo 1: İş Tatmini Ölçeği, Örgütsel Bağlılık Ölçeği ve Örgütsel Vatandaşlık Çarpıklık, Basıklık, Ortalama, Standart Sapması

Sorular	Ortalama	Standart Sapma	Skewness	Kurtosis
IT	4,55	0,24	-1,432	1,233
ÖB	4,23	0,26	-,110	-,031
DYŞ	4,28	0,30	-,100	-,072
DVM.	4,50	0,22	-,482	1,871
NRMTF	3,92	0,48	-,017	-,645
OVD	4,15	0,22	-,633	,610
DĞMLK	4,27	0,25	-,267	528
VCDLK	4,52	0,29	-1,225	1,224
NZKT	4,44	0,31	-,525	,554
CNTLMNLK	4,15	0,39	-,124	-,679
SVLERDM	4,24	0,34	-,210	,356

IT: İş Tatmini Ortalaması; ÖB: Örgütsel Bağlılığın Ortalaması; DYŞ: Duyuşsal Bağlılığın Ortalaması; DVM: Devam Bağlılığının Ortalaması ; NRMTF: Normatif Bağlılığın Ortalaması; OVD: Örgütsel Vatandaşlığın Ortalaması; DĞMLK: Diğergamlığın Ortalaması; VCDNLK: Vicdanlılığının Ortalaması; CNTLMNLK: Centilmenliğin Ortalaması; SVLERDM: Sivil Erdemin Ortalaması.

5.6. Bulgular

5.6. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

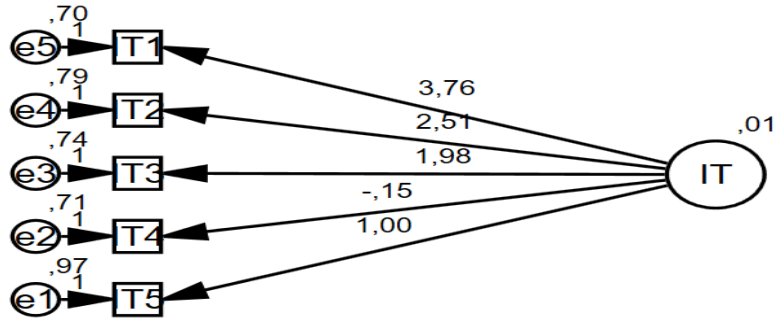
5.6.1. İş Tatmini Ölçeğine Ait Doğrulayıcı Faktör Analiz Sonuçları

Mükemmel uyum kriter değerleri $\chi^2/df \leq 2$ (Kline, 2011); GFI ≤ 1.00 (Marsh, Hau, Artelt, Baumert ve Peschar, 2006); RMSEA ≤ 0.05 (Browne ve Cudeck, 1993); CFI ≤ 1.00 (Baumgartner ve Homburg, 1996); NFI ≤ 1.00 (Bentler ve Bonett, 1980) olmalıdır.

Tablo 2: İş Tatmini Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analiz Sonuçları

Değişken	χ^2/df	RMSEA	NFI	CFI	GFI	AVE	CR	α
İş Tatmini Ölçeği	1,42	0,034	0,992	0,998	0,995	0,71	0,84	0,73

İş tatmini ölçeğine ait faktör yapısının doğrulanıp doğrulanmadığının tespit edilebilmesi amacıyla AMOS 25.00 programı yardımıyla doğrulayıcı faktör analizinden faydalanılmıştır. İş tatmini ölçeği doğrulayıcı faktör analizinin path diyagramı Şekil 1'dedir.

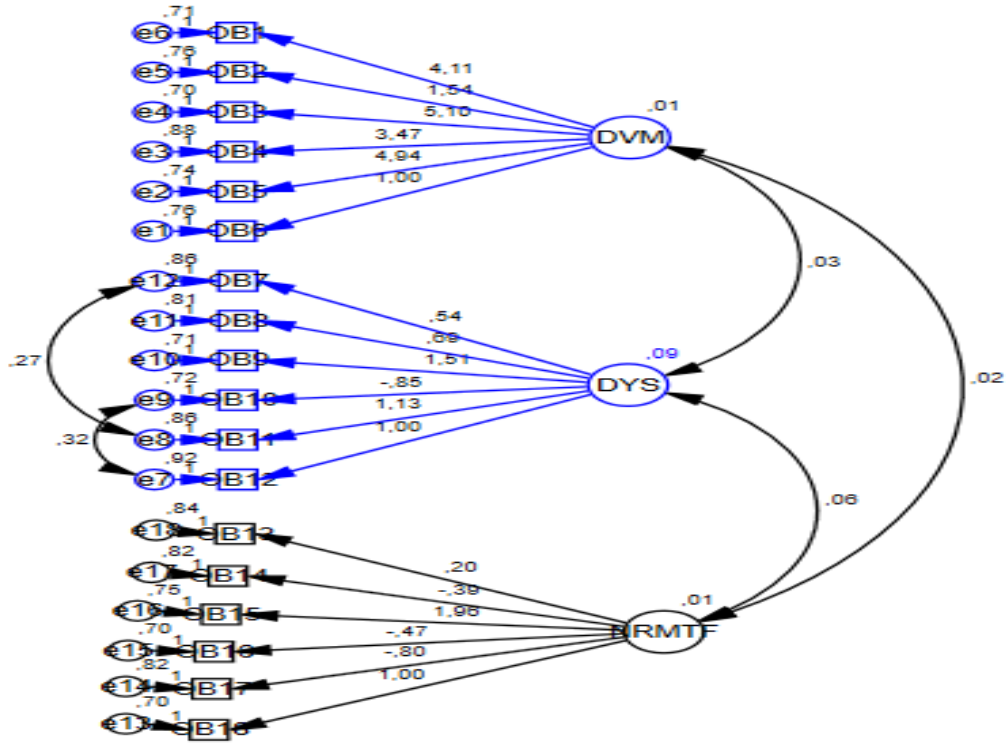
Şekil 1: İş Tatmini Ölçeği Standardize Edilmiş Yol Katsayıları ve DFA Path Diyagramı

Şekil 1'e göre iş tatmini ölçeği doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına bakıldığında maddelere ilişkin faktör yükleri 0,70 ile 0,97 arasındadır. Uyum kriterleri uygun sınırlarda olması sebebiyle modifikasyon indekslerine bakma ihtiyacı duyulmamıştır. Elde edilen sonuçlara göre ölçeğin maddeleri mükemmel uyum kriterleri içerisindedir. Ölçeğin açıklanan ortalama varyansı $AVE > 0,50$ olmalıdır. Bileşik güvenilirliği $CR > 0,70$ olmalı ve (Fornell ve Larcker, 2016) ölçeğin açıklanan varyansının $> 0,50$ 'den büyük olması gerekmektedir. Varyansı 0,711'dir. Bileşik güvenilirliği 0,843'dir. Ölçeğin Cronbach Alfası $\alpha > 0,70$ 'den büyüktür. Cronbach Alfası ise, 0,73'tür.

Tablo 3: Örgütsel Bağlılık Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analiz Sonuçları

Değişken	χ^2/df	RMSEA	NFI	CFI	GFI	AVE	CR	α
Duyuşsal Bağlılık	1,68	0,012	0,905	0,923	0,924	0,64	0,76	0,71
Devam Bağlılığı	1,86	0,025	0,960	0,963	0,974	0,74	0,78	0,73
Normatif Bağlılığı	1,92	0,038	0,978	0,998	0,977	0,81	0,86	0,85

Örgütsel bağlılık ölçeğine ait faktör yapısının doğrulanıp doğrulanmadığının tespit edilebilmesi amacıyla AMOS 25.00 programı yardımıyla doğrulayıcı faktör analizinden faydalanılmıştır. Örgütsel bağlılık ölçeği doğrulayıcı faktör analizinin path diyagramı Şekil 2'dedir.

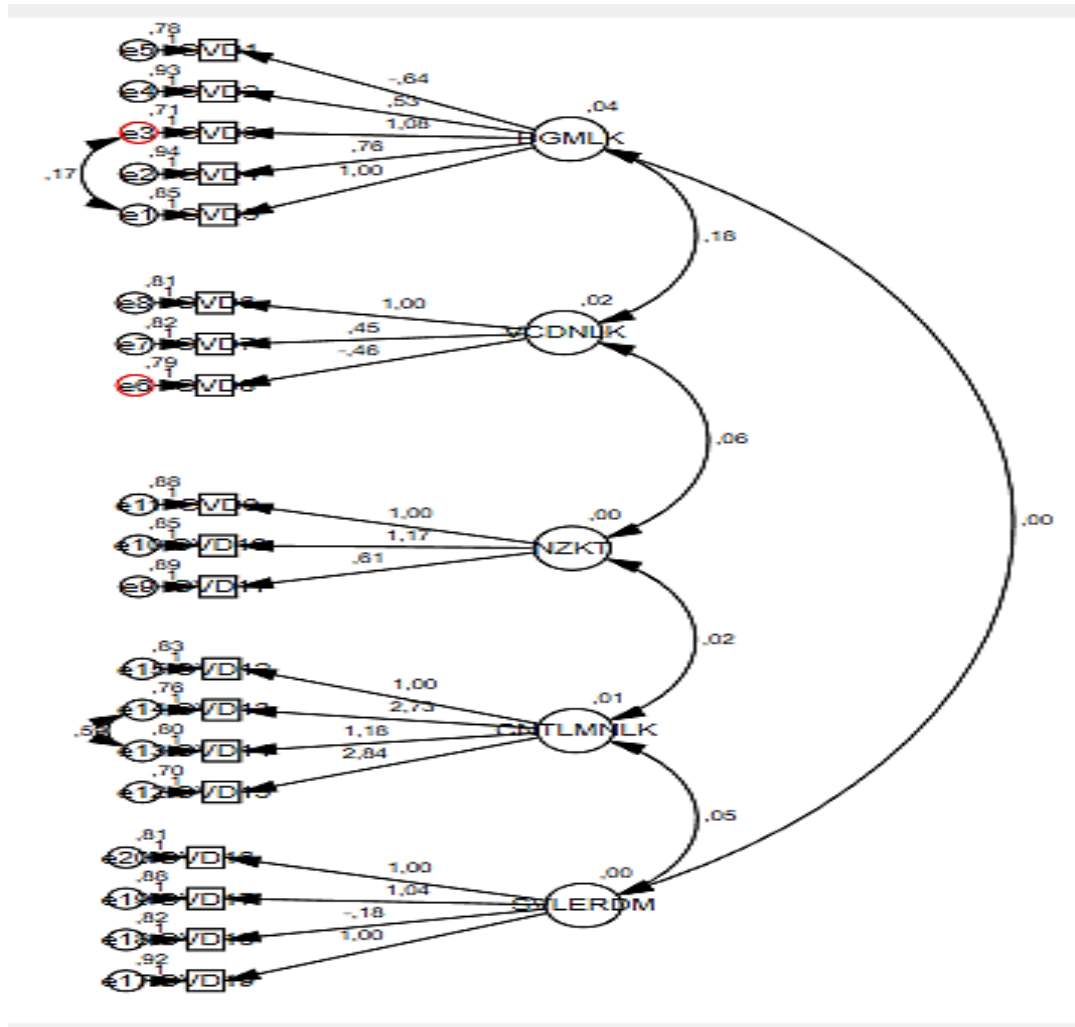
Şekil 2: Örgütsel Bağlılık Ölçeği Standardize Edilmiş Yol Katsayıları ve DFA Path Diyagramı

Şekil 2'ye göre örgütsel bağlılık ölçeği doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına bakıldığında maddelere ilişkin faktör yükleri 0,70 ile 0,92 arasındadır. Uyum kriterleri uygun sınırlarda olmaması sebebiyle modifikasyon indekslerine bakma ihtiyacı duyulmuştur. İlk olarak path diyagramına bakıldığında doğrulayıcı faktör analizi model uyum için 12 ile 11 ve 11 ile 7 numaralı maddeler arasında modifikasyon yapılmıştır. Ölçeğin açıklanan ortalama varyansı $AVE > 0,50$ olmalıdır. Bileşik güvenilirliği $CR > 0,70$ olmalı ve (Fornell ve Larcker, 2016) ölçeğin açıklanan varyansının $> 0,50$ 'den büyük olması gerekmektedir. Ölçeğin alt boyutlarına ait açıklanan varyansı ise 0,76 ve 0,86 arasında yer almaktadır. Bileşik güvenilirlik $CR > 0,70$ olmalıdır. Ölçeğin alt boyutlarına ait bileşik güvenilirlik 0,64 ve 0,81 arasında yer almaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfası $\alpha > 0,70$ 'den daha büyüktür. Ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach Alfası ise, 0,71 ve 0,85'dir.

Tablo 4: Örgütsel Vatandaşlık Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analiz Sonuçları

Değişken	X ² /df	RMSEA	NFI	CFI	GFI	AVE	CR	α
Diğergamlık	1,78	0,032	0,945	0,973	0,984	0,65	0,79	0,71
Vicdanlılık	1,66	0,045	0,970	0,983	0,994	0,84	0,88	0,83
Nezaket	1,52	0,028	0,988	0,998	0,977	0,81	0,86	0,85
Centilmenlik	1,76	0,022	0,954	0,931	0,934	0,69	0,73	0,74
Sivil Erdem	1,62	0,038	0,992	0,974	0,982	0,75	0,80	0,72

Örgütsel vatandaşlık ölçeğine ait faktör yapısının doğrulanıp doğrulanmadığının tespit edilebilmesi amacıyla AMOS 25.00 programı yardımıyla doğrulayıcı faktör analizinden faydalanılmıştır. Örgütsel bağlılık ölçeği doğrulayıcı faktör analizinin path diyagramı Şekil 3'tedir.

Şekil 3: Doğrulayıcı Faktör Analizinin Path Diyagramı

Şekil 3'e göre örgütsel vatandaşlık ölçeği doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına bakıldığında maddelere ilişkin faktör yükleri 0,70 ile 0,92 arasındadır. Uyum kriterleri uygun sınırlarda olmaması sebebiyle modifikasyon indekslerine bakma ihtiyacı duyulmuştur. İlk olarak path diyagramına bakıldığında doğrulayıcı faktör analizi model uyum için 3 ile 5 ve 13 ile 14 numaralı maddeler arasında modifikasyon yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ölçeğin maddeleri mükemmel uyum kriter değerleri içerindedir. Ölçeğin açıklanan ortalama varyansı $AVE > 0,50$ olmalıdır. Bileşik güvenilirliği $CR > 0,70$ olmalıdır (Hair, Black, Babin, Anderson ve Tatham, 2010). Ölçeğin açıklanan varyansı $> 0,50$ 'den büyüktür. Ölçeğin alt boyutlarına ait açıklanan varyansı 0,65 ve 0,84 arasında yer almaktadır. Bileşik güvenilirlik $CR > 0,70$ olmalıdır. Ölçeğin alt boyutlarına ait bileşik güvenilirlik 0,73 ve 0,88 arasında yer almaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfası $\alpha > 0,70$ 'den daha büyüktür. Ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach Alfası ise, 0,71 ve 0,85'dir.

5.6.2. İş Tatmini, Örgütsel Vatandaşlık ve Örgütsel Bağlılık Ölçeği Korelasyon Analizi Sonuçları

İki ve ikiden daha çok değişkenin birbiriyle olan ilişkisinin gücünü ve yönünü belirleyebilmek amacıyla korelasyon analizinden faydalanılmıştır. Bu analizde üç adet kıstas vardır. Birincisi, ilişkinin derecesinin +1.00 olması pozitif yönde bir ilişki için gereklidir. İkincisi, ilişkinin derecesinin -1.00 olması negatif yönde bir ilişki için gereklidir. Üçüncüsü ise, ilişkinin derecesinin 0.00 olması ilişkinin olmadığı göstermektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 262). Tablo 10'da iş tatmini, örgütsel vatandaşlık ölçeği ile örgütsel bağlılık ölçeğine ait korelasyon analiz sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5: İş Tatmini, Örgütsel Vatandaşlık ve Örgütsel Bağlılık Ölçeği Korelasyon Analizi Sonuçları

	İş Tatmini	Örgütsel Bağlılık	Örgütsel Vatandaşlık
İş Tatmini	1	,443*	,376**
Örgütsel Bağlılık	,443*	1	,521**
Örgütsel Vatandaşlık	,376**	,521**	1

Tablo 10'na göre iş tatmini ve örgütsel bağlılık $r = ,443^*$, örgütsel vatandaşlık ve iş tatmini $r = ,376^{**}$ ve örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık $r = ,521^{**}$ ve $p < 0.01$ olması sebebiyle pozitif derecede ilişki vardır.

Tablo 6: İş Tatmini, Örgütsel Vatandaşlık ve Örgütsel Bağlılık Ölçeklerinin Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Analiz Sonuçları

	IT	ÖB	DVM	DYŞ	NRMTF	OVD	DĞMLK	VCDNLK	NZKT	CNTLMNLK
IT	1									
ÖB	,443*	1								
DVM	,404**	,497**	1							
DYŞ	-,002	,863**	,435**	1						
NRMTF	-,118*	,854**	,068	,573**	1					
OVD	,376**	,521**	,448**	,529**	,306**	1				
DĞMLK	-,140**	,171**	,139**	,183**	,097	,581**	1			
VCDNLK	,258**	,021	,123**	,059	-,060	,565**	,295**	1		
NZKT	-,169**	,098	,063	,106*	,063	,495**	,372**	,274**	1	
CNTLMNLK	,971**	,034	,342**	-,012	-,097	,382**	-,159**	,222**	-,167**	1
SVLERDM	-,130*	,773 ³³	,326**	,797**	,605**	,509**	,106*	-,072	-,086	-,112*

**p<0,01; *p<0,05

Tablo 7: Değişkenlerin Birbirine Olan Etkisi

	Sonuç Değişkenleri			
	Örgütsel Bağlılık		Örgütsel Vatandaşlık	
	β	SH	β	SH
İş Tatmini (c yolu) R ²			0,681*	0,058 0,502
İş Tatmini (a yolu) R ²	0,691*	0,056 0,476		
İş Tatmini (c yolu) Örgütsel Bağlılık (b yolu) R ² Dolaylı Etki			0,172* 0,169*	0,048 0,050 0,343 0,117*(0,034-0,217)

*p<0.01

Çalışmada aracılık etkisini belirleyebilmek amacı ile Baron ve Kenny (1986)'nın geliştirdiği üç aşamadan meydana gelen aracılık testlerinin sırası izlenmiştir (Yılmaz ve İlhan Dalbudak, 2018, s. 519-520):

1. Adım: Bağımlı değişken ve bağımsız değişken arasında gerçekleşen regresyon modelinde bağımsız değişkenin bu konuda önemli belirleyici olabileceği ifade edilmiştir.

2. Adım: Bağımsız değişken ve aracı olan değişken arasında ise, doğrusal regresyon vardır. Bağımsız değişken aracı olan değişkenin önemli belirleyicisidir denilmektedir. Zaten ilişki yoksa aracılık ilişkisinden de bahsedilemez.

3. Adım: Bağımlı değişkenin ise, hem aracı hem de bağımsız değişkenle ilişkisi vardır.

İş tatmininin örgütsel vatandaşlık davranışına olan toplam etkisi istatistiki olarak anlamlıdır ($\beta=0,681$; $p<0.01$). İş tatminin örgütsel bağlılık davranışına olan toplam etkisi istatistiki olarak anlamlıdır ($\beta=0,691$; $p<0.01$). Örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık arasındaki ilişki ($\beta=0,169$; $p<0.01$) olduğu için istatistiki olarak anlamlıdır. İş tatmini ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki etki $0,117$ 'dir. %95 güven aralığı $0,034-0,217$ aralığındadır. Bu aralık 0.00 değerini içermemesi sebebiyle dolaylı etki istatistiki olarak anlamlıdır. c' yolu ($\beta=0,172$; $p<0,001$) olduğu için, c yolunda azalma olduğu belirlenmiştir. Elde edilen sonuca göre aracılık etkisinin var olduğundan söz edilebilir. Dolayısıyla bu aracılık etkisinin kısmi aracılık olduğu söylenebilir. Ayrıca aracılık etkisinden tamamıyla söz edebilmek için Sobel testinin de anlamlı olup olmadığına bakılması gerekmektedir. Akkılıç, Koç, İlban, Dinç, ve Çetintaş (2014, s. 12)'e göre Sobel testi'nin Z skor katsayısı $1,96$ veya $1,96$ 'dan daha büyük olması gerekir. Z skoru $1,96$ 'dan büyük olup anlamlı ise, bir aracılık etkisi olduğu söylenebilir. Çalışmadaki veriler için <http://quantpsy.org/sobel/sobel.htm> uzantısında bulunan hesaplama aracı kullanılmıştır. Bu hesaplama aracılığıyla aracılığın olup olmadığı da incelenmiştir. Bu model için tespit edilen Z skoru değerinin ($0,0011$) olması ve $1,96$ 'dan daha düşük ve anlamlı olmaması nedeniyle aracılık etkisinin olmadığı söylenebilir. Bu durumdan dolayı H4 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 7: Hipotez Testi Sonuçları

No	Hipotez	Kabul/Ret Durumu
H1	İş tatmininin örgütsel bağlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H1a	İş tatmininin devam bağlılığı üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H1b	İş tatmininin duyuşsal bağlılığı üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Ret
H1c	İş tatmininin normatif bağlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H2	İş tatmininin örgütsel vatandaşlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H2a	İş tatmininin diğergamlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H2b	İş tatmininin vicdanlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H2c	İş tatmininin nezaket üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H2d	İş tatmininin centilmenlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H2e	İş tatmininin sivil erdem üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H3	Örgütsel bağlılığın örgütsel vatandaşlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H3a	Devam bağlılığının diğergamlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H3b	Devam bağlılığının vicdanlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H3c	Devam bağlılığının nezaket üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Ret
H3d	Devam bağlılığının centilmenlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H3e	Devam bağlılığının sivil erdem üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H3f	Duyuşsal bağlılığının diğergamlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H3g	Duyuşsal bağlılığının vicdanlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H3h	Duyuşsal bağlılığının nezaket üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Ret
H3i	Duyuşsal bağlılığının centilmenlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H3i	Duyuşsal bağlılığının sivil erdem üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H3j	Normatif bağlılığının diğergamlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Ret
H3k	Normatif bağlılığının vicdanlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Ret
H3l	Normatif bağlılığının nezaket üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Ret
H3m	Normatif bağlılığının centilmenlik üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Ret
H3n	Normatif bağlılığının sivil erdem üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.	Kabul
H4	İş tatmininin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel bağlılığın aracılık rolü vardır.	Ret

6. Sonuç Tartışma ve Öneriler

Çalışanların aldığı ücret düzeylerinin kendisi için yeterli olması, yöneticileriyle ilişkilerinin iyi olması rol belirsizliğin az olması, çalışma ortamının huzur vermesi, çalıştığı işinden memnun olması, rol çatışmasını daha az yaşaması gibi davranışların sonucunda ortaya çıkan iş tatmini konusu, çalışanların sahip olduğu kişilik özelliklerinin uyumlu olması, çalışanın kurumla olan bağlılığının artması, kurumda adalet mekanizmasının düzgün bir şekilde ilerlemesi, çalışanın kurumun vizyonun güçlü olduğunu düşünmesi, kurumun çalışanların kararlara katılımına destek vermesi gibi davranışların sonucunda ortaya çıkan örgütsel vatandaşlık davranışı ve çalışanın işinden motive olması, çalışanın yöneticilerin yenilikçi yöntem tarzlarında memnun olması, çalışanın kurum içinde algılanan örgüt mekanizmasını doğru bir şekilde uyguladığını hissetmesi, çalışanın kurumla arasında psikolojik bir bağ olduğunu hissetmesinin sonucunda ortaya çıkan örgütsel bağlılık bu çalışmada ele alınmıştır.

Çalışan personelin kurumda hissetmiş oldukları iş tatmininin iş yerinde sergilemiş oldukları örgütsel vatandaşlık davranışı ne derecede etkilediği ve bu iki değişkenin birbiriyle olan ilişkisinde örgütsel bağlılığın bu ilişkiyi hangi yönde etkilediği ele alınmıştır. Bu duruma ek olarak bu üç değişken arasındaki ilişkinin ele alınmasının da ilgili literatüre katkıda bulunacağı düşünülmüştür.

Buna göre iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde iş tatmini düşük olan çalışanların örgütsel bağlılıklarının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgular, Alper Ay vd., (2015); Jones (2001); Reyes ve Keller (1986); Aktay (2010); Davran ve Saydan (2019) tarafından yapılan çalışmalarla benzerlik göstermektedir. İş tatmini ve devam bağlılığı arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olmadığı belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde iş tatmini yüksek olan çalışanların devam bağlılıklarının da yüksek olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Alper Ay vd., (2015); Uyguç ve Çımrın (2004) ile aynı yönde sonuçlar elde edilmişken Akar ve Yıldırım (2008)'in yaptıkları çalışmanın tam tersi bir sonuç elde edilmiştir.

İş tatmini ve duyuşsal bağlılığı arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde iş tatmini düşük olan çalışanların duyuşsal bağlılıklarının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Çekmecelioğlu (2006); Hatipoğlu ve Dünder (2018); Sökmen ve Ekmekçioğlu (2016)'nın çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir. İş tatmini ve normatif bağlılığı arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olmadığı belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde iş tatmini yüksek olan çalışanların normatif bağlılıklarının da yüksek olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Sökmen ve Kenek (2020)'nin çalışmayla benzerlik göstermektedir.

İş tatmini ve örgütsel vatandaşlık arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde iş tatmini düşük olan çalışanların vatandaşlık davranışlarının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Demirel ve Özçınar (2009); Tokel (2017)'nin çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir. İş tatmini ile diğergamlık arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde iş tatmini yüksek olan çalışanların vatandaşlık davranışlarında da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Sökmen ve Benk (2019b)'nin çalışmayla benzerlik göstermektedir.

İş tatmini ve vicdanlılık arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde iş tatmini düşük olan çalışanların vicdanlılıklarında azalma olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Karağaç (2018); Sarı (2015)'in çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir. İş tatmini ve nezaket arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu durumun tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde iş tatmini yüksek olan çalışanların vicdanlılıklarında artma olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Tokel (2017); Erdoğan ve Sökmen (2019)'un çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir.

İş tatmini ve centilmenlik arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde iş tatmini düşük olan çalışanların vicdanlılıklarında azalma olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Colquitt, Conlon, Wesson, Porter ve Yee (2001); İşcan ve Sayın (2010)'un çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir. İş tatmini ve sivil erdem arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde iş tatmini yüksek olan çalışanların vicdanlılıklarında artma olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Kuruşçu ve Aydoğan (2018)'in çalışmasıyla benzerlik göstermektedir.

Örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde örgütsel bağlılığı düşük olan çalışanların örgütsel vatandaşlığının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Varlı (2014); Gürbüz, Ayhan ve Sert (2014); Altınbaş (2008); Kılıç (2010)'nun çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir. Devam bağlılığı ve diğergamlık arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde devam bağlılığı düşük olan çalışanların diğergamlık davranışının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Doğrul (2013); Bolat ve Bolat (2008)'in çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir.

Devam bağlılığı ve vicdanlılık arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde devam bağlılığı düşük olan çalışanların vicdanlılık davranışının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Doğrul (2013); Bolat ve Bolat (2008)'in çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir. Devam bağlılığı ve nezaket arasında herhangi ilişki olmadığı belirlenmiştir. Buna göre iş yerinde devam bağlılığı düşük olan çalışanların nezaket davranışının da düşük olmayabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Bolat ve Bolat (2008) ile aynı yönde olmayan ve Doğrul (2013) ile aynı yönde olan sonuçlar elde edilmiştir.

Devam bağlılığı ve centilmenlik arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde devam bağlılığı düşük olan çalışanların centilmenlik davranışının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Bolat ve Bolat (2008) ile aynı yönde olan ve Doğrul (2013) ile aynı yönde olmayan sonuçlar elde edilmiştir. Devam bağlılığı ve sivil erdem arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde devam bağlılığı düşük olan çalışanların sivil erdem davranışının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Bolat ve Bolat, 2008 ile aynı yönde olan ve Doğrul (2013) ile aynı yönde olmayan sonuçlar elde edilmiştir.

Duyuşsal bağlılık ve diğergamlık arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde duyuşsal bağlılığı düşük olan çalışanların diğergamlık davranışının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Gürbüz (2006) ile aynı yönde olan ve Doğrul (2013) ile aynı yönde olmayan sonuçlar elde edilmiştir. Duyuşsal bağlılık ve vicdanlılık arasında herhangi ilişki olmadığı belirlenmiştir. Buna göre iş yerinde duyuşsal bağlılığı düşük olan çalışanların vicdani davranışının da düşük olmayabileceği söylenebilir. Bu bulgu,

Bolat ve Bolat (2008) ile aynı yönde olmayan ve Gürbüz (2006) ile aynı yönde olan sonuçlar belirlenmiştir.

Duyuşsal bağlılık ve nezaket arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde duyuşsal bağlılığı düşük olan çalışanların nezaket davranışının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Bolat ve Bolat, 2008 ile aynı yönde olan ve Gürbüz (2006) ile aynı yönde olmayan sonuçlar elde edilmiştir. Duyuşsal bağlılık ve centilmenlik arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde duyuşsal bağlılığı düşük olan çalışanların nezaket davranışının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Gürbüz (2006) ile aynı yönde olan ve Doğrul (2013) ile aynı yönde olmayan sonuçlar elde edilmiştir.

Duyuşsal bağlılık ve sivil erdem arasında herhangi ilişki olmadığı belirlenmiştir. Buna göre iş yerinde duyuşsal bağlılığı düşük olan çalışanların sivil erdem davranışının da düşük olmayabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Bolat ve Bolat (2008); Gürbüz (2006) ile aynı yönde olmayan sonuçlar elde edilmiştir.

Normatif bağlılık ve diğergamlık arasında herhangi ilişki olmadığı belirlenmiştir. Buna göre iş yerinde normatif bağlılığı düşük olan çalışanların diğergamlık davranışının da düşük olmayabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Bolat ve Bolat (2008) ile aynı yönde olmayan ve Doğrul (2013) ile aynı yönde olan sonuçlar elde edilmiştir. Normatif bağlılık ve vicdanlılık arasında herhangi ilişki olmadığı belirlenmiştir. Buna göre iş yerinde normatif bağlılığı düşük olan çalışanların vicdanlılık davranışının da düşük olmayabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Bolat ve Bolat (2008) ile aynı yönde olmayan ve Doğrul (2013) ile aynı yönde olan sonuçlar elde edilmiştir. Normatif bağlılık ve nezaket arasında herhangi ilişki olmadığı belirlenmiştir. Buna göre iş yerinde normatif bağlılığı düşük olan çalışanların nezaket davranışının da düşük olmayabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Bolat ve Bolat (2008) ile aynı yönde olmayan ve Doğrul (2013) ile aynı yönde olan sonuçlar elde edilmiştir.

Normatif bağlılık ve centilmenlik arasında herhangi ilişki olmadığı belirlenmiştir. Buna göre iş yerinde normatif bağlılığı düşük olan çalışanların centilmenlik davranışının da düşük olmayabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Bolat ve Bolat (2008) ile aynı yönde olmayan ve Doğrul (2013) ile aynı yönde olan sonuçlar elde edilmiştir. Normatif bağlılık ve sivil erdem arasında pozitif ve anlamlı yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Tam tersi düşünüldüğünde iş yerinde duyuşsal bağlılığı düşük olan çalışanların sivil erdem davranışının da düşük olabileceği söylenebilir. Bu bulgu, Bolat ve Bolat (2008) ile aynı yönde olan sonuçlar elde edilmiştir.

Aracılık etkisini incelemek amacıyla yapılan analiz sonuçlarına göre; iş tatmininin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel bağlılık davranışının aracılık rolü olmadığı belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle; çalışmaya katılan çalışanların işlerinden duydukları iş tatminlerinin yüksek olmasının kuruma olan

bağlılıklarını etkilediği, yine çalışmaya katılan çalışanların işlerinden duydukları iş tatminlerinin yüksek olmasının kurumdaki vatandaşlık davranışlarını etkilediği ve son olarak çalışanların kuruma olan bağlılıklarının derecesinin de sergileyecekleri vatandaşlık davranışları etkilediği görülmektedir. Yapılan bu çalışmada, Devlet Su İşleri'nde çalışan memur ve yöneticilerinin iş tatmini algılarının yüksek olmasına karşın mesleklerini icra ettikleri ilin yılın büyük bir çoğunluğunda soğuk ve karlı olması, çalışma şartlarının zorlu olması ve sosyal yaşam imkânlarının kısıtlı olmasından dolayı başka bir ile tayin isteyecekleri nedeni ile kuruma olan bağlılıklarının devam etmeyeceği söylenebilir. Elde edilen bu sonuca göre literatürde yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Literatürde daha önceden böyle bir çalışma olmaması da araştırmanın önemini arttırmaktadır.

Bu çalışmada diğer çalışmalardaki gibi birtakım sınırlılıklar vardır. Bu çalışmadaki birinci sıradaki sınırlılık çalışmanın yalnızca tek bir kamu kurumunda ve tek bir ilde gerçekleştirilmesidir. İkinci sınırlılık ise, yalnızca kamu kurumlarından biri olan Devlet Su İşleri'nin örneklem olarak tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır. Üçüncü sınırlılık çalışmaya katılan katılımcıların yalnızca kamu kurumunda çalışan personel olmasıdır. Dördüncü ve son sınırlılık ise, finansal ve zamansal açıdan kaynaklanan sınırlılıktır.

Çalışma sonucunda dikkat edilmesi gereken konular ve uygulayıcılara yönelik öneriler de şu şekilde ifade edilebilir. Çalışanların iş tatminleri ve örgütsel bağlılıkları üzerinde olumsuz durum oluşturabilecek her türlü sorunun tespit edilmesi ve bu sorunların etkisini azaltabilecek önlemlerin alınması kurum için yararlı olabilir. Çalışanların kuruma atamaları yapıldığı dönemlerde atamalar bilgi, beceri ve yeteneğine göre yapılırsa personelin iş yerine olan bağlılığı ve iş tatmini artabilir. Çalışanlar ve yöneticiler arasında yaşanabilecek nezaket dışı davranışların önlenmesi ve personelin işe devamlılığının sağlanabilmesi için insan kaynakları departmanı tarafından bu tür davranışların tekrar edilmesini önleyecek tedbirler alınabilir. Çalışanlara kurumun bir parçası olduklarını hissettirmek ve örgütsel vatandaşlıklarını arttırmak için geliştirici düzenlemeler yapılarak personelin işten ayrılma niyetleri ve işgücü devir oranı azaltılabilir. Çalışma diğer kurumlarda ve sektörlerde çalışanlar ve yöneticiler üzerinde de gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Akar, C. ve Yıldırım, Y. T. (2008). Yöneticilerin örgütsel bağlılık, iş tatmini ve rol stres kaynakları arasındaki ilişkiler: yapısal denklem modeliyle beyaz et sektöründe bir alan uygulaması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 97-113.
- Akkılıç, M. E., Koç, F., İlban, M.O., Dinç, Y. ve Çetintaş, H. (2014). Hizmetin önemi ile davranışsal niyetler arasındaki ilişkide otel niteliklerinin aracı etkisinin tespiti. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (1), 1-22.

- Aktay, D. D. (2010). *İş tatmini ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki ve askeri hastanede bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Al Zefeiti, S. M. B. ve Mohamad, N. A. (2017). The influence of organizational commitment on Omani Public Employees' work performance. *International Review of Management and Marketing*, 7(2), 151-160.
- Allen, N. J. ve Meyer, J. P. (1991). A three model conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review*, 1(1), 61-89.
- Alper Ay, F., Bircan, H. ve Öncül, M. S. (2015). Örgütsel bağlılığın iş tatmini üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 806-815.
- Altınbaş, B. (2008). *Örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki ve bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi: İstanbul.
- Aziri, B. (2011). Job satisfaction: a literature review. *Management Research and Practice*, 3(4), 77-86.
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Basım, H. ve Şeşen, H. (2006). Örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeği uyarlama ve karşılaştırma çalışması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(4), 83-101.
- Basirudin, N. B., Basirudin, R., Mokhber, M., Rasid, S. Z. A. and Zamil, N. A. M. (2016). Organizational citizenship behaviour in public sector: does job satisfaction play a role. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(S8), 376-381.
- Baumgartner, H. ve Homburg, C. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: a review. *International Journal of Research in Marketing*, 13(2), 139-161.
- Bayrak Kök, S. (2006). İş tatmini ve örgütsel bağlılığın incelenmesine yönelik bir araştırma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 291-317.
- Bayram, L. (2005). Yönetimde yeni bir paradigma: örgütsel bağlılık. *Sayıştay Dergisi*, (59), 125-139.

- Bentler, P. M. ve Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88(3), 588-606.
- Bolat, O. İ. ve Bolat, T. (2008). Otel işletmelerinde örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı ilişkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(19), 75-94.
- Browne, M. W. ve Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In: Bollen, K.A. ve Long, J.S. (Eds.), *Testing structural equation models* (ss. 136-162). Beverly Hills, CA: Sage.
- Chernyak-Haia, L. ve Tziner, A. (2021). Attributions of managerial decisions, emotions, and OCB. The moderating role of ethical climate and self-enhancement. *Journal of Work and Organizational Psychology*, 37(1), 36-48.
- Cihangiroğlu, N. (2009). *Örgütsel bağlılığın belirleyicileri olarak örgütsel adalet ve kararlara katılım* (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi: Erzurum.
- Colquitt, J. A., Conlon, D. E., Wesson, M. J., Porter, C. O. ve Yee, N. G. K. (2001). Justice at the millennium: a meta-analytic review of 25 years of organizational justice research. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 425-445.
- Çekmecelioğlu, H. (2006). İş tatmini ve örgütsel bağlılık tutumlarının işten ayrılma niyeti ve verimlilik üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi. Bir araştırma. *İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 8(2), 153-168.
- Dağlı, A. Elçiçek, Z. ve Han, B. (2018). Örgütsel bağlılık ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(68), 1765-1777.
- Davran, D. ve Saydan, R. (2019). İş tatmini ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: ilk ve ortaokul öğretmenleri üzerine bir uygulama: Van İli örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 5(8), 241-261.
- Demeke, M. H. (2018). *Factors affecting employess' organizational commitment: the case of micro and small enterprize offic* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). St. Mary's University, UK.
- Demir, N. (2009). Sosyal değişim teorisi çerçevesinde örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki ve güvenin ılımlaştırıcı etkisi. *Öneri-Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(8),197-208.

- Demir, N. (2009). Tükenmişlik sendromunun örgütsel bağlılık ve iş tatmini üzerindeki etkisi. *Öneri*, 8(32), 193-202.
- Demirel, Y. ve Özçınar, M. F. (2009). Örgütsel vatandaşlık davranışının iş tatmini üzerine etkisi: farklı sektörlerle yönelik bir araştırma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 129-145.
- Demirel, Y., Seçkin, Z. ve Özçınar, M. F. (2011). Interactions between knowledge sharing and organizational citizenship behavior. *Chinese Business Review*, 10(11), 1061-1070.
- Doğrul, M. A. (2013). *Örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: Afyon Meslek Yüksekokulu'nda çalışanlar üzerinde bir araştırma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi: Afyonkarahisar.
- Durna, U. ve Eren, V. (2005). Üç bağlılık unsuru ekseninde örgütsel bağlılık. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6(2), 210-220.
- Eisenberg, E. M., Monge, P. R. ve Miller, K. I. (1983). Involvement in communication networks as a predictor of organizational commitment. *Human Communication Research*, 10(2), 179-201.
- Erdem, A., Unur, K., Şeker, F. ve Kınıklı, M. A. (2019). Restoran çalışanlarının iş yaşamı dengesi düzeylerine göre iş tatmini ve işten ayrılma niyetlerinin karşılaştırılması. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 709-724.
- Erdil, O., Keskin, H., İmamoğlu, S. Z. ve Erat, S. (2004). Yönetim tarzı ve çalışma koşulları, arkadaşlık ortamı ve takdir edilme duygusu ile iş tatmini arasındaki ilişkiler: Tekstil Sektöründe Bir Uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(1), 17-26.
- Erdoğan, F. B. ve Sökmen, A. (2019). Örgütsel bağlılık ile iş tatmini ve işten ayrılma niyeti ilişkisinde örgütsel vatandaşlık davranışının aracılık rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(1), 244-264.
- Erok, M. (2018). *Örgütsel vatandaşlık davranışı ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkinin incelenmesi: Karaman İli Örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi: Karaman.
- Feldman, C. D. ve Arnold, J. H. (1983). *Managing individual and group behavior in organization*. Mc.Graw-Hill International Book Company, Auckland.
- Fornell, C. ve Larcker, D. F. (2016). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 1(18), 39-50.

- Gilbert, E. S. ve Konya, D. K. (2020). Continuance commitment and organisational performance of manufacturing firms in Port Harcourt, Nigeria. *International Journal of Innovative Social Sciences & Humanities Research*, 8(1), 80-91.
- Gören, T. (2012). *İlköğretim kurumlarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri (Aydın İli Örneği)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi: Aydın.
- Grego-Planer, D. (2019). The relationship between organizational commitment and organizational citizenship behaviors in the public and private sectors. *Sustainability*, 11(6395), 1-20.
- Gül, H., Oktay, E. ve Gökçe, H. (2008). İş tatmini, stres, örgütsel bağlılık, işten ayrılma niyeti ve performans arasındaki ilişkiler: sağlık sektöründe bir uygulama. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E Dergisi*, (15), 72-82.
- Gürbüz, S. (2006). Örgütsel vatandaşlık davranışı ile duygusal bağlılık arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 48-75.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri-felsefe-yöntem-analiz*. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürbüz, S., Ayhan, Ö. ve Sert, M. (2014). Örgütsel vatandaşlık davranışı ve örgütsel bağlılık ilişkisi: Türkiye’de yapılan araştırmalar üzerinden bir meta analizi. *İş ve İnsan Dergisi*, 1(1), 3-20.
- Gürbüz, S., Ayhan, Ö. ve Sert, M. (2016). Örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık davranışı ilişkisi: Türkiye’de yapılan araştırmalar üzerinden bir meta analizi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31(77), 61-75.
- Hackman, R. ve Oldham, G. R. (1975). Development of the job diagnostic survey. *Journal of Applied Psychology*, 60(2),159-170.
- Hair, G., Black, B., Babin, B., Anderson, R. ve Tatham, R. (2010). *Multivariate data analysis*. 7th Edition, Pearson, Upper Saddle River, New Jersey.
- Hatipoğlu, Z. ve DüNDAR, G. İ. (2018). Örgütsel bağlılık ve iş tatmini arasındaki ilişkinin x ve y kuşaklarına göre farklılıklarının incelenmesi. *Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, 6(2), 43-56.
- Hee, O. C., Shi, C. H., Kowang, T. O., Fei, G. C. ve Ping, L. L. (2020). Factors influencing job satisfaction among academic staffs. *International Journal of Evaluation and Research in Education (IJERE)*, 9(2), 285-291.

- Hoş, C. ve Oksay, A. (2015). Hemşirelerde örgütsel bağlılık ile iş tatmini ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4), 1-24.
- İşcan Ö. F. ve Sayın, U. (2010). Örgütsel adalet, iş tatmini ve örgütsel güven arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), 195-216.
- Jones, J. M. S. (2001). *The impact of hospital mergers on organizational culture, organizational commitment, professional commitment, job satisfaction and intent to turnover on registered. professional nurses on medical-surgical Hospital Units* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). State Universty Of Newyork At Buffalo: ABD.
- Kafdağlı, T. (2007). *Çalışanların örgüte bağlılıkları ile iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Üniversitesi: İstanbul.
- Kalkandelen, C. ve Göl Beşer, S. (2019). The relationship between organizational commitment and perceived organizational support: case of a Luxury Concept Hotel. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 3(1), 115-151.
- Karaağaç, T. (2018). *Çalışanların iş tatmini ve örgütsel bağlılığın örgütsel vatandaşlık davranışlarına etkileri üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ufuk Üniversitesi: Ankara.
- Karaalioğlu, Z. (2015). *Tükenmişliğin iş tatmini üzerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi: İstanbul.
- Karaaslan, A., Ergun Özler, D. ve Kulaklıoğlu, A. S. (2009). Örgütsel vatandaşlık davranışı ve bilgi paylaşımı arasındaki ilişkiye yönelik bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 11(2), 135-160.
- Karagöz, Ş., Sarıtış, A. ve Karabuğa, G. (2017). Örgütsel desteğin, örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini irdelemeye ilişkin bir çalışma: Burdur İmalat İşletmeleri Örneği. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(15), 138-147.
- Karayılan, E. ve Mert, P. (2022). Öğretmenlerin örgütsel bağlılığının performansına etkisi: özel ve devlet okulu karşılaştırması. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(4), 357-377.
- Karcıoğlu, F. ve Akbaş, S. (2010). İşyerinde psikolojik şiddet ve iş tatmini ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 139-161.

- Keske, I. (2013). Relationship between leadership styles and dimensions of employee organizational commitment: A critical review and discussion of future directions. *Intangible Capital*, 26-51.
- Kılıç, E. (2010). *Örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışı ve yabancılaşma arasındaki ilişki-çağrı merkezi çalışanları üzerine bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi: Bursa.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.
- Knez, I., Hjärpe, D. ve Bryngelsson, M. (2019). Predicting organizational citizenship behavior: the role of work-related Self. *SAGE Open* April, 1-10.
- Kuruşçu, M. ve Aydoğan, S. (2018). Liderlik tarzı ile örgütsel vatandaşlık davranışı ilişkisi: bir Özel Eğitim Kurumunda uygulama. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 17(2), 167-206.
- Luthans, F. (1989). *Organizational behavior*. Mc Graw: Hill International Edition.
- Magdelana, S. M. (2014). The effects of organizational citizenship behavior in the academic environment. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (127), 738-742.
- Marsh, H. W., Hau, K. T., Artelt, C., Baumert, J. ve Peschar, J. L. (2006). OECD's brief self-report measure of educational psychology's most useful affective constructs: cross-cultural, psychometric comparisons across 25 countries. *International Journal of Testing*, 6(4), 311-360.
- Mert, İ. S. (2010). İş tatmini alt boyutlarının örgütsel vatandaşlık üzerindeki etkisi: yöneticiler üzerine bir araştırma. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9(2), 117-143.
- Mert, İ. S. (2011). İş tatminin alt boyutlarının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisi: yöneticiler üzerine bir araştırma. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9(2), 117-143.
- Meyer, J. P. ve Allen, N. J. (1997). *Commitment in the workplace*. CA: Thousand Oaks Sage Publications.
- Meyer, J. P., Allen, N. J. ve Smith, C. A. (1993). Commitment to organizations and occupations: extension and test of a three-component conceptualization. *Journal of Applied Psychology*, (78), 538-551.
- Misener, T. R., Haddock, K. S., Gleaton, J. U. ve Ajamieh, A. R. (1996). Toward an international measure of job satisfaction. *Nursing Research*, (45), 87-91.

- Molla, I. H. (2015). Ensuring job satisfaction for managing people at work. *Global Disclosure of Economics and Business*, 4(2), 155-166.
- Muthuraman, S. ve Al-Haziazi, M. (2017). Examining the factors of organizational citizenship behavior with reference to corporate sectors in Sultanate of Oman. *International Review of Management and Marketing*, 7(1), 413-422.
- Nergiz, E. ve Yılmaz, F. (2016). Çalışanların iş tatmininin performanslarına etkisi: Atatürk Havalimanı Gümrüksüz Satış İşletmesi Örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (14), 50-79.
- Organ, D. W., Podsakoff, P.M., Scott, B. M., (2005). *Organizational citizenship behaviour: its nature, antecedents, consequence*. Sage: Thousand Oaks.
- Özata, M. ve Topçu, T. (2018). Sağlık personelinde motivasyon ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin araştırılması: Bandırma Devlet Hastanesi Örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 17-24.
- Özdemir, H. Ö. ve İpek, C. (2020). Üniversite idari personelinin örgütsel bağlılık algılarının örgütsel kültür algılarından yordanması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2823-2845.
- Özutku, H. (2008). Örgüte duygusal, devamlılık ve normatif bağlılık ile iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Istanbul University Journal of the School of Business Administration*, 37(2), 79-97.
- Pehlivan, M. (2018). İş tatmini: kavramsal gelişimi, bireysel ve örgütsel etkileri, yararları ve sonuçları. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 43-70.
- Poyraz, K., Kara, H. ve Çetin, S. A. (2009). Örgütsel adalet algılamalarının örgütsel vatandaşlık davranışlarına etkisine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(9), 71-91.
- Raziq, A. ve Maulabakhsh, R. (2015). Impact of working environment on job satisfaction. *Procedia Economics and Finance*, (23), 717-725.
- Reyes, P. ve Keller, D. (1986). Organizational value orientation and Its impact on organizational commitment and job satisfaction of Public School Teachers. *Educational Research Association*, 1-14.
- Romaiha, N. R., Maulud, F. S. F., Ismail, W. M. W., Jahya, A., Fahana, N. ve Harun, A. (2019). The determinants of organizational citizenship behaviour (OCB). *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 9(8), 124-133.

- Sadeghi, G., Ahmadi, M. ve Yazdi, M. (2016). The relationship between organizational citizenship behavior and organizational performance (case study: Agricultural Jihad Organization of Mazandaran Province). *Problems and Perspectives in Management*, 14(3), 317-324.
- Sarı, R. (2015). *İş tatmini ve örgütsel bağlılığın örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Türk Hava Kurumu Üniversitesi: Ankara.
- Searle, M. S. (2000). Is keisure theory needed for leisure studies?. *Journal of Leisure Research*, 32(1), 138-139.
- Sökmen, A. ve Benk, O. (2019). Algılanan örgütsel destek, iş tatmini ve diğergamlık ilişkisi: akademisyenler üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(3), 2231-2241.
- Sökmen, A. ve Ekmekçioğlu, E. B. (2016). Algılanan örgütsel desteğin duygusal bağlılıkla ilişkisinde iş tatmininin aracılık rolü: kamu sektöründe bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 118- 133.
- Sökmen, A. ve Kenek, G. 2020. Normatif bağlılık ve işten ayrılma niyeti ilişkisi: iş tatmininin düzenleyicilik etkisi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(2), 1008-1024.
- Sumarmi, S. ve Tjahjoono, H. K. (2021). Organizational citizenship behavior as antecedents and outcome in era technology. *Journal of Physics: Conference Series*, (1823), 1-9.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2014). *Using multivariate statistics*. USA: Pearson Education.
- Tengilimoğlu, D. (2008). Hizmet işletmelerinde liderlik davranışları ile iş doyumunu arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 23-45.
- Tezcan, A. (2012). *Örgütsel adalet ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkiler üzerine bir uygulama: Karaman Valiliği ve İl Özel İdaresi Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi: Karaman.
- Tokel, C. M. (2017). İş tatmini ve örgütsel vatandaşlık davranışı. *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, 1(2), 145-157.
- Tozlu, A. (2022). Kamu kurumlarında çalışan uzman personelin iş tatmini ve işgücü devir oranı. *Mavi Atlas*, 10(1), 120-150.

- Turgut, M. ve Akbolat, M. (2017). Örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel sessizlik ilişkisine yönelik sağlık çalışanları üzerine bir araştırma. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20(3), 357-384.
- Türk, M. S. (2007). *Örgüt kültürü ve iş tatmini*. Gazi Kitapevi: Ankara.
- Uludağ, G. (2018). Örgütsel bağlılık ile işgören performansı ilişkisini incelemeye yönelik bir alan araştırması. *Journal of Bitlis Eren University Institute of Social Sciences*, 7(1), 171-193.
- Ulusoy, M. E., Asiltürk, A. ve Ulusoy, E. (2019). Organizational commitment in the banking sector: a case of private sector bank in East Blacksea Region. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(Eylül 2019), 65-91.
- Ulutürk, F. (2020). İş performansını etkileyen ekonomik faktörlerin çalışanların iş tatmini üzerindeki etkileri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(52), 944-956.
- Ural, M. ve Adakale, T. (2009). Beklenen kayıp yöntemi ile riske maruz değer analizi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (17), 23-39.
- Uwa, K. L. (2022). Organizational fairness and organizational citizenship behaviour: a study of selected fast food industries in Uyo Metropolis, Akwa Ibom State, Nigeria. *International Journal of Business and Management Review*, 10(2), 33-43.
- Uyguç, N. ve Çımrın, D. (2004). DEÜ araştırma ve uygulama hastanesi merkez laboratuvarı çalışanlarının örgüte bağlılıklarını ve işten ayrılma niyetlerini etkileyen faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, 19(1), 91-99.
- Ürek, D., Bilgin Demir, İ. ve Uğurluoğlu, Ö. (2015). Örgütsel sessizliğin örgütsel vatandaşlık üzerindeki etkisi: bir eğitim ve araştırma hastanesi uygulaması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 122-141.
- Varlı, H. (2014). *Örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aksaray Üniversitesi: Aksaray.
- Vey, M. A. ve Campbeil, J. P. (2004). In role or extra role organizational citizenship behavior: which are we measuring?. *Human Performance*, 17(1), 119-135.
- Williams, S. ve Shiaw, W. T. (1999). Mood and organizational citizenship behavior: the effects of positive affect on employee OCB intentions. *The Journal of Psychology*, 133(6), 656-668.

Yavuz, S. (2019). *Örgütsel bağlılık, örgütsel güven, psikolojik kontrat ve psikolojik kontrat ihlali üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi: Aksaray.

Yenihan, B. (2014). Örgütsel bağlılık ve iş tatmini arasındaki ilişki. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 170-178.

Yılmaz, E. (2011). *Örgütsel bağlılığa iletişimin etkisi: bir örnek olay* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi: Sakarya.

Yılmaz, V. ve İlhan Dalbudak, Z. (2018). Aracı değişken etkisinin incelenmesi: Yüksek Hızlı Tren İşletmeciliği üzerine bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(2), 517-534.

Yüksel, İ. (2005). İletişimin iş tatmini üzerindeki etkileri: bir işletmede yapılan görgül çalışma. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6(2), 291-306.

<http://quantpsy.org/sobel/sobel.htm>. Erişim Tarihi: 15.06.2023.

<https://bolge24.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/968>. Erişim Tarihi 17.07.2023.

Etik Beyanı: Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Çalışma için İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu-Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 15.06.2023 tarihli toplantısında onay verilmiştir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

The Mediating Role of Organizational Commitment in The Impact of Job Satisfaction on Organizational Citizenship

Extended Abstract

1. Introduction

In addition to managing financial and economic resources well in institutions, employee resources should also be managed well. For this reason, the satisfaction of employees with their work and the degree of this satisfaction are important. This situation, which is defined as job satisfaction, is known as the expectations of employees, the degree to which these expectations are met, and the level of continuing their work (Bayrak Kök, 2006, s. 293). The satisfaction of employees with their jobs is a requirement for them to maintain their commitment to their duties. Employees' acceptance of the values and goals of the institution, their efforts to achieve these goals, and subsequently their desire to be a part of the institution can be defined as organizational commitment (Durna and Eren, 2005, s. 11). An employee who does not get the expectations he wants from his job and thinks there is no reason for him to continue his job, on the other hand, his commitment to the institution will decrease after a while. In order for the commitment to continue, the staff must want to stay in the institution voluntarily, have no expectations such as rewards or gifts, and consider themselves a member of the organization. The employee's view of himself as a part of the institution, not expecting a response from the workplace, seeing the goals of himself and the workplace as equal to the goals can be defined as organizational citizenship (Bolat and Bolat, 2008, s. 80).

It is assumed that the increase in job satisfaction, organizational commitment, and organizational citizenship within the institution is beneficial for the workplace. Therefore, the aim of this research is to examine whether there is an intermediary role of organizational citizenship in the effect of job satisfaction on organizational commitment. The analysis of the mediating role of organizational citizenship in the effect of job satisfaction on organizational commitment constitutes the contribution of the study. The lack of research in the literature examining the mediating role of organizational citizenship in the effect of job satisfaction on organizational commitment constitutes the originality of the research. In the research, it was determined that there is no mediating role of organizational commitment in the effect of job satisfaction on organizational citizenship.

2. Method

The universe of the research is the State Hydraulic Works 24. 420 people working in the Regional Directorate have been reached. 401 of the collected questionnaires were subjected to evaluation.

The job satisfaction scale was adapted from the Job Characteristics Questionnaire of Hackman and Oldman (1975). It is a scale consisting of 5 items and adapted to Turkish by Basım ve Şeşen (2009). The organizational citizenship scale was designed by Vey and Champbell (2004) and Williams and Shiaw (1999) and adapted to Turkish by Basım and Şeşen (2009). The organizational commitment scale is a scale developed by Meyer, Allen and Smith (1993) and adapted to Turkish by Dağlı, Elçiçek and Han (2018). The data were subjected to analysis utilizing SPSS 25.00 and AMOS 25.00.

3. Result and Discussion

As a result of the research, it was determined that there is no positive relationship between job satisfaction and attendance commitment. It has been determined that there is a positive relationship between job satisfaction and affective commitment. It has been determined that there is no positive relationship between job satisfaction and normative commitment. It has been determined that there is a positive relationship between job satisfaction and organizational citizenship. It has been determined that there is no positive relationship between job satisfaction and altruism. It has been determined that there is a positive commitment relationship between job satisfaction and conscientiousness. It has been determined that there is no positive relationship between job satisfaction and commitment. It has been determined that there is a positive relationship between job satisfaction and commitment. It has been determined that there is no positive relationship between job satisfaction and civic virtue. It has been determined that there is a positive relationship between organizational commitment and organizational citizenship. It has been determined that there is a positive relationship between continuation commitment and altruism. It has been determined that there is a positive relationship between continuation commitment and conscientiousness. It has been determined that there is no relationship between continuation commitment and commitment. It has been determined that there is a positive relationship between attendance commitment and commitment. It has been determined that there is a positive relationship between deceleration commitment and civic virtue. It has been determined that there is a positive relationship between affective commitment and altruism. It has been determined that there is no relationship between affective commitment and conscientiousness. It has been found that there is a positive relationship between affective commitment and commitment. It has been determined that there is a positive relationship between affective commitment and commitment. It has been determined that there is no decoupling between affective commitment and civic virtue. It has been determined that there is no relationship between normative commitment and altruism. It has been determined that there is no relationship between normative commitment and conscientiousness. It has been determined that there is no relationship between normative commitment and commitment. It has been determined that there is no decoupling between normative commitment and gentlemanliness. It has been determined that there is a positive relationship between normative commitment and civic virtue. According to the results of the analysis conducted to examine the mediation effect; It was determined that organizational citizenship behavior does not have an intermediary role in the effect of job satisfaction on organizational commitment. According to these results, there are a limited number of researches in the literature. The fact that there is one research in the literature increases the importance of the research. As a limitation of this research, the State Hydraulic Works operates only in Kars province of the research 24. It can be specified to be done on employees and managers in the Regional Directorate. This research can be conducted on managers and employees in different institutions and different sectors.

Derleme

Danimarka’da Yerel Yönetimler ve Mali Yapıları

İzel AKKURT

Sorumlu Yazar, Serbest Araştırmacı
izelakkurt@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4362-8247

Çiğdem AKMAN

Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF
cigdemakman@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1936-6884

Öz

Yerel yönetimlerde ve mali yapılarında yıllar içerisinde yaşanan ekonomik, sosyal ve yönetsel gelişmeler ülkeleri yakından ilgilendirmektedir. Yerel yönetimlerde yaşanan gelişmeler ile birlikte son yıllarda “yerelleşme” yönetimlerde ön plana çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin geliştirilmesi açısından farklı ülke deneyimlerinin analiz edilerek ülkeler arasında karşılaştırmalar yapılması, iyi uygulama örneklerinin incelenmesi ve öneriler geliştirilmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle çalışmada en yaşanabilir ülkeler arasında ilk sıralarda yer alan idari ve mali özerklik açısından örnek teşkil eden Danimarka seçilmiştir. Danimarka’da 2007 yılında yapılan reform ile yalnızca belediyeleri ve bölgeleri kapsayan sade bir yerel yönetim yapısı oluşturulmuştur. Bu çalışmada Danimarka örneği ile Türkiye’nin yerel yönetimlerinin idari ve mali açıdan karşılaştırmalı analizlerinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışmanın hazırlanmasında literatür taraması ile analiz yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmada Danimarka’nın ekonomik, siyasal ve yönetsel görünümü hakkında genel bilgiler verilmiş, ardından yerel yönetimlerin gelişim süreci, idari ve mali yapısı kapsamlı bir şekilde ele alınarak Türkiye ile arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Danimarka, Yerel Yönetimler Reformu, Yerel Yönetimlerin Mali Yapısı

JEL Sınıflandırma Kodları: H83, O18

Local Governments and Financial Structures in Denmark¹

Abstract

Economic, social and administrative developments in local governments and financial structures over the years are of close interest to countries. With the developments in local governments, “localization” has come to the fore in the administrations in recent years. In terms of developing local governments, it is very important to analyze different country experiences and make comparisons between countries, examine good practice examples and develop recommendations. For this reason, Denmark, which is an example in terms of administrative and financial autonomy, which ranks first among the most livable countries, was selected in the study. With the reform made in Denmark in 2007, it created a simple local government structure covering only municipalities and regions. In this study, the example of Denmark and Turkey's local governments are intended to be made of administrative and financial comparative analysis. In the preparation of the study, the method of analysis was used with the literature review. In the study, general information about the economic, political and administrative appearance of Denmark was given, followed by the development process of local governments, the administrative and financial structure of the comprehensive consideration of similarities and differences between Turkey and laid down.

Key Words: Local Government, Denmark, Local Government Reform, Financial Structure of Local Governments

Jel Classification Codes: H83, O18

¹ Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 14.03.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 25.12.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Akkurt, İ. ve Akman, Ç. (2023). Danimarka’da yerel yönetimler ve mali yapıları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 1563-1592. DOI: 10.18074/ckuiibfd.1265183.

1. Giriş

Yerel yönetimler yönetim alanında yaşanan değişimler, toplumun sosyo-ekonomik değişimleri, teknolojik gelişmeler gibi birbirinden farklı nedenler ile zaman içerisinde değişim göstermektedir. Yerel yönetimlerin geçirdiği bu değişim sürecinde ülkelerin kendi ihtiyaçlarına göre tasarladıkları politikaları diğer ülkeler için de örnek teşkil etmektedir. Özellikle ulus-üstü yapıların yönetimde etkinliğini artırması süreci ile birlikte yerel yönetimler arasında artan işbirliği ve yerelleşme ön plana çıkmıştır. Ayrıca yönetim, özerklik, etkinlik ve demokratik yönetim gibi yerelleşmenin tamamlayıcıları da etkisini göstermiştir (Acar & Akman, 2021, s. 4).

Yerel yönetimlerde öne çıkan yerelleşme ile ülkelerin hem yerel hem de mali alanda yönetilmesinde “özerklik” kavramı vurgulanmıştır. Yerel özerklik, yerel yönetimlere yetki ve esneklik sağlanması, kendi koşul ve ihtiyaçlarına en uygun yönetim yapısını ve biçimini belirlemeye olanak tanınması, merkezin müdahalelerinden korunmasını içermektedir (Alıcı, 2013, s. 131). Mali özerklik ise yerel yönetimlerin merkez müdahalesinden uzak, halkın önceliklerine göre hizmet sunmasını ifade etmektedir (Ulusoy & Akdemir, 2009, s. 264).

İskandinav ülkelerinden biri olan Danimarka yüksek refah seviyesi, ekonomik ve sosyal göstergelerde sağladığı başarı gibi özellikler ile ön plana çıkmaktadır. Ülke yönetiminde de idari ve mali özerkliği ile ön plana çıkan İskandinav tipi bir refah modelini benimsemiştir. Danimarka'nın bu başarısında demokratik ilkeler, katılımcı ve şeffaf yönetim yapısı gibi faktörler etkili olmuştur. Legatum Refah Endeksi'ne göre de Danimarka 166 ülke içerisinde 1. sırada yer almayı başarmıştır (Legatum Institute, 2023). Refah seviyesi yüksek olan bu ülkede yerel yönetimlere ayrılan pay birçok ülkeye göre fazladır. Vergilendirmeleri ise kişisel olan ülkede gelir ne kadar yüksekse o kadar vergi ödenmesi gerekmektedir (SKAT, 2023a).

Danimarka yerelleşme temelleri üzerine örgütlenmiş, uzun bir yerel özerklik geçmişine sahiptir (Tekdere, 2019, s. 259). Danimarka 1970 ve 2007 yıllarında yapılan reformlar yardımı ile erken tarihte imzaladığı Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na uyum adımlarını uygulamaya başlamıştır. 2007 yılında yapılan reform ile de bölünme, görev ve finans alanında yerel yönetimler yapılandırılmıştır (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 8). Gerçekleştirilen bu reform ile kapsamlı bir yeni yerel yönetim yapılandırılması ve beş bölgenin kurulması sağlanmıştır (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014). Danimarka'nın yerelleşmeyi esas alan bu rolü yerel yönetimlerde yönetsel ve mali karşılaştırma yapmaya katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada Danimarka yerel yönetim yapısının idari ve mali açıdan kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve Türkiye ile karşılaştırılması amaçlanmıştır. Öncelikle yerel yönetimlerde yaşanan değişimler ile birlikte yerelleşme ve Danimarka'nın bu süreç için neden örneklik teşkil ettiği, Danimarka'nın demografik özellikleri, ekonomisi

ve siyasal yapısı ele alınmıştır. Ardından Danimarka'nın yerel yönetim yapısı incelenerek yerel yönetimlerin mali görünümü hakkında bilgiler verilmiştir. Son olarak ise Danimarka ve Türkiye'nin yerel yönetim yapıları çeşitli açılardan karşılaştırılmıştır. Çalışma, ilgili ulusal ve uluslararası yazın taraması ve incelemesine dayanan karşılaştırmalı bir derleme niteliğindedir.

2. Danimarka Hakkında Genel Bilgiler

Çalışmanın bu bölümünde Danimarka'ya ait genel bilgiler ve veriler ile Danimarka'nın genel görünümü ortaya konmuştur. İlk olarak Danimarka'nın demografik özellikleri ele alınmıştır. İkinci olarak ülkenin ekonomik görünümü ele alınmıştır. Son olarak ise siyasal, yönetsel özellikleri ve yapılanması ele alınmıştır.

2.1. Danimarka'nın Demografik Özellikleri

Danimarka, Kuzey Avrupa'da yer alan resmi adı "Danimarka Krallığı" olarak nitelendirilen İskandinav ülkelerinden biridir. Danimarka, tarihi, ekonomik ve coğrafi nedenlerle hem Nordik, hem Avrupa Birliği ülkeleriyle yakın ilişkiler içinde olmuş, bununla birlikte büyük komşularının arasında bir denge arayışının doğal sonucu olarak transatlantik ilişkilerin de güçlü bir savunucusu olmuştur (Tontuş, 2015).

Üniter bir devlet yapısı olan ülkenin başkenti Kopenhag, resmi dili Danca'dır. Danimarka, güneyde Almanya, doğuda İsveç ile komşudur. Ülkenin doğusunda Baltık Denizi ve batısında Kuzey Denizi'ne kıyısı vardır. Aynı zamanda ülke toprakları Baltık denizi kıyısında çeşitli adaları ve iki özerk bölge olan Faroe adaları ve Grönland'ı da içermektedir. Bu her iki bölgenin statüsü "özel" olarak nitelendirilmekte mevzuatta buna uygun olarak düzenlemeler yapılmaktadır. Bu bölgeler içişlerinde özgür bırakılırken dışişlerinde Danimarka'ya bağlıdırlar (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2012).

Ülke 1973 yılından beri Avrupa birliği (AB) üyesi olmasına rağmen kendi ulusal para birimi olan Danimarka kronunu kullanmayı tercih etmektedir. Ayrıca Danimarka'nın , Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi birçok ulus üstü kuruluşa üyeliği bulunmaktadır. Sosyo-kültürel olarak ise Danimarka, Norveç ve İsveç gibi ülkeler ile birlikte coğrafi ve kültürel olarak tanımlanmakta olan İskandinav ülkelerini oluşturmaktadır. Bu ülkeler günümüzde pek çok konuda benzerlik göstermekte ve ortak kararlar almaktadır (Armağan & Dikmen, 2015).

Ülke nüfusu 2023 yılının ilk çeyreğinde 5.932.654 olarak belirlenmiştir (Statics Denmark, 2023). Ülke nüfus artış hızı (%0,35) bakımından da diğer Avrupa ülkeleri ve Türkiye'ye kıyasla düşük seyretmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022). Avrupa kıtasının diğer ülkeleri ile kıyaslandığında nispeten düşük

ve homojen bir nüfusa sahip olan ülkede yerel yönetimlerin gelir ve harcama özerkliği de oldukça yüksektir (Akdemir & Karakurt, 2016).

2.2. Danimarka'nın Ekonomik Görünümü

İskandinav ülkeleri 19. yy'da tarımda yavaş yavaş bir tarımsal dönüşüm gerçekleştirmiş ve tarım ticarileşmiştir (Armağan & Dikmen, 2015, s. 68). 1930'lu yıllarda tarım İskandinav Ülkeleri'nin ağırlıklı geçim kaynağı olarak görülmekteydi (Kuhnle & Hort, 2004, s. 4). Danimarka da bir İskandinav ülkesi olarak tarımın önemini korumaya devam etmiş olsa da ülkede sektörel olarak değişimler yaşanmıştır. Ülkenin 1960'lı yıllar ile birlikte sanayileşmesi hız kazanmış ve 1990'lı yıllardan sonra da hizmet sektöründe öne çıkmaya başlamıştır (ASO, 2016, s. 4-5).

Danimarka Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan İnsani Gelişmişlik Endeksi (Human Development Index) içerisinde yüksek gelişmişlik düzeyine sahip olan 191 ülke içerisinde 5. sırada yer almaktadır (UNDP, 2023). Satın alma gücü bakımından da Dünya Bankası verilerine göre 1990 (93.74 milyar dolar seviyesi) yılından 2021 yılına kadar gelişim göstererek 378.64 milyar dolara ulaşmıştır (World Bank, 2023b). Ülkede kişi başına düşen GSYH 68,300.00 \$ olarak ölçülürken enflasyon seviyesi de 1.9 olarak belirlenmiştir (World Bank, 2023a).

Danimarka'da iş gücüne katılım oranı (15 yaş üstü toplam nüfusun yüzdesi) %62 seviyesinde ölçülmektedir (The World Bank, 2023a). Ülkenin ekonomisinin sektörel dağılımında hizmet sektörünün birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İstihdam ve milli gelirdeki payı %75'in üzerinde seyreden bu sektörde başlıca faaliyetler; eczacılık, deniz taşımacılığı, yenilenebilir enerji, ileri teknoloji ve inşaattır. Ekonomide payı %20 seviyesinde seyreden sanayide gemi, demir-çelik, gıda işleme, metal, tekstil, elektronik, kimya ve mobilya ön plana çıkmakta; tarım ise %5 seviyesinde ekonomide yer edinmektedir (İNSAMER, 2020).

Danimarka'nın vergi sistemi kanunlar ve kurallar tarafından şekillenmiş karmaşık bir sistem olarak nitelendirilmektedir (SKAT, 2021, s. 4). Ülkede karmaşık bir sistem olarak nitelenen vergilendirmede kamu sektörünün vergilerinin hesaplanması, takibi ve verimliliği bakanlık tarafından incelenmektedir. Vergileme Bakanlığı (Skatteministeriet) olarak adlandırılan bu bakanlık bağımsız olarak 1975 yılında kurulmuş ve çalışmalarına etkin bir şekilde devam etmektedir (Armağan ve Dikmen, 2015, s. 71).

Ülkede vergilerin sosyal ve demografik yapılaraya göre birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Danimarka'nın bu yönde bir vergilendirme sisteminin bulunması, vatandaşlar arasında gelir dengesizliklerinin en aza indirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle Vergileme Bakanlığı tarafından da, ülkenin tüm

vatandaşlarını kapsayan bir refah modeli olduğuna ve bireysel vergi belirleme sisteminin önemine dikkat çekilmektedir (SKAT, 2021, s. 5).

Ülkede vergi hesaplamak için ağırlıklı olarak “*vazgeçilen gelir yöntemi*” tercih edilmektedir (Tekin & Akdağ, 2013, s. 282). Verginin alınış şekilleri bakımından bakıldığında ise dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki farklı yöntem ile vatandaşlardan alınmakta olduğu görülmektedir. Dolaysız vergiler; gelir vergisi, kurumlar vergisi, devlet vergisi, belediye vergisi, sağlık piyasası katkı payları, kilise vergisi, işgücü piyasası katkı payları, emlak vergisi ve emeklilik programı katkı paylarından oluşmaktadır (SKAT, 2021, s. 7-8). Dolaylı vergiler ise; çevre vergisi, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi ve gümrük vergisinden oluşmaktadır (SKAT, 2021, s. 8-9).

Danimarka, Avrupa Birliği'ne üye olan ülkeler arasında toplam vergi gelirleri açısından en yüksek gelir vergisi payına sahip ülkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ubay, 2013, s.116). Ülkenin vergileri her ne kadar sayıca fazla görünse de bu kanunun oluşum nedeni ve sosyal anlamda nasıl geniş bir kapsama sahip olduğu da ülkenin vergi bilgilendirme kılavuzunda yer almaktadır (SKAT, 2021, s.4). En genel anlamı ile vergilendirme tüm vatandaşların kamu sektöründen bir şekilde yararlanmasına dayanmaktadır. Vergi fonları, sosyal yardımlar, kütüphaneler ve kamu kurumları gibi toplumun sahip olduğu farklı harcamaları karşılamak için kullanılmaktadır (SKAT, 2023b).

2.3. Danimarka Siyasal ve Yönetmel Görünümü

Kökleri Vikinglere kadar uzanan Danimarka Krallığı'nın siyasal yapısı on altı ve on yedinci yüzyıllarda Protestanlığın yayılması ve modern bürokrasinin örgütlenmesi süreci gibi farklı gelişmeler ile şekillenmiştir (Türkölmez, 2022, s. 28). Günümüzde Danimarka Krallığının yönetim şekli anayasal monarşidir. Ülke sisteminin başında sembolik denebilecek bir rol üstlense de kral/kraliçe bulunmaktadır. Ülke 1953 yılında düzenlenmiş ve temel özellikleri ile 1849 yılına kadar uzanan anayasayı (Grundlov) halen kullanmaktadır (Folketinget, 2023).

Ülkede kuvvetlerin dengesine bakıldığında yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden farklı fonksiyonları olduğu görülmektedir. Yasama yetkisi ülkede kral ile birlikte meclise verilmektedir (Statsministeriet, 2023a). Danimarka'da "Folketinget" olarak adlandırılan parlamentoda genel seçimler dört yılda bir gerçekleştirilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2021). Ancak bir başbakan da istediği zaman seçim çağrısı yapabilmektedir (denmark.dk, 2023).

Danimarka çok partili bir meclis yapısına sahiptir ve yönetimde 1909 yılından beri koalisyonlar görülmektedir (denmark.dk, 2023). Parlamentoda 2023 yılı itibari ile 179 adet milletvekili ve 16 farklı parti bulunmaktadır (denmark.dk, 2023). Bu milletvekillerinden iki tanesi Grönland, iki tanesi ise Faroe adalarının temsil görevini üstlenmektedir (denmark.dk, 2023).

Özerk olarak ele alınan Faroe Adaları'nın statüsü 1948 yılında "Faroe Adaları'nın Özerk Yönetimi Yasası (Home Rule Act of the Faroe Islands)" adıyla hazırlanan yasa ile güvence altına alınmış ve kendi kendini yönetebilen bir topluluk olabilmesi kabul edilmiştir (Statsministeriet, 2023b). Aynı şekilde Grönland için de 2009 yılında "Grönland Özerklik Yasası (Act on Greenland Self-Government)" adı ile yasal düzenleme hazırlanmış ve yasama ile yürütme alanında devraldığı sorumluluğu kullanabileceği belirtilmiştir (Statsministeriet, 2023c). Ayrıca bu her iki özerk bölgeye dış güvenlik politikası, para sistemi, emniyet ve adalet ile anayasal konular dışındaki tüm konularda yasama yetkisi verilmektedir (European Committee of the Regions, 2021).

Danimarka anayasasının 3. maddesinde yürütme gücü krala verilmiştir. Ancak bunun yanında yürütmeyi esasen etkileyecek Başbakan ve Bakanlar Kurulu gibi iki önemli yapılanma bulunmaktadır. Devlet yönetiminin başında yer alan kral/kraliçe başbakan ve hükümeti atama/azletme yetkisine sahiptir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2021). Bununla birlikte yürütme gücünü kullanan kral eylemleri dolayısı ile sorumlu tutulamazken Bakanlar hükümetin yürütülmesinden dolayı sorumlu tutulmaktadır (Statsministeriet, 2023a).

Danimarka'da yargı yetkisi bağımsızdır, yargılama ve ceza verme yetkisi ise mahkemelere (Şehir Mahkemeleri, Adliyeler ve Yargıtay) verilmiştir (ASO, 2016). Yargı ile ilgili hususlar, Danimarka Anayasası'nın 59. ve 65. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre yargı yetkisinin kullanımı sadece mevzuat ile düzenlenmektedir ve adaletin yönetimi her zaman yürütmeden bağımsız bir şekilde gerçekleşmektedir (Statsministeriet, 2023a).

3. Danimarka'da Yerel Yönetimler ve Mali Yapıları

Çalışmanın bu bölümünde Danimarka'nın yerel ve mali yapısı ele alınmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak, Danimarka'da yerel yönetimlerin gelişim süreci ve reformlar sonuçları ile birlikte ele alınmıştır. İkinci olarak, Danimarka'da yerel yönetimlerin yapısı, görev ve sorumluluklar incelenmiştir. Son olarak ise Danimarka'da yerel yönetimlerin mali yapıları ele alınmıştır.

3.1. Danimarka'da Yerel Yönetimlerin Gelişimi ve Reform Çalışmaları

Danimarka'da yerel yönetimlerin kuruluşu 1600'lü yıllara dayanmaktadır (Hansen, 2012, s. 44). 1830'larda ülkede kral tarafından yaklaşık 80 kasabaya sorumluluk verilerek yerel yönetim sistemi oluşturulmuştur (Scottish Govenment, 2021). Özerk yerel yönetimlerin anayasal bir şekilde dayanağının oluşturulması ise 1849 yılı ile birlikte gerçekleştirilmiştir (Akdemir & Karakurt, 2016, s. 131). Bu tarihten sonra belediyelerin yasal sorumluluk alanları ile ilgili giderek daha fazla yasa çıkartıldığı görülmektedir (Greve, 2012, s. 135).

Danimarka’da 1950 yılına gelindiğinde yerel yapılanmasının temellerinden birini oluşturan il sayısı 25 iken, belediye sayısının 1387 olduğu görülmektedir (Council of Europe, 1998, s. 5). 1950 sonrası tarihsel gelişim sürecine bakıldığında ise, Nordik ülkelerinde gerçekleşen reformlar Avrupa’nın diğer ülkelerine kıyasla yüksek ölçüde yerelleşmenin olduğu ülkelerdir (Akdemir & Karakurt, 2016, s. 128). Danimarka da Nordik ülkelerinden biri olarak yerelleşme düzeyini reformlar yaparak aşama aşama artırmıştır.

İlk olarak 1 Nisan 1970 yılında gerçekleştirilen reform sonucu Danimarka’da belediye ve il sayısında radikal olarak bir azalma gerçekleştirilmiştir (Council of Europe, 1998, s. 5). Bu değişimler ile devletten alınan görev ve maliyet yüklerinin devlet kurumlarına ve belediyelere dağılımının yeniden yapılandırılması için temel oluşturulmuştur (Ministry of Interior and Health, 2005). 1996 yılına geldiğinde de ülkede yerelleşme etkisi ile il sayısı 14’e düşürülürken belediye sayısının da 275’e düşürüldüğü görülmüştür (Council of Europe, 2013, s. 5).

2002 yılından itibaren de yerel yönetimler reformu yapılması için yönetimde farklı adımlar atılarak hazırlık yapılmıştır (Ministry of Interior and Health, 2005, s. 12). Örneğin, ülkede 2004 yılında yapısal reform hazırlanmış, belediyelere verilen yeni yetki devirlerinin katılımcı demokrasiyi güçlendireceği ve daha fazla özgürlük sağlayacağı vurgulanmıştır (Ministry of the Interior and Housing, 2004, s. 15).

Ülke güncel yerel yönetim altyapısını 2007 değişiklikleri ile hazırlamıştır (Hansen, 2012, s. 44). 1 Ocak 2007 tarihinde başlatılmış olan Yerel Yönetimler Reformu’nun üç ana unsuru bulunmaktadır. Bunlardan ilki vergilendirmeyi artırmadan optimum hizmetleri sağlayacak etkin bir kamu sektörünün sağlanması, ikincisi hizmetlerin vatandaşlara en yakın yetkililer tarafından sağlanarak yerel demokrasinin güçlenmesi ve son olarak da ilgili organların her biri için net sorumlulukların belirlenmesi ve çakışmaların önlenmesidir (Council of Europe, 2013, s. 8). Aşağıda yer alan tabloda Danimarka’da 2007 yılında yapılan düzenlemeler sonrası belediyelerin, bölgelerin ve merkez idarenin sorumluluklarına yer verilmiştir.

Tablo 1: Belediyelerin, Bölgelerin ve Merkezin Sorumluluklarının Dağılımı

Belediyelerin Sorumlulukları	Bölgelerin Sorumlulukları	Merkezi İdarenin Sorumlulukları
<ul style="list-style-type: none">• Kütüphaneler, müzik okulları, yerel spor aktiviteleri ve kültür• Yerel yol bağlantıları• Sosyal psikiyatri• Kamu hizmetleri ve kurtarma hizmetleri• Sosyal hizmetler• Çocuk bakım• Yetişkinler için özel eğitim• Yaşlıların bakımı• Sağlık bakım hizmetleri (Sağlık koruyucu tedavi, bakım ve rehabilitasyon, evde bakım)• Yerel işletme hizmetleri ve yerel turizm• Çevre koruma ve atık yönetimi, su ve yerel planların hazırlanması• Kırsal Kalkınma• Mülteciler ve göçmenler için uyum ve dil eğitimi	<ul style="list-style-type: none">• Halk sağlığı ve sağlık• Hastane temini• Ulaşım• Kültür• Ruh sağlığı tedavisi• Bölgesel kalkınma• Sosyal hizmetler ve özel eğitim• İş tanıtımı• Çevre ve doğa• Toprak kirliliği• Sağlık sigortası	<ul style="list-style-type: none">• Ticaret ve sanayi sübvansiyonları• Devlet vergi merkezleri ile işbirliği içinde vergilendirme ve tahsilat ile ilgili vatandaş hizmeti• Ulusal düzeyde yönetim, bölgesel ve yerel düzeyde uygulanan idari sorumlulukların denetimi• Bazı kültürel etkinlikler• Yükseköğretim, orta öğretim, mesleki eğitim ve araştırma• İşsizlik sigortası ve iş teftişi• Hasta maaşı, çocuk yardımları ve yaşlı emekli maaşları

Kaynak: European Committee of the Regions, 2021.

Tablo 1’de de görüldüğü gibi Danimarka’da hizmetlerin sunulması için yapılan sorumluluk sınıflandırılmasında “yerelleşme” ilkesi etkili olmuştur. Bu nedenle ulusal düzeydeki hizmet ve sorumluluklardan merkez idare sorumlu tutulmuş, emniyet, adaletin yönetilmesi, dış ilişkiler ve kalkınma yardımlarında genel yasama yetkisi bahşedilmiştir (European Committee of the Regions, 2021). Bölgesel düzeye indirgenebilecek sorumluluklar için bölge idareleri, en spesifik düzeyde hizmetler için ise en küçük yönetim birimleri olan belediyelere görevlendirme yapmıştır.

Danimarka'da Ekonomik İşler ve İçişleri Bakanlığı bölgelerin ve belediyelerin yüksek denetim otoritesi olarak görevlendirilmiştir. Bu nedenle bakanlık belediye ve bölgesel görevlerinin, yapının, ekonominin çerçevesinin izlenmesi gibi bir dizi görevi yerine getirmektedir (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 47).

3.2. Danimarka'da Yerel Yönetimlerin Yapısı

Danimarka'da yerel yönetimlerin yapısı belediyeler ve bölgeler olmak üzere temel iki ögeden oluşmaktadır. Yerel yönetim geleneği güçlü olan Danimarka'da yerel yönetim birimleri merkezi yönetimin sıkı denetimi altında ezilmemekte ve genellikle vesayetçi uygulamalara yer verilmemektedir (Parlak, 2014, s. 24). Danimarka'da belediyeler ve bölgeler merkezi hükümetten bağımsız olarak konumlanmakta, İçişleri ve Sağlık Bakanlığı (Ministry of Interior and Health) yasalar tarafından aksi belirtilmediği takdirde bu birimler üzerinde kontrol uygulayamamakta veya idari emir verememektedir (Çiftçi, 2020, s. 55).

3.3.1. Belediyeler

Danimarka'da 98 adet belediye ve belediyelerin gönüllü katılımına dayanan Danimarka Yerel Yönetimler Birliği (LGDK) bulunmaktadır (Trade Union Development Projects Directory, 2023). Zorunlu olmasa da 98 belediyenin tamamının birliğe üyeliği bulunmaktadır (Çiftçi, 2020, s. 55). Danimarka'da belediyeler ile ilgili düzenlemeler "Yerel Yönetim Yasası (Local Government Act No.615)" kapsamında yapılmaktadır (European Committee of the Regions, 2021). Bu yasa tüm belediyeler için aynı kuralları içermektedir (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 15).

Danimarka belediye idarelerinin belediye meclisi, belediye başkanı ve belediye encümeni olmak üzere üç yönetsel organı bulunmaktadır (Akdemir & Karakurt, 2016, s. 6). Bu yönetsel organların yetki ve sorumlulukları ilgili mevzuatta subsidiarite kapsamında oluşturulmaya çalışılmıştır.

Belediye meclisleri yerel düzeydeki önemli meseleler için karar organı olarak yer almaktadır. Bu kapsamda meclisler bütçe ve kesin hesapların kabulü, belirli oranların belirlenmesi, kredilerin onaylanması ve garanti yükümlülüklerinin kabulü gibi bir dizi yetki ve sorumluluk ile donatılmıştır (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 15).

Danimarka'da belediye meclislerinin başı konumunda belediye başkanları yer almaktadır. Başkan Danimarka'da meclis üyelerinin arasından seçilmektedir. Alınan kararların uygulamak, toplantıya başkanlık etmek, toplantıya gündem hazırlamak gibi bir dizi yetki ve sorumluluk ile donatılmıştır (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 15). Başkent olarak Kopenhag, özel bir statüye sahiptir. Kopenhag belediye meclisine City Council (Şehir Meclisi),

belediye başkanına da “Lord (Büyükşehir Belediye Başkanı)” adı verilmektedir (Çiftçi, 2020, s. 56).

Belediye encümeninin üyeleri belediye meclisi tarafından atanmaktadır. Bu yapı belediyenin günlük işleri kapsamında etkin rol üstlenmektedir. Ayrıca seçim döneminin herhangi bir zamanında kurulabilirler (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014). Belediye meclisinin seçilmiş tüm üyeleri, belediye encümeninde temsil hakkına sahiptir (Akdemir & Karakurt, 2016, s. 6).

Meclislerin oluşmasında nüfus ve iş yükü gibi farklı ögeler etkili olmaktadır. Anayasa'nın 82. maddesine göre belediyelerin kendi işlerini bağımsız olarak yönetmeleri hazırlanan mevzuat ile belirlenmektedir (Statsministeriet, 2023a). Her belediye de bu kapsamda kendi bölüm ve birim organizasyonlarının kurulmasına karar verebilmektedir (European Committee of the Regions, 2021). Danimarka'da meclislerde 20,000 nüfusta 7, 20,001-30,000 arası nüfusta 18, 30,001-50,000 nüfusta 37, son olarak 50,001 ve üzeri nüfusta 36 meclis üyesi bulunmaktadır (Akarçay, 2017).

3.3.2. Bölgeler

Danimarka'nın yerel yönetiminde diğer birçok ülkenin aksine il bazında yerleşme değil bölgelerin oluşturulması esas alınmıştır. Günümüzde Hovedstaden, Sjælland, Syddanmark, Midtjylland ve Nordjylland olmak üzere beş adet bölge bulunmaktadır (Danske Regioner, 2023). Bu birbirinden farklı beş bölgenin hizmet sunduğu vatandaş sayısı da çeşitli sosyo-ekonomik değişiklikler nedeni ile farklılıklar göstermektedir. Başkent olan Kopenhag'ı da içine alan Hovedstaden bölgesi ülkenin idari merkez bölgesi konumunda yer almaktadır. Bu bölge en küçük yüz ölçümüne sahip olmasına rağmen nüfus ve idari yönü ile bölgeler arasında özel bir konuma sahiptir (Danske Regioner, 2023).

Bölgeler, ülkedeki bölgeler arası farkları azaltmak, yerel yönetimlerin çıkarlarını yönetmek hedefi ile oluşturulmuştur ve önemli hizmetler vermektedirler (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 18). Bu yapılanmanın yönetimi Bölgesel Yönetim Yasası (The Regional Government Act) ile düzenlenmektedir (European Committee of the Regions, 2021). Ülkenin bölgelerindeki temsilciliklerinin dışında Brüksel'de de sekreterlik bulunmaktadır (Danish Regions, 2011). Danimarka'da bölge idareleri, merkezi yönetimlerin bazı yetkilerini üstlenen valilik benzeri oluşumlar olarak yer almakta ve seçimlerle belirlenen Konseyler tarafından yönetimi gerçekleştirilmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023). Bu konseylerin görev süresi yerel meclisler gibi dört yıldır ve her bölgenin bölgesel yürütme otoritesi olma görevini üstlenmektedir (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 18).

Ülkede her bölge için 41 seçilmiş olmak üzere ülke genelinde 205 konsey üyesi yer almaktadır (Danske Regioner, 2023). Bölgesel temsil ve konseyler dışında daha

kapsamlı bir yapılanma olan genel meclisler (General Forsamling) ise 205 üyeden oluşmakta ve bölgelerin yüksek otoritesi görünümüne karşılık gelmektedir (Danish Regioner, 2023). Konseylerin yaptığı toplantılar halka açık olarak gerçekleştirilmekte ve çevrimiçi erişim olanağı da sunulmaktadır (Region Syddanmark, 2020).

Konseylerin görev alanlarına bakıldığında ise; sağlık, istihdam, kalite ve büyüme-kalkınma gibi bölgesel düzeyde iş ve işlemler ile ilgilendiği görülmektedir (Region Nordjyland, 2015). Ayrıca üyelerin geniş anlamda konsey toplantılarında yeni gündem belirleme fırsatları da bulunmaktadır (Region Nordjyland, 2015). Konseylerin yanında Danimarka'da bölge yapılanmasında "Sağlık Hizmeti (13 Üye)", "Bölgesel Kalkınma ve AB (19 Üye)", "Sağlık İnovasyonu ve İş Ortaklıkları (9 Üye)", "Psikiyatri ve Sosyal (13 Üye)", "Çevre ve Kaynaklar (11 Üye) ve "Ücret ve Uygulayıcılar (13 Üye)" olmak üzere 6 adet kalıcı komite yer almaktadır (Danish Regioner, 2023). Çeşitli alanlarda oluşturulan bu komiteler hizmetlerin daha etkin yürütülmesi açısından önemli bir rol oynamaktadırlar.

3.3. Danimarka'da Yerel Yönetimlerin Mali Görünümü

Danimarka'da kamu sektörü maliyesi hükümetin makro ekonomik yönetiminden taviz verebilecek düzeyde yerleşmiştir (Greve, 2012, s. 148). İskandinav ülkelerinden biri olan Danimarka'nın bütçesinde yerel yönetimlere ayırdığı pay diğer AB ülkelerine kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir. Ülkenin bütçesinde ayırdığı paylar ve ilgili düzenlemeler bütçelendirme mevzuatında (Budget Act) yer almaktadır. Buna göre ülkenin yerel yönetimlerinin toplam kamu harcamalarının yaklaşık yarısından sorumlu olduğu görülmektedir (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 26).

Danimarka'da belediyeler gelirlerini yerel vergilendirme, merkezi hükümetin hibeleri ve servis ücretlerinden sağlamaktadır (Scottish Govenment, 2021). Ayrıca ülkede 2007 yılında yapılan reform ile belediyelerin arasında gelir eşitsizliklerinin de önlenmesi amaçlanmıştır (Ministry of the Interior and Housing, 2023). Bu yönde yapılan reform ile aynı zamanda yerel yönetimde finansman reformu da sağlandığı görülmektedir (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 26).

Danimarka'nın yerel yönetim ekonomisinde, belediyenin hizmeti ücretsiz veya önemli bir sübvansiyonla sağladığı vergilerle finanse edilenler ile vatandaşların hizmet için ödeme yaptıkları oranlarla (yaşlılar için kamu hizmetleri ve konut) finanse edilenler arasında bir ayırım yapılmaktadır (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 29). Danimarka'da tüm belediyelerin seçim sonrasında bir finans komitesi ve bir ya da daha fazla daimi komite atamak zorunluluğu bulunmaktadır (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 15). Bu komiteler mali yönü olan her durum için meclise sunulmadan önce rapor hazırlamak zorundadır (Greve, 2012, s. 145).

Yerel yönetimlerin borçlanması ülkede İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen kurallara bağlanmıştır. Bu kapsamda belediyeler okul, bakımevi gibi sosyal yerel yönetim hizmeti için borçlanamazken enerji yatırımları, konut yapımı ve iyileştirme, kentsel dönüşüm projeleri için borçlanabilmektedir (Yeğiner & Tanrıvermiş, 2021). Danimarka’da kişisel gelir vergisi, emlak vergisi, kurumlar vergisi ve emeklilik fonu olmak üzere dört farklı yerel vergi türü bulunmaktadır (Armağan & Dikmen, 2015, s. 74). Ülkede ayrıca belediyelerin ve illerin gelir vergisi oranlarını veya vergi toplama yüzdelerini belirleme serbestisi de bulunmaktadır (Parlak, 2014, s. 29).

Danimarka’da belediye bütçelerinde en fazla pay %26,28 ile eğitim ve kültüre ayrılmaktadır. Ek olarak belediyeler ulaşım ve altyapı hizmetleri için %22,45 ile diğer hizmetlere oranla daha fazla pay ayırmıştır. Bu hizmetleri sosyal işler (%17,09), ek masraflar (%10,30), bitki tedariki (%3,45) ve sağlık (%1) izlemektedir. Bölgelerde ise sağlık hizmetleri (%97,1) başta olmak üzere sosyal hizmetler (%2,8) ve özel eğitim (%0,2) ile bölgesel kalkınmaya pay ayrılmaktadır (Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014, s. 41).

Danimarka’da bölgeler arası bütçe dağılımında da farklılıklar görülmektedir. Buna göre bütçeden en yüksek payı 1.886.471 kişi nüfusa sahip olan ve başkent Kopenhag’ı da içerisine alan “Hovedstaden” bölgesi almaktadır (Statistics Denmark, 2023a). İkinci olarak 1.355.628 kişi nüfusa sahip “Midtjylland” bölgesi almaktadır (Statistics Denmark, 2023a). Bu bölgeyi 1.236.615 nüfus ile “Syddanmark” bölgesi ve 849.932 nüfusla “Sjælland” bölgesi izlemektedir (Statistics Denmark, 2023a). Son olarak 595.731 nüfusu ile “Nordjylland” bölgesi bütçeden en düşük payı almaktadır (Statistics Denmark, 2023a). Görüldüğü üzere bütçe dağılımında nüfus kriteri dışında ölçütler de dikkate alınmaktadır.

4. Danimarka ve Türkiye Yerel Yönetim Yapısının Karşılaştırması

Çalışmanın bu bölümünde Danimarka’nın ve Türkiye’nin yerel yönetim yapılarının karşılaştırılmalı analizine yer verilmiştir. Karşılaştırmada ilk olarak her iki ülkede merkezi yönetim ve yerel yönetim yapıları incelenmiş, sonrasında her iki ülkenin de yerel yönetimlerin gelişim süreci ve reformların tarihçeleri içerikleri ile birlikte ele alınmıştır. Ardından iki ülkenin yerel yönetim yapıları ve görev, yetki ve sorumlulukları ele alınmıştır. Son olarak ise her iki ülkenin de mali özerklikleri bakımından karşılıklı analiz yapılmıştır.

4.1. Merkezi ve Yerel Yönetim Yapısı Açısından Karşılaştırılması

Danimarka ve Türkiye'nin hem yerel yönetimlerinde hem de merkezi yönetimlerinde farklılıklar ve benzerlikler bulunmaktadır. Her iki ülkenin merkezi ve yerel olarak yönetim yapısının karşılaştırılması şu şekildedir;

Tablo 2: Danimarka ve Türkiye'nin Merkezi Yapısının Karşılaştırılması

	Danimarka	Türkiye
Hükümet Biçimleri	Üniter	Üniter
Hükümet Sistemi	Anayasal Monarşi	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi
Yasama Organı ve Meclis Yapısı	Folketinget Çok partili	TBMM Çok Partili
Yürütme Organı	Yürütme gücü krala/kraliçeye verilmiş olsa da başbakan ve bakanlar kurulu politikaların etkili isimleridir.	Cumhurbaşkanı
Yargı Organı	<ul style="list-style-type: none">• Şehir Mahkemeleri• Adliyeler• Yargıtay	<ul style="list-style-type: none">• Adli Yargı Mahkemeleri• İdari Yargı Mahkemeleri• Yüksek Mahkemeler

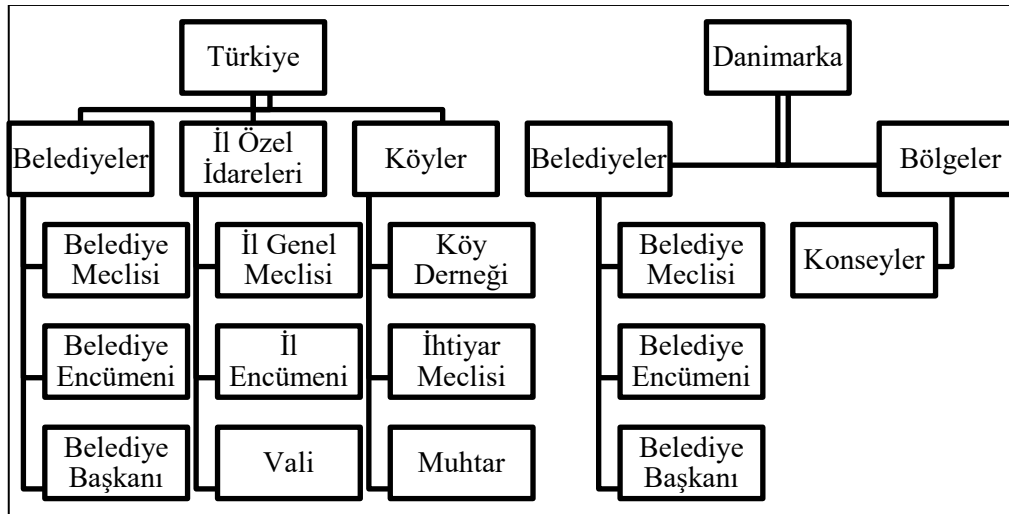
Kaynak: Folketinget, 2023; denmark.dk, 2023; Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2021; ASO, 2016

Yukarıda yer alan Tablo 2'de görüldüğü gibi her iki ülke de üniter yönetim yapısını benimsemiş olsa da hükümet sistemleri açısından farklılık göstermektedir. Danimarka gelenekselleşmiş anayasal monarşi geleneğini sürdürmektedir. Türkiye ise 2018 yılından itibaren yasal ve yönetsel olarak başkanlık sistemi benzeri Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini benimsemiştir. Danimarka'da yasama yetkisi "Folketinget" olarak adlandırılan meclis tarafından kullanılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2021). Buna karşın Türkiye'de yasama yetkisi Türk milleti adına "Türkiye Büyük Millet Meclisi" tarafından kullanılmaktadır (TBMM, 2018). Her iki ülkenin meclislerinin çok partili yapıda olduğu görülmektedir. Danimarka'da krala verilmiş olan yürütme yetkisi başbakan ve bakanlar kurulu ile birlikte kullanılmaktadır. Türkiye'de de yürütme yetkisi cumhurbaşkanı tarafından kullanılmaktadır. Yargı yetkisi ise her iki ülkede de mahkemeler tarafından kullanılmaktadır.

Her iki ülke de yönetimlerini merkezi yönetim ve yerel yönetim olmak üzere ikiye ayırmıştır. Danimarka'da yerel yönetim birimleri diğer ülkelerin aksine belediyelerden ve bölge yönetimlerinden meydana gelmiş basit bir yapılanmaya

sahiptir. Bölge yönetimleri Danimarka’da 2007 yılında yapılan değişiklikler ile oluşturulmuştur ve halen kullanılmaktadır (Borge & Rattsø, 2012, s. 34). Ülkede belediyeler küçük ölçekteki yerel hizmetler için tahsis edilirken bölge olarak adlandırılan yapılanmalar bölgesel hizmetleri yürütmektedir. Türkiye’de yerel yönetimler Danimarka’ya kıyasla daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Temel yerel yönetim birimleri il özel idaresi, belediyeler (il, ilçe ve büyükşehir belediyeleri) ve köylendir.

Türkiye’nin yerel yönetimlerinde Danimarka’nın aksine bölge yönetimlerine yer verilmemiştir. Ancak Türkiye’de de bölgesel gelişmenin dengeli gerçekleştirilebilmesi ve bölgesel farklılıkların azaltılması gibi sebepler ile düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden birisi 2002 yılı itibariyle Türk kamu yönetiminde Avrupa Birliği etkisi ile kurulmuş olan üç düzeyde istatistik bölgeleridir. NUTS adı verilen bu örgütlenme içerisinde Düzey 1’de on iki, Düzey 2’de yirmi altı ve Düzey 3’te ise seksen bir bölgesel birim bulunmaktadır (Övgün, 2007, s. 246). Bu düzenlemelerden diğeri ise 2006 yılında 5449 Sayılı Kalkınma Ajansları Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile kalkınma ajanslarının kurulmasıdır. Kalkınma ajansları 24 adet olmak üzere 81 ili kapsayacak şekilde hizmet vermektedir (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2023). Her iki ülkenin yerel yönetim birimleri ve yapılanmaları ise şu şekilde özetlenebilir;

Şekil 1: Danimarka’da ve Türkiye’de Yerel Yönetim Birimleri ve Organları

Şekil 1’de görüldüğü üzere her iki ülkenin yerel yönetim yapılanmasında da belediyeler özelinde birimlerin ve organların benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ancak Danimarka’da belediyeler arasında ayırım gözetilmemiş Türkiye’nin aksine “büyükşehir belediyesi” yapılanması oluşturulmamıştır. Bununla birlikte bölgeleri de yönetim yapılanmasına dahil etmiştir. Her iki ülkenin yerel yapılanmasına ait diğer ögeler ise şu şekilde karşılaştırılabilir;

Tablo 3: Danimarka ve Türkiye'nin Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırılması

	Danimarka	Türkiye
Yerelleşme Düzeyi	Yüksek	Düşük
Yerel Yönetimlerin Denetimi	“Ekonomik İşler ve İçişleri Bakanlığı” denetimi	<ul style="list-style-type: none">• Siyasal Denetim -TBMM -Siyasal partiler -Yerel yönetimlerin organları• Yönetimsel Denetim - İçişleri Bakanlığı - Vali - Kaymakamlar• Mali Denetim• Yargı Denetimi• Kamuoyu Denetimi• Kamu Denetçiliği Kurumu Denetimi
Yerel Yönetim İle İlgili Temel Mevzuat	<ul style="list-style-type: none">• Yerel Yönetim Yasası (Local Government Act No.615)• Bölgesel Yönetim Yasası (The Regional Government Act)	<ul style="list-style-type: none">• 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu• 5393 Sayılı Belediye Kanunu• 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu• 5355 Sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu• 6360 Sayılı Kanun• 442 Sayılı Köy Kanunu

Kaynak: Kara ve Karakılıçık, 2016; Akman,2019; Ministry for Economic Affairs and the Interior, 2014; European Committee of the Regions, 2021

Tablo 3'te görüldüğü gibi Danimarka yüksek düzeyde yerleşmenin esas alındığı İskandinav ülkelerinden birisidir. Buna karşılık Osmanlı'dan miras kalan merkezîyetçilik anlayışı yönetimde baskın görülen Türkiye'de daha düşük düzeyde yerleşme görülmektedir. Yıllar içerisinde bu merkezîyetçiliğe dayalı yönetim yapılanmasında birbirinden farklı reformlar ile değişiklikler yapılmaya çalışılsa da istenen dönüşüm tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir.

Her iki ülkenin yerel yönetimleri arasındaki en önemli farklılıklardan biri yerel yönetimlerin denetimlerinin gerçekleştirilmesinde görülmektedir. Danimarka’da yerelleşme esas alınarak kurulan yerel yönetim yapılanmasında denetim yalnızca yüksek denetim otoritesi olarak belirlenen Ekonomik İşler ve İçişleri Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir (Çiftçi, 2020, s. 55). Türkiye’de ise yerel yönetimlerin denetlenmesinde başta merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde uyguladığı vesayet denetimi olmak üzere farklı denetim yolları bulunmaktadır (Kara & Karakılçık, 2016, s. 730-731). Her iki ülke yerel yönetimler mevzuatı yönünden ele alındığında ise Türkiye’de temel yerel yönetimin mevzuatının Danimarka’ya kıyasla daha geniş kapsamlı olduğu görülmektedir.

4.2. Yerel Yönetimlerin Gelişimi ve Reformlar Açısından Karşılaştırılması

Yerel yönetimlerin gelişiminde mevcut yapı ile birlikte reformlar ve gelişim süreci de karşılaştırma yapılabilmesi için kullanılabilir. Aşağıda her iki ülkenin de yerelleşme süreci şu şekilde özetlenmektedir;

Tablo 4: Tarihsel Olarak Danimarka’da ve Türkiye’de Yerel Yönetimler

Danimarka				Türkiye			
	İl	Belediye	Bölge		İl Özel İdaresi	Belediye	BŞB
1970 Öncesi	25	1387	-	1984 Öncesi	71	1725	-
1970 Sonrası	14	275	-	1984	71	1715	3
2007 Sonrası	-	98	5	2008	81	3225	16
				2014	51	1396	30

Kaynak: Mecek ve Atmaca, 2020; T.C. Çevre , Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022, İçişleri Bakanlığı, 2023; Güler, 2018; TÜİK, 2012a; TÜİK 2012b

Yukarıda Tablo 4’te görüldüğü üzere Danimarka’da reform Türkiye’nin aksine daha az sayıda gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Danimarka, Avrupa Birliği üyesi bir ülke olarak yerelleşme, idari özerklik ve mali özerklik gibi kavramlara önem vermiştir. İdari ve mali özerkliğin gerçekleştirilebilmesi adına ülkede reformlar aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Büyük ölçüde yerel yönetimlerin güçlendirilmesi amacıyla 1970 ve 2007 yıllarında reformlar gerçekleştirilmiştir. 1950’li yıllarda 1387 olan belediye sayısı 1970 ve 2007 değişiklikleri ile önce 271 sonra da 98’e düşürülmüş, il yapılanması kaldırılarak yerine 5 adet bölge yapılanması oluşturulmuştur (Borge & Rattsø, 2012). Zamanla belediye sayısını azaltan ülke “yerelleşme” için örnek modellerden birisi olmuştur. Türkiye’de ise günümüzde toplam 1391 belediye yapılanması bulunmaktadır. Bunlardan 30 tanesi büyükşehir belediyesi, 519 tanesi büyükşehir ilçe belediyesi, 51 tanesi il belediyesi, 403 tanesi ilçe belediyesi ve 388 tanesi de belde belediyesidir (T.C İçişleri Bakanlığı, 2023).

Türkiye’de yerel yönetimlerde dönüşüm adına atılan birçok adım AB ile tam üyelik süreçlerini kapsayan 1990’lı yılların sonlarından itibaren gerçekleşmiştir. Katılım ortaklığı belgeleri, ilerleme raporları, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı gibi adımlar ile yerel yönetimlerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye, Avrupa Yerel Yönetimler Şartı’nı 1988 tarihinde çekinceler ile birlikte imzalamış, 1992 yılında yürürlüğe almıştır. Danimarka da tıpkı Türkiye gibi erken bir tarihte (15.10.1985) çekinceler ile birlikte Şartı imzalamış ve 1988 yılında yürürlüğe koymuştur (Taştekin & Akca, 2020, s. 598). Türkiye’de Şartın çekinceler koyularak imzalanması ve 2000’li yıllarda yapılan kamu yönetimi reformuyla, yerel yönetimlere daha fazla görev, yetki ve kaynak aktarımında bulunulması, yerel yönetimleri daha da güçlü bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır (Taştekin & Akca, 2020, s. 595). Bu anlamda ilk olarak 2003 yılında 5018 sayılı “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” çıkarılmıştır. 2004 yılında ise yeni büyükşehir modeli 5216 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Kanunu” ile yerel yapıya dâhil edilmiştir. Bu gelişmeyi belediyelerin kuruluş ve düzenlemesini esas alan 5393 sayılı “Belediye Kanunu” ve il özel idarelerin kuruluş ve düzenlemelerini esas alan 5302 sayılı “İl Özel İdaresi Kanunu” izlemiştir. Yapılan bu yasal düzenlemeler ile yönetsel gelişmelere uyum sağlamak amaçlanmıştır.

2012 yılında ise Türkiye’de yerel yönetimlerde “6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Hazırlanan bu kanun ile birlikte yerel yönetimlerde sadeleşme gerçekleştirilmiş, büyükşehir belediye sayısı 29’a yükseltilmiş ve hepsinin sınırı il mülki sınırı olarak belirlenmiştir (Can, 2013, s. 267). Ancak hazırlanan bu yasa Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartı’nın yerindelik ve mali özerklik ile ilgili maddeleri ile çelişmesi gibi nedenler ile dikkat çekmektedir (Günel, Atvur, & Dernek, 2014, s. 68).

Türkiye’de yerel yönetimler kapsamında son değişiklikler ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin kabul edilmesi ile birlikte gerçekleştirilmiştir. Bu sistemin kabul edilmesi ile birlikte yerel yönetimlerde “Yerel Yönetimler Politika Kurulu” ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde “Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü” oluşturulmuş ve 5393 Sayılı Belediye Kanununda değişiklikler yapılmıştır (Akman, 2019, s. 2511-2518). Yukarıda sıralanan tüm bu gelişmelere rağmen halen büyükşehir belediyeleri, kırsal alan yönetimi, yerel yönetimlerin mali yapısı gibi konular ile ilgili yeni düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

4.3. Yerel Yönetimlerin Görev, Yetki ve Sorumlulukları Açısından Karşılaştırılması

Danimarka ve Türkiye’de yerel yönetim yapılanmasında belediyeler etkin rol oynasa da oluşturulan birimler ve yasal dayanakları gibi temel noktalarda farklılıklar bulunmaktadır. Her iki ülkenin belediyelerinin yapılanması şu şekilde özetlenebilir;

Tablo 5: Danimarka ve Türkiye’de Belediyelerin Karşılaştırılması

	Danimarka	Türkiye
Belediyelerin Sınıflandırılması	Ayrıma tabi değildir.	<ul style="list-style-type: none">• İl Belediyeleri• İlçe Belediyeleri• Büyükşehir Belediyeleri
Organları	<ul style="list-style-type: none">• Belediye Başkanı• Belediye Meclisi• Belediye Encümeni	<ul style="list-style-type: none">• Belediye Başkanı• Belediye Meclisi• Belediye Encümeni
Mevzuat	<ul style="list-style-type: none">• Yerel Yönetim Yasası (Local Government Act No.615)	<ul style="list-style-type: none">• 5393 Sayılı Belediye Kanunu• 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu• 6360 Sayılı Kanun

Kaynak: European Committee of the Regions, 2021.

Danimarka’da yerel yönetimlerin en etkin birimi olan belediyeler sorumluluk alanı açısından ve yetkilendirmelerde en küçük ölçekli işler ile görevlendirilmiştir. Belediyelerin sorumlulukları sağlık ve eğitimden yol yapım çalışmalarına kadar oldukça kapsamlıdır. Öte yandan Danimarka’nın yerel yönetim sisteminde bölge sistemine de yer verilmektedir. Bölgeler ise, daha büyük ölçekli ve birden çok belediyenin alanına giren genel işleri yapmak ile yükümlü tutulmakla birlikte bölgesel dengeyi de korumaya katkı sağlamaktadır. Yerel birimler sorumluluklarını yerine getirirken merkezin hiyerarşi denemeyecek düzeyde yumuşak bir denetimi ile denetlenmekte, özerklik korunmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’de ise yerel yönetimler görev, yetki, sorumluluk ve kapsam açısından Danimarka’ya kıyasla daha karmaşık görünmektedir. Danimarka’dan farklı olarak yerel yapılanmasında Türkiye büyükşehir belediyelerini tercih etmiştir. Türkiye’de nüfusu 5000 olan yerleşim birimlerinde belediyeler kurulabilmektedir. Buna karşın diğer belediyelerin aksine görev, sorumluluk ve yetki yönünden daha geniş bir etki alanına sahip büyükşehir belediyelerinin kurulması için toplam nüfusunun 750.000’den fazla olması şartı esas alınmıştır. 1984 itibarıyla yerel yapılanmaya dahil edilen bu belediyelerin sayısı yıllar içerisinde artmıştır (Yetkin, 2020, s. 5). Günümüzde büyükşehir belediyelerinin sınırları içerisinde kalan temel yerel hizmetlerin (ulaşım, temizlik, atık yönetimi vb.) büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir ilçe belediyeleri arasında paylaştırıldığı görülmektedir. Büyükşehir sınırları içerisinde olmayan illerde ise hizmetler başta il belediyesi ve ilçe belediyesi olmak üzere etki alanı daha küçük ölçekli yerel birimler tarafından yerine getirilmektedir. Her iki ülke de belediye yapılanmasında temel farklılıklar görüldüğü de belediyelerin meclisinin oluşturulması gibi temel konularda benzerlikler

taşıdıkları görülmektedir. Buna göre her iki ülkede de belediye meclislerinin üye sayılarının belirlenmesi şu şekilde özetlenebilir;

Tablo 6: Danimarka’da ve Türkiye’de Belediye Meclislerinin Üye Sayıları

Danimarka		Türkiye	
Nüfus	Üye Sayısı	Nüfus	Üye Sayısı
20.000	7	0-10.000	10
20.001-30.000	18	10.001-20.000	12
30.000-50.000	37	20.001- 50.000	16
50.001 ve üzeri	36	50.001-100.000	26
		100.001-250.000	32
		250.001-500.000	38
		500.001-1.000.000	46
		1.000.000’den fazla	56

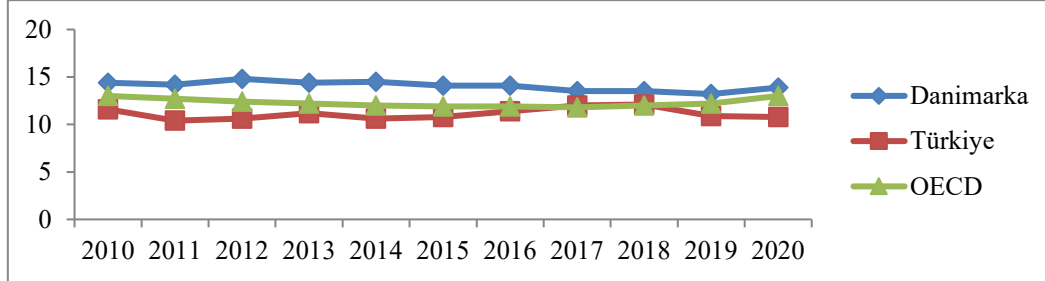
Kaynak: Akarçay, 2017; Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2019.

Yukarıda yer alan Tablo 6’da görüldüğü üzere her iki ülkede de belediye meclislerinin üye sayılarının belirlenmesinde nüfus etkili olmaktadır. Bu noktada her iki ülkedeki nüfus farkının dikkat çektiği görülmektedir. Türkiye’ye kıyasla az nüfusa sahip olan Danimarka’da meclis üye sayılarının düzenlenmesinde 50.001 nüfus üst sınırı olarak belirlenirken Türkiye’de bu sayının 1.000.000 olarak belirlendiği görülmektedir. Yukarıda sıralanan tüm özelliklerin yanında Türkiye’de büyükşehir belediyesi olan illerde büyükşehir belediyesi ve büyükşehir ilçe belediyeleri arasında, il belediyesi olan illerde il belediyesi, ilçe belediyeleri ve il özel idareleri arasında yerel görev, hizmet ve sorumluluklar açısından karmaşa yaşanabilmektedir. Ayrıca idari, siyasi ve toplumsal nedenler ile tam anlamıyla yerleşmeyi gerçekleştiremeyen yerel yönetim yapısı merkezîyetçilik geleneği altında ezilebilmektedir. Yerel yönetimler ile ilgili atılan bazı adımlar yerelde merkezileşmeye neden olabilmektedir.

4.4. Yerel Yönetimlerin Mali Özerlik Açısından Karşılaştırılması

Danimarka, yüzölçümü, nüfus gibi birçok gösterge bakımından Türkiye’den daha küçük ölçekli bir ülke olmasına rağmen GYSH bakımından dünya sıralamasında oldukça iyi durumdadır. Türkiye, Dünya Bankası verilerine göre GSYH bakımından Danimarka’nın yaklaşık iki katı büyüklüğündedir (World Bank, 2023a). Mali denge açısından incelendiğinde Danimarka’nın hem 2021 hem de 2022 yıllarında GSYH’nin %3’ünün de pozitif bir mali denge sağladığı görülmektedir. Bu oran ile OECD ülkeleri ortalamasının (-%7,5) oldukça üzerindedir (OECD, 2023a). Türkiye’nin ise 2021 yılında GSYH’nin -%4,7’si ile mali açığının olduğu görülmektedir. Ayrıca bu oran ile OECD ortalamasının da altında yer almaktadır (OECD, 2023b). Kamu alımları için yapılan harcamalar

kapsamında (GSYH'nin yüzdesi olarak) ise iki ülkenin yıllar içerisinde değişimi şu şekildedir;

Grafik 1: Danimarka’da ve Türkiye’de Kamu Alımları İçin Yapılan Harcamalar 2010-2020

Kaynak: OECD, 2023a

Grafik 1’de görüldüğü gibi Danimarka’da kamu alımları için yapılan harcamaların oranı on yılda da (2010-2020) OECD ülkelerinin üzerinde seyretmiştir. Türkiye ise oran olarak 2017 ve 2018 yılları hariç olmak üzere OECD ülkelerinin gerisinde seyretmiştir. Her iki ülkenin arasında oransal olarak en büyük fark % 4,2 ile 2012 yılında, en az fark ise % 1,4 ile 2018 yılında görülmüştür (OECD, 2023a).

Danimarka yerel yönetim yapısı içerisinde belediyeler mali açıdan önemli düzeyde pay almaktadırlar. Genel olarak yönetim gelirleri Danimarka’da GSYH’nin %54,4’lük kısmını oluştururken Türkiye’de bu oranın %31,2 olduğu görülmektedir (OECD, 2023c). Danimarka yerel yönetim gelirlerini GSYH, vergi gelirleri, hibe ve teşvikler ile diğer farklı gelirler (kullanıcı tarifeleri, gaz, elektrik, ısınma, su temini vb.) aracılığı ile sağlamaktadır (OECD, 2016a, s. 2). Türkiye de aynı şekilde yerel yönetim gelirlerini GSYH, vergi gelirleri, hibe ve teşvikler ile diğer farklı gelirler (mal ve hizmetlerin satışları, su ve yol yapımı iyileştirmesi, bağlı yerel şirketlerin temettüleri vb.) yolu ile sağlamaktadır (OECD, 2016b, s. 2). İki ülkeyi bu açıdan ayıran en temel fark GSYH bakımından yerel yönetim gelirlerinin payıdır.

Danimarka’nın GSYH kapsamında %36,4 seviyesinde yerel yönetimlere pay ayırdığı görülmektedir (OECD, 2016a, s. 2). Türkiye’nin ise GSYH kapsamında yalnızca %4,2 seviyesinde yerel yönetimlere pay ayırdığı görülmektedir (OECD, 2016b, s. 2). Yerel yönetim harcamaları yönünden de Türkiye %9 seviyesinde kalırken, Danimarka’nın %26,6 pay ayırdığı görülmektedir (OECD, 2021, s. 93). Bu yönüyle Danimarka’nın belediyelere ve bölgelere ayırdığı pay bakımından da dengeli bir dağılım gözetmiş ve mali açıdan desteklemek için gerekli düzenlemeleri yapmış olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise mali anlamda yasal düzenlemeler olmasına rağmen uygulamada yerel yönetimler daha geniş bir mali özerkliğe ihtiyaç duymaktadır.

5. Sonuç

6 milyona yakın nüfusa sahip olan Danimarka, refah düzeyi açısından OECD gibi kuruluşlar tarafından yapılan değerlendirmelerde başarısı ile dikkat çekmektedir. Ülke gelir eşitsizliği, kişi başına düşen yıllık milli gelir, enflasyon rakamları gibi ekonomik göstergeler ve insani gelişmişlik gibi farklı sosyal göstergelerde ilk sıralarda yer almayı başarmıştır. Aynı zamanda sosyo-ekonomik alanda sağladığı bu başarıyı yerel yönetim alanında da gösterdiği görülmektedir. İdari ve mali özerkliğin sağlanması konusunda Danimarka reformlar yoluyla iyileştirmeler gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda Danimarka’da yapılan reformlardan iki tanesinin ön plana çıktığı görülmektedir (1970 ve 2007). Bu reformların ortak özelliği özerkliğin sağlanabilmesi için yerel yönetim birimlerinin sayılarında ve mali yapılarında düzenlemeler yapılmış olmasıdır.

Danimarka yerel yönetimleri idari açıdan yerel nitelikteki görev ve sorumlulukları yerine getiren ve merkeze bağımlılığı az olan basit bir yapıya sahiptir. Danimarka’da yerel yönetim yapısı 2007 yılında yapılan değişiklikler ile birlikte son şeklini almıştır. Buna göre yerel yönetim yapısının belediyeler ve bölgeler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bütçenin dağılımı, vergiler gibi mali konularda ise yerel özerkliğin zedelenmemesi gözetilerek hareket edilmiştir. OECD verilerinde de görüldüğü gibi Danimarka yerel yönetimleri hem gelir hem de gider açısından daha yüksek düzeyde mali özerliğe sahiptir. Bu gibi sebepler ile Danimarka günümüzde güçlü yerel yönetim anlayışına sahip, idari ve mali özerklik kapsamında da örnek ülkelerden biri olarak görülmektedir. Türkiye’de ise 2000’li yılların başında atılan adımlar neticesinde yerel yönetim birimleri idari ve mali açıdan özerk kamu tüzel kişileri olarak tanımlanmış olsa da yerel yönetim birimleri arasındaki görev, yetki ve sorumluluk paylaşımı, yerel yönetimlerin gelirleri, toplam harcamalar içerisindeki payı ve öz gelirler açısından sorunlar ile karşılaşmaktadır. 6360 Sayılı Kanun ile birlikte her ne kadar yerel yönetim yapılanmasında temel düzenlemeler ve iyileştirmeler yapılmaya çalışılmış olsa da yetki, görev, sorumluluk gibi konularda tartışmaların devam ettiği görülmektedir.

Ülkelerin yerel yönetim yapılarının şekillenmesinde tarihsel, siyasal, yönetsel, ekonomik, toplumsal ve kültürel yapıları ön plana çıkmaktadır. Türkiye ile Danimarka kıyaslandığında; Danimarka’nın nüfus ve yüzölçümü bakımından Türkiye’den oldukça küçük olduğu, hemen hemen aynı tarihlerde Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nı imzaladıkları ve yürürlüğe koydukları, her iki ülkenin de yerel yönetimlerin güçlenmesi adına reform çalışmaları yaptığı ve Türkiye’nin daha düşük bir düzeyde idari ve mali özerliğe sahip olduğu görülmektedir.

Çalışma ile her iki ülkenin yerel yönetim yapıları ve mali yapıları ele alınmıştır. Buna göre Danimarka’nın yerel yönetim yapısının Türkiye’ye kıyasla daha sade yapıda olduğu ve yerel yönetimlerde yerel özerklik ve mali özerliği ile ön plana çıktığı görülmüştür. Türkiye’de ise hem yerel özerklik hem de mali özerkliğin hayata geçirilmesi için farklı yerel reformlar yapıldığı ancak tartışmaların halen

sürdüğü görülmüştür. Çalışma ile her iki ülkenin pek çok açıdan farklı dinamiklere sahip olmasının idari ve mali özerklik düzeyini etkilediği görülmüştür. Bu açıdan iki ülkenin de yapısına ve koşullarına göre nevi şahsına münhasır bir idari ve mali özerkliğe sahip olduğu görülmüştür. İlerde yapılacak çalışmalarda ise her iki ülkenin de yerel ve mali özerkliğini etkileyen faktörlerin karşılaştırılmalı şekilde ele alınması önerilmektedir.

Kaynakça

- Acar, İ. A., ve Akman, Ç. (2021). Dünyada Yerelleşme ve Mali Yapılarda Gelişmeler, Ç. Akman, ve İ. A. Acar (Ed.). içinde, "*Dünyada Yerel Yönetimler ve Mali Yapıları*" (s. 1-16). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akarçay, P. (2017). Finlandiya, Danimarka ve Norveç'te Yerel Yönetimle,. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(46), 352-372.
- Akdemir, T., ve Karakurt, B. (2016). Nordik Ülkelerinde İdarelerarası Mali İlişkiler. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 127 - 159.
- Akman, Ç. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yerel Yönetimler Yapbozu: Gelişmeler ve Öneriler. *OPUS International Journal of Society Researches*, 13(19), 2499-2532.
- Alıcı, O. V. (2013). Büyükşehir İlçe Belediyelerinin İdari ve Mali Özerkliği. *Yerel Politikalar*, (3), 127-152.
- Armağan, R., ve Dikmen, S. (2015). İskandinav Ülkeleri Vergi Sistemleri ve Gelirlerinin Karşılaştırmalı bir Analizi. *AKÜ İİBF Dergisi*, 17(2), 67-81.
- ASO. (2016). *Danimarka Ülke Notu*. <https://www.aso.org.tr/wp-content/uploads/2017/09/danimarka.pdf> (Erişim Tarihi: 4 Mart 2023).
- Can, E. (2013). 6360 Sayılı Kanun ve Yerel Yönetimlerde Yeni Dönem. F. N. (Ed.) içinde, *Yönetişim: Türk Kamu Yönetimine Yansımaları* (s. 265-275). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Council of Europe. (1998). *Structure and Operation of Local and Regional Democracy:Denmark*. Council of Europe.
- Council of Europe. (2013). *Local and regional democracy in Denmark*. <https://rm.coe.int/local-and-regional-democracy-in-denmark-recommendation-julia-costa-por/168071ab7f> (Erişim Tarihi: 3 Mart 2023)

-
- Çiftçi, Y. (2020). Yerel Yönetim Reformu Sonrasında Türk Yerel Yönetimleri İçin Bir Tipoloji Belirleme Çalışması. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Danish Regioner. (2023). *Danish Regions*. <https://www.regioner.dk/services/in-english> (Erişim Tarihi: 5 Mart 2023).
- Danish Regions. (2011). *The Regions*. <https://www.regioner.dk/media/1334/regionerne-kort-fortalt-2011-engelsk.pdf> (Erişim Tarihi: 21 Haziran 2021).
- Danske Regioner. (2023). *Om de fem regioner*. <https://www.regioner.dk/services/om-de-fem-regioner> (Erişim Tarihi: 4 Mart 2023).
- denmark.dk. (2023). *Government and Politics*. <https://denmark.dk/society-and-business/government-and-politics> (Erişim Tarihi 3 Mart 2023).
- European Committee of the Regions. (2021). *Denmark*. <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Denmark-Introduction.aspx> (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2021).
- Folketinget. (2023). *The Constitutional Act of Denmark*. <https://www.thedanishparliament.dk/en/democracy/the-constitutional-act-of-denmark> (Erişim Tarihi: 4 Mart 2023).
- Greve, E. (2012). Local Government in Denmark. A. M. Moreno(Ed.) içinde, *Local Government in the Member States of the European Union: a Comparative Legal Perspective* (s. 135-156). Madrid: INAP.
- Güler, B. A. (2018). *Türkiye'nin Yönetimi:Yapı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Günel, A., Atvur, S. ve Dernek, K. O. (2014). 6360 Sayılı Yasanın Yerelleşme Bağlamında Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 55-70.
- Hansen, J. B. (2012). Local Government in Denmark and the 2007 Municipal Reform". A. Moisiu (Ed.) içinde, *Rethinking Local Government: Essays on Municipal Reform* (s. 43-81). Helsinki, Helsinki: Government Institute for Economic Research.
- İNSAMER. (2020). *Danimarka*. <https://www.insamer.com/tr/ulke-profilu-danimarka/> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2021).

- Kara, H., ve Karakılıç, Y. (2016). 5018 Sayılı Kanun Kapsamında Yerel Yönetimlerin Denetimi: Getirdiği Yenilikler, Uygulamalar ve Karşılaşılan Eksiklikler. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 727-738.
- Legatum Institute. (2023). *The Legatum Prosperity Index*. <https://www.prosperity.com/rankings> (Erişim Tarihi: 9 Mart 2023).
- Mecek, M., ve Atmaca, Y. (2020). Yerel Yönetimlerin İdari Yapısına İlişkin Mevzuat Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76), 2068-2087.
- Ministry for Economic Affairs and the Interior. (2014). *Municipalities and Regions- Tasks and Financing*. <https://english.im.dk/media/22352/municipalities-and-regions-tasks-and-financing-june-2014.pdf> (Erişim Tarihi: 4 Mart 2023).
- Ministry of Interior and Health. (2005). *The Local Government Reform-In Brief*. <https://english.im.dk/media/22359/the-local-government-reform-in-brief.pdf> (Erişim Tarihi: 5 Mart 2023).
- Ministry of the Interior and Housing. (2004). *Agreement on a Structural Reform*. <https://english.im.dk/media/22360/agreement-on-a-structural-reform.pdf> (Erişim Tarihi: 5 Mart 2023).
- Ministry of the Interior and Housing. (2023). *About Municipalities and Regions*. <https://english.im.dk/responsibilities-of-the-ministry/governance-of-municipalities-and-regions/about-municipalities-and-regions> (Erişim Tarihi: 4 Mart 2023).
- OECD. (2016a). *Denmark*. <https://www.oecd.org/regional/regional-policy/profile-Denmark.pdf> (Erişim Tarihi: 13 Mart 2023).
- OECD. (2016b). *Turkey*. <https://www.oecd.org/regional/regional-policy/profile-Turkey.pdf> (Erişim Tarihi: 13 Mart 2023).
- OECD. (2021). *Government at a Glance 2021*. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/8ccf5c38-en.pdf?expires=1678351571&eid=idveaccname=guestvechecksum=6A7501715161443997F1672E037F9530> (Erişim Tarihi: 10 Mart 2023).
- OECD. (2023a). *Government at a Glance 2023*. <https://www.oecd.org/publication/government-at-a-glance/2023/dashboard> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2023).

- OECD. (2023b). *General Government Revenue*. <https://data.oecd.org/gga/general-government-revenue.htm#indicator-chart> (Erişim Tarihi: 13 Mart 2023).
- OECD. (2023c). *Government at a Glance: Country Notes*. <https://www.oecd.org/publication/government-at-a-glance/2023/country-notes/turkiye-1aab42fa/#chapter-d1e22> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2023).
- Övgün, B. (2007). Bir Politika Transferi Örneği: Kalkınma Ajansları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(03), 233-255.
- Parlak, B. (2014). Avrupa Birliği Perspektifinden Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim İlişkileri. *Tesam Akademi Dergisi*, 1(1), 7-40.
- Region Nordjylland. (2015). *Organisation*. <https://rn.dk/service/english/organisation> (Erişim Tarihi: 21 Haziran 2021).
- Region Syddanmark. (2021). *The Regional Council*. <https://regionsyddanmark.dk/wm230809> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2021).
- Scottish Government. (2021). *Systems of Local Governance and How Citizens Participate International Review*. <https://www.gov.scot/publications/systems-local-governance-citizens-participate-international-review/pages/8/> (Erişim Tarihi: 5 Mart 2023).
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2023). *Kalkınma Ajansları*. <https://www.siviltoplum.gov.tr/bilgimerkezi/kalkinma-ajanslari> (Erişim Tarihi: 29 Haziran 2023).
- SKAT. (2021). *Municipal Budget*. <https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/nationalregnskab-og-offentlige-finanser/kommuner-og-regioner/kommunernes-budgetter> (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2021).
- SKAT. (2023a). *Inroduction to Taxation in Denmark*. <https://skat.dk/data.aspx?oid=2244281> (Erişim Tarihi: 9 Mart 2023).
- SKAT. (2023b). *Tax in Denmark*. <https://skat.dk/data.aspx?oid=80716vevid=217663velang=us> (Erişim Tarihi: 9 Mart 2023).
- Statics Denmark. (2023). *Population*. <https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/borgere/befolkning> (Erişim Tarihi: 3 Mart 2023).

- Statistics Denmark. (2023a). <https://www.statbank.dk/20022> (Erişim Tarihi: 5 Mart 2023).
- Statistics Denmark. (2023b). <https://www.statbank.dk/20517> (Erişim Tarihi: 4 Mart 2023).
- Statsministeriet. (2023a). *The Constitutional Act of Denmark*. <https://english.stm.dk/media/8874/the-constitutional-act-of-denmark.pdf> (Erişim Tarihi: 3 Mart 2023).
- Statsministeriet. (2023b). <https://english.stm.dk/media/8876/home-rule-act-of-the-faroe-islands.pdf> (Erişim Tarihi: 4 Mart 2023) .
- Statsministeriet. (2023c). https://english.stm.dk/media/8872/gr_self-government_uk.doc (Erişim Tarihi: 4 Mart 2023).
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). *2021 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu*. Ankara: T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019). *Belediye Meclisi, Belediye Encümeni ve İhtisas Komisyonları Teşekkülü ve Çalışmasına İlişkin Rehber*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/dokumanlar/belediye-meclisi--8230-21647-20190406231213.pdf> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2023).
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2023). *Özel İdare*. <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/ozel-idare1> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2023).
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2023). *Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri*. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (Erişim Tarihi: 13 Mart 2023).
- Taştekin, A. ve Akca, H. (2020). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na Türkiye'nin Koyduğu Çekincelerin Yeniden Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(3), 594-609.
- TBMM. (2018). *"Türkiye Cumhuriyeti Anayasası"*. https://www5.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2023).
- Tekdere, M. (2019). "Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Yerel Yönetim Yapıları". *Türkveİslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (20), 248-282.

- Tekin, A., ve Akdağ, Y. (2013). "Belçika, Danimarka, Finlandiya ve Hollanda'nın Vergi Harcamaları Gelişimi". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 277-292.
- Tontuş, Ö. (2015). Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi Ülkeler. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı (Erişim Tarihi: 4 Mart 2023).
- Trade Union Development Projects Directory. (2023). *Local Government Denmark*. <https://projects.ituc-csi.org/local-government-denmark?lang=en> (Erişim Tarihi: 6 Mart 2023).
- TÜİK. (2012a). *İstatistiki Göstergeler:1932-2011*. Ankara: TÜİK.
- TÜİK. (2012b). *Türkiye İstatistik Yıllığı*. Ankara: TÜİK.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2021). *Danimarka'nın Siyasi Görünümü*. <http://www.mfa.gov.tr/danimarka-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 10 Mart 2021).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2023). *Danimarka Ekonomisi*. <https://www.mfa.gov.tr/danimarka-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 5 Mart 2023).
- Türkölmez, İ. R. (2022). Danimarka'nın Politik Yapısının Kameral Kökenleri. *Journal of Political Administrative and Local Studies (JPAL)* , 5(1), 26-45.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2009). Yerel Yönetimler ve Mali Özerklik: Türkiye ve OECD Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 259-287.
- UNDP. (2023). *Documentation and Dowlands*. Human Development Reports: https://hdr.undp.org/sites/default/files/2021-22_HDR/HDR21-22_Statistical_Annex_HDI_Table.xlsx (Erişim Tarihi: 3 Mart 2023).
- World Bank. (2023a). *Denmark*. <https://data.worldbank.org/country/denmark> (Erişim Tarihi: 4 Mart 2023).
- World Bank. (2023b). *GDP,PPP (current international \$)- Denmark*. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD?locations=D&Kvename_desc=false (Erişim Tarihi: 3 Mart 2023).
- Yeğiner, P. ve Tanrıvermiş, Y. (2021). Dünya'da ve Türkiye'de Yerel Yönetim Bankacılığı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (31), 23-42.
- Yetkin, O. (2020). Türkiye'de Büyükşehir Belediyelerinin Yapısı ve Geleceği. *Akademik Düşünce Dergisi*, (1), 4-16.

Etik Beyanı: Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Local Governments and Financial Structures in Denmark

Extended Abstract

1. Introduction

As a result of the change and development of local governments over time, the concept of self-government has begun to increase its effect. This "self-government" effect seen in the administrative and financial fields in local governments varied from country to country. This difference from country to country can serve as an example for the improvement of the existing administrative structure by examining and comparing the examples of more than one country. For this reason, the example of Denmark, which has come to the fore in both local and financial self-government with its reforms, is the subject of the study.

2. Methodology

In this study, it is aimed to reveal the transformation (local and financial) that Denmark went through with the local government structure. The scope of the study is limited to the examination of local governments and their financial structures in Denmark and the similarities/differences with Turkey. Within the scope of the study, "How are local governments and their financial structures formed in Denmark?" and "What are the similarities and differences between local governments and their financial structures in Turkey and Denmark?" answers to the questions were sought. In this study, which is a compilation, national and international sources and indicators were used.

3. Denmark Local Government System

It is seen that local and financial self-government is at a high level in Denmark, where changes in local governments are carried out gradually. In order to realize decentralization in the country, reforms were carried out in 1970 and 2007. In this framework, both the administrative and financial structure of the local government has been reconstructed according to many elements such as administrative changes and socio-economic factors. With the study, it was seen that local governments and financial structures in Denmark were restructured with the 2007 reform. Although different changes have affected local governments after this reform, the local government structure created by the reform is largely preserved. In the provision of services, a classification was made by considering a balance between the center and the local. While the central government is assigned for the general services of the country, regions for large-scale services that fall under the influence of more than one municipality are assigned. The municipalities in the country are responsible for providing local services in the narrowest sense. "Ministry for Economic Affairs and the Interior" has been assigned to supervise local governments in the country. However, when the local government structure of Denmark is examined, it is seen that these inspections are carried out far from strict tutelage control.

4. Conclusion

It has been observed that Denmark, which is examined within the scope of the study, has undergone changes in its local and financial structure, just like Turkey. It is also seen that both countries are going through a similar process in terms of the "European Charter of Local Self-Government". However, it has been observed that the levels of decentralization and financial autonomy of both countries are realized at different rates and through different ways. While the change in Denmark took place gradually, the process in Turkey gained momentum after 2000. In the study, it was seen that both countries have similarities in terms of GDP and local expenditure/income. However, it has

been observed that Denmark's share for local structure is higher than Turkey. In addition, it is seen that Denmark's local structure is more flexible in terms of local autonomy. Moreover, although reform studies have been carried out, it is seen that the discussions on local and financial self-government continue in Turkey. Although they went through similar processes within the scope of the study, it was seen that both countries formed their own unique local structure. In this formation process, a number of administrative, social, economic and geographical features of the countries had an impact. However, Denmark has managed to draw attention among many countries with its decentralization-centered structuring and financial self-governent.

Derleme

Eylem ve Katılım İlişkisi Açısından Siyasal İletişim, Dijital Propaganda ve Sosyal Medya

Mehmet Akif ÖZER

*Sorumlu Yazar, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF
mehmet.ozero@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2220-2271*

Meryem KARTAL

*Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
meryemkartal1995@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3049-2053*

Öz

Literatürde siyasal iletişim, toplumsal yaşam ve temsil sistemi arasında özerk bir alan olarak kamuoyunun siyaset ile ilişkiye geçtiği, siyasetçilerin ve siyasal partilerin devreye girdiği bir süreç olarak bilinir. Siyasal iletişimle birlikte bu çalışmanın odağında yer alan dijital propaganda ise yeni ve farklı tekniklerin özellikle sosyal ağlar ve internet ortamında dijital platformlarda uygulanmasını öngörür. Bu ortamda Facebook, Twitter gibi sosyal medya araçları en etkili dijital propaganda ortamları olarak hız, kitlesellik ve etkileşim açısından çok fazla tercih edilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı propagandayı sosyal medya düzeneği içinde ele alarak eylem ve katılım ilişkisini incelemektir. Çalışmada söz konusu bu çerçevede dijital kültürün yol açtığı dönüşüm; sosyal medya ortamında incelenmiştir. Öncelikle teorik çerçeve ortaya konmuş ardından propagandanın sanal boyutta nasıl kullanıldığı tartışılmıştır. Ardından dijital propaganda ve sosyal medya ilişkisi, ağ toplumu, dijital kültür ve dijital vatandaş konuları değerlendirilmiştir. Sonuçta çalışmanın temel tezi doğrultusunda dijital propaganda ekseninde gelişen katılım ve eylemlerin teorik temeli belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim, Dijital Propaganda, Eylem, Katılım, Sosyal Medya.

Jel Sınıflandırma Kodları: D7, D72, D83

Political Communication, Digital Propaganda and Social Media in Terms of Action and Participation Relationship¹

Abstract

In the literature, political communication is known as a process in which the public is in contact with politics as an autonomous area between social life and the representation system, and politicians and political parties come into play. Digital propaganda, which is the focus of this study along with political communication, envisages the application of new and different techniques on digital platforms, especially in social networks and the internet. In this environment, social media tools such as Facebook and Twitter are highly preferred as the most effective digital propaganda environments in terms of speed, massiveness and interaction. In this context, the main purpose of the study is to examine the relationship between action and participation by considering propaganda within the social media mechanism. In this context, the transformation caused by digital culture; It has been examined in the social media environment with dimensions. First of all, the theoretical framework was put forward and then how propaganda was used in the virtual dimension was discussed. Then, the relationship between digital propaganda and social media, network society, digital culture and digital citizen were evaluated. As a result, in line with the main thesis of the study, the theoretical basis of the participation and actions developed in the axis of digital propaganda was tried to be determined.

Keywords: Political Communication, Digital Propaganda, Action, Participation, Social Media.

JEL Classification Codes: D7, D72, D83

¹ Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 08.03.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 04.06.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Özer, M. Y. ve Kartal, M. (2023). Eylem ve katılım ilişkisi açısından siyasal iletişim, dijital propaganda ve sosyal medya. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 1593-1619. DOI: 10.18074/ckuibfd.1294084.

1. Giriş

Tarihsel süreçte hemen her dönemde siyasi liderler, yöneticiler ve devlet adamları meşruiyetlerini sağlamak için halkla iletişim kurarak ve onların desteğini almak zorundadır. Bu ise siyasal iletişim yoluyla sağlanmaktadır. Siyasal iletişim medya araçları sağlanan ve birçok açıdan halkı etkileyen bir süreçtir. Siyasetçiler ve diğer politikacılar tarafından belirli politik amaçlara ulaşmak için kullanılan tüm iletişim faaliyetleri olarak nitelendirilen siyasal iletişim yalnızca yazılı ve sözlü gerçekleşmemekte, beden dili ve giyim tarzı gibi görsel sunumları da kapsamaktadır. Bu açıdan siyasal iletişim; propaganda, politik pazarlama, siyasi reklamlar, aday imajları, iktidar kurumları gibi oldukça geniş bir yelpaze içinde gerçekleşen siyasi faaliyetlerin tümünü içeren geniş kapsamlı bir kavramdır (Koruga, Baca & Fotak, 2011, s. 3). Temel amacı hedef kitlelerdeki istenilen eylem ya da düşünce değişikliklerini gerçekleştirmek veya belirli bir düşünceyi benimsetmek olan propaganda ise içinde bulunduğumuz yüzyılda siyasi aktörler, devletler, kurumlar ve partiler tarafından yoğun olarak kullanılmaya başlanan bir araç haline gelmiştir. Günümüzde özellikle Facebook, Instagram, Twitter gibi uygulamalar siyasi aktörler, yöneticiler, devletler gibi birçok kişi ya da grup tarafından sık kullanılarak siyasal iletişimin kullandığı en önemli iletişim aracı haline gelmiştir. Böyle bir ortamda sosyal medyanın toplumsal hareketler açısından ön plana çıkmasının temel nedeni azımsanmayacak bir oranda siyasal propaganda aracı olarak da kullanılmasyla ilişkilidir.

Bu çalışma, propagandanın tarihsel gelişimini göz önünde bulundurarak dijital kültür ekseninde nasıl bir değişim ve dönüşüm geçirdiğine odaklanmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı propagandayı sosyal medyayı düzeneği içinde ele alarak eylem ve katılım ilişkisini incelemektedir. Çalışmada propagandanın, modernitenin ilk anlarından itibaren önemli bir dönüştürücü araç olarak kullanıldığı, sosyal medya araçlarının, mesajların etkisini artırarak, propagandayı geçmiştekinden daha güçlü bir toplumsal dönüştürücü haline getirdiği iddia edilmektedir. Bu doğrultuda sosyal medyanın gelişimi ile birlikte geleneksel vatandaşlık anlayışı değişime ve dönüşüme uğrayarak “dijital vatandaş” haline gelmiştir. Bu sürecin gelişmesiyle geleneksel hale gelen siyasal katılım mekanizmalarının ötesinde yeni katılım mekanizmaları ortaya çıkmıştır. Böylece dijital kültürün somut göstergelerinden biri olarak dijital propaganda sonucunda hem vatandaşlık anlayışı hem de siyasal katılım ve eylemlilik anlayışı ortaya çıkmış ve hızla kapsamını genişletmiştir.

Çalışmanın merkezinde dijital kültürün ortaya çıkardığı dönüşüm yer almaktadır. Bu kapsamda da çalışmada propagandanın sanal boyutta nasıl kullanıldığı tartışılmıştır. Sosyal medya buradaki en dikkat çekici parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olgu sadece günlük hayattaki edimleri değiştirmemiş, aynı zamanda bir kitle iletişim aracı olarak da iletişimin kişisel bazda sürdürülmesini sağlamıştır. Bu durum ise bir uzamda eylem olarak nitelendirilebilecek katılım

olgusunu yerleşirmiştir. Bu nedenle sosyal medyadaki paylaşımlar ve katılımlar günümüzde bireysel bir eylem olarak kabul edilmektedir. Çünkü sosyal hareketlerin sosyal medyada devam ettirilmesi, öğrenilmesi bu duruma zemin oluşturmuştur.

Sosyal medya platformları, merkezi olmayan ve birey bazlı bir formda olmasından dolayı propagandaya kullanabileceği yeni zeminler ortaya çıkarmıştır. Bu noktada bireyler kendi katılımları kapsamında birer aktör olarak yer almaktadır. Çalışmada bireyin dijital çağda teknolojisi ile olan ilişkisi irdelenerek sosyal medyanın yeni sosyalleşme aracı olduğuna da vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada literatür taraması yapılmış ve araştırmanın sonunda da dijital propagandanın içerik, hedef kitle, amaç ve kaynak gibi faktörler bakımında geleneksel propagandanadan oldukça farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatür taraması yapılırken önce araştırma sorusu ve anahtar kelimeler tespit edilmiş, bu kapsamda çalışma başlığı belirlenerek konunun hangi kapsamda inceleneceğine karar verilmiştir. Ardından literatür tarama araçlarının neler olacağı ve tarama süreci planlanmıştır. Belirlenen konu kapsamında hangi kaynakların kullanılacağı ve bu kaynaklara erişme durumu öngörülmüştür. Ayrıca bir zaman planlaması da yapılmıştır. Çalışmada bu süreçte araştırma sorusuna ilişkin çeşitli alt başlıklar oluşturulmuş, bu doğrultuda güvenilirlik analizleri yapılan kaynaklar sınıflandırılmıştır. Kaynaklar üzerinden yazım sürecinin tamamlanmasıyla çalışmanın öneriler de içeren sonuç bölümü yazılmıştır. Sonuçta araştırma sürecinde belirlenen temel sorular üzerinden hareket edilip analitik bir yaklaşımla kullanılan kaynakların bu sorulara ne düzeyde cevap verebildikleri sorgulanmıştır.

2. Siyasal İletişim ve Propaganda

İletişim disiplinin alt disiplinlerinden biri olan siyasal iletişimin amacına ulaşması için hedef kitleyi ikna etmesi gerekmektedir. Bir siyasi imajı veya kimliği oluşturabilecek her etkeni kapsayan siyasal iletişimin etkili olabilmesi için temel araçlarının iyi bilinmesi gerekmektedir. Çalışmada öncelikle bu kapsamda siyasal iletişim ve onun araçlarından biri olan propaganda, kavramsal boyutu ve özellikleri üzerinden incelenecektir.

2.1. Teorik Çerçeve

Son yıllarda birçok çalışmaya konu olan siyasal iletişim oldukça önemli bir kavramdır. Özellikle batılı liberal sistemlerde önem taşıyan siyasal iletişim, üzerinde uzlaşmış bir tanıma sahip değildir. Siyasi aktörler ve bireyler üzerinde çok önemli bir etki yaratan siyasal iletişim; medya, politikacılar ve toplum arasındaki bilgi aktarımını sağlayan etkileşimli bir süreci işaret etmektedir (Koruga, Baca & Fotak, 2011, s. 1). Başka bir ifade ile siyasal iletişim, toplumsal yaşam ve temsil sistemi arasında özerk bir alan olarak kamuoyunun siyaset ile ilişkiye geçtiği, siyasetçilerin ve siyasal partilerin devreye girdiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Kentel, 1991, s. 40).

Siyasal iletişim, siyasi aktörlerin bazı ideolojik amaç, hedef ve politikalarını belirli gruplara, kitlelere ya da ülkelere kabul ettirmek ve ardından eyleme dönüştürmek, uygulamaya geçirmek amacıyla farklı tekniklerin kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Aziz, 2013, s. 3). Siyasal iletişim; propaganda, politik pazarlama, siyasal kampanya yönetimi, ast-üst ilişkileri, siyasal reklam, aday imajı gibi oldukça geniş bir yelpazede siyasal amaçlı olarak tüm iletişim faaliyetlerini kapsamaktadır. Siyasal iletişim hem siyasetle ilgili bir amaca yönelik olarak yapılan bir iletişim olarak tanımlanmakta hem de sadece sözlü veya yazılı değil, aynı zamanda giyim tarzı, beden dili gibi politik amaçlı bütün görsel sunumları kapsamaktadır (Özer, 2014, ss. 168-176). Bu açıdan siyasal iletişim, bir siyasal kimliği veya imajı taşıyacak tüm etkenleri kapsamaktadır. Siyasal iletişimde önemli olan mesajın içeriğidir. Söz konusu mesaj, seçmeni ikna etmeyi ve seçmenin oyunu hedeflemektedir (Yıldız, 2012, s. 9).

Günümüzde çoğu tartışmanın merkezinde yer alan siyasal iletişim, son yıllarda gelişen iletişim teknolojileri ile evrilmekte ve oldukça farklı mecraların kullanımıyla da ön plana çıkmaktadır (Dilber, 2012, ss. 94-95). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte siyasal iletişim, geleneksel medyadan ziyade yeni medya platformlarında kullanılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda bilhassa sosyal medya platformları hem siyasi partiler hem de aktörler için oldukça önemli bir siyasal iletişim mecrası haline gelmiştir. Siyasal iletişimin kapsadığı temel konulara bakıldığında bunlardan en önemlisi siyasal iletişim ile hedef kitleye hangi yol ve araçlarla ulaşılabilirliği. Söz konusu hedef kitleye ulaşmak için kullanılan araç ve tekniklerin yakından takip edilmesi gerekmektedir. Özellikle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeleri, siyasal iletişimi artık dönemsel bir faaliyet olmaktan çıkarmaktadır.

Tarihsel açıdan bakıldığında 1950-1990 yılları arasında siyasal iletişim yalnızca seçim dönemlerinde gerçekleştirilirken, günümüzde iletişim teknolojisinin insan hayatının hemen her alanında etkili olması nedeniyle siyasal iletişim süreklilik gösteren bir faaliyet haline gelmiştir (Karakuş, 2021, s. 465). Siyasal iletişim faaliyetleri, seçmen oyununun alınması hedefiyle gerçekleştirildiği zaman genellikle propagandayı temellendirmektedir. Literatürde propaganda ve siyasal iletişim arasında oldukça güçlü bir bağ bulunduğuna yönelik yaygın bir kabul olması nedeniyle kavram bazen propaganda ile birlikte kullanılmaktadır. Ancak, propagandanın siyasal iletişimden bağımsız bir şekilde mesajların daha otoriter bir üslupla tek taraflı ve yoğun olarak hedef kitleye aktarılması (Aziz, 2013, s. 15) olduğunu ve bu yönüyle siyasal iletişimden ayrıldığını belirtmek gerekir.

2.2. Geleneksel Anlayışta Propaganda

Birçok yazar tarafından örgütlü inandırma tekniği olarak nitelendirilen ve ikna aracılığı ile inandırıcılığı hedefleyen, düşünce yayma pratiği olarak kabul edilen propaganda (Mutlu, 2012, s. 255) teriminin kökeni Latince “propagare” kelimesinden gelmektedir. Bu kelime; bir filizin toprağa dikilmesi ve yeni bitkilerin

elde edilmesi” anlamı taşımaktadır. Propandai kelimesi ise yayma ve yaygınlaştırma anlamına gelmektedir. Bu bakımdan günümüzde de propaganda bize ilk çağrıştırdığı gibi “yayma” ve “etki” fikrini içermektedir (Brown, 1992, s. 32).

Propagandanın sadece kelime anlamı onun kitleler üzerindeki etkisini anlamamız için tek başına yeterli değildir. Bazı sosyologlar propagandayı; bireyler ve grupların diğer grupların görüşlerini, kanılarını ve davranışlarını iletişim araçları ile kendi istekleri doğrultusunda etkileme, değiştirme veya kontrol altına almaya yönelik bilinçli davranışlar olarak tanımlamışlardır (Terence, 1997, s. 332; Baltacı & Eke, 2012, s. 116). Propaganda; bir doktrin, bir görüş ya da eylemi yaymak ve buna yönelik olarak halkın desteğini almak amacıyla gerçekleştirilen sistematik ve ilkeli çabalar (Bernays, 1928, ss. 20-21). Bu yönüyle kavram, zihinsel bir damlatma faaliyeti olarak nitelendirilmiş ve birtakım görüşlerin, fikirlerin zihinsel ve duygusal açıdan en uygun araçların seçilerek bireylere empoze edilmesi olarak tanımlanmıştır (Black, 2001, s. 123). Lasswell ise propagandayı yazılı, sözlü, müzik veya resimli sunumların yönlendirmesiyle davranışları etkileme tekniği olarak görmüştür (Kalender, 2005, s.79).

Propagandanın kökleri ve etimolojisi elektronik iletişimden birkaç yüzyıl önceye dayansa da konuyla bilimsel olarak ilgilenilmesi, tarihsel olarak 20. yüzyılda kitle iletişim teknolojilerinin yükselişiyle başlamıştır. Herman & Chomsky (1988) Rıza Üretimi adlı çalışmalarında propagandayı “kitle iletişim araçlarının işbirliğini gerektiren” fenomenler olarak tanımlamışlardır (Herman & Chomsky, 1988, s. 33). Benzer şekilde Ellul, propagandanın “bu kitle iletişim araçlarını kullanmadan var olamayacağını” savunmuştur (Ellul, 1965, s. 65). Kavrama biraz daha farklı bakanlar; ekonomi, eğitim, siyasi, sosyo-kültürel ve tarım gibi birçok konuda yapıldığına vurgu yaparak bu açıdan aslında hükümetin bir yürütme kolu niteliğinde (Bernays, 1928, s. 20; Domenach, 2003, s. 18) olduğuna vurgu yapmaktadırlar.

Günümüzde propagandanın temel hedefi, belli bir amaç için kamuoyunu kontrol etmek ve düşman aleyhine bazı hisler oluşturmaktır (Berkes, 1942, s. 63-64). Propaganda; iletişim, etkileme, değişim çerçevesinde hedef kitlelerin istenilen farklılıkların gerçekleşmesine yönelik olarak farklı araçlarla gerçekleştirilmektedir. Özellikle siyasal alanda siyasal iktidarı ele geçirmek ve kamuoyunu etkilemek amacıyla kullanılmaktadır. Propaganda toplumsal bir algıyı değiştirmek amacıyla verilen bir mesajı zorla kabul ettirmeye çalışmanın aksine toplumsal algının gidişatına göre gerçekleştirilen profesyonel bir yönlendirme (Özdağ, 2003, s. 269). Devletler propagandayı, halklarını veya o ülkede yaşayan etnik grupları etkileyip, onlar üzerinde baskı kurmaya yönelik kullanabilmektedir. Hatta bunları gerektiği zaman dış pazarlık konusu haline bile getirip birtakım çıkarlar edinmeye çalışmaktadır (Özsoy, 1998, ss. 17-19).

Dünyada propagandayı en etkili kullanan ve hatta propaganda bakanlığına bile sahip olan Hitler, propagandanın amacını öncelikli olarak örgüt için taraftar toplamak, ikinci olarak doktrini anlatmak ve benimsetmek olarak açıklamaktadır. Bu kapsamda propagandanın amacı, bilimsel olarak ve tek tek kişileri bilgilendirmek değildir, aksine kitlelerin dikkatini belirli ihtiyaçlar, olaylar ve düşünceler üzerine çekmektir (Hitler, 2016, ss. 161-181). Burada propagandanın temel amacının yalnızca birey olarak bir insan değil, kitle içindeki insan olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bir kitlenin içinde yer alan insan, daha kolay sevk ve idare edilmektedir ve propagandaya açık hale gelmektedir (Brown, 1992, s. 9). Propaganda ile bir kişi ya da örgüt belli bir mesajı, bir kişiye, kitleye ya da tüm dünyaya verebilir. Bu durum genellikle propagandanın amacına bağlıdır. Propaganda ile bir topluma övülen bir husus başka bir toplumda kötülenebilir. Çok yönlü olan propagandada dil, hedef kitleye veya kişiye göre değişir.

Literatürde bu alanın önemli teorisyenlerinden Lasswell'e göre siyasal propaganda, "önemli sembollerin manipülasyonunu sağlayarak kolektif tutumların yönetilmesini" (Lasswell, 1927, s. 627) öngörmektedir. Bu bakış açısıyla seçim dönemlerinde siyasi partilerin farklı araçlarla seçmeni etkilemek ve bazı fikirleri benimsetmek amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetlerin tamamı siyasal propaganda kapsamına girmektedir. Siyasi partiler; siyasal iktidara gelebilmek için seçmen kitlesini kendi lehine genişletmek, kararsız seçmenleri etkilemek ve onları kendi amaçlarına yönelik olarak yönlendirmek, iktidara gelmelerini sağlayacak oy oranına ulaşmak ve kamuoyu oluşturmak amacıyla oldukça farklı araçlar kullanmaktadırlar. Bu süreçte siyasal propaganda araçları olarak; seçim kampanyaları, kamuoyu araştırmaları, yüz yüze iletişim (canvassing), kitle iletişim araçları, siyasal parti toplantıları ve ikna edici mesaj stratejilerinden yararlanırlar.

Propaganda kaynakları bakımından; beyaz, gri ve kara propaganda olarak sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki olan beyaz propaganda izleyicide güvenirlilik yaratmak amacıyla oluşturulduğu için kaynağı bellidir. Kaynağın belli olması propagandacının iyi adam olarak nitelendirilmesini sağlar. Sunulan bilgiler şüpheye yer vermeyen doğru bilgilerdir. Gri propagandada gerçek ve yalan iç içe geçmiş olduğu için sunulan bilgiler genellikle çarpıtılarak verilmektedir (Jowett & O'Donnell, 2011, s. 15). Kara propagandada ise en tehlikeli tür olarak hedefteki kişiyi kurumu, oluşumu karalama, küçük düşürme ve aşağılama amacıyla hareket edilmektedir. Propaganda alanı bakımından ise iç ve dış propaganda olarak ayrılmaktadır. İç propaganda ülkelerin kendi kitle ve toplumuna yaptığı propagandalardır (Conserva, 2003, s. 52). Demokratik ülkelerde siyasi partiler iktidar olma yarışları kapsamında bu tür propaganda faaliyetleri gerçekleştirirler. Dış propaganda ise bir ülkenin diğer ülkelere karşı kendisini güçlü ve iyi gösterme çabasıdır. Bu faaliyet kendine yönelik yapılan propagandayı kaldırmak amacıyla gerçekleştirilir (Clark, 2017, s. 5). Konularına göre propagandalara bakıldığında ise siyasal propaganda, ekonomik propaganda, askeri propaganda ve kültürel propaganda (Avcı, 2018, ss. 80-109) şeklinde sınıflandırmalar yapılabilmektedir.

Yukarıda ortaya konulan sınıflandırmalar doğrultusunda propagandanın bir nevi iktidar aracı olduğunu söylemek mümkündür. Alanın önemli teorisyenlerinden Steven Lukes iktidarı, bir kişinin herhangi bir kişiye normal koşullarda yapamayacağı bir şeyi yaptırabilme becerisi olarak görmektedir. Bu açıdan üç tür güçten söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki karar alma sürecini etkileme yeteneği, siyasi gündem üzerinde etkili olarak karar almayı engelleme ve insanların algılarını yönlendirerek onların düşüncelerinin kontrol etme yeteneğidir (Heywood, 2019, s. 149). Lukes tarafından sayılan bu güç türlerine baktığımızda propagandanın, üç güç içinde olduğunu ama en fazla üçüncü güç (düşünceleri kontrol etme) kapsamında daha fazla kullanıldığını söylemek mümkündür.

3. Propagandada Gelenekselden Dijitale Geçiş ve Dönüşüm

Propaganda, insanların toplum olarak bir araya gelmesinden itibaren başlayan ve fikirlerini yayma isteği ile devam ederek günümüze kadar gelen bir değişim süreci izlemiştir. Her ne kadar 20. yüzyıldaki dünya savaşları ve teknolojik gelişmeler propagandanın zaman zaman olumsuz bir anlam kazanmasına yol açsa da kökeni Aristo'ya kadar uzanan bu yöntem, insanların birbirini ikna etmek amacıyla özellikle politik alanda kullandıkları en önemli araçlardan biri haline gelmiştir (Köktürk, 2020, s. 3595). Propaganda ilk kez 1622'de Katolik Kilisesi tarafından, öğretilerine karşı olanları propaganda ile "yola getirme" amacıyla Papa XV. Gregory'nin emri ile kurulan "Sacra Congregatio de Propaganda de Fide" adlı Katolik Kilisesi'ne bağlı bir kurum tarafından kullanılmıştır. O dönemde bu kurumun temel amacı; din savaşlarının etkisi ile sarsılan kilise birliğini sağlamak ve yenedünya düzenindeki kabile ve topluluklara Katolik inancını benimsetmektir. Bu kurumdan önce propaganda kişiler tarafından gerçekleştirilen bireysel çabalar olarak görülürken, bu kurum sayesinde propaganda bireyden alınarak kuruma bağlanmıştır ve böylelikle propaganda sistematik (Brown, 1992, ss. 12-13) hale dönüşmeye başlamıştır.

Propaganda I. Dünya Savaşı'na kadar bazı ülkelerin ekonomik hâkimiyet sağlamasının ve genişleme siyasetinin bir aracı olarak kullanılmıştır. Fakat süreç içinde bu ülkeler arasında yaşanan rekabet, bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte propaganda ülkeler arasındaki savaşlarda sistemli bir araç olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte propaganda I. Dünya Savaşı'nda gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta kamuoyunun oldukça uzun süreli kontrol altına alınması amacıyla kullanılmıştır (Avşar, 2004, s. 32). Bu dönemde medya aracılığı ile savaş cephelerinde tüm insanlığın gözü önünde yaşanan bir süreç olarak sunulmuştur. Özellikle gazete ve sinema aracılığıyla toplumun neredeyse tamamı savaşın gidişatına yönelik bilgi sahibi olmuştur. Kitle iletişim araçlarıyla aktarılan bilgi, özellikle ekonomik ve siyasi iktidarların çıkarlarına yönelik olarak bir dezenformasyon olarak sunulmuş ve yeniden üretilip tamamen değiştirilerek bir propaganda malzemesi olarak algı, kontrol ve manipülasyon aracı şeklinde kullanılmıştır (Torun, 2018, s. 18).

Adeta bir silah olarak yapılandırılan propaganda ile devletler, karşı tarafın ne kadar barbar, insanlıktan uzak ve vahşi olduğunu göstererek propagandayı bir yöntem ve araç olarak hem kendi toplumlarına hem de tüm dünyaya yaymışlardır. Böylelikle savaş sonrasına propaganda hem beyin yıkama hem de iftira ve yalan aracı haline dönüşmüştür (Brown, 1992, ss. 12-13). Bu süreçte propagandanın adı kötüye çıkmasından dolayı insanlar tüm bilgilere şüpheyle bakmış ve bu güvensizlik 2. Dünya Savaşı'nda da devam etmiştir. Fakat propagandaya sıkıca benimseyen devletler bu savaş ile birlikte ön plana çıkmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), propagandayı eğitim ile paralel anlamda kullanmıştır. Özellikle Sovyet ideolojisinin yerleştirilebilmesi amacıyla Aydınlanma komiserliği kurulmuştur. Sözü edilen bu kurumun amaçları; asker, genç, köylü vb. kişilere okuma yazma öğretmek, Sovyet ideolojisini tanıtmak ve benimsetmek olarak belirlenmiştir. Bu amaçla aydınlanma komiserleri ülkeyi şehir şehir gezerek birçok faaliyet gerçekleştirmişlerdir. Bu doğrultuda kullandıkları ulaşım olanakları dahi propagandaya yönelik olmuştur. Örneğin “Lenin”, “Ekim Devrimi”, “Kızıl Yıldız” gibi dönemin önemli isimlerine, sembollerine ve olaylarına çok sayıda ve türde atıflar yapılmıştır. İlk SSCB başkanı olan Lenin, sinemayla ilgilenmeye başlayınca sinemanın propaganda için çok iyi biçilmiş bir kaftan olduğu fark edilmiş ve özellikle sessiz sinema sayesinde ülkelerdeki dil farklılığının iletişim için engel olmasının da önüne geçilmek istenmiş ve böylelikle ülkede propaganda kitlelere çok daha hızlı bir şekilde ulaşmanın (Taylor, 2003, ss. 202-203) temel yöntemi olmuştur. Savaşın ilk yıllarında devletlere ait bir propaganda merkezinin varlığından bahsetmek mümkün değil iken ilerleyen yıllarda Fransa, ABD, SSCB ve Almanya tarafından bir güç olarak kullanılmaya başlanmıştır (Avşar, 2004, s. 32).

1933 yılında Hitler'in Almanya şansölyeliğine gelmesinden itibaren Nazi Partisi propagandayı, iktidarını sağlamlaştırmak ve Alman toplumunu tüm yönleriyle etkilemek amacıyla kullanmıştır. Propaganda ve Aydınlatma Bakanı (Ministerium für Volksaufklärung und Propaganda) Dr. Goebbels propagandayı sistemleştirip geliştirerek kendine özgü yönlerini bulmuş ve propagandanın orduda ve diplomaside sık kullanılan bir araç haline gelmesini sağlamıştır. Goebbels propagandayı; radyo, poster, fotoğraf ve basın gibi araçlarla kullanarak Alman halkının desteğini arkasına almayı başarmıştır. Goebbels, gençliğinde edebiyat, şiir, romantizmle ilgilenmiştir ve bilginin kaynağının duygular sayesinde oluştuğunu öne sürerek irrasyonelizm akımına kapılmıştır. Goebbels gibi bu akıma kapılan Alman gençlerinin temel beklentisi, savaş sonrası Almanya'nın içinde bulunduğu kaotik düzenin, politik ya da kültürel açıdan yeniden tasarlanarak yeni ve ideal bir düzen getirecek bir liderin var olmasıdır. Özellikle Goebbels bu beklentisini 1922'de Münich Kenti'nde Adolf Hitler'i dinleyerek karşılamıştır. Kendisi Hitler'den çok fazla etkilenmiştir. Bu etkiyi ise daha sonra “onu dinleyerek yeniden doğdum” şeklinde ifade etmiştir (Bramsted, 2008, ss. 67-68). Literatürde Nazi Almanya'sı ve SSCB her ne kadar totaliter rejimlere sahip olsalar da Hitler tipi propaganda ile Lenin tipi propagandanın birbirine taban tabana zıt olduğu

savunulmaktadır. Bu kapsamda Lenin türü propaganda “toprak ve barış” sloganından gücünü almıştır. Çünkü halkı topraksız ve bitmek bilmez savaşlar yüzünden savaş yorgunudur ve somut gerçeklere dayanmaktadır. Hitler tipi propaganda ise ari ırk, kutsal kan gibi söylemler ile soyut kavramlar (Domenach, 2003, ss. 40-41) üzerinden hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır.

Bu süreçte propagandanın yapılmasında radyo da oldukça önemli bir araç olmuştur. Radyonun 1. Dünya Savaşı’ndan sonra en önemli iletişim araçlarından bir olması, 1930’lu yıllarda ABD’nin geniş halk kitlelerine ulaşmasında etkili olmuştur ve “Amerika’nın Sesi” adlı radyo ile ABD, uluslararası yayın gücüne ulaşarak etkisini dünya geneline yaymayı başarmıştır. 2. Dünya Savaşı sırasında radyonun teknolojik bir güç haline gelmesi ise esasen Hitler’in, propagandayı çok daha tehlikeli ve etkili kullanmasına yol açmıştır. Böylece, posterlerle birlikte radyoyu oldukça etkin kullanan Naziler büyük güç kazanmıştır. Radyonun bir propaganda aracı olarak kitleleri etkileme ve iktidarlara/partilere güç kazandırmadaki etkisi soğuk savaş yıllarında da devam etmiştir. Radyodan sonra televizyonun günlük hayatımıza girmesi ile birlikte televizyonun propaganda açısından üstlendiği işlevler de doğal olarak artmıştır (Köktürk, 2020, s. 3598). Özellikle 1960 seçiminden itibaren ise televizyon siyaset amacı ile daha fazla kullanılmıştır ve en etkili siyasi iletişim araçlarından biri haline gelmiştir (Güven, 2017, s. 181). Radyo ve televizyon 1. Dünya Savaşı süresince siyasi amaçlarla kullanılırken, bir kitle iletişim aracı olarak gündeme gelmesiyle birlikte sosyal bilimlerdeki iletişim araştırmaları da ön plana çıkmaya ve bu süreçte sosyolojiye yönelik olarak bilinçaltı mesajlara doğru bir yönelim gerçekleşmeye başlamıştır. Böylelikle kitleri etkileme ve onları yönlendirmede önemli bir rol üstlenen propaganda, bilinçaltı mesajlarda da sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (Köktürk, 2020, s. 3601). Çalışmanın bu kısmında söz konusu kapsamda modern propaganda döneminde gündeme gelen dijital propaganda ve sosyal medya hususu incelenecektir.

4. Dijital Propaganda ve Sosyal Medya İlişkisi

Son yıllarda insanların günlük yaşamlarını doğrudan etkilemeye başlayan sosyal medya; bireysel değerleri yansıtan içerik üretmek ve dağıtmak amacıyla kullanılan bilgi altyapısı ve araçlarından oluşan yeni bir iletişim aracı olarak dikkat çekmektedir. Bu şekilde kültürel içerik taşıyan kültürel mesajların, fikirlerin ve haberlerin dijital şeklini alan içerikler oluşturulmaktadır. Bu kapsamda bloglar, sohbet odaları, sosyal ağ siteleri, podcast gibi katılma açık sanal ortamlarda, söz konusu yeni araçları ve içeriği tüketen insanların, kurum ve kuruluşların yer aldığı bir yaşam alanı olarak sosyal medya dijital propaganda uygulamalarına temel zemin oluşturmaktadır (Yetkin, 2018, s. 54). Sosyal medya, son yıllarda iletişim teknolojisinin tanımlanması sürecinde gittikçe daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. 1990’lardan sonra yaygın bir şekilde kullanılan internetin ve buna bağlı olarak birçok cihazın getirdiği değişim kapsamında sosyal medya; geleneksel medyadan (televizyon, radyo, gazete) farklı olarak sayısal medyayı, internet

ağlarını, etkileşimsel medyayı nitelendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu kapsamda ortaya çıkan yeni medya; dijital kameralar, cep telefonları, MP3 çalarlar, dokunmatik radyolar ve dijital televizyonlar gibi yeni araçlar üzerinden hızla yaygınlaşmıştır. Bu süreçte yeni medyanın etkinliğini güçlendiren en önemli gelişme Web 2.0' ın geliştirilmesi olmuştur.

Literatürde 1993-2003 yılları arasında gelişen ağlar üzerinden oluşturulan yeni ağsal sistem Web 1,0 olarak adlandırılmıştır. Ardından 2004 yılından itibaren ise Web 2.0 kapsamında bloglar, sosyal paylaşım ağları, folksonomiler artık sıradan kullanıcılar için bir yazılıma gerek olmadan içerik yazma ve gönderme gibi olanakların oluşmasını sağlamıştır (Laughey, 2010, ss. 158-163). Ekim 2021 itibariyle tüm dünyada toplam sosyal medya kullanıcısı sayısı 4,55 milyara ulaşmıştır ve her gün yaklaşık bir milyon kişi sosyal medya ağına eklenmektedir (Digital, 2021). 2000'li yıllardan itibaren 20 yıl gibi bir sürede internet erişiminin artmasıyla sosyal medya kullanıcı sayısının beklenenin çok üstünde rekor düzeyde arttığı rahatlıkla söylenebilir. Böyle bir ortamda gündeme gelen dijital propaganda, yeni ve farklı tekniklerin dijital platformlarda uygulanmasını ifade etmektedir. Propaganda faaliyetlerinin dijital ortamda icra edilmesini öngören bu yeni iletişim yöntemi, özellikle sosyal ağlar ve internet ortamında gerçekleştirilmektedir. Facebook, Twitter gibi sosyal medya araçları günümüzde en etkili dijital propaganda ortamları olarak hız, kitlelilik ve etkileşim açısından çok fazla tercih edilmektedir. Bireylerin büyük çoğunluğu sosyal medya ortamında kültürel, siyasal, ekonomik açıdan yeni deneyimler kazanmakta (Auerbach & Castronovo, 2013, s. 22), bu durum ise sosyal medyanın sürekli etkinlik alanını genişletmesine yol açmaktadır.

Bugün bazı ülkelerde Facebook; sivil toplum örgütleri, gazeteciler ve siyasi elitler arasındaki siyasi diyalogun temel altyapısını oluşturan mecralardan biri haline gelmiştir. Twitter ise sosyal medya ortamında kamusal bir alan özelliği taşıyarak toplumun neredeyse tüm kesimini etkileyen güncel ve popüler konuların tartışıldığı önemli bir sanal platform haline gelmiştir. Uygulamada gerek Facebook gerekse Twitter üzerinden tasarlanan ve yürütülen propagandalar aracılığı ile kitleler ve propagandayı gerçekleştiren aktörler arasında karşılıklı iletişim ve etkileşim kurulmaktadır. Facebook ve Twitter 'da siyasi aktörler ve partiler kadar farklı örgütler de propaganda faaliyetlerini yürütmektedirler. Örneğin Twitter'da ayrıca beyaz propaganda yapan farklı yerel, ulusal ve uluslararası örgüt veya alternatif medya kuruluşları da bulunmaktadır. Bu duruma; Greenpeace (@Greenpeace), TEMA Vakfı (@temavakfi), Dünya Doğayı Koruma Vakfı Türkiye (WWF Turkey) (@WWF_TURKIYE), Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization (WHO) (@WHO) gibi oluşumlar ile Diken (@DikenComTr) ve Dokuz8HABER (@dokuz8haber) gibi alternatif medya kuruluşları güncel örnekler olarak verilebilir (Güz, Yegen & Aydın, 2019, ss. 1468-1469). Böyle bir ortamda bir nevi ağ propagandası olarak da adlandırılabilir olan sosyal medya aracılığı ile yapılan propaganda daha fazla etkileşime olanak tanıdığı için hem yapısal hem de etkileri

açısından geleneksel propagandadan farklılık göstermektedir. Sosyal medya propagandasının en önemli özelliklerinden biri ifadelerin ve iddiaların sık sık tekrarlanarak mesajların hatırlanabilirliğinin ve tanınırlığının artırılmasıdır (Farris vd., 2017, s. 123). Bu açıdan sosyal medyanın propaganda açısından taşıdığı özellikler şu şekilde belirtilebilir:

Maliyet: Geleneksel medyaya göre sosyal medya, daha düşük maliyetli ya da ücretsizdir. Bundan dolayı sosyal medya yalnızca klasik propaganda araçlarını kullanan kesimlerin tekeli olmaktan çıkarak, herkesin ulaşabileceği bir saha haline gelmiştir (Karakuş, 2021, s. 473).

Hedef Kitle: Sosyal medya, geleneksel propaganda yöntemlerinden farklı olarak çok daha geniş kitlelere ulaşmaktadır. Özellikle zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın, kullanılan sosyal medya, propagandayı çok da etkin bir hale getirmektedir (Herman & Chomsky, 2002, s. 15) Çünkü sosyal medya farklı sosyal ekonomik gruplara ve yaş gruplarına hitap etmektedir (Sparkes & Vian, 2019, s. 393). Kullanımı daha kolay olan sosyal medyada yapılan propagandanın etkinlik düzeyini ölçmek daha kolaydır. Bu ortamda propagandacı tarafından verilen bir mesaj, kullanıcılar tarafından da paylaşılarak kartopu etkisi yaratmaktadır ve geniş kitlelere ulaşmaktadır (Köseoğlu & Al, 2013, ss. 110-120). Dijital propaganda ile siyasi sistemin dışında kalan yurttaşların, gençlerin, azınlıklar veya marjinal grupların bilgilendirilmesi ve teşkilatlandırılması daha kolay olmuştur ve bu durum hemen her kesimden insanın siyasetin bir parçası olmasını sağlamıştır.

Botlar: Sosyal medyada, diğer hesaplarla etkileşim kurmak ve içerik oluşturmak için gerçek birey hesaplarıyla birlikte otomatik veya karma yaklaşımlarla kontrol edilen hesaplar da bir yaşam alanına dönüşmüştür. Böyle bir dijital medyada denetimin sağlanması amacıyla kullanılan en yaygın stratejik hareket alanlarında botlar yoğun kullanılmaktadır (Donath, 1998, ss. 31-32). Sosyal medyada giderek artan şekilde algoritmik hesaplar, içerik paylaşımında bulunmaktadır. Bu durum da iktidarı hedefleyen kesimlerin, siyasal iletişim ve propagandasında botları, bir manipülasyon aracı olarak kullanmalarını sağlamaktadır. Siyasi açıdan da farklı işlevler gören siyasal botlar, algoritmalar aracılığı ile programlanan sosyal medyada kamuoyunu manipüle etmek için Twitter benzeri platformlarda yer alarak kullanıcılarla etkileşime girmektedir. Bu siyasal botların temel amacı gerçek insanlardan öğrenerek onları taklit etmek, yani propaganda yapabilmektir (Yetkin, 2018, ss. 51-58). İnternetin ve dijital kültürün yükselişi ile propaganda giderek daha kişisel hale gelmiştir. Çevrimiçi reklamcılık sağlamak amacıyla oluşturulan algoritmalar sonsuz bir ikna, eğlence ve bilgi kaynağı sunduğundan, propaganda kullanıcı davranışına son derece duyarlı hale gelmektedir (Sproule, 1994, s. 14). 2016 yılında yapılan ABD başkanlık seçimleri sürecinde, seçimlerle ilgili Twitter'daki tüm içeriğin yaklaşık yüzde 20'sinin sosyal botlar tarafından üretildiği bilinmektedir. Dijital propagandanın seçimler ve krizler esnasında kullanılması; kamuoyunun manipüle edilmesi ve muhalefetin bastırılması amacıyla gelişmiş ve

gelişmekte olan ülkelerde geniş bir alana sahiptir (Keller & Klinger, 2019, s. 179). Son yıllarda internet ve mobil cihazlar; bilgisayarlar aracılığı ile insanlarla etkileşim kurma ve kampanya yürütmek amacıyla sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle, otomatikleştirilmiş görevler yürüten ve kullanıcılarla internet üzerinden etkileşimler kuran yazılım uygulamaları olan botlar, kamuoyunu etkilemek için kullanılmaktadır (Neyazi, 2020, s. 1). Böylece geleneksel açıdan gerçek kişiler aracılığı ile yapılan propaganda, dijitalleşme ile yapay zekâ ve bilgisayar programları ile desteklenir hale gelmiştir. Medya holdinglerinin ve hükümetlerin birlikte nasıl sistematik önyargılar ürettiğini gösteren propaganda modelleri, son on yılda bir şekilde geçerliliğini yitirmiştir. İnternet artık toplumda giderek daha önemli bir bilgi kaynağı haline gelmiştir. Böyle bir ortamda propaganda potansiyeli sonsuzdur. Herkes, doğru ya da yanlış bir mesaj yayabilir, bilgiyi manipüle edebilir, hatta bir resmi kendi amaçlarına uyacak şekilde değiştirebilir. Dijital medya platformları, sosyal botların kullanımı ve devlet tarafından organize edilen 'trol orduları' gibi yeni propaganda biçimleri (Farkas & Neumayer, 2018, s. 5) gün geçtikçe çeşitliliğini ve yaygınlığını artırmaktadır.

Biçim ve İçerik: Geleneksel propagandanın farklı olarak sosyal medyanın durum paylaşımı, anlık mesaj, yazı, fotoğraf, ses ve video iletimi sağlaması ile geleneksel medyanın kurduğu sınırları ortadan kaldırarak propaganda mesajlarının hem biçimsel hem de içerik açısından değişiminde etkili olmuştur (Karakuş, 2021, s. 474). Geniş kitlelere ulaşan propaganda malzemelerinin hem görünürlük hem de içerik açısından dikkat çekici içerik üretimleri yapılmaya başlanmıştır. Sosyal medyada paylaşılan görüntüler, birer güçlü propaganda aracı olarak diğer farklı sosyal medya kullanıcıları tarafından da paylaşılmakta ve ana akım medya ise bu görüntüleri kullanarak haber yapmaktadır (Bartlett & Miller, 2011, s. 45).

Dezenformasyon: Propagandanın kaynağının belirsiz hale gelmesiyle manipülasyon daha kolaylaşmıştır. Ancak sosyal medyada bu manipülasyonun kullanımı ile demokrasilerin doğrudan tehdit edildiği ortamlara kolaylıkla zemin de hazırlana bilinmektedir. Herhangi bir kişinin veya ülkenin kontrolü dışındaki teknolojik süreçler, sosyal medyanın yakınsaması, algoritmik haber seçimleri, botlar, yapay zekâ ve büyük veri analizi, kolaylıkla güvenilirlik göstergelerini ortadan kaldırabilmektedir (Karakuş, 2021, s. 474, 483).

Kamuoyu: Siyasetçiler ve yöneticiler, sosyal medyanın hem gündem belirleme hem de kamuoyu oluşturma gücünü propaganda kapsamında kullanmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda kullanılan propaganda bireylerin politik davranışlarının belirlenmesini sürecini yoğun bir şekilde etkilemektedir (Stromer & Galley, 2019, s. 140). Bir propagandanın kaynağı belirsiz hale gelerek bazen propagandanın kimin lehine yapıldığının belirsiz hale gelmesi dahi söz konusu (Karakuş, 2021, s. 483) olabilmektedir. Aktivistler ve siyasi adaylar da sosyal medya ile kamuoyunu örgütleyebilmekte ve harekete geçirebilmektedir. Devletler, hükümetler ve siyasi nitelikli kurumlar sosyal medyayı genellikle propaganda amaçlı kullanmaktadır.

İnternet temelli sosyal medya teknolojisinin kullanıcılara, bilgiye ulaşabilme ile birlikte aynı zamanda bilgiyi kullanma imkânı sunması, dijital propagandanın bütün dünyada kısa zamanda kampanyalara yön verebilecek nitelikte olmasını sağlamıştır. Bugün batılı demokrasilerdeki siyasi partiler ve hareketler, Çin'deki şirketler ve aşırılık yanlısı örgütler, fikirlerini halka yaymak için sık sık dijital propagandayı kullanmaktadırlar. Bir yandan dijital kanallar, seçimlerle ilgili propagandanın yapılmasına olanak sağlarken; öte yandan, seçmen seferberliğini ve diyalogu kolaylaştırmaktadırlar. Benzer şekilde, sosyal medya aşırılık yanlısı grupların potansiyel takipçilere ulaşmasına yardımcı olmaktadır. İnternet, taban ve protesto hareketlerini güçlendirmek için kullanılırken, aynı zamanda giderek daha fazla toplumu şekillendirmektedir. Dijital platformlarda propaganda şirketler tarafından kontrol edilir ve siyasi partiler, gerici güçler ve hatta suç grupları tarafından sosyal kontrol için kullanılır hale gelmiştir. İnternet öncesi dönemde propaganda, büyük kaynaklara bağlı olduğu için güçlü çıkarların kullandığı bir araç olarak tanımlanıyordu. Botlar, örneğin Büyük Britanya'daki Brexit referandumu öncesinde, son yıllarda önemli siyasi söylemleri etkiledi. İkinci Irak Savaşı, ilk internet savaşı olarak tanımlandı ve aşırılık yanlıları, özellikle 11 Eylül'den sonra işe alım, eğitim ve finansman için interneti kullanmaya başladılar (Lock & Ludolph, 2020, ss. 104-108).

Kaynağın Belirsizliği / Örtülü Propaganda: Son on yılda, sosyal medya kullanıcılarının sayısı katlanarak artmış hatta Facebook kullanıcı sayısı iki milyarı üzerine çıkmıştır. Bu nedenle, insan etkileşimi – ister politik, kültürel veya günlük yaşamla ilgili olsun – sosyal medya ortamlarında giderek daha fazla yer almaktadır. Bu argümanın ardından, sosyal medyadaki örtülü propaganda, sadece “yeni şişelerdeki eski şarap” olarak değil, sosyal ilişkiler ve dijital mimarilerin kesiştiği noktada ortaya çıkan yeni, sosyo-teknik fenomenler olarak görülmelidir. Web siteleri (yalnızca) bir web etki alanının satın alınmasını ve bakımını gerektirirken, sosyal ağ siteleri (SNS'ler), Wi-Fi erişimi olan çalışan bir bilgisayar veya akıllı telefonu olan herkes tarafından kullanılabilir. Bu durum, manipülasyon yoluyla daha fazla gündem arayan bireyler ve küçük gruplar için yeni bir alan açmıştır. Gizlenmiş web siteleri, bir tür karmaşık propaganda olarak, web sitesinin yazarlığını gizlerken, genellikle içeriği ciddi ve güvenilir olarak sunmaktadır. Böyle bir ortamda kişisel profillere ve kişisel ağların görüntülenmesine dayanan Facebook gibi sosyal ağlar, özellikle taklit edilmiş propaganda biçimleri için çok uygun imkanlar sunmaktadır. Örtülü bir sosyal medya profilinin güvenilirliği ve güveni, dikkatli bir şekilde sahte bir kimlik oluşturularak ve kullanıcı yorumları, beğenileri ve paylaşımları ile doğrulanan gönderiler aracılığıyla sürdürülerek oluşturulmaktadır. Gizlenmiş bir profili veya sayfayı 'beğen' veya 'arkadaşlık eden' bir kullanıcı böylece potansiyel olarak propaganda mesajının hem dağıtımına hem de doğrulanmasına katkıda bulunacaktır. Sosyal medyada taklit edilen propagandaya örnek olarak, bunların etno-kültürel azınlıklarla ilgili ırkçı söylemleri yaymak ve büyütme için kullanılması verilebilir. 2015'te Danimarka'daki anonim propagandacılar, Müslümanların Danimarkalıları

(Müslüman olmayan) öldürmeyi ve tecavüz etmeyi planladıklarını iddia ederek Facebook'ta sahte Müslüman kimlikleri oluşturarak kullanıcıları başarılı bir şekilde kışkırtmış (Farkas & Neumayer, 2018, ss. 12-14) ve manipüle edilmiş mesajların geniş kitlelere hızlıca yayılmasını sağlamışlardır.

5. Ağ Toplumu, Dijital Kültür ve Dijital Vatandaş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, küreselleşmenin ortaya çıkmasında ve yayılmasında itici güçlerden biri olmuştur. Bu süreçte küreselleşmenin ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel vb. birçok açıdan ortaya çıkardığı sonuçlar, modern dünyayı değiştirmeye zorlamıştır (Daver, 1968, s. 12). Bu kapsamda ilk kez 1999 yılında kaleme alınan Ağ Toplumu (The Network Society) adlı kitabında Jan van Dijk, geleneksel toplum modelinden farklı olarak yeni bir toplum modelinin ortaya çıkacağını ve iletişimin artık yüz yüze değil de sosyal ağlar üzerinden gelişeceğini ileri sürmektedir. Yazar ağ toplumunun internet tabanlı bir toplum olduğunu ve etkileri bakımından sanal ve sosyal boyutlarda köklü dönüşümlere yol açabileceğini belirtmektedir (Erkiş & Summak, 2011, s. 300).

Dijk gibi Manuel Castells de enformasyon teknolojilerinin küresel araçlarla tüm dünyayı birleştirdiği şeklindeki tezini, evrensel ve sanal cemaatler temelinde şekillenen ağ toplumuna yönelik olarak 'Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür' adlı üç ciltlik eserinde detaylı bir şekilde açıklamıştır. Bir tür paradigma değişikliği olarak da nitelendirilen ağ toplumunda, toplumdaki tüm kurumlar kendi aralarında ve içlerinde bir ağ şeklinde örgütlenmektedir. Castells, ağ toplumunu bir paradigma değişikliği ekseninde dört temel özellik üzerinden açıklamaktadır. Birincisi ağ toplumunun ham maddesi enformasyondur. İkinci özellik toplumun genelinde yeni teknolojilerin yayılmasıdır. Üçüncü özellik de yeni enformasyon teknolojilerini kullanıldığı sistemde ağ kurma mantığının hâkim olması ve son özellik ise teknolojik paradigmanın yeniliği üretmeye odaklanmasıdır (Castells, 2006, s. 26).

Ağ toplumu kendinden önceki diğer toplum şekillerinden farklı olarak oldukça hızlı bir şekilde dünya genelinde yayılım göstererek toplumsal yapıları da dönüştürmeye başlamıştır. Böylece geleneksel sosyolojinin öngördüğü yapılar tamamen değişmiş ve farklı aktörler ortaya çıkmaya başlamıştır. Birincil ilişkilerin yerini artık sanal ağlarla kurulan dolaylı ilişkiler almıştır. Geleneksel toplumlardakinin aksine aktör ve etmen sayısı artarak sosyal izolasyon sürecinde geleneksel toplumdaki fertlerin yerini yeni ilişkiler ve statüler etrafında örgütlenen bireyler almıştır. Böyle bir örgütlenme anlayışı ekseninde gelişen toplumda sanal / dijital kültür de doğal olarak gelişmeye başlamıştır (Köseoğlu & Al, 2013, s. 109).

Dijital vatandaşlıkla birlikte literatüre kamusal alan kapsamında yeni kavramlar da girmeye başlamıştır. Günümüzde politikalar ve teknoloji arasındaki ilişki bu kapsamda gündeme gelen "tekno-politika" kavramıyla ifade edilmektedir. İlk kez 1997 yılında Jon Lebkowski'nin kullandığı bu kavram ile politikacıların zaman ve

mekân sınırına takılmaksızın özellikle sosyal medya üzerinde rıza üretimi tekniklerinden yararlanmalarını öngörmektedir. Literatürde tekno-politikaya en güzel örneklerden biri olarak eski Amerikan Başkanı Trump'ın "medya gösterisinin efendisi" olarak nitelendirilmesi (Gerbaudo, 2021, s. 98) gösterilmektedir. Bu süreçte tekno-politika gibi dijital psiko-politika kavramının da kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren medya gösterilerinin artması ile duygulara hitap eden ve duyguları kışkırtan "dijital psiko-politika" çağına girildiği söylenmektedir (Bang, 2005, s. 160). Bu değişimi, toplumsal hareketler açısından ele alan Paolo Gerbaudo, "Siber Özerklikten Siber Popülizme: Dijital Aktivizmin İdeolojik Tarihçesi" adlı eserinde, dijital teknolojilerin politik arenada bir muhalif söylem yaratmaktan uzaklaştığını ve günümüzde internetin siyasi bir mücadele aracı olmaktan ziyade, mevcut ağlarda kitlelerin mobilizasyonu için yapılan bir "siber-popülizme" yol açtığını belirtmektedir (Gerbaudo, 2021, s. 45). Bu tespit te vatandaşların dijital çağda ne kadar dezenformasyona ve manipülasyona açık hale geldiklerini desteklemektedir.

6. Dijital Propaganda Ekseninde Gerçekleşen Katılım ve Eylemler

Günümüzde siyasetin bir parçası haline gelen sosyal medya kullanıcıları, sanal kimlikler yoluyla gerçek hayatta gösteremeyecekleri tepkiyi göstermektedirler. Özellikle politik ve yönetsel süreçler karşısında kendisini ifade etmek isteyen Z kuşağı, katılımı genellikle sosyal medya üzerinden gerçekleştirmektedir. Sosyal medyayı bilgi kaynağı olarak gören genç nesil, kendi görüşlerine uygun olan kanalları takip etmektedir. Bu süreçte siyasal katılımın tamamlayıcılarından biri olan siyasal eylem ise genellikle sosyal medyada yapılan tartışmaların ve gönderilerin tekrarlanması suretiyle sanal iletiler üzerinden çok kolay bir şekilde başlatılmaktadır (Göksu, 2018, ss. 281-282).

Sanal eylemler, bilgi toplumunun bir ürünü olarak siyasi ve toplumsal çağrılar karşısında katılımı arttırmaktadır. Özellikle otoriteler karşısında belli bir bağımsızlığa sahip olunması ve yeniden şekil alınması nedeniyle oldukça kapsayıcıdır. İnternet teknolojilerinin sinerjik bir yapıya sahip olması bireylerin davranış kalıplarını da şekillendirirken, ortak değer ve ortak katılıma doğru yol alınmaktadır. Bu süreçte sosyal hareketler, toplumdaki yeni ortaya çıkan sorun ya da rahatsızlıklara göre sanal eylemlere dönüşmektedir. Yağmur ormanlarının yok edilmesi, Bosna Katliamı, kültürel ve kimlik konuları ve küreselleşme hareketlerine kadar birçok alanda sanal eylemler internet aracılığıyla ortak platformlarda gerçekleşmektedir. Böylece internet ve özellikle sosyal medya hem araçsallaştırılmakta hem de sosyal hareketlerin bir alanı haline gelmektedir. Ancak burada sanal eylemlerle yerel sorunların ulusal ya da uluslararası alana yayılması sağlanarak radikalleşmenin önleniyor olmasına da (Bingöl & Tanrıver, 2011, s. 131-133) dikkat çekmek gerekmektedir.

Bugün sanal ortamda genç seçmenler, sosyal medyada siyasi kampanyalar yürütmekte ve kendi siyasi duruşlarını ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Bu şekilde

kullanıcılar, gerçekleştirilen sanal mitinglerle kendi eğilimlerine yakın olan kişileri desteklemektedirler. Bu doğrultuda birçok seçmen Twitter hashtagları gibi araçlar üzerinden taraftarı oldukları siyasi partilere ve siyasilere destek olurken aynı zamanda bazen Youtube üzerinden yayınlanan videoları kendi sosyal medya hesaplarında paylaşarak bunların binlerce kişi tarafından izlenmesini sağlamaktadırlar (Chandler & Munday, 2011, s. 54). Bu şekilde gerçekleştirilen davranışlara ek olarak sosyal medyada oluşturulan gündem başlıklarıyla siyasi iktidardan beklentilerini, isteklerini açık bir şekilde ortaya koyarak siyasal katılımı da etkin bir şekilde sağlamaktadırlar (İşleyen, 2018, ss. 220-222). Dijital ortamlarda kitle iletişim araçlarına göre benzersizliği ve üstünlüğü olan internet ve unsurları, siyasi direnişin kolaylaştırılmasında etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Bu durum, internetin siyasi aktivizmi etkili şekilde destekleyebileceğini de göstermektedir (Demuyakor, 2021, s. 3).

Literatürde sosyal medyanın siyasal eylem ve katılım açısından başarılı kullanımına örnek olarak Arap Baharı kapsamında yapılan eylemler de gösterilmektedir. Sosyal medya başta Facebook, Twitter, Instagram olmak üzere bu kanallar üzerinden halkın harekete geçmesinde ve hareketin kamuoyuna iletilmesinde çok önemli bir rol üstlenmiştir. Arap Baharı olaylarının başlangıcı olarak nitelendirilen gelişmeler, 2010 yılında Tunus'ta seyyar satıcılık yapan Mohammed Bouazizi'nin manav tezgâhının kaldırılması sonucunda kendini yakmasıyla ve böylece devrim kıvılcımının yakılmasıyla başlamıştır. Ancak bu eylem yalnızca bölgesel düzeyde kalmamış kısa zamanda Kuzey Afrika'ya ve Ortadoğu'ya yayılmıştır. Fakat burada dikkat edilmesi gerek nokta Mohammed Bouzaizi'nin neredeyse aynı sebepten kendini yakan ilk Tunuslu olmadığıdır. Esasında ülkede yaklaşık bir yıl önce başka bir seyyar satıcı aynı bölgede bölgesel yönetimi protesto edip kendini yakmıştır. Ama bu olay kamuoyu gündemine taşınmamış, hatta çok az sayıda kişinin haberdar olduğu bir gelişme olarak kalmıştır. Aynı sebeplerden gerçekleşen iki intihar girişimi arasındaki fark sadece ortaya çıkan refleksler değil Bouazizi'nin kameralar önünde kendini yakması ve intihar görüntülerinin Facebook'ta paylaşılmasıdır (Karagöz, 2013, s. 137). Bu durum üzerinden Arap Baharı olayları kapsamındaki en dikkat çeken nokta; kısa mesaj, video, sosyal medya siteleri, blogların vb. dijital sosyal medya araçlarının gücünün toplum tarafından fark edilmesidir.

Siyasi amaçlar doğrultusunda sosyal medyanın kullanımına diğer bir örnek olarak ta Türkiye'de yaşanan Taksim Gezi Parkı olayları verilebilir (Pekkaya & Çavuşoğlu, 2016, s. 97). Bu olaylarda ülkedeki aktif Twitter kullanıcı sayısında ciddi artışlar olmuş, bu sayı 29 Mayıs tarihinde 1,8 milyon iken 10 Haziran tarihinde 9,5 milyonu aşmıştır (Aksu, 2017, s. 150). Bu durumu normal bir gelişme kabul etmek mümkün değildir. Bu kapsamda yeni toplumsal hareketler üzerinde sosyal medyanın rolü üzerine verilebilecek en güzel örneklerden birisi de “yellow vests (sarı yelekli)” hareketidir. Sarı yelekli hareketi, Fransa'da Macron hükümetinin benzin fiyatlarını artırma kararı sonrasında 17 Kasım 2018 tarihinde Paris'te başlamış ve hızla ülke geneline yayılmıştır (Shultz, R. H. & Godson, 1984,

s. 45). Kısa sürede tüm ülkede eyleme katılanların sayısı 300 bin geçmiştir. Bu eylemler Fransa ile sınırlı kalmamış, Avrupa'nın birçok ülkesi ve Afrika'da Burkina Faso'da dahi etkili olmuştur. Hareketin Fransa'dan sonra en çok yankı bulduğu ülke ise komşusu Belçika olmuştur (Aydoğan & Boschele, 2021, s. 65).

2011-2012 yıllarında İspanya'da başlayıp yine birçok Avrupa ülkesini etkisi altına alan “Öfkeliiler Hareketi” de sosyal medya üzerinden yapılan propagandanın uluslararası alandaki en çarpıcı ve etkili örneklerinden birisi kabul edilmektedir (Shultz & Godson, 1984, s. 17). Bu yıllarda İspanya'da işsizlik oranının yüksek olması ve geçim sıkıntısı gibi nedenlerden dolayı, 15 Mayıs 2011 tarihinde “gerçek demokrasi şimdi” ve “geleceği olmayan gençlik” söylemleri ile sosyal medya platformlarında bir araya gelen bireyler, tepkilerini önce sanal ortamda dile getirerek daha sonra ise örgütlenerek eş zamanlı bir şekilde sokağa çıkmışlardır (Gerbaudo, 2021, s. 155). Arap Baharı eylemlerinde olduğu gibi Öfkeliiler Hareketi'nde de sosyal medyanın gücünden yararlanılmıştır. Gerek haberleşme gerekse ana akım medya karşısında gerçekleri ve tepkilerini dile getirmek amacıyla yapılan eylemlerde, ülkede değişim istenmiş ve kısmen de olsa bu istekte başarılı olunmuştur.

Arap Baharı gibi dünyada ilk olarak Amerika'da başlayarak zamanla tüm dünyayı kısa zamanda etkisi altına alan “Wall Street'i işgal et” hareketi de sosyal medyanın bir propaganda aracı olarak kullanılmasına örnek gösterilmektedir. 2008 yılında ABD'de ortaya çıkan ve sonrasında küresel olarak yayılan “Mortgage Krizi” ülke çapında ekonomik resesyona sebep olmuş ve tepki hareketlerini tetiklemiştir (Jowett & O'Donnell, 2012, s. 71). 17 Eylül 2011'de ABD'nin ve dünyanın finans merkezi olarak gösterilen New York'taki Wall Street'te; genel olarak gelir dağılımındaki eşitsizlikler, çok uluslu şirketlerin ve bankaların kurumlar üzerindeki baskısı, işsizlik gibi sorunları protesto etmek amacıyla “Occupy the Wall Street” (Wall Street'i işgal et), “We are ninety-nine percent (Biz yüzde %99'uz)” sloganlarıyla biraraya gelerek özellikle Arap baharı ve Öfkeliiler hareketinden de etkilenen bireyler Zuccotti Park'ı işgal ederek burada kamp kurmuşlar (Kavanagh, Epstein & Schulten, 2011, s. 1), hükümeti ve sistemi protesto etmeye başlamışlardır. Bu hareketlere katılan bireylerin sosyal medya üzerinden örgütlenerek eylemlerini baştan sona kadar sosyal medya aracılığı ile organize etmeleri sosyal medyanın bir propaganda aracı olarak ne kadar önemli olduğunu bir kez daha açıkça göstermiştir.

Siyasi amaçlı sosyal medya kullanımına yönelik bir diğer güzel örnek de İtalya'da gerçekleşmiştir. 2013 yılında İtalya seçimlerinde komedyen olan ve hiçbir şekilde siyasi bir kimliğe sahip olmayan Beppe Grillo'nun Facebook üzerinden başlatmış olduğu Beş Yıldız hareketi, toplumda kısa sürede ilgi toplayarak Grillo'nun seçimlerde dikkat çekici bir aday haline gelmesini (Köseoğlu & Al, 2013, s. 114) sağlamıştır. Grillo örneğinden yola çıkarak günümüzde siyasi aktörlerin, devlet adamlarının ve politikacıların sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullandıkları ya da kullanmak istedikleri söylenebilir. Bu nedenle neredeyse tüm siyasi partilerin bir

sosyal medya hesabı bulunurken, partiler de genellikle programlarını bu hesaplar üzerinden sürdürmektedirler.

Siyasi rejimlere karşı mücadelede sosyal medya veya internet teknolojisinin kullanımına ilişkin bir diğer önemli örnek de Mısır'da yaşanan gelişmeler üzerinden verilebilir. Ülkede çok sayıda muhalefet grubu ve iktidar partisi arasında, yalnızca sadakat kazanmak için değil, aynı zamanda liderlerin veya sıradan vatandaşların rakip gruplara katılma vakalarını önlemek için sosyal medyada birçok resim, sembol ve savaşı anlatıları kullanılmış, yoğun siber savaşlar yaşanmıştır (Demuyakor, 2021, s. 4).

Bu örneklere bakıldığında sanal platformlarda yapılan propagandaların bazen fiziksel eylemlere dönüşürken kimi zaman da sadece sanal eylem olarak kaldığı görülmektedir. Bu durum propagandanın başından beri nasıl tasarlandığı ile ilgilidir. Bu açıdan sosyal medyada hem sanal eylemleri hem de sanal eylemlerin fiziksel olarak sokaklardaki yansımalarının en iyi göstergelerini ortaya koymaktadır. Literatürde bu konuda Filipinler'de yaşanan bir olay en iyi örnekler arasında gösterilmektedir. Go 2EDSA, Wear Black! (2EDSA'ya git, siyah giy!)” mesajı, 16 Ocak 2001'de Filipinler, Manila'da sayısız kişinin cep telefonuna ulaşmış ve sadece telefon ile değil internet üzerinden de örgütlenen sosyal ağ kullanıcılarının da katılımı sağlanmıştır. SMS'ler, e-maillerle birkaç saat içinde, belirtilen adreste siyah giyinmiş on binlerce eylemci buluşmuştur. Söz konusu eylemciler, Filipinler devlet başkanı Joseph Estrada'nın yolsuzluk yaptığı ve devletin kasasına el uzattığı gerekçeleriyle istifasını istemişlerdir.

Son olarak bu duruma verilen en güzel örneklerden birisi de İtalya IBM'de yaşanmıştır. IBM İtalya çalışanları 2007 yılında, maaşlarına 40 Euro zam isterken firmanın maaşlarından 1000 Euro kesinti yapmasıyla dünyanın ilk sanal eylemi kabul edilen eylemi düzenlemişlerdir. Sanal hareketin aktörleri olan IBM İtalya çalışanları bilgi toplumunun yeni beyaz yakalı bilgi işçileri olarak eylemi internette “Second Life” adlı sanal gerçeklik (Bingöl & Tanrıver, 2011, ss. 136-137) alanında gerçekleştirmişlerdir. Bu örneğin sanal gerçeklik üzerinden oldukça etkili olması da önemini daha da artırmaktadır.

7. Sonuç

Modern toplumun en önemli özelliklerinden birisi de kitle kültürünün varlığıdır. Kitle kültürünün oluşmasını sağlayan faktörlerden en önemlisi internet teknolojilerinin gelişimi ve buna paralel olarak gelişen propagandadır. Propaganda; sembol, yazı, imaj veya sloganlar aracılığıyla bireysel ya da kitlesel açıdan insanların fikirlerini, tutumlarını, eylemlerini ve düşüncelerini değiştirme sürecidir. Teknolojik açıdan yaşanan gelişmelerle propagandanın anlamı ve ideolojik boyutları değişmemekle birlikte daha sistematik hale gelmiştir. Tarihsel açıdan insanlık tarihi kadar eski olan propaganda, içinde bulunulan çağdaki internet

teknolojilerinin gelişimiyle paralel bir şekilde dijitalleşerek yaygınlık ve etki alanını artırmıştır.

Geleneksel propaganda araçları olan gazete, radyo ve televizyon siyasilerin ve yöneticilerin geniş kitlelere ulaşmasında önemli bir işlev görse de 2000’li yıllardan itibaren bireyler, zaman ve mekân sınırı olmaksızın internetle medya içeriklerine istediği zaman rahatlıkla erişmeye başlamışlardır. Televizyon ve sinema ile başlayan görsel içerik tüketimi, kısa bir zamanda cep telefonu veya diğer akıllı cihazların düzeyine inerek insan hayatını tamamıyla etkiler hale gelmiştir. Bu doğrultuda hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelen sosyal medya; karşılıklılık, etkileşim, paylaşım, topluluk, işbirliği, örgütlenme gibi özellikleri ile geleneksel medyadan farklılaşmış, propagandaya yeni bir şekil ve etki alanı kazandırmıştır.

Dünyada 4,55 milyar insanın sosyal medya kullanıcısı olduğunu göz önünde bulundurulduğunda propagandanın sosyal medya ile etki düzeyinin tarihsel süreçte en yüksek seviyelere ulaştığı söylenebilir. Daha önce geleneksel medya karşısında oldukça pasif bir konumda olan birey, dijital sosyal medya ile birlikte aktif bir kullanıcı olarak siyasi alanda da kendine yer bulmuştur. İnternet teknolojisinin gelişimiyle siyasi aktörlerin, devlet adamlarının ve sivil toplum kuruluşlarının kitlelere hitap etme ve onları ikna etme teknikleri de değişmiştir.

Dijital çağda sosyal medya üzerinden yapılan propagandalar yalnızca insanlar tarafından değil, aynı zamanda yapay zekânın bir ürünü olan botlar tarafından da gerçekleştirilmektedir. Dijital propagandada görsel iletişim teknikleri çok daha fazla kullanılmakta ve çok daha geniş kitleleri etkilemektedir. Görselliğin artması ile birlikte imaj oluşturma veya mevcut imajı sarsma gücü de artmıştır.

Günümüzde hemen her bireyin sık sık ziyaret ettiği sosyal medya uygulamaları, yeni bir iletişim şekli sunarak bireylerin bu ekseninde bir araya gelmesini sağlamıştır. Böylelikle geleneksel propagandadan farklı olarak dijital propagandanın kaynağı daha belirsiz bir hale gelmiştir. Kaynağın belirsiz olması ise kişilerin manipülasyonunu daha da kolaylaştırmıştır. Bu durum ise demokrasi açısından bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Sosyal medya her ne kadar enformasyon kaynaklarından biri olarak kabul edilse de aynı zamanda propaganda kapsamında dezenformasyon kaynağı haline gelmiş ve vatandaşları manipülasyona çok daha açık hale getirmiştir.

Kaynakça

- Aksu, O. (2017). Yeni toplumsal hareketler bağlamında sosyal medya kullanımı analizi: Kadın dernekleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 146-159.
- Auerbach, J. & Castronovo, R. (2013). *The Oxford handbook of propaganda Studies*. USA: OUP.
- Aydoğan- Boschele, F. (2021). Dijital teknolojilerin vatandaş ve politikası. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 6(2), 58-63.
- Avcı, Ö. (2018). "Propaganda çeşitleri". *İletişim ve Propaganda*. Ed. Mehmet Karaca ve Celal Çakı, (ss.75-114) Konya: Eğitim Yayınevi.
- Avşar, S. (2004). *Birinci dünya savaşında İngiliz propagandası*. İstanbul: Kim Yayınları.
- Aziz, A. (2013). *Siyasal iletişim*. 4. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baltacı, C. & Eke, E. (2012). Siyasal propaganda araçlarının seçmen davranışı üzerindeki etkisine yönelik seçmen algısı: Isparta örnek olayı. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(1), 115-126.
- Berkes, N. (1942). *Propaganda nedir?* Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi.
- Bernays, L. E (1928). *Propaganda*. US: New York Horace Liveright Inc.
- Bingöl, Y. & Tanrıver, N. (2011). Bilgi çağında değişen sosyal hareketler: Sanal eylemler, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6 (1) ,131- 141.
- Black, J. (2001). Semantics and ethics of propaganda. *Journal of Mass Media Ethics*, 16 (2&3), 121–137.
- Bang, H. P. (2005). Among everyday makers and expert citizens, Remaking governance, Eds: Janet Newman, (pp. 159-179), Bristol: The Policy Pres.
- Bartlett, J. & Miller, C. (2011). Truth, lies and the internet a report into young people's digital fluency, *DEMOS, Truth, Lies and the Internet*, 1-59, 04.05.2022, <http://bufvc.ac.uk/copyright-guidance/mlr/index.php/site/329>.
- Bramsted, E. (2008). Joseph Goebbels and the national socialist propaganda 1926-1939: Some Aspects. *Australian Outlook*, 8(2), 65-93.
- Brown, J. A. C. (1992). *Siyasal propaganda*. Çev. Yusuf Yazar, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

-
- Castells, M. (2006). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür. İkinci Cilt: Kimliğin Gücü*. Çev. Elif Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chandler, D., & Munday, R. (2011). *Oxford dictionary of media and communication*. New York: Oxford Uni. Press.
- Clark, T. (2017). *Sanat ve propaganda*. Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Conserva, H. T. (2003). *Propaganda techniques*. Authorhouse, USA.
- Daver, B. (1968). *Siyaset bilimine giriş*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Demuyakor, J (2021). The Propaganda model in the digital age: A review of literature on the effects of social media on news production. *Shanlax International Journal of Arts, Science and Humanities*, 8 (4), 1-7.
- Digital 2021. (2021). *Global Overview Report*. We are social: 04.05.2022, <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/10/social-media-users-pass-the-4-5-billion-mark/>
- Dilber, F. (2012). Seçmenlerin kitle iletişim araçlarından aldığı siyasal içerikli bilgilerden etkilenme düzeyi; Karaman ili seçmenleri üzerine bir alan araştırması. *Gümüşhane Ün. İletişim Fak. Elektronik Dergisi*, 1(4), 83-105.
- Domenach, J. M. (2003). *Politika ve propaganda*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Donath, J. S. (1998) Identity and deception in the virtual community. *Communities in Cyberspace*. Eds: M. A. Smith ve P. Kollock Peter, (ss. 22-58), Routledge: London.
- Dryzek, J., & Dunleavy, P. (2009). *Theories of the democratic state*. Basingstoke: Palgrave.
- Ellul J. (1965) *Propaganda*, New York: Knopf.
- Erkiş, U. İ. & Summak, M. E. (2011). Propaganda ve dış politika. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 14(1-2), 293-310.
- Farkas, J. & Neumayer, C. (2018). Disguised propaganda from digital to social media. *Second International Handbook of Internet Research*, Eds: J. Hunsinger, M. Allen and L., Klastrup, (pp. 707-723), Dordrecht: Springer.
- Faris, R. M., Hal R., Etling, B., Bourassa, N., Zuckerman, E. & Benkler, Y. (2017). Partisanship, propaganda, and disinformation: Online media and the 2016

- U.S. Presidential Election, *Berkman Klein Center for Internet & Society Research Paper*, 1-142.
- Gerbaudo, P. (2021). Siber özerklikten siber popülizme: Dijital aktivizmin ideolojik tarihçesi. (Çev. C. Arslan), *Yeni Medya Kuramları II*. Ed. Filiz Aydoğan, (ss. 83-101), İstanbul: Der Yayınları.
- Göksu, O. (2018). *Siyasal iletişim "iktidar" için yapılır*. Konya: Literatürk Academia.
- Güven, S. (2017). Siyasal iletişim sürecinin dönüşümü siyasal katılım ve iletişim. *Tojdac*, 7(2), 175-191.
- Güz, N., Yegen, C. & Aydın, B. O. (2019). Dijital propaganda ve politik başarı: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçiminin Twitter analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6 (2), 1461-1482.
- Herman, E. S. & Chomsky, N. (1988). *Manufacturing consent: The Political economy of mass media*. Rome: Pantheon.
- Heywood, A. (2019). *Siyaset teorisine giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Hitler, A. (2016). *Kavgam*. İstanbul: Toker Yayınevi.
- İşleyen, M. (2018). *Siyasal katılım ve sosyal medya*. Konya: Literatürk Academia.
- Jowett, G. S. & O'Donnell, V. (2011). *Propaganda & persuasion*. First Print. USA: Sage Publications.
- Jowett, G.S. & O'Donnell, V. (2012). *Propaganda & persuasion*. USA: Sage Publications.
- Kalender, A. (2005). *Siyasal iletişim*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Karagöz, K. (2013). Yeni medya çağında dönüşen toplumsal hareketler ve dijital aktivizm hareketleri. *İletişim ve Diplomasi*, 1(1), 131-156.
- Karakuş, M. (2021). Gelenekselden dijital propaganda araçlarının dönüşümü. *Selçuk İletişim*, 14 (1), 462-491.
- Kavanagh, S., Epstein, H., & Schulten, K. (2011). *Who are the 99%? Ways to teach about occupy Wall Street*, New York: Newyork Times.
- Keller, T. R., & Klinger, U. (2019). Social bots in election campaigns: Theoretical, empirical and methodological implications. *Political Communication*, 36(1), 171-189.

-
- Kentel, F. (1991). Demokrasi kamuoyu ve siyasal iletişime dair. *Birikim Dergisi*, 30, 39-44.
- Koruga, P., Baca, M., & Fotak, T. (2011). *Comparison of communication of political parties over the internet in Slovenia and Croatia*. i-Society 15.04.2022, <https://www.semanticscholar.org/paper/Comparison-of-Communication-of-Political-Parties-in-Koruga-Baca/6c426293f3c670aeeace9e45914b846d0b3f> (04.05.2022).
- Köktürk, G. V. (2020). Propagandanın değişen görünümü. *Turkish Studies*, 15(8), 3593-3608.
- Köseoğlu, Y. & Al, H. (2013). Bir siyasal propaganda aracı olarak sosyal medya. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 103-125.
- Lasswell, H. (1927). The theory of political propaganda. *The American Political Science Review*, 21(3), 627-631.
- Laughey, D. (2010). *Medya çalışmaları, teoriler ve yaklaşımlar*. İstanbul: Kaldeon Yayınları.
- Lock, I. & Ludolph, R. (2020). Organizational propaganda on the internet: A Systematic review. *Public Relations Inquiry*, 9(1), 103-127.
- Mutlu, E. (2012). *İletişim sözlüğü*. Ankara: Sofos-Kıta Basın Dağıtım Yayıncılık.
- Neyazi, A. (2020). Digital propaganda, political bots and polarized politics in India. *Asian Journal of Communication*, 30(1), 39-57.
- Özdağ, Ü. (2003). Propaganda üzerine. *21. yüzyılda Türk dünyası jeopolitiği-Muzaffer Özdağ'a Armağan*. Der. Kolektif, (ss.250-270), Ankara: ASAM.
- Özer, M. A. (2014). Siyasal iletişimin algılama yönetiminde rolü. *HAK-İŞ Emek ve Toplum Dergisi*, 3 (7), 168-197.
- Özsoy, O. (1998). *Propaganda ve kamuoyu oluşturma*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Pekkaya, M. & Çavuşoğlu, H. (2016). The effect of political propaganda tools on elector's preferences: The samples of Zonguldak. *Osmangazi Un. Journal Of Economics And Administrative Sciences*, 10 (3), 91-117.
- Shultz, R. H. & Godson, R. (1984). *Dezenformatsia: Active measures in Soviet strategy*. Washington: Pergamon- Brassey's.
- Sproule, M. J. (1994) *Channels of propaganda*. Bloomington: EDINFO Press.

- Sparkes-Vian, C. (2019). Digital propaganda: The tyranny of ignorance. *Critical Sociology*, 45(3), 393-409.
- Stromer-Galley, J. (2019). Presidential campaigning in the internet age, Oxford University Press, Oxford.
- Taylor, P. M. (2003). *Munitions of the mind a history of propaganda from ancient world of the present era*, Manchester & New York: Manchester Un. Press.
- Terence, Q. H. (1997). *Propaganda and psychological warfare*. New York: Random House Inc.
- Torun, A. (2018). Medya ve tarih yazımı: Birinci dünya savaşında propaganda aracı olarak basın ve gazeteler. *Algı illüzyon gerçeklik*, Kolektif (17-72), Ankara: İmge Kitabevi.
- Yetkin, B. (2018). Siyasal iletişimin dijital propaganda makineleri: Botlar. *Ata İlet Dergisi*, 16, 51-72.
- Yıldız, M. (2012). Bir siyasal iletişim aracı olarak meclis televizyonu. *Yasama Dergisi*, 20, 5-37.

Etik Beyanı: Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Political Communication, Digital Propaganda and Social Media in Terms of Action and Participation Relationship

Extended Abstract

1. Introduction

The use of social media, which has emerged as a result of the increase observed in internet use in parallel with the development of internet technologies, has seriously changed the communication habits of individuals. Therefore, this change has brought about the change of political propaganda makers and methods, and digital propaganda has emerged. Digital propaganda has become widespread in the 21st century in parallel with the increase in digitalization. Digital mechanisms that allow multiple and wide communication have provided a very wide environment in terms of propaganda techniques in terms of enabling individuals from almost all walks of life to communicate with other individuals and groups and to influence each other. Especially, applications such as Facebook, Instagram, Twitter have become the most important communication tool used by political communication by many people or groups such as political actors, administrators, states. The main reason why social media has come to the fore in the context of social movements today is related to its use as a political propaganda tool to a considerable extent.

This study focuses on the fact that propaganda has undergone a change and transformation in the axis of digital culture, taking into account the historical development. In this context, the main purpose of the study is to examine the relationship between action and participation by considering propaganda within its mechanism of social media.

In the study, it is claimed that propaganda has been used as an important transformative tool since the first moments of modernity, and that social media tools have increased the spread of messages, making propaganda a more powerful social converter than in the past. In this direction, with the development of social media, the traditional understanding of citizenship has undergone change and transformation and has become a "digital citizen". With the development of the understanding of digital citizenship, new participation mechanisms have emerged beyond the traditional political participation mechanisms. Thus, as a result of digital propaganda as one of the concrete indicators of digital culture, both the understanding of citizenship and the understanding of political participation and activism have emerged.

At the center of the study is the transformation of digital culture. In this context, how propaganda is used in the virtual dimension is discussed in the study. Social media is the most striking parameter here. This phenomenon has not only changed the actions in daily life, but also ensured the continuation of communication as a mass communication tool on a personal basis. This situation has settled the phenomenon of participation, which can be described as an action in a space. For this reason, sharing and participation in social media is accepted as an individual action today. Because the continuation and learning of social movements on social media has formed the basis for this situation.

2. Methodology

Since social media platforms are decentralized and individual-based, they have created new grounds for propaganda. At this point, individuals take place as actors within the scope of their own participation. In the study, the relationship of the individual with technology in the digital age is examined and it is emphasized that social media is the new socialization tool. In this direction, a literature review was conducted in the study and at the end of the research, it was concluded that digital propaganda is quite different from traditional propaganda in terms of factors such as content,

target audience, purpose and source. During the literature review, first the research question and keywords were determined, and in this context, the study title was determined and it was decided in which context the subject would be examined. Then, what will be the literature scanning tools and the scanning process are planned. It is foreseen which resources will be used within the scope of the determined subject and access to these resources. A time plan was also made. In this process, various sub-titles related to the research question were created in this study, and the sources for which reliability analyzes were made were classified in this direction. With the completion of the writing process on the sources, the conclusion part of the study, which also includes suggestions, was written. As a result, it was questioned to what extent the sources used with an analytical approach could answer these questions by acting on the basic questions determined during the research process.

3. Results and Conclusion

Political communication, which has been the subject of many studies in recent years, is a very important concept. Political communication, which is especially important in western liberal systems, does not have an agreed definition. Political communication, which has a significant impact on political actors and individuals; It refers to an interactive process that provides information transfer between the media, politicians and society. In other words, political communication is defined as a process in which the public is in contact with politics, as an autonomous area between social life and the representation system, and politicians and political parties come into play.

Propaganda is the systematic and principled effort to disseminate an opinion or action and gain public support for it. Propaganda has been described as a mental drip activity and has been defined as the imposition of certain views and ideas on individuals by choosing the most appropriate means mentally and emotionally. Lasswell, on the other hand, defines propaganda as a technique of influencing human behaviour by the direction of presentations that can be written, verbal, musical or illustrated.

In the digital age, the development of the camera, like many communication tools, has become one of the most effective tools in convincing and persuading the masses. The photograph, which has the ability to contain many meanings, is frequently used as a propaganda tool, especially on social networking platforms, and has meanings that are accepted without question by firm believers. Especially when photography is used as propaganda, it provides the discussion of moral principles for the whole society.

Digital propaganda refers to the application of new and different techniques on digital platforms. Digital propaganda, which is defined as the execution of propaganda activities in the digital environment, is made especially in social networks and the internet. Today, Facebook and Twitter are preferred a lot in terms of speed, mass and interaction as the most effective digital propaganda environments. The majority of individuals acquire cultural, political and economic practices in the social media environment. Facebook is one of the channels that forms the basic infrastructure of political dialogue between non-governmental organizations, journalists and political elites in some countries. Twitter, on the other hand, is one of the important social media channels where current and popular issues affecting almost all segments of the society are discussed, by being a public space in the context of social media.

Social media applications, which are frequently visited by almost every individual today, have provided a new way of communication and brought individuals together on this axis. Unlike traditional propaganda, the source of digital propaganda has become more obscure. The uncertainty of the source has made the manipulation of people even easier, and this situation actually poses a threat to democracy. Although social media is accepted as one of the sources of information, it has also become a source of disinformation within the scope of propaganda.

In the digital age, propaganda on social media is carried out not only by humans, but also by bots, a product of artificial intelligence. Visual communication techniques are used much more in digital propaganda and affect much wider masses. With the increase in visuality, the power to create an image or shake the existing image has also increased.

Derleme

Finlandiya Kalkınma Politikası ve Kalkınma Ajansları

İbrahim İRDEM

Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü
ibrahimirdem33@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0559-3418

Öz

Kalkınma ajansları bölgelerarası ya da bölge içi gelişmişlik farklılıklarını azaltmayı amaçlayan; faaliyet gösterdiği bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasının güçlendirilmesini hedefleyen, bu nedenle kalkınmaya ilişkin projeleri destekleyen ve kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini teşvik eden kuruluşlardır. Özellikle kendine münhasır politikalar benimseyen ve önemli bir İskandinav refah devleti örneği teşkil eden Finlandiya’da kalkınma ajansları konusuna yer veren sınırlı sayıda ulusal ve uluslararası akademik çalışma olduğu görülmüştür. Bu nedenle gerek literatüre katkı sağlamak gerekse Finlandiya’da kalkınma ajansları konusunu derinlemesine tahlil etmek için bu çalışmada Finlandiya’nın kalkınma politikasına ve kalkınmadan sorumlu kuruluşlara yer verilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın temel araştırma sorusu Finlandiya’nın kalkınma politikasının ve kalkınma ajanslarının ulusal ve uluslararası kalkınma hedeflerine nasıl katkıda bulunduğudır. Finlandiya kalkınma politikası ve kalkınma ajanslarına dair gerek dil farkı nedeniyle gerekse de iç işleyişe ilişkin bazı verilere tam erişim sağlanamaması çalışmanın sınırlı yönünü oluşturmaktadır. Çalışma metodolojik olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve vaka analizi tekniklerine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Kalkınma Ajansları, Kalkınma Politikası, Finlandiya

Jel Sınıflandırma Kodları: O1, O18, R58.

Finnish Development Policy and Development Agencies¹

Abstract

Development agencies are organizations that aim to reduce inter-regional or intra-regional development differences and strengthen the economic and social development of the region in which they operate. For this reason, it supports development-related projects and encourages cooperation between the public, private sector and non-governmental organizations. It has been observed that there are a limited number of national and international academic studies on the subject of development agencies, especially in Finland, which adopts unique policies and constitutes an important example of a Nordic welfare state. For this reason, this study aims to include Finland's development policy and organizations responsible for development, both to contribute to the literature and to analyse the issue of development agencies in Finland in depth. The main research question of the study is how Finland's development policy and development agencies contribute to national and international development goals. The limitation of the study is the lack of full access to some data regarding Finnish development policy and development agencies, both due to the language difference and the internal functioning. The study is methodologically based on document and case analysis techniques, which are qualitative research methods.

Keywords: Development, Development Agencies, Development Policy, Finland

JEL Classification Codes: O1, O18, R58.

¹ Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 25.09.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 20.11.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

İrdem, İ. (2023). Finlandiya kalkınma politikası ve kalkınma ajansları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 1620-1649. DOI: 10.18074/ckuiibfd.1366198.

1. Giriş

Ekonomik, politik, sosyo-kültürel alanlarda ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya genelinde yayılmasını ifade eden küreselleşme kavramı teknolojik gelişmeler ve liberal demokrasiye yönelik yaklaşımlarla birlikte yeni bir düzeni beraberinde getirmiştir. Küreselleşme olgusu ciddi ivme kazanan iletişim, ulaşım ve teknolojik imkânlarla birlikte istikrarlı ve hızlı bir gelişme seyri göstererek dünyadaki tüm ülkeleri etkilemiştir. Gelişen iletişim, ulaşım ve lojistik ağları, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” felsefesinin benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte uluslararası ticaret yoğunlaşmış, sermaye, emek gibi üretim faktörlerinin sınır ötesi hareketi daha kolay ve hızlı hale gelmiş ve üretim modelleri gelişmiştir (Ayaz, 2021, s.1204). Böylece ulusal ekonomilerin üretim yapısı, tüketim kalıbı değişmiş, diğer ekonomilerle entegrasyon sağlanması, dış çevreye duyarlılık, sermaye akımlarında serbestleşme, finans piyasalarında eklenme gibi özellikler içinde bulunduğumuz ekonomik sistemin yeni belirleyicisi olmuştur.

Dünyada kalkınma ajansları ise küreselleşme sürecinin etkileri ile birlikte hızla adından söz ettirmeye başlamıştır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı risklerin bertaraf edilmesi açısından devletlerin kendi stratejilerini geliştirmesi zorunluluğu doğmuş ve devlet eliyle merkezden planlı kalkınma arayışları yaygınlaşmaya başlamıştır (Türkoğlu, 2015, s.184). Küreselleşme bir yandan sınırlar ötesinde ticaret ve yatırıma kapı aralayıp, özellikle sanayileşmiş ülkeler için artan ekonomik hareketlilikle birlikte kalkınmayı hızlandırırken; diğer taraftan da gelişmekte olan ülkeler için ekonomik, sosyal ve çevresel bağlamda sürdürülebilirliğin sağlanması meselesini doğurmuştur. Küreselleşmeyle beraber ticaret akışlarında ve özellikle finans piyasalarında yeni istikrarsızlık biçimleri doğmuş, zorlu rekabet taleplerine hazırlıksız olan ülkeler sürecin dışında kalma riski ile karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca dünya ekonomisiyle bağlantıları doğası gereği parçalı ve marjinal olan ülkelerdeki sosyal sektörler ve bölgeler arasında var olan yapısal heterojenliğin şiddetlenmesi riski küreselleşme sürecinin doğurduğu diğer önemli tehdit alanlarını oluşturmuştur (United Nations CEPAL, 2002, s.12). Böylece devletler gerek bölgeler arası gerekse bölge içinde sektörel problemleri ya da kalkınmaya ilişkin sorunları engellemeye yönelik çözüm geliştirmeyi çabalamışlardır. Bunun yanında küreselleşmenin hızlı bir seyir izlemesi zamanla devletin ulusal ekonomiyi ve kalkınmayı merkezden yönlendirme kapasitesini azaltarak özerk ve yerel aktörlerin konumunu güçlendirmiştir.

Küreselleşmenin yerelleşme olgusu ile etkileşimi ve yerelleşme ile paralel bir gelişim seyretmesi bölgesel kalkınma politikalarına kapı aralamıştır. Yerellik, yerele yakınlık olarak nitelendirilebilecek yerelleşme; kamu hizmetlerinin daha etkin bir şekilde sunulması için yönetim sistemini derinden etkilemiştir. Katılımcılık, çoğulculuk, özerklik, adem-i merkeziyetçilik gibi kavramları bünyesinde barındıran yerelleşme olgusu kamu hizmetlerinin sunulmasında ulus devletin oldukça hantallaştığını vurgulayarak, kamu hizmetlerinde verimlilik ve etkinlik amacıyla bölge düzeyinde ve

yerel düzeydeki aktörlere, meslek kuruluşlarına, sivil toplum kuruluşlarına, gönüllü kuruluşlara merkezi yönetimin elindeki karar verme, kaynak oluşturma, kullanma, planlama ve yürütme gibi yetkileri aktarmaktadır (Özer ve Akçakaya, 2015, s. 210-213). Bir anlamda küreselleşmenin tetiklediği yerelleşme politikaları devletlerin adem-i merkezîyetçilik ilkesini göz önünde bulundurmasını, tabandan tavana doğru yetki ve sorumluluk paylaşımını, kamusal mal ve hizmetlerin sunumunda yerelleşmeyi öne çıkarmıştır.

“Yerelleşme” küreselleşme karşısında esasında kendi dinamiklerini oluşturmuş ve savunma mekanizması inşa etmiştir (Darıcı, 2007, s.216). Hem demokratikleşme hem de yönetim ve örgütlenme anlayışlarında bölgesellik ve yerelleşme eğilimleri artmıştır (Görmez, 2005, s.16). Bu kapsamda küreselleşmenin ekonomik açıdan ortaya çıkardığı negatif dışsallıklar karşısında baskıcı, merkezîyetçi model ve anlayışlar önem kaybetmeye başlamış; kendisini güncellemeyen, gelişime ve değişime karşı çıkan, bireylerin içinde yaşadığı toplumun kapasitesini sınırlandıran siyasal ve toplumsal örgütlenme modelleri yerini âdem-i merkezîyetçi, güçlü yerel yönetimlere, demokrasiye dayalı anlayış ve modellere bırakmıştır (Görmez, 2005, s.17). Yerelleşme, bölgeselleşme ve yönetim kavramları çerçevesinde nitelendirilebilecek yeni yönetim tarzı hem merkezi hem de yereli etkileyerek geçmişte yalnızca bölgesel gelişmeyi sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklılıklarını ortadan kaldırmak amacıyla tatbik edilen geleneksel politikaları zaman aşımına uğratmıştır. Böylece yeni bölgesel kalkınma politikalarını hayata geçirmiştir. Yeni bölgesel kalkınma politikalarının ise sac ayağını her ülkede farklı şekillerde adlandırılrsa da bölgesel kalkınma ajansları (BKA) oluşturmaktadır (Kutlu ve Görün, 2018, s.68). Bu bağlamda dünya genelinde genellikle devlet, özel veya kamu-özel ortaklığı gibi farklı formlarda karşılaşılan, belirli bir coğrafi bölge içerisinde faaliyet gösteren, farklı bölgelerarasındaki eşitsizlikleri azaltmak maksadıyla kurulmuş, toplumdaki tüm paydaşları kalkınma sürecine dâhil ederek ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi teşvik eden kalkınma ajansları hizmet ettiği alanlarda kalkınmanın itici gücünü oluşturmaktadır.

Dünyadaki kalkınma ajansları ve uygulama örneklerinin ele alındığı bu çalışmada üzerinde hassasiyetle durulması gereken konulardan birisi de Finlandiya örneğidir. Gelişmiş sanayi alt yapısına sahip olan, güçlü ve güven duyulan ekonomik yapısı, ticari ilişkileri, yatırım olanakları ile dikkat çeken, insani gelişmişlik endeksine göre ön sıralarda yer alan Finlandiya’da kalkınma politikası Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile doğrudan uyumlu ve destekler niteliktedir. Kendi değerleri ve kültürü üzerine inşa ettiği kalkınma politikası sürdürülebilir kalkınmaya yönelik çabalarda tüm toplumu dahil eden uzun vadeli stratejik bir anlayışı benimsemektedir. Bu nedenle bu çalışmada Finlandiya’nın kalkınma politikasından hareketle Finlandiya’daki kalkınma ajansları ele alınmakta, kalkınma ajanslarının rol ve işlevleri derinlemesine tartışılmaktadır. Finlandiya’nın kalkınma politikası ve kalkınma ajansları ile ilgili Türkçe ve yabancı literatürde yeterince çalışma yapılmamış olması bu çalışmanın özgün yönünü oluşturmaktadır.

2. Kalkınma Ajansları

İkinci Dünya Savaşı Batı Avrupa başta olmak üzere Avrupa kıtasında devasa tahribata neden olmuştur. Eşi benzeri görülmemiş yıkıma ve can kaybına sebep olan askeri çatışmalar ekonomik açıdan ülkeleri darboğaza sürüklemiştir. Bunu takip eden çeyrek asır ise Avrupa'nın sosyal ve ekonomik ilerlemesinde dönüm noktası olmuştur. Ekonomik iyileşmeyi, ticari iş birliğini, tarım ve sanayi üretiminde gelişmeyi, bir başka ifadeyle Avrupa'nın yeniden hayata dönmesini sağlama arzusu ülkeleri yeni ve farklı politikaların oluşturulmasına yöneltmiştir. Savaş sonrası bozulan ekonomik koşullar ve ekonomiyi iyileştirme isteği; uluslararası ticaretin gelişmesi arzusu; bölgelerarasındaki gelişmişlik farklılıkları; bölgesel iktisadi sorunlar kaygı duyulan meseleler arasında olmuştur. Bu durum bölgesel kalkınmanın sağlanması noktasında kalkınma ajanslarının görünürlük kazanmasına neden olmuştur. Esasında merkezi hükümetin hiyerarşisi dışında bağımsız bir yönetsel otorite tarafından sınırları belli bir bölgede, amacı sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak olan kalkınma ajanslarının ilk örneklerinin 1930'lu yıllardan itibaren kurulduğu söylenebilir. Bu duruma örnek teşkil eden ve dünyadaki ilk kalkınma ajansı olarak atfedilen ABD menşeli *Tennessee Valley Authority (TVA)* 1933'te kurulmuştur. 1950'lerle birlikte ise Kuzey Amerika ülkeleri, Avusturya, Fransa, İrlanda ile Belçika'da; 1960'lı ve 1970'li yıllarda ise Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda'da bölgesel kalkınma ajansları kurulmaya başlamıştır (Akbulut, 2018, s.58).

1970'lerle birlikte kapitalizmin yaşadığı buhran 1929'da devleti iktisadi hayatta merkezi konuma oturtan anlayışı dışlayarak Keynesçi iktisadi politikaların sorgulanmasına sebep olmuştur. 20. yüzyılda İngiliz ekonomist John Maynard Keynes tarafından geliştirilen Keynesçi ekonomi politikası tam istihdam ve fiyat istikrarının sağlanmasını amaçlayan kamu politikaları yoluyla devlet müdahalesini haklı görmüş, devlet müdahalesinin ekonomiyi istikrara kavuşturacağını iddia etmiştir. Keynes; 1929'da yaşanan Büyük Buhrandan çıkış yolu olarak kamu harcamalarının artırılmasını, vergilerin düşürülmesini, devletin ekonomiye müdahalesi yoluyla toplam talebin etkilenecek optimum ekonomik performansın yakalanacağını savunmuştur. Ancak; 1970'lerde yaşanan ekonomik kriz İkinci Dünya Savaşı sonrasında en büyük bunalımlardan biri olarak devlet müdahalesinin ekonomik bir çözüm yolu olmadığını kanıtlamış, yeni liberal ekonomi teorilerinin devreye girmesine zemin hazırlamıştır. Böylece neo-liberal politikalarla birlikte Keynesçi politikalarla başlayan refah devleti modeli sona ererek, kamuya ait ve kamunun kontrolü altında olan alanlar özel sektörün piyasa mantığına göre şekillenmeye başlamıştır (Öztekin, 2007, s.54).

Ekonomide yaşanan değişim ve dönüşümler devlet anlayışında da yenilikler meydana getirmiştir. Müdahaleci devlet anlayışı yerini düzenleyici devlet anlayışına bırakmıştır. Devletin doğrudan üretici ve müdahaleci olmasına karşı çıkan, toplumsal hayatı devletin bakış açısından soyutlayan düzenleyici devlet

anlayışı kalkınma ve planlamaya ilişkin düşünce ve uygulamalarda da yerellikler üzerine inşa edilmiş, bireyselliğe vurgu yapan stratejik planlamayı öne çıkaran, öngörülebilirliği, uzun vadeli bakış açısını içinde barındıran yaklaşımı ortaya koymuştur (Övgün, 2017, s.21-22). Küreselleşme ve neo-liberal politikalarla birlikte gün geçtikçe güçlenen yeni anlayış, devletin müdahale alanının sınırlandırılması yolunda önemli çabalara tanıklık etmiştir (Doğan, 2016, s.1799). Böylece piyasa temelli bir kamu yönetimi anlayışına doğru geçiş yaşanmıştır. Devletin düzenleyici bir rolle tahayyül edildiği süreçte kalkınma ajansları yerelde devletin düzenleyicilik rolünü üstlenen kuruluşlar olarak faaliyet göstermektedir (Övgün, 2017, s.21). Devletler ulusal düzeyde sahip olduğu bazı yetkilerini yönetim anlayışına koşut bir şekilde yerel, bölgesel kalkınma ajanslarına devretmektedir (Yılmaz, 2010, s.181).

Kalkınma ajansları ülkelerin siyasi, idari ve coğrafi yapısına göre farklı isimlerde adlandırılabilmektedir. Ayrıca kalkınma ajansları kuruldukları ülkelerde farklı örgütlenme biçimlerine, istihdam yapısına, finans kaynaklarına ve hukuki statüye sahip olabilmektedir (Kutlu ve Görün, 2016, s.19). Bu nedenle farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanan kalkınma ajansları ile ilgili genel bir tanım yapmak zordur. En geniş anlamda kalkınma ajansları; sınırları belirlenmiş bir alanda, merkezi yönetimden bağımsız olarak gerek sektörel gerekse ülke düzeyinde kalkınmaya ilişkin meselelerin belirlenmesi ve karşılaşılan sorunların çözümlenmesi amacıyla projeleri destekleyen, kalkınmayı özendiren kuruluşlardır. Bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklılıklarını ortadan kaldırmak, bölgesel potansiyeli keşfetmek, kamu, özel sektör ve sivil toplum arasında iş birliğini ve koordinasyonu geliştirmek, sosyo-kültürel faaliyetleri desteklemek, inovasyonlar yaratmak, sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda faaliyet göstermek kalkınma ajanslarının temel sorumluluklarındandır. Kalkınma ajansları bölgesel ve yerel dinamiklerin tespit edilmesi ve ulusal önceliklerle uyumlu bir şekilde yerindeliği ve katılımcılığı esas alan bir yaklaşımla, ortak akıl kullanarak planlanmayı ve ilgili aktörlerin rol ve sorumluluklarının belirlendiği program ve projelerin geliştirilmesi faaliyetlerinde bulunmaktadır (Kalkınma Ajansları, 2023).

Bölgesel kalkınma ajansları; bölgesel kalkınmanın ulusal ve merkezi düzeyde yürütülmesi düzleminden soyutlanarak esnek bir yönetim anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilmesini desteklemektedirler. Böylece merkezi idarenin önderlik ettiği tepeden aşağıya doğru gerçekleştirilen kalkınma yaklaşımının aksine yerel aktörlerin rehberlik ettiği tabandan tavana doğru bölgesel kalkınma hedeflenmektedir (Eroğlu ve Kum, 2010, s.177). Kalkınma ajansları genel yapı itibarıyla dikey hiyerarşi modeli yerine aktif katılımcılığı öne çıkarmakta, yerel aktörlerin politika belirleme ve politika tatbik etme sürecine doğrudan müdahil olmasını amaçlamaktadır (Kutlutürk ve Orhan, 2021, s.225).

Bölgesel kalkınma ajansları kamu gücüne dayanan, ekonomik kalkınmayı hedefleyen ve coğrafi bir bölgeyi kapsayan; hesap verebilirlik, sürdürülebilirlik,

fayda sağlama, bütünleşme ve dahil olma gibi sorumluluklar üstlenen kuruluşlardır (Erçakar, 2010). Yerel potansiyeli harekete geçirmeyi ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmayı hedefleyen bölgesel kalkınma ajansları bölgenin kalkınmasını sağlamayı, çekiciliğini artırmayı ve sosyo-kültürel değerleri koruyarak geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle bölgesel kalkınma ajanslarının amaçları ekonomik, çevresel ve sosyal olmak üzere üç kapsamda değerlendirilebilir (Çelik, 2017, s.54).

Kalkınma ajansları bölgesel kalkınma politikalarının uygulama araçlarından birisidir (Pektaş ve Demirkol, 2017, s.78). Bölgesel politikaların yetki ve sorumluluklarının paylaşılması (âdem-i merkezileşme) aşamasında bölgesel kalkınma ajansları tüm bölgesel politika araçlarının koordinasyonunun sağlanması bakımından oldukça önem taşımaktadır (Tutar ve Demiral, 2007, s.69). Bölgesel kalkınma ajanslarına yerel yönetim sisteminin etkili bir şekilde tatbikini garanti etmesi dolayısıyla kurumsal bir rol biçilebilir.

Bölgesel kalkınma ajansları bölgesel ekonomi politikasının belirlenmesinde girişimci bir özellik içermektedir. Dünya genelinde organizasyon yapısı, görev alanı, faaliyetleri ve finans yapısı itibari ile çeşitlilik arz eden bölgesel kalkınma ajansları özerkliğin derecesi ve doğası bakımından farklılıklar içermektedir (Kaya, Lagendijk ve Yasar 2017, s.5). Bunlardan ilki, yüksek derecede siyasi kontrole sahip olan, örgütsel veya bölgesel özerkliğe sahip olmayan; ancak genellikle oldukça istikrarlı gelir akışlarından ve belirli bir bağımsızlık düzeyinden yararlanan kuruluşlardır. İkincisi ise daha fazla bağımsız olma eğiliminden olup, daha çok fon sağlamaya ve hizmet sunumunun (yarı ticari) kullanımına dayanmakta olan ajanslardır. Bir başka kategori ise son yıllarda öne çıkan doğrudan yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan, daha hızlı karar verebilen, siyasi gündem ve tutumlardan daha az etkilenen kuruluşlardır. Bunların dışında, bölgesel kalkınma ajanslarının kendilerinin, özellikle finansal hizmetlerin sağlanmasına yönelik diğer bağımlı kuruluşlar kurdukları durumlarla da karşılaşmaktadır. Özel yatırımcılar tarafından sağlanan küçük özel şirketler için risk sermayesi başlatma ve yönetimi bu kapsamda değerlendirilmektedir (Kaya vd. 2017, s.6). Kalkınma ajanslarında özerklik düzeyinin yüksek olması çeşitli paydaşların politika saptama ve uygulama aşamalarına katılımını artıracığından, bu durum vatandaşların sunulan kamu hizmetlerine memnuniyetlerinin de artmasını sağlayacaktır.

3. Finlandiya'nın İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı

Finlandiya idari yapı itibariyle İskandinav kamu yönetimi modelini temsil eden bir ülke örneği teşkil etmektedir. Ülkede vatandaşların kamu hizmetinden beklentilerine ve taleplerine cevap verebilen, vatandaşların aldıkları hizmetlerin kalitesini artırmayı amaç edinen bir kamu yönetimi stratejisi benimsenmiştir. Merkezi yönetim ve belediyeler arasında açık bir diyalog üzerine tesis edilen, kalkınmada çoğulculuğu esas alan, iyi yönetim, şeffaflık, hesap verebilirlik, kamu

hizmetlerinin sunumunda kalite, dijitalleşme, kurumlar arası işbirliği ve güven, sorumluk alma, sosyal ve ekonomik açıdan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarına dayalı bir yönetim anlayışı mevcuttur.

Serbest piyasa modeline dayalı Finlandiya aynı zamanda bilginin ekonomik kararlarda belirleyici olduğu, yüksek refaha sahip bir özellik arz etmektedir. Düşük işsizlik ve yoksulluk oranının söz konusu olduğu Finlandiya dünyadaki en rekabetçi ve teknolojik olarak gelişmiş ülkelerden birisidir. Eğitime ve eğitimcilere yatırım, araştırma faaliyetleri ve inovasyon Finlandiya'nın öncelik verdiği konular arasındadır. Bunun yanında cinsiyet eşitliği, uluslararası rekabet edebilirlik, yeni teknolojilere adaptasyon, sosyolojik ve fiziki sınır itibarıyla iki ayrı kültür arasında yer almasından dolayı entegrasyon konusu ekonomik ve sosyal kalkınma için mihenk taşıdır (Andersson, 2022, s.197).

3.1. Finlandiya'nın İdari Yapısı

Finlandiya 5.6 milyon nüfusu ve 338.455 km² yüzölçümü ile Kuzey Avrupa'nın doğusunda yer almaktadır. Dünyanın en kuzeyinde bulunan ülkelerden biri olan Finlandiya, Doğusunda Rusya; Kuzeyinde Norveç, Güneyinde Estonya, Batısında ise Botniya Körfezi ve İsveç ile komşudur.

Şekil 1: Finlandiya'nın Konumu

Kaynak: TRT Haber, 2022

12. yüzyıldan 1809'a kadar İsveç'in bir parçası olan Finlandiya; Bolşevik Devriminin ardından 6 Aralık 1917'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 1999 Anayasası ve 2012 Anayasa değişikliklerine göre Finlandiya tam parlamenter demokrasiye sahip bir Cumhuriyet'tir. Daha önce yarı-başkanlık sistemine benzer bir sistem söz konusuysen, 1999 Anayasası ve ilgili değişiklikler Finlandiya'nın tam parlamenter demokrasiye geçişini sağlamıştır. Seçimler dört yılda bir yapılmakta, parlamento iki yüz temsilciden oluşmaktadır (The Constitution of Finland, 1999). Hükümetin başı, hükümetin yürütme organına başkanlık eden Başbakanıdır. Devlet başkanı, yani Finlandiya Cumhurbaşkanı, ülkenin dış politikasından sorumludur. Yürütme, yasama ve yargı yetkileri Finlandiya Anayasasında açıkça belirtilmiştir. Finlandiya

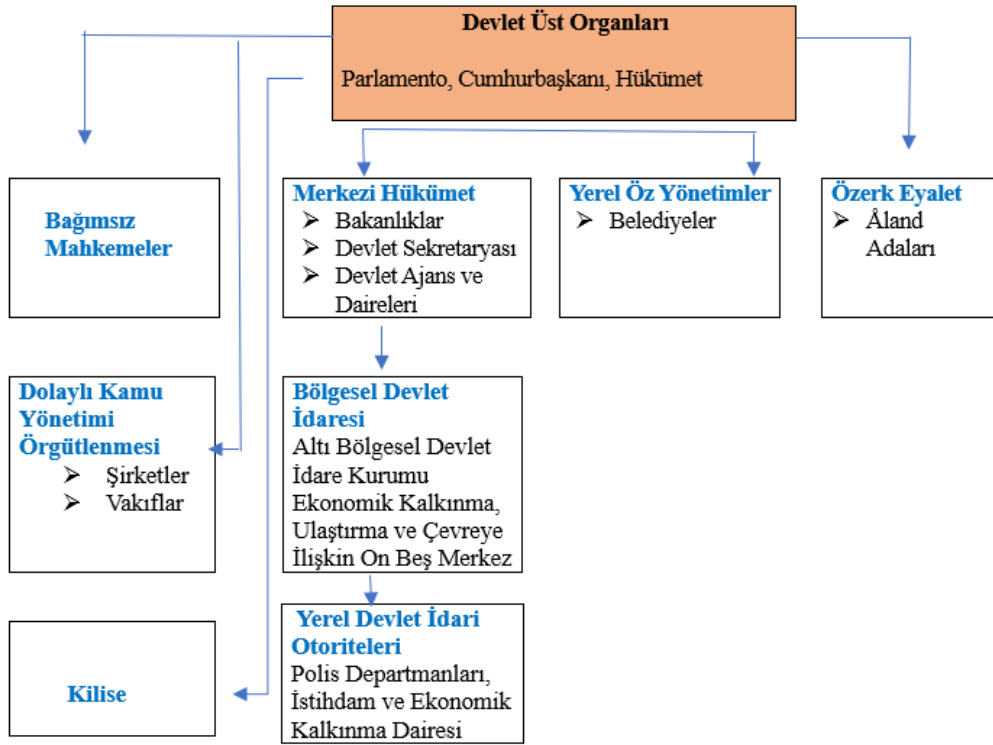
Anayasası, ülkedeki tüm mevzuatın temelidir ve Finlandiya demokrasisinin temel kurallarını, değerlerini ve ilkelerini belirtmektedir (Makhija vd., 2023).

Tablo 1: Finlandiya Anayasasına Göre Yasama, Yürütme ve Yargı Yetkisi

Anayasa		
Yasama	Yürütme	Yargı
<ul style="list-style-type: none">➤ Parlamento➤ Cumhurbaşkanı	<ul style="list-style-type: none">➤ Cumhurbaşkanı➤ Başbakan➤ Bakanlar Kurulu	<ul style="list-style-type: none">➤ Bağımsız Mahkemeler

Kaynak: Turan, 2018

Finlandiya, merkeziyetçi anlayıştan uzak bir şekilde örgütlenmiş, resmi olarak iki dile sahip (Fince ve İsveççe) üniter bir devlettir. Merkezi, bölgesel ve yerel olmak üzere üç yönetim düzeyi söz konusudur (European Committee of the Regions, 2023). Merkezi devlet idaresi genellikle merkezi hükümet olarak adlandırılır. Ulusal hükümet ile birlikte bakanlıkları ve onlara bağlı kamu kurumlarını içerir. Bölgesel devlet idaresi ise altı bölgesel devlet idari dairelerini ve ekonomik kalkınma, ulaştırma ve çevreye ilişkin on beş merkezi içermektedir. Yani, bölgesel devlet idari ajansları ve ekonomik kalkınma, ulaştırma ve çevre merkezleri bölgesel devlet idari makamları olarak faaliyet göstermektedir. Bölgesel devlet idareleri ulusal politikaların farklı bölgelerde etkili ve tutarlı bir bütünlük içinde yürütülmesini sağlamaktadır. Bölgesel düzeyde ulusal politikaların ve hükümet kararlarının uygulanmasından sorumludur. Yerel devlet idare otoriteleri, on bir polis departmanı ve on beş istihdam ve ekonomik kalkınma dairesinden oluşmaktadır (Finnish Ministry of Finance, 2023). Finlandiya'nın kamu yönetimi yapısı incelendiğinde devlet üst organları seçimle göreve gelen Cumhurbaşkanı, Parlamento ile Hükümetten oluşmaktadır. Merkezi yönetim genel olarak Bakanlıklar (on iki adet), devlet sekreteryası, devlet ajans ve daireleri, devlet iktisadi teşebbüsleri eliyle gerçekleşmekte; bölge yönetimleri merkezi yönetimin bölgesel teşkilatı, bölgesel kurullar, belediye birliklerini (hastaneler) içermekte; yerel yönetimler ise belediyeler ve belediye birliklerinden (temel sağlık alanında) oluşmaktadır (Karakurt ve Ela, 2017, s.33-34). Finlandiya'nın 18 bölgesi ve bu bölgeye ek olarak Åland Adaları'nın özerk eyaleti vardır. Finlandiya Anakara'sında 293 ve Åland Adaları'nda 16 olmak üzere 309 belediye ve şehir bulunmaktadır (Association of Finnish Municipalities, 2022).

Şekil 2: Finlandiya Kamu Yönetiminde İdari Yapı

Kaynak: Lappi, 2019

Finlandiya’da 1995 yılında yeni bir Yerel Yönetimler Yasası yürürlüğe girmiştir. Ülkede kamu yönetimi reformunun bir çıktısı olarak nitelendirilebilecek söz konusu yasa ile belediyeler arası iş birliğine özgür bir ortam tanınmış, belediyelerin hizmet sunumuna esneklik kazandırılmıştır (Çetin, 2017, s.156). Finlandiya’da güçlü bir öz yönetim ilkesi mevcuttur (European Commission, 2020). Yerel özyönetim, mevcut sistemin temeli olan ve 1860’lı yıllara kadar geriye götürülebilecek mevzuata dayanmaktadır (European Committee of the Regions, 2023).

Finlandiya’da kamu yönetimine ilişkin örgütlenmede merkezi yönetimlere göre yerel yönetimlerin etkin ağırlığı daha fazladır. Bölge yönetimleri ve belediye yönetimleri olmak üzere iki kola ayrılan yerel yönetim birimleri Finlandiya’da geniş bir özerkliğe sahiptir. Belediyeler kendi iç yapıları ve işleyişleri ile ilgili gerek gördükleri birimleri kurmak açısından merkezden ya da başka bir belediyeden bağımsız hareket etmektedir. Bu konuda Finlandiya Yerel Yönetimler Yasası belediyelere geniş yetki tanımaktadır (Akarçay, 2017, s.354). Mali açıdan oldukça güçlü olan yerel yönetimler ayrıca ülke içindeki görevlerin büyük çoğunluğunu yerine getirmektedirler (Turan, 2018, s.100). Yüzde on altı ile yirmi iki arasında sabit bir yüzdesel gelir vergisi alma hakkına sahip olan belediyeler ülkedeki kamu hizmetlerinin üçte ikisini sağlamaktadırlar. Okullar,

sağlık hizmetleri, su temini, sokaklarla ilgili hizmetler gibi çok sayıda kamu hizmeti belediyelerin kontrolü altındadır. Bunun yanında Finlandiya’da vatandaşlar genellikle kendilerini yaşadıkları belediyelerle özdeşleştirmektedir. Bu durum Finlandiya’nın yerel demokrasi ve yerel yönetimler konusunda dünyada iyi uygulama örneği teşkil ettiğini göstermektedir.

Belediyelere ek olarak, Finlandiya’da başka özerk kuruluşlar da vardır. Bunlar arasında kiliseler, diğer dini topluluklar, üniversiteler ve Åland bölgesi yer almaktadır. Özerklikleri; statülerine ve uygulamalarına göre değişim göstermektedir. Örneğin, Finlandiya’da faaliyet gösteren kiliselerin ve diğer dini toplulukların özerk statüsü, Finlandiya Anayasasında belirtilen din özgürlüğüne dayanmaktadır. Finlandiya Evanjelik Lutheran Kilisesi ve Fin Ortodoks Kilisesi kamu hukuku kapsamında özel bir statüye sahiptir. Her ikisinin de vergi koyma hakkı ve nüfus kaydı tutma yetkisi vardır (Suomi.fi, 2022).

Åland bölgesine bakıldığında ise özerkliğin tarihsel sürecinden kısaca bahsetmekte yarar vardır. Åland, Finlandiya ile birlikte başlangıçta İsveç Krallığı tarafından yönetilmekteydi; ancak 1809’da İsveç Finlandiya’yı ve Åland’ı Rus İmparatorluğu’na bırakmak zorunda kaldığında Finlandiya Büyük Dükalığı’nın bir parçası olmuştur. 1917’de Finlandiya bağımsızlığını kazandığında ise Åland belediyelerinin temsilcileri İsveç ile yeniden birleşmek istemiştir (Legislative Council Secreteriat, 2014, s.1). Ålanders adalarının İsveç’e geri verilmesi gündeme geldiğinde ise bu durum bölgesel gerilimlerin kaynağını oluşturmuştur. 1921’de Milletler Cemiyeti Konseyi, Åland’ın özerkliği için garanti vererek Åland’ın silahsızlandırılması ve tarafsızlaştırılmasına ilişkin bir sözleşme gerçekleştirmiştir. Tamamen İsveççe konuşulan Åland takımadaları siyasi olarak Finlandiya’nın bir parçası olurken kültürel olarak her zaman İsveç’e eğilimli olmuştur. Hatta bu dönemde Åland konusu Milletler Cemiyeti’nde tartışılmadan önce, Åland’la ilgili slogan şu şekilde yankı bulmuştur: "*Finlandiya özgür- Åland İsveçli*" (Baltic Worlds, 2022). Nitekim; 1921’de Milletler Cemiyeti bir yandan Finlandiya’nın Åland üzerinde egemenlik kazanmasına karar verirken diğer taraftan da Åland’lılara etnik kimliklerini korumaları için garantiler verilmesini kararlaştırmıştır. Åland’ın özerkliği hem uluslararası hukuka hem de Finlandiya anayasa hukukuna sıkı sıkıya bağlı kalmıştır.

Finlandiya kamu yönetimi güçlü yönetim düzeyi, kamu görevlilerinin faaliyetlerine duyulan güven, düşük yolsuzluk seviyesi, karar vermede şeffaflık, hesap verebilirlik ve kamu hizmetlerine erişimde kolaylık gibi özelliklerle uluslararası alanda ön plana çıkmaktadır (Mäenpää, 2020). Finlandiya, İskandinav idari kültürünün bir parçası olduğu için şeffaflığa ve erişilebilirliğe büyük önem atfedilmekte, vatandaşların devlet kurumlarına olan güveni yüksek olarak nitelendirilmektedir (Virtanen, 2018, s.306). Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından yayımlanan 2022 Yolsuzluk Algısı İndeksi’ne göre Finlandiya, Danimarka’dan sonra Yeni Zelanda ile birlikte ikinci sırada yer almakta (Transparency International, 2022), dünyada yolsuzluğu en düşük ülkeler arasında

bulunmaktadır. Dünya Ekonomik Formu tarafından ulusların rekabet edebilirliğinin incelendiği; hukukun üstünlüğü, mülkiyet hakları, kamu yönetiminin güvenilirliği, iş hayatında etik davranış, yolsuzlukla mücadele, devlet harcamaları ve düzenlemeler gibi unsurları ele alan ‘kurumlar’ bazındaki değerlendirmede ise Finlandiya ülkeler arasında rekabet üstünlüğü çok iyi olan ülkelere birisi olarak değerlendirilmektedir (International Institute for Management Development, 2022).

3.2. Finlandiya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

Finlandiya sosyal yapı ve yaşam koşulları bağlamında İskandinav refah devletleriyle benzerlik göstermektedir. Finlandiya'da nüfus yoğunluğu ülkenin güneyinde daha fazladır. Finlandiya'da sayıca en fazla olan yabancılar Rus uyruklulardır. Finlandiya'nın toplam nüfusunun %18.8'i 65 yaş üzerindedir ve AB ülkeleri ile mukayese edildiğinde en çok 65 yaş üstü nüfusa sahip ülkedir (Ticaret Bakanlığı, 2023, s.4). 2017'den 2022 yılına kadarki zaman diliminde genç yaş grubuna dahil olan bireylerin sayısı azalırken, 60 yaş ve üstü yaş grubu artmaya devam etmiştir. 2022 yılı sonu itibariyle 60 yaş ve üstü insan sayısı 1.6 milyonu geçmiştir. 60 yaş ve üstü bireylerin artan sayısı, ülkenin daha yaşlı bir nüfus yapısına doğru değişimini yansıtmaktadır (Statista, 2023a). BM verilerine göre Finlandiya dünya çapında en hızlı yaşlanan beş ülke arasında yer almaktadır (STTK, 2020).

II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın en fakir ülkelerinden biri olan Finlandiya savaş sırasında yaşadığı hasarın üstesinden gelmek için mücadele eden diğer ülkelerle mukayese edildiğinde yalnızca kayıplarını telafi etmekle kalmamış, aynı zamanda ekonomisini de hızla geliştirmeye başlamıştır. 1970'lerde ve 1980'lerde Avrupa'da hızlı bir şekilde gelişen ülkelere biri haline gelmiştir. Bu durum aynı zamanda Finlandiya açısından sosyal güvenlik yardımlarının ve kamu hizmetlerinin genişletilmesi anlamına gelen dinamik bir gelişme dönemini içermiştir (Kohtamäki, 2022, s.17). Ancak Finlandiya kırsal ve tarımsal sosyal yapısı nedeniyle, bir refah devleti geliştirmede geç kalan bir ülke olarak bilinmektedir. Çünkü “kentlileşmiş bir ücretli çalışma toplumu”na dönüşüm ancak 1980'lerin sonunda tamamlanabilmiştir (Kohtamäki, 2022, s.17).

Finlandiya'nın 19. yüzyılın sonlarından itibaren yaşadığı iktisadi ve siyasi dönüşümler ülkenin sosyal yapısını derinden etkilemiştir. 19. yüzyıl öncesinde toplum; köylüler, kasabalılar, din adamları ve soylular olarak bölünmüş bir özelliğe sahip olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra tarım toplumundan sanayi toplumuna doğru hızlı bir değişim yaşanmıştır. Ancak ekonomik değişimle birlikte din adamlarının ve soyluların konumları da sarsılmaya başlamıştır. Ekonomik olarak tarımla uğraşan nüfusun oranı 1950'lerin başında yaklaşık yüzde ellilerde iken, zamanla yüzde onlara kadar gerilemiştir (Lahelma ve Karisto, 1993, s.119). Sanayileşme ile birlikte ekonomi genişlemiş, yeni meslek grupları ortaya çıkmış, yeni bir girişimci sınıfla karşılaşmıştır. Kırdan kente doğru göç o zamana kadar en kalabalık sınıfı oluşturan çiftçilerin konumunun da değişim ve dönüşümünü

beraberinde getirmiştir. Toplumsal ve ekonomik hayatta beyaz yakalı işçilerin yoğun olduğu bir sürece geçiş yaşanmıştır. 1960'ların sonu itibariyle nüfusun dağılımında ciddi değişiklikler olmuş; nüfus giderek kentlerde yoğunlaşmaya başlamış ve kırsal kesimin nüfusu önemli oranda azalmıştır. Bu konuda OECD tarafından yapılan araştırmanın bulguları dikkat çekicidir. 1969'da yayınlanan Finlandiya'nın ilk OECD Ekonomik Araştırması, "*hem üretim hem de istihdam açısından tarımın ağırlığının Finlandiya ekonomisinin hala önemli bir özelliği olduğunu*" ifade etmiştir (André, 2019). 1970'lerden 2000'lere kadarki süreçte ise başkent Helsinki'nin ve Espoo, Vantaa ve Kauniainen gibi komşu belediyelerinin nüfusu iki kattan fazla artmıştır (Heikkilä ve Järvinen, 2002, s.9). Nitekim endüstriyel gelişmeler ekonominin hızla büyümesini sağlamıştır.

Finlandiya'da endüstriyel gelişmelere ek olarak belirtilmesi gereken önemli bir husus da; eğitime ve okullaşmaya tarihin çok eski dönemlerinden beri ciddi önem atfedilmesidir. Öğrenci merkezli yaklaşım benimseyen, öğrencilere bilimsel özgürlük tanıyan ve sorumluluklar yükleyen Finlandiya eğitim sistemi Grigory Petrov'un '*Beyaz Zambaklar Ülkesinde*' adlı eserinden de çıkarımda bulunulacağı üzere; iyi eğitim almış olanların milli düşüncüyü geliştireceğini, milli ruhu uyandıracığını, milli iradeyi güçlendireceğini ve Fin kültürünü yükselteceğini iddia eder (Petrov, 1998, s. 34).

1970'te yaşanan petrol krizi çok sayıda Avrupa ülkesini etkilediği gibi Finlandiya'yı da etkilemiştir. Tedarikçi ülke olan Sovyetler Birliği'nin belirlediği fiyatın piyasaya koşut bir şekilde artırmasıyla birlikte Finlandiya'da yıkıcı bir enflasyonla karşı karşıya kalınmıştır. Ancak iki ülke arasında gerçekleştirilen ticaret antlaşması sayesinde ihracatın artırılması amaçlanarak, Batı Avrupa'ya nazaran ekonomik krizden daha az etkilenilmiştir. Petrol krizinin nihai bir sonucu olarak 1980'ler Batı Avrupa için zayıf bir ekonomik gelişme dönemini tetiklerken, Finlandiya'nın 1970'lerin sonlarından 1980'lerin sonuna kadar Avrupa ortalamasından daha iyi durumda olduğu belirtilebilir (Statistics Finland, 2007). Bunun yanında 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılması, Sovyetlerle ikili ticaretin sona ermesi, uluslararası sermaye hareketinin yeni neo-liberal ekonomik düzene uyum sağlamasında yaşadığı zorluklar, Avrupa kıtasındaki ekonomik durgunluk ve Fin ekonomisinin uzun süre pozitif çıktı açığı vermesi ülkenin durgunluk yaşamasına kaynaklık etmiştir. Hem kentsel alanlar hem de kırsal alanlar bilahare 1990-1993 yılları arasında iktisadi durgunluktan oldukça etkilenmiştir. 1990'ların ortalarından itibaren ise Batı Avrupa ile gelişen ticari ilişkiler ve endüstriyel gelişmeler Finlandiya'nın ekonomik açıdan toparlanmasını sağlamıştır. 1990'ların sonlarından 2000'lerin ortalarına kadar hızlı bir şekilde ekonomik iyileşme sürecine girilmiş, işsizlik oranı düşmüştür (Kiander, 2004, s.1).

Finlandiya, 1949'dan beri Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşmasına ve 1969'dan beri Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'na taraf olmuştur. Daha önce Avrupa Serbest Ticaret Birliği'nin önce ortağı (1961), daha sonra ise tam üyesi (1986)

olmuştur. 1995 yılında Avrupa Birliği'ne (AB) katılmak için bu kuruluşun ayrılmıştır (Britannica, 2023). Finlandiya 1992'de AB üyeliği için başvurduğunda, ülke 20. yüzyıldaki en kötü ekonomik darboğazını yaşamıştır. 1980'lerde borç finansmanına dayanan ekonomik büyüme, işsizliğin yüksek olması Finlandiya ekonomisi üzerinde baskı oluşturmuştur. Fakat AB'ye katılımı birlikte ticaret ve yatırım hacminde artış yaşamıştır (Andersson, 2010, s.9) Ağaç, telekomünikasyon, mühendislik, elektrik sanayi, metal, makine gibi alanlarda Finlandiya önemli ticari üstünlüğe sahiptir. Teknoloji ihracatında olduğu gibi bilişim ve iletişim, oyun, temiz teknoloji ve biyo-teknoloji gibi alanlarda da önemli ilerlemeler kaydetmiştir (Türker, 2021, s.3).

4. Finlandiya Kalkınma Politikası

Finlandiya'nın bölgesel kalkınma politikası Finlandiya'nın çeşitli bölgelerinde refahı artırmayı amaçlayarak, farklı idari otoriteler ile kamu ve özel sektör arasındaki geniş kapsamlı etkileşim ve faaliyetleri içermektedir. Kalkınma politikası sürdürülebilir kalkınma temelinde bölgesel rekabet edilebilirliğin ve refahın artırılmasını hedeflemektedir. Bölgesel kalkınma politikasıyla bölgelerarasındaki gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, vatandaşların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve bölgeler arasında dengeli kalkınmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Finlandiya'da bölgesel kalkınmaya ilişkin ulusal mevzuat, bölgesel kalkınma sorumluluğunun merkezi hükümete ve yerel yönetimlere ait olduğunu belirtmektedir (Ministry of Interior, 2002).

Bölgesel politika ortaya çıkması muhtemel olumsuzluklarla ve yapısal değişikliklerle karşılaşılması durumunda bu sorunlarla mücadele etmek için bölgelerin dayanıklılıklarının güçlendirilmesini, şehirlerin yenilikçi bir yapıya bürünmesini ve şehirlerin rekabet gücünün ön plana çıkarılmasını hedeflemektedir (OECD, 2019). Dengeli bölgesel kalkınma yaklaşımına dayanan bölgesel politika hedefleri ve tedbirleri, Finlandiya Hükümet Programı ile uyumludur. Kalkınma planı dinamik, gelişmiş ve sosyal açıdan güçlü bir Finlandiya hedefi temelinde; Helsinki bölgesinin, büyüyen kentsel bölgelerin, alt bölgelerin ve kırsal alanların ortak başarılarını içeren bir anlayışla oluşturulmuştur. Bölgesel kalkınmaya ilişkin öncelikli konular ve stratejiler iklim değişikliğinin yarattığı olumsuz etkilerin hafifletilmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması, güçlü bağları olan sürdürülebilir topluluklar oluşturulması, iş dünyasında inovasyon, Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması, yeteneklerin ve eğitimin bölgesel kalkınma için bir kaynak haline getirilmesi, katılımcılığın güçlendirilmesi, eşitsizliğin önlenmesi ve bölgesel kalkınma için bir işletme modeli oluşturulmasıdır. Bu çerçevede sürdürülebilir kalkınma ve dijitalleşme yukarıda belirtilen öncelikli konu ve stratejilerin kesişim noktasını oluşturmaktadır (Ministry of Economic Affairs and Employment Regions, 2020, s.5).

Finlandiya'da hükümet dört yıllık bir bölgesel kalkınma stratejisi oluşturmakta; kararlaştırılan stratejik yönergeler ise bölge meclisleri tarafından hazırlanan bölgesel kalkınma planlarında dikkate alınmaktadır. Finlandiya'da her bir belediye, bulunduğu

coğrafi alanındaki bölge meclisinin üyesi olmak durumundadır. Yani bölgesel meclisler bölgedeki belediyelerden gelen belediye yetkililerinden oluşmaktadır. Kalkınmayla ilgili çalışmalara bölge meclisleri çeşitli paydaş gruplarını (bunlardan en önemlisi Ekonomik Kalkınma, Ulaştırma ve Çevre Merkezi – The Centre for Economic Development, Transport and the Environment, girişimci paydaşlar, özel sektör temsilcileri, vatandaşlar ve diğer aktörler) dahil etmektedir (Association of Finnish Municipalities, 2022). Bunun yanında bölge meclisleri arazi kullanım planlaması, bölgesel meseleler, bölge illeri ve belediyeleri için önemli konular hakkında da görevlidir (Association of Finnish Municipalities, 2022). Bir başka ifadeyle Finlandiya’da bölge meclisleri bölgelerinin çıkarlarını destekleyen kuruluşlardır. Finlandiya’da merkezi hükümet yetkilileri; şehirler, bölgelerindeki diğer belediyeler, üniversiteler ve bölgesel kalkınmaya dahil olan diğer aktörlerle iş birliği içinde çalışarak, bölgesel kalkınma stratejisinden ve genel bölgesel kalkınmadan sorumludurlar (Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland, 2023).

Bölgesel kalkınma konusuna ek olarak bölgesel arazi kullanım planlaması da Finlandiya’da bölge meclislerinin sorumluluğundadır. On sekiz tanesi Finlandiya Anakarasında ve bir tane de Åland Eyaleti olmak üzere toplam on dokuz bölge bulunmaktadır. Bölgelerle ilgili planlamalar stratejik program ve bölgesel arazi kullanım planı vasıtasıyla ortaya çıkartılmakta, belediye meclislerinin görev süresini içerecek şekilde dört yıllığına hazırlanmakta ve bölgelerin 20-30 yıllık bir gelişim stratejisini dikkate alarak düzenlenmektedir. Bölgesel arazi kullanım planı ise 10-20 yıllık bir hedefi içeren, bölgesel stratejik programla doğrudan ilişkili olan planlardır. Bunun temel sebebi arazi kullanım planlamasının bölgesel stratejik programda belirlenen kalkınma hedefleri ile uyumlu olması zorunluluğudur (Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland, 2020). Bölgesel stratejik program, bölgenin uzun vadeli stratejik politikalarını, bölgesel kalkınmanın önceliklerini ele almaktadır (Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland, 2020). Bölge meclisleri programları hazırlarken yönetim esaslı bir çerçevede diğer aktörleri de plan hazırlık sürecine dahil ederek çalışma yürütmektedir.

1980’ler itibariyle Finlandiya’da giderek artan bir şekilde bölgeler kendi kalkınmalarının sürükleyicisi olmaları yolunda teşvik edilmektedirler. *Bölgesel Kalkınma Yasası* kapsamında bölgesel kalkınma çabalarından merkezi hükümet ile birlikte belediyeler sorumlu tutulmuştur. Anayasal olarak garanti edilen özerkliğe ve mali yetkilere sahip olan Finlandiya yerel yönetim sisteminde yönetişimin tatbiki diğer ülkelerin aksine tabandan tavana doğru gerçekleşmektedir (Sotarauta ve Bear, 2020, s.7).

Âdem-i merkeziyetçi bir kalkınma anlayışına dayalı kırsal kalkınma anlayışı Finlandiya’nın kalkınma politikasının önemli bileşenlerindedir. Finlandiya’da kırsal kalkınma süreci bölgelerde ve Åland’da iki Kırsal kalkınma Programı (Rural Development Program) aracılığıyla yönetilmektedir. Bahse konu kalkınma

programları, Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarım Fonu (EAFRD) ve ulusal katkılar çerçevesinde finanse edilmektedir (European Network for Rural Development, 2023). Bölgeleri içerisine alan ‘Anakara Finlandiya’ olarak nitelendirebileceğimiz kırsal kalkınma programının amacı; Finlandiya’nın kırsal alanlarını insanların yaşamını daha iyi şartlarda sürdürebilmesi için elverişli hale getirmektir. Bu kapsamda üç önemli husus karşımıza çıkmaktadır: a) biyo-ekonomiyi ve bunun bir parçası olarak tarımı ekonomik, sosyal ve ekolojik olarak sürdürülebilir, etik açıdan kabul edilebilir kılmak ve tarımı teşvik etmek, b) kırsal endüstrileri çeşitlendirmek ve işletmelerin rekabet gücünü artırmak, yeni girişimcilik faaliyetlerini destekleyerek ve şirketler arasında ağ oluşturmayı teşvik ederek istihdam yaratmak, c) bağımsız olarak gerçekleşen yerel faaliyetleri güçlendirerek kırsal alanlarda canlılığı ve yaşam kalitesini iyileştirmektir (Ministry of Agriculture and Forestry of Finland, 2023).

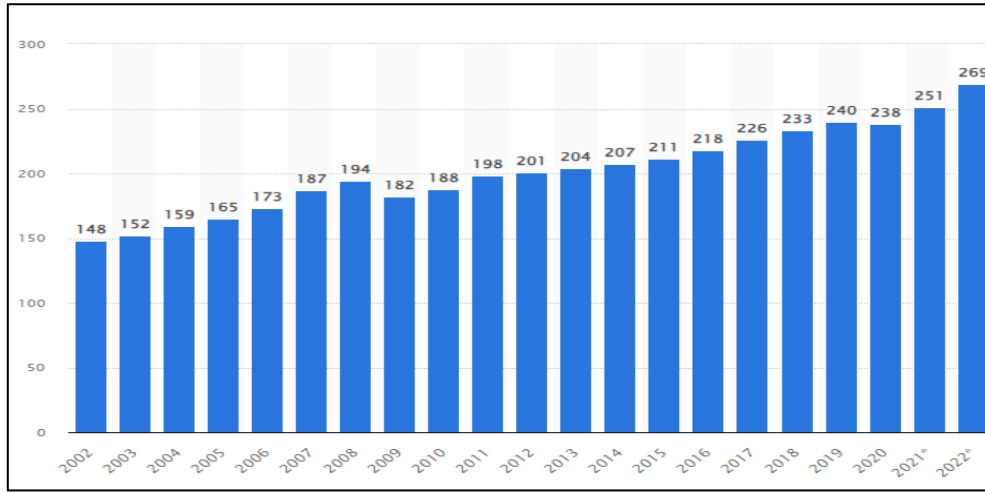
Kalkınma politikası Finlandiya’da uluslararası ilişkiler açısından da önem taşıyan konulardan birisidir. Kalkınma politikası Finlandiya’da dış politikanın ve güvenlik politikasının bir parçası olarak görülmektedir. Finlandiya kalkınma politikası aracılığıyla gelişmekte olan ülkelerin dünyadaki konumunun uzun vadeli olarak güçlendirilmesini, küresel sorunların çözümüne yardımcı olmayı ve uluslararası iş birliğinde aktif rol almayı hedeflemektedir (Ministry of Foreign Affairs of Finland, 2023a). Dünya çapında yoksulluğun azaltılmasını, temel hakların güçlü bir şekilde tesis edilmesini ve BM’de kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini destekler nitelikteki kalkınma politikası, Finlandiya’nın insan haklarına dayalı ve değerlere dayalı dış ve güvenlik politikasının ayrılmaz bir parçasıdır (Ministry of Foreign Affairs of Finland, 2023a). Finlandiya kalkınma politikası aynı zamanda Fin değerlerine dayanan bir yaklaşımı barındırmaktadır. Önemli değerler arasında demokrasi ve hukukun üstünlüğü; insan hakları ve ayrımcılık yapmama; cinsiyet eşitliği; ifade özgürlüğü ve özgür sivil toplum; sürdürülebilir piyasa ekonomisi; enerji ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve kullanımı gelmektedir. Bu değerlerin tatbiki ülke içinde olduğu kadar diğer ülke ve kurumlarla işbirliği açısından da teşvik edilmektedir (Ministry of Foreign Affairs of Finland, 2021, s.8).

Hükümet tarafından parlamentoya 2017 yılında ‘2030 Gündemi’ planı sunulmuştur. Plan 2030 yılına kadar ‘uygulama’, ‘ulusal takip’ ve ‘gözden geçirme’ boyutlarını içermektedir. Plan iki temel alana odaklanmaktadır: 1) karbonsuz ve kaynak odaklı bir Finlandiya; 2) ayrımcı olmayan, eşit ve müktedir bir Finlandiya (OECD, 2018). Kalkınma politikası 2030 Gündemi’ndeki ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’ndeki öncelikli alanları içerecek şekilde toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi; geçim ve refahın sağlanmasında gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomileri istihdam yaratmada desteklemek; demokratik ve işleyen toplumlar; daha iyi gıda güvenliği, su ve enerjiye erişim ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği (OECD, 2018). 2030 Gündemi’nin ve BM üyesi devletlerin ortaya koyduğu Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin amacı; aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmak,

ekonomi, çevre ve refah gibi hemen hemen her boyutta sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır (Ministry of Foreign Affairs of Finland, 2022, s.104).

5. Finlandiya Kalkınma Ajansları ve İlişkili Kurumlar

Finlandiya’da kalkınma politikasının tatbikinde kalkınma ajanslarının rolü oldukça önemlidir. Finlandiya’da kalkınmadan sorumlu kuruluşlar ülkenin sürdürülebilirlik hedeflerini desteklemekte, ekonominin çeşitlenmesini teşvik etmekte, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe olumlu katkı sağlamaktadır.

Şekil 3: Finlandiya’da Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH- Milyar Avro)

Kaynak: Statista, 2023b

GSYİH, bir ülkenin ekonomik büyümesini ve kalkınmasını ortaya koyan önemli bir göstergedir. Tablo 3’te Finlandiya’da 2002’den 2022’ye kadar cari fiyatlarla milyar avro cinsinden gayri safi yurt içi hasıla gösterilmiştir. Finlandiya’nın gayri safi yurt içi hasılası 2022 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık 18 milyar avro artışla 269 milyar avro olmuştur. 2008-2009 ekonomik krizinde ve 2019’un sonlarında görülen koronavirüs pandemisi itibarıyla zaman zaman durgunluk yaşayan Finlandiya ekonomisi son yıllarda güçlü bir büyüme seyri içerisine girmiştir.

Finlandiya’nın ekonomik büyümesini, inovasyonu, iş dünyasını destekleyen; araştırma ve geliştirmeye önem veren; girişimciliği ve uluslararası iş birliğini teşvik eden; eğitim ve işgücü geliştirme programları aracılığıyla insan kaynaklarını güçlendirmeye odaklanan kalkınma ajansları ülke kalkınmasında yadsınamaz rol oynamaktadır. Finlandiya kalkınma ajansları ile tıpkı Yunanistan, İspanya ve Danimarka örneklerinde olduğu gibi 1980’li yıllarda tanışmıştır (Özen, 2005, s.4). Finlandiya’da bölgesel kalkınma ile ilgili konularda rolü ve işlevi olan organizasyon ‘Ekonomik Kalkınma, Ulaştırma ve Çevre Merkezleri’ dir. Ekonomik Kalkınma, Ulaştırma ve Çevre Merkezleri; merkezi hükümetin kalkınmaya ilişkin stratejilerini bölgesel olarak uygulama ve geliştirme görevini icra etmektedirler.

Finlandiya'da bölgesel rekabet edebilirliği, refahı ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve iklim değişikliğinin olası etkilerini engellemekle görevli toplam on beş Ekonomik Kalkınma, Ulaştırma ve Çevre Merkezi bulunmaktadır. Bu merkezlerin iş ve endüstri, işgücü, yeterlilik ve kültürel faaliyetler; ulaşım ve altyapı; çevre ve doğal kaynaklar olmak üzere üç temel sorumluluğu söz konusudur (Center for Economic Development, Transport and the Environment, 2022). Bu merkezler, merkezi otoritenin kendi faaliyet alanına ait alanlarda uygulama ve geliştirme görevlerini üstlenerek bölgesel kalkınmayı desteklemektedirler. Yukarıda belirtilen üç temel sorumluluk alanı kapsamında Ekonomik Kalkınma, Ulaştırma ve Çevre Merkezlerinin görevli olduğu konular daha kapsamlı bir biçimde şu şekilde ifade edilebilir (Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland, 2023):

- İşletmeler için danışmanlık, finansman ve geliştirme hizmetleri,
- Kırla ilgili konular,
- Balıkçılık sektörü ile ilgili konular,
- Yol bakımı, yol projeleri, ulaşım izin ve lisansları, trafik güvenliği, toplu taşıma ve ada trafiği,
- Yeterlilik ve yaşam boyu öğrenmenin teşviki,
- İstihdama dayalı yardım ve işgücü piyasası eğitimi,
- Göçmenlik meseleleri,
- Çevre koruma, alanların kullanımının yönlendirilmesi ve yapılaşma, doğanın korunması, çevresel durumun izlenmesi, su kaynaklarının kullanımı ve yönetimi,
- AB'nin yapısal fon projeleri.

Ekonomik Kalkınma, Ulaştırma ve Çevre Merkezleri bölgesel düzeyde entegrasyon sağlamaktadır. Ekonomik Kalkınma, Ulaştırma ve Çevre Merkezleri, Çalışma ve Ekonomi Bakanlığı'nın idari yapısı uhdesindedir. Ayrıca Çevre Bakanlığı, Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı'nın yetkisine giren görevleri de yürütmektedir (Centre for Economic Development, Transport and the Environment, 2022). Bununla birlikte bu merkezler, İstihdam ve Ekonomik Kalkınma Ofisleri'nin (TE Ofisleri) faaliyetlerini yönlendirmek ve denetlemekle görevlidir. İstihdam ve Ekonomik Kalkınma Ofisi ise istihdam ve ekonomik kalkınmaya ilişkin hizmetleri düzenleyen ve geliştiren bir devlet kurumudur. İş arayanlar, işverenler ve girişimciler için çeşitli hizmetler sunan bu ofisler iş arayanların hızlı bir şekilde iş bulmasına, vasıflı iş gücünün kullanılabilirliğinin artırılmasına ve şirketlerin çalışma ortamlarının korumasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır (TE-Palvelut, 2022). Finlandiya'da yaklaşık 3.000 profesyonel çalışanı olan 15 bölgesel TE Ofisi bulunmaktadır. Ayrıca bu ofisler hem bölgesel hem de ulusal aktörler ve ortaklarla kapsamlı bir şekilde iş birliği geliştirmektedirler (TE-Palvelut, 2022).

‘Viexpo’, Finlandiya’nın batısında yer alan Ostrobotniya’da Ekonomik Kalkınma, Ulaştırma ve Çevre Merkezi’nin uluslararasılaşma birimi olarak faaliyet göstermekte, ihracatla ilgili konularda KOBİ’lere destek sağlamaktadır (Helsinki Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2019, s.5). Viexpo şirketlere ücretsiz danışmanlık sağlayan, kamu tarafından desteklenen hizmetleri yöneten, kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Viexpo; ihracat konusunda danışmanlık hizmeti vermekte, pazar araştırması yapmakta, ihracat tanıtım gezileri düzenlemekte, uluslararası fuarlar organize etmekte ve ihracat projelerini desteklemektedir. KOBİ’lerin uluslararasılaşmasını teşvik etmede hem ulusal hem de belediyelerdeki ‘Team Finland’¹ ağının bir parçası olarak bölgesel bir role sahiptir (Viexpo, 2023).

Vioexpo’ya benzer şekilde ‘Finlandiya Endüstrileri Konfederasyonu’ ve ‘Finlandiya İşletmeler Federasyonu’ gibi kuruluşlar da ‘Team Finland’ ağına üye organizasyonlardır. Finlandiya Endüstrileri Konfederasyonu; Finlandiya’yı uluslararası düzeyde cezbedici ve rekabetçi bir iş ortamı haline getirmeyi amaçlamaktadır. Fin iş dünyasının çıkarlarını ulusal ve uluslararası düzeyde temsil eden Finlandiya Endüstrileri Konfederasyonu; şirketler mevzuatı, vergilendirme, ticaret politikası, inovasyon, KOBİ girişimciliği, enerji ve iklim politikaları gibi konularda üyeleriyle istişarelerde bulunmakta ve faaliyetler yürütmektedir (Confederation of Finnish Industries, 2023). Finlandiya İşletmeler Federasyonu ise girişimcilerin Finlandiya ve Avrupa’daki girişimcilik koşullarını daha iyi hale getirmeyi amaçlamaktadır. Hem ülke çapında hem bölgesel düzeyde hem de belediyelerde yerel olarak girişimciler için ağlar oluşturmakta ve girişimciliği güçlendirmeyi hedeflemektedir (Yrittäjät, 2023).

Finlandiya kökenli kalkınma amaçlı finans kuruluşlarından birisi ‘Finnfund’dur. Finnfund’un uluslararası boyutta kalkınmaya destek verdiği görülmektedir. Finnfund, sürdürülebilir kalkınma için kritik öneme sahip sektörler için önem vermektedir. Bu sektörler yenilenebilir enerji, sürdürülebilir ormancılık, sürdürülebilir tarım, finansal kurumlar ile dijital altyapı ve çözümlerle ilgilidir. Finnfund geliştirmekte olan ülkelerdeki şirketlere her yıl ortalama 200-250 milyon Avro yatırım yapmaktadır (Finnfund, 2023). Risk paylaşımı yolu ile gerek yatırım projelerini gerekse de topluma sosyal ve çevresel açıdan olumlu çıktılarını olan projeleri destekleyen Finnfund diğer kalkınma finansman kuruluşlarıyla birlikte proje yürütmektedir. Geliştirmekte olan ülkelere ek olarak Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde de faaliyetler yürüten Finnfund’a Finlandiya’lı firmaların girdi sağlayıcıları, uzun vadeli müşterileri, araçlar, teknoloji lisansı tedarik eden şirketlerle iş birliği yapan gerçek ya da tüzel kişiler başvuru yapabilmektedir (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, 2023). Finlandiya Dışişleri

¹ Finlandiya’nın ilgili kurum ve kuruluşlarını koordine etmek için kurulmuş bir ağıdır. Fin işletmeleri için üst düzey bir uzmanlık merkezi vererek teşvik hizmetleri sunmaktadır. İhracatçıların ve KOBİ’lerin uluslararası boyutta yaygınlaşmasını kolaylaştırarak yabancı profesyonelleri ve yatırımcıları Finlandiya’ya çekmek için çaba göstermektedir. Ekonomik Kalkınma, Ulaştırma ve Çevre Merkezleri, Finnvera, Finnfund, Viexpo, Tesi, VTT ‘Team Finland’ ağına dâhil olan organizasyonlardır. Detaylı bilgi için bakınız: (Ministry of Foreign Affairs of Finland (2023b); (Helsinki Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2019).

Bakanlığı, Finlandiya'nın Kalkınma Finansmanı Kurumu Finnfund aracılığıyla girişimleri ve programları finanse etmektedir. Burada üzerinde durulması gereken bir başka oluşum da "Finnpartnership"tir. Dışişleri Bakanlığı tarafından finanse edilen ve Finnfund tarafından yönetilen 'Finnpartnership', Finlandiya ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticareti teşvik ederek kalkınmaya ilişkin pozitif etkiler yaratmayı amaçlamaktadır (Finnpartnerhip, 2023). Finnpartnership ve Finnfund ile birlikte, Fin şirketlerinin ve ortaklarının, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile uyumlu bir şekilde özellikle Afrika ve Asya'daki büyüme pazarlarına erişimlerinin kolaylaştırılması sağlanmaktadır.

Finlandiya'da iş dünyasını desteklemek ve inovasyonu teşvik etmek amacıyla kurulan ajanslardan 'Business Finland', yerel işletmelerin uluslararası pazara açılmasını ve Ar-Ge projelerini desteklemektedir. İş dünyasına yönelik hibe ve finansman programları sağlayarak Finlandiya'nın uluslararası rekabet gücünü artırmayı amaçlamaktadır (Business Finland, 2023).

Finlandiya Teknoloji ve Yenilik Finansman Ajansı olarak bilinen 'Tekes', Finlandiya'daki araştırma ve teknolojik gelişmeye yönelik ana hükümet finansmanı ve uzman kuruluşu olarak faaliyet göstermektedir. Finlandiya'nın inovasyon ve teknoloji alanındaki kalkınmasını teşvik etmek için kurulmuştur. Sanayiye ilişkin Ar-Ge projelerine ek olarak, üniversiteler, araştırma enstitüleri bünyesindeki projeleri ve yenilikçi fikirleri desteklemektedir (Fundit, 2023).

'Finnida', gelişmekte olan ülkelerdeki koşulları iyileştirmeyi amaçlayan, fonlarının büyük bir kısmının sivil toplum kuruluşlarına tahsis edildiği uluslararası kalkınma kuruluşlarından birisidir. Fon temin etme sürecine Avrupa Birliği'nin de kanalları olduğu Finnida, kalkınma politikasının tatbikinde Etiyopya, Tanzanya, Kenya, Somali, Hindistan ve Nepal gibi ülkelere öncelik vermektedir. Doğal afetler, insani yardım, çatışma çözümü, çatışma sonrası yeniden yapılanma gibi konulara odaklanmaktadır (Land Portal, 2023). Finnida kamu fonları tarafından desteklenen kalkınma iş birliği projelerini uygulayan Finlandiyalı kuruluşlar ve şirketlerle iş birliği yapmaktadır (Finnida, 2023).

'Finnvera', faaliyetinin başlangıç aşamasında olan şirketleri destekleyerek işletmelerin mevcut koşullarını iyileştirmeyi, rekabet edebilirliklerinin artırılmasını, uluslararasılaşmasını ve karşılaşabileceği risklere karşı korunmasını amaçlamaktadır. Krediler, yurt içi garantiler, ihracat kredisi garantileri ve ihracatın finansmanı ile ilgili hizmetler sunarak Fin işletmelerinin işletme potansiyelini ve rekabet gücünü güçlendirmektedir (Finnvera, 2022). Finnvera esasında devlet menşeli uzmanlığa dayalı bir finans şirkettir. Finlandiya'nın İhracat Kredi Kurumu olarak ihracatın finansmanı ile ilgili siyasi ya da ticari risklere karşı garanti sağlamaktadır. 2022 verilerine göre 24.400 müşterisi, 365 personeli bulunan Finnvera 2.6 milyar Avro yurt içi finansmana ve 23.7 milyar Avro ihracat kredi garantisi ve özel garanti işlemleri bütçesine sahiptir (Finnvera, 2022).

'Tesi', Fin şirketlerinin büyümesini ve uluslararasılaşmasını teşvik etmenin yanı sıra özel sermaye ve risk sermayesi piyasasını geliştirmekle yükümlü kuruluşlardan birisidir (Tesi, 2022, s.5). Tesi yapısı itibariyle devlete ait, Çalışma ve Ekonomi Bakanlığı'na bağlı ve limited bir şirkettir. Faaliyetleri kanun ve ilgili mevzuatlarla düzenlenmektedir (Tesi, 2023). 'Dönüştürücü büyüme', 'uluslararasılaşma' ve 'sürdürülebilir kalkınma' ilkeleri Tesi'nin faaliyetlerinde benimsediği temel yaklaşımdır. Fonlara ve doğrudan şirketlere yatırım yaparak Finlandiya risk sermayesi ve özel sermaye piyasasını geliştirmeyi hedeflemektedir (Tesi, 2023).

'VTT', yeni teknolojilerin, çözümlerin ve yaratıcı hizmetlerin geliştirilmesini sağlayan Avrupa'nın önde gelen araştırma kurumlarından birisidir. Fin devletine ait olan VTT, bilimsel ve teknolojik araçların kullanımının yaygınlaşmasını, araştırmaların ilerlemesini, iş dünyası ve toplum açısından sürdürülebilir gelişmeyi hedeflemektedir (European Commission, 2023). VTT'nin bir araştırma merkezi niteliğinde olduğu belirtilebilir. VTT; Finlandiya İstihdam ve Ekonomi Bakanlığı, Finlandiya genelindeki bölgesel inovasyon ağları ve çok sayıda Avrupa platformu ve ortaklığı ile sinerji içinde çalışmaktadır. Bu kapsamda ekonomik açıdan rekabet edebilirliği, toplumsal kalkınmayı ve yeniliği destekleme misyonuna sahip, tarafsız, kâr amacı gütmeyen bir araştırma ve teknoloji kuruluşudur (European Commission, 2023). Bilgi yoğun ürünler ve hizmetler, akıllı endüstri ve enerji sistemleri, doğal kaynaklar ve çevre için çözümler olarak faaliyetlerini üç temel alan üzerinde yoğunlaştırmaktadır (European Commission, 2023).

6. Sonuç

Ülkelerin buldukları coğrafi bölgelere ve yönetim kültürüne bağlı olarak isim ve yapısı itibariyle çeşitlilikler gösteren kalkınma ajansları küreselleşme olgusunun etkisinden ve yerelleşme ile olan etkileşiminden nasibini alarak günümüzde adından sıkça bahsettirmektedir. Her ne kadar organizasyon yapısı, görev alanı, faaliyetleri, finans yapısı, özerklik derecesi itibari ile dünya genelinde farklılıklar barındırsa da kalkınma ajansları ülke kalkınmasında önemli bir lokomotif görevi üstlenmektedir.

Finlandiya'da kalkınma politikası, bölgesel kalkınma ve kırsal kalkınma ile ilgili olduğu kadar ülkenin diplomatik ilişkileri ve dış politikası bağlamında da önem arz etmektedir. Finlandiya kalkınma politikası aynı zamanda ülkenin dış politikasının ve güvenlik politikasının ayrılmaz bir parçasıdır.

Finlandiya'da kalkınma ile ilgili kuruluşlar 1980'ler itibariyle görünür hale gelmiştir. Finlandiya'nın kalkınma politikası ve kalkınma ajansları ulusal ve uluslararası kalkınma hedeflerine önemli katkı sağlamaktadır. Sürdürülebilir ekonomik büyüme, güçlü eğitim sistemi aracılığıyla nitelikli işgücünün yetiştirilmesi, toplumsal adalet ve refahın teşviki, yeşil teknolojiye ve çevresel değerlere önem atfederek iklim değişikliği ile mücadele, uluslararası iş birliğini güçlendirerek ve gelişmekte olan ülkelerle iş birliği yaparak küresel kalkınmaya

destek olma gibi kalkınma hedeflerine ulaşmada Finlandiya kalkınma ajansları etkili bir aktör konumundadır. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin gerçekleşmesine katkı sağlama taahhüdünde bulunan Finlandiya; dünya genelinde yoksulluğun azaltılmasına, eşitsizliğin giderilmesine ve çevresel sürdürülebilirliğin teşvik edilmesine destek olmayı amaçlamaktadır. Finlandiya'nın ekonomik büyümesini desteklemek amacıyla iş dünyasını teşvik eden, yerel işletmelerin uluslararası pazara açılmalarına imkân tanıyan, eğitim ve insan kaynakları gelişimine yatırım yaparak yetenekli işgücü ile yüksek kaliteli ürün ve hizmetlerin üretimini teşvik eden kalkınma ajansları, Finlandiya'nın hem ulusal hem de uluslararası düzeyde kalkınma çabalarının temel sacayağını oluşturmaktadır.

Finlandiya'nın başarılı bir kalkınma politikası izlemesinin temelinde eğitim, inovasyon, sürdürülebilirlik ve teknoloji ön plana çıkmaktadır. Ayrıca sosyal refah ile iş-yaşam dengesinin sağlanması kalkınma politikasının odak noktasında yer almaktadır. Bu nedenle Finlandiya örneği göz önünde bulundurularak eğitim alanında yatırımlar yaparak güçlü bir temel oluşturmak, insan odaklı politikalar çerçevesinde sosyal refahı güvence altına almak, araştırma ve geliştirmeye yatırım yaparak teknolojik ve bilimsel ilerlemenin desteklenmesi, yeşil enerji projeleri ve sürdürülebilir uygulamalar yardımıyla çevre dostu politikalar benimsenmesi diğer ülkeler için de örnek teşkil etmektedir. Finlandiya'nın kalkınma politikası ve kalkınma ajansları sürdürülebilir bir geleceğe katkıda bulunarak dünyaya örnek rol model olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akarçay, P. (2017). Finlandiya, Danimarka ve Norveç'te yerel yönetimler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(46), 352-372.
- Akbulut, M.U.F. (2018). Küreselleşme süreci ve bölgesel kalkınma ajansları. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 54-63.
- Andersson, J.O. (2022). Explaining finnish economic and social success – and happiness, studia europejskie. *Studies in European Affairs*, 4, 177-198.
- Andersson, T. (2010). *Building long term strategies and public-private alliances for export development: The Finnish case*. Comercio Internacional 4328, Naciones Unidas Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL).
- André, C. (2019). *This is how Finland's economy has changed since 1969*. <https://www.weforum.org/agenda/2019/05/from-forestry-and-heavy-industry-to-a-vibrant-knowledge-based-economy/> (Erişim Tarihi: 09 Ağustos 2023)
- Association of Finnish Municipalities. (2022). *Regional and economic development*. <https://www.localfinland.fi/regional-and-economic-development> (Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2023)
- Ayaz, S. (2021). Globalization phenomenon and its effects. *KAUJEASF*, 12(24), 1199-1217.
- Baltic Worlds. (2022). *The Åland autonomy*. <https://balticworlds.com/the-aland-autonomy/> (Erişim Tarihi: 06 Ağustos 2023)
- Britannica. (2023). *Economy of Finland*. <https://www.britannica.com/place/Finland/Economy> (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2023)
- Business Finland (2023). *Our services*. <https://www.businessfinland.com/how-we-can-help/our-services/> (Erişim Tarihi: 09 Kasım 2023)
- Centre for Economic Development, Transport and the Environment (2022). <https://www.ely-keskus.fi/web/ely-en> (Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2023)
- Confederation of Finnish Industries. (2023). *The voice of Finnish business*. <https://ek.fi/en/about-us/> (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2023)
- Çelik, F. (2017). Bölgesel kalkınma ajansları: Türkçe literatür incelemesi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 53-73.
- Çetin, H. (2017). Kamu yönetimi reformu çerçevesinde yerel yönetimlerde sosyal hizmetler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 38, 152-167.

- Darıcı, B. (2007). Yerel kalkınmada küresel yaklaşımlar ve Türkiye'nin konumu. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, 215-221.
- Doğan, K.C. (2016). Küreselleşme ve Neo-Liberal kuşaklar çerçevesinde devleti konumlandırma sorunsalı: "Minimal Devlet'ten Düzenleyici Devlet'e". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 1795-1803.
- Erçakar, M.E. (2010). Bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye uygulaması. *Mevzuat Dergisi*, 13(153). <http://www.mevzuatdergisi.com/2010/09a/01.htm> (Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2023)
- Eroğlu, M. ve Kum, M. (2010). Türkiye'de kalkınma ajanslarının idari teşkilat içindeki yeri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 175-198.
- European Commission. (2020). *Public administration and governance: Finland*. https://commission.europa.eu/system/files/2021-10/finland-ht0321350enn.en_.pdf (Erişim Tarihi: 06 Ağustos 2023)
- European Commission. (2023). *VTT Technical Research Centre of Finland*. <https://ati.ec.europa.eu/technology-centre/vtt-technical-research-centre-finland>. (Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2023)
- European Committee of the Regions. (2023). *Finland*. <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Finland.aspx> (Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2023)
- European Network for Rural Development. (2023). *Finland*. https://ec.europa.eu/enrd/country/finland_en.html. (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2023)
- Finnfund. (2023). *Homepage*. <https://www.finnfund.fi/en/> (Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2023)
- Finnida. (2023). *Yhteystiedot*. http://finnida.fi/?page_id=125 (Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2023)
- Finnish Ministry of Finance. (2023). *Structures, guidance and direction of administration*. https://vm.fi/en/structures-guidance-and-direction-of-administration?__cf_chl_tk=odSI_ywoY8X4Rf_VURyHyqDZpP_aCNcfPz5gWT.0ToI-1691353212-0-gaNycGzNDGU (Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2023)
- Finnpartnership. (2023). *What is Finnpartnership*. <https://finnpartnership.fi/en/what-is-finnpartnership/> (Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2023)
- Finnvera. (2022). *About Finnvera*. <https://www.finnvera.fi/eng/finnvera/about-finnvera> (Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2023)

- Fundit. (2023). *Finnish Funding Agency for Innovation (Tekes)*.
<https://fundit.fr/en/institutions/finnish-funding-agency-innovation-tekas>
(Erişim Tarihi: 09 Kasım 2023)
- Görmez, K. (2005). *Küreselleşme ve yerelleşme*. Ankara: Odak Yayınevi.
- Heikkilä, E. ve Järvinen, T. (2002). History and future lines of urbanization process in Finland. *42nd Congress of the European Regional Science Association (ERSA)*, August 27th - 31st, Dortmund, Germany.
- Helsinki Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği. (2019). “*Team Finland*” hakkında bilgi notu.
<https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43355c7495406a2275b0/TEAM%20FINLAND%20KURUMU%20HAKKINDA%20B%C4%B0LG%C4%B0%20NOT%20U.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2023)
- International Institute for Management Development (IMD). (2022). *World competitiveness ranking*. <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> (Erişim Tarihi: 09 Ağustos 2023)
- Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü. (2023). *Uluslararası kuruluşlara ait fonlar*.
<https://www.dogaka.gov.tr/destekler/diger-destekler/uluslararasi-kuruluslara-ait-fonlar> (Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2023)
- Kalkınma Ajansları. (2023). *Ulusal işbirlikleri*. <https://ka.gov.tr/sayfalar/ulusal-isbirlikleri--17> (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2023)
- Karakurt, B. ve Ela, M. (2017). Finlandiya’da yerel yönetimler: Türkiye için öneriler. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 26(3), 31-68.
- Kaya, S., Lagendijk, A. ve Yasar, S. (2007). The role of regional development agencies in Turkey. From implementing EU directives to supporting regional business communities?. *European Urban and Regional Studies*, 383–396.
<https://open.metu.edu.tr/handle/11511/42023> (Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2023)
- Kiander, J. (2004). The evolution of the Finnish model in the 1990s: From depression to high-tech boom. *VATT Discussion Papers No. 344*, Government Institute For Economic Research, Helsinki.
- Kohtamäki, N. (2022). Innovative public governance the finnish welfare state model. *Social Entrepreneurship Review*, 22, 7-20.
- Kutlu, S. Z. ve Görün, M. (2016). Kalkınma ajanslarında merkezi ve yerel unsurların etkisi: Kalkınma ajanslarının Türkiye uygulaması üzerine bir değerlendirme. *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 15-36.

- Kutlu, S.Z. ve Görün, M. (2018). Kalkınma ajanslarının yerelde merkezileşme bağlamında incelenmesi: Batı Akdeniz, Doğu Anadolu, Fırat ve Güney Marmara Kalkınma Ajansları örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(32), 67-90.
- Kutlutürk, D.S. ve Orhan, A. (2021). Bölgesel kalkınma ajanslarının etkinliği: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı ve Çukurova Kalkınma Ajansı. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 210-244.
- Lahelma, E. ve Karisto, A. (1993). Morbidity and social structure. *European Journal of Public Health*, 3(2), 119-123.
- Land Portal. (2023). Finnish *International Development Agency*. <https://landportal.org/node/90217> (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2023)
- Lappi, T. (2019). *Digitalizing Finland: governance of government ICT projects*. Tampere: Juvenes Print.
- Legislative Council Secreteriat. (2014). *Autonomy of the Åland Islands*, <https://www.legco.gov.hk/research-publications/english/1314fsc43-autonomy-of-the-aland-islands-20140902-e.pdf> (Erişim Tarihi: 07 Ağustos 2023)
- Mäenpää, O. (2020). Good governance and how to maintain it. *State Treasury, Republic of Finland*. <https://www.treasuryfinland.fi/annualreview2020/good-governance-and-how-to-maintain-it/> (Erişim Tarihi: 08 Ağustos 2023)
- Makhija, S., Alasuutari, N., Carling, C.A., Jauhiainen, A., Nieminen, K., Obstbaum, Y., Sarasoja, L. ve Rantala, K. (2023). Finland – National Report. *Global Access to Justice Project*. <https://globalaccesstojustice.com/global-overview-finland/> (Erişim Tarihi: 06 Ağustos 2023)
- Ministry of Agriculture and Forestry of Finland. (2023). *Rural Development Programme for Mainland Finland 2014–2020*. <https://mmm.fi/en/rural-areas/rural-development-programme> (Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2023)
- Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland. (2020). *The Regional Development Decision 2020–2023 Sustainable and Vital Regions*. Helsinki: Government Administration Department Publications.
- Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland. (2023). *ELY Centers*. <https://tem.fi/en/ely-centres> (Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2023)
- Ministry of Foreign Affairs of Finland. (2021). *Report on Development Policy Across Parliamentary Terms*. Finland: Publications of the Finnish Government.
- Ministry of Foreign Affairs of Finland. (2022). *Finland's Development Policy Results Report 2022*. https://cdn.accentuate.io/8159230198043/11692919193651/Finlands_Development_Policy_Results_Report_2022-EN-v1678225272168.pdf (Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2023)

- Ministry of Foreign Affairs of Finland. (2023a). *Goals and principles of Finland's development policy*. <https://um.fi/goals-and-principles-of-finland-s-development-policy>. (Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2023)
- Ministry of Foreign Affairs of Finland. (2023b). *Team Finland services for exporting goods and doing business abroad*. <https://um.fi/what-is-team-finland-> (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2023)
- Ministry of Interior. (2002). *Regional Development Act*. <https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2002/en20020602.pdf> (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2023)
- Moisio, A., Loikkanen, H. A. ve Oulasvirta, L. (2010). *Vatt policy reports 2 public services at the local level- the finnish way*. Helsinki: Government Institute for Economic Research.
- OECD. (2018). *Finland*. <https://www.oecd.org/governance/pcsd/Finland.pdf> (Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2023)
- OECD. (2019). *Regional Outlook 2019 – Finland*. https://www.oecd.org/cfe/_Finland.pdf (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2023)
- Övgün, B. (2017). Dünden bugüne, bugünden yarına: Kalkınma Ajansları. *Memleket Siyaset Yönetim*, 12(27), 19-40.
- Özen, P. (2005). Bölge kalkınma ajansları. *TEPAV*. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245092r8246.Bolgesel_Kalkinma_Ajanslari.pdf (Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2023)
- Özer, M.A. ve Akçakaya M. (2015). *Yerel yönetimler*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Öztekin, H. (2007). Neoliberal toplumlarda düzenleyici devlet anlayışı ve görsel-ışitsel iletişim alanında bağımsız düzenleyici üst kurullar: RTÜK örneği. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 5(1), 52-65.
- Pektaş, E.K. ve Demirkol, A. (2018). Kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınma sürecindeki rolü ve etkileri: Zafer Kalkınma Ajansı örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 77-98.
- Petrov, G. (1998). *Beyaz zambaklar ülkesinde*. (Çev: Prof. Ali Hadar Bey). İstanbul: Hayat Yayınları.
- Sotarauta, M. and Beer, A. (2020). Local and regional development thinking and its evolution in Finland. *Tampere University Sente Working Papers*, 47.
- Statista. (2023a). *Total population of Finland from 2017 to 2022, by age group*. <https://www.statista.com/statistics/521152/population-of-finland-by-age/> (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2023)

- Statista. (2023b). *Gross domestic product (GDP) in current prices in Finland from 2002 to 2022 (in billion euros)*. <https://www.statista.com/statistics/524742/finland-gross-domestic-product-gdp/> (Erişim Tarihi: 08 Kasım 2023)
- Statistics Finland. (2007). *The growing years of Finland's industrial production*. https://www.stat.fi/tup/suomi90/toukokuu_en.html (Erişim Tarihi: 09 Ağustos 2023)
- STTK. (2020). *Population ageing mismatches lives and Finnish society*. <https://www.sttk.fi/2020/02/23/population-ageing-mismatches-lives-and-finnish-society/#:~:text=Finland's%20population%20is%20ageing%20rapidly,to%2028%20percent%20by%202050> (Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2023)
- Suomi.fi. (2022). *Self-governance*. <https://www.suomi.fi/citizen/rights-and-obligations/digital-support-and-administrative-services/guide/how-finlands-public-administration-works/self-governance> (Erişim Tarihi: 06 Ağustos 2023)
- TE-Palvelut. (2022). *TE Offices as an employer*. <https://toimistot.te-palvelut.fi/en/te-offices-as-an-employer> (Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2023)
- Tesi. (2022). *Impact review*. https://tesi.fi/wp-content/uploads/2022/08/Impact-review_2021_ed..pdf (Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2023)
- Tesi. (2023). *Profitable risk-taking with proven impact*. <https://tesi.fi/en/about-tesi/financial-figures/> (Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2023)
- The Constitution of Finland (731/1999). <https://www.eui.eu/Projects/InternationalArtHeritageLaw/Documents/NationalLegislation/Finland/finnishconstitution.pdf>, (Erişim Tarihi: 06 Ağustos 2023)
- Ticaret Bakanlığı. (2023). *Finlandiya ülke profili*. Uluslararası Antlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Ankara. https://ticaret.gov.tr/data/5ef6018613b8762b38e2fe7e/F%C4%B0NLAND%C4%B0YA-%C3%9Cлке%20Profili_2023.pdf (Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2023)
- Transparency International. (2022). *Corruption Perception Index*. <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (Erişim Tarihi: 09 Ağustos 2023)
- Turan, E. (2018). Üniter bir devlet olarak Finlandiya yerel yönetimleri. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 84-102.
- Tutar, F. ve Demiral, M. (2007). Yerel ekonomilerin bölgesel aktörleri: Bölgesel kalkınma ajansları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 65-83.

- Türker, H. (2021). *Finlandiya ülke profili*. İzmir Ticaret Odası İş Geliştirme Müdürlüğü, İzmir.
<https://api.izto.org.tr/storage/Documents/original/nP8QP1gkvKvwyA2h.pdf>
(Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2023)
- Türkoğlu, M. (2015). Kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınma açısından önemi: Baka örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(3), 183-197.
- TRT Haber (2022). *Ülke Profili: Finlandiya*.
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/ulke-profil-finlandiya-679635.html>
(Erişim Tarihi: 08 Kasım 2023)
- United Nations CEPAL. (2002). *Globalization and development*.
https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/2726/S2002903_en.pdf?sequence=2&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2023)
- Viexpo. (2023). *Viexpo as a company*. <https://viexpo.fi/en/viexpo/> (Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2023)
- Virtanen, T. (2018). *Public Administration Characteristics and Performance in EU28: Finland*. Brussels: European Commission Publications.
- Yılmaz, A. (2010). Kalkınma ajansları ve yerel yönetim. *Türk İdare Dergisi*, 466, 175-195.
- Yrittäjät. (2023). *Information about Yrittäjät*. <https://www.yrittajat.fi/en/yrittajat-organization/information-about-yrittajat/> (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2023)

Etik Beyanı: Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Finnish Development Policy and Development Agencies

Extended Abstract

1. Introduction

Development agencies, which operate within a specific geographical region and are generally encountered around the world in different forms such as state, private or public-private partnerships, are established to reduce inequalities between different regions and encourage economic growth and development by including all stakeholders in the society in the development process. The main research question of the study is how Finland's development policy and development agencies contribute to national and international development goals. The unique aspect of this study is that there have not been enough studies in Turkish and foreign literature regarding Finland's development policy and development agencies. It is aimed to fill the gap in the literature.

2. Method

This study is based on case analysis and document analysis techniques, which are qualitative research methods. Case analysis involves examining a specific individual, group, audience, event, policy area or institution for research. This study deals with the issue of development and uses regional development in Finland. Document analysis is a scientific research method that can be defined as the collection, review, questioning and analysis of various documents. In this context, domestic and foreign documents about regional development, development agencies, Finland's development policy and development-related organizations were scanned in the literature. In addition to books and articles, government reports, websites of relevant institutions, and indexes published by international organizations are examined in detail.

3. Results and Discussion

Finland is one of the countries that attracts attention in terms of development with its developed industrial infrastructure, strong and reliable economic structure, commercial relations and investment opportunities. Development policy in Finland supports and is directly aligned with the United Nations Sustainable Development Goals. Finland's development policy, built on its own values and culture, adopts a long-term strategic approach that includes the entire society in efforts towards sustainable development. Finland's regional development policy involves wide-ranging interactions and activities between different administrative authorities and the public and private sectors, aiming to increase prosperity in various regions of Finland. Development policy targets to increase regional competitiveness and prosperity on the basis of sustainable development. Rural development, which is based on a decentralized development approach, is one of the important components of Finland's development policy. The rural development process in Finland is managed through two rural development Programs (RDP) in the regions and Åland. These development programs are financed within the framework of the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and national contributions. Development policy is also one of the important issues in terms of international relations in Finland. Development policy is seen as part of foreign policy and security policy in Finland.

4. Conclusion

Development policy in Finland is important in the context of regional development and rural development, as well as in the context of the country's diplomatic relations and foreign policy. Development-related organizations in Finland became visible in the 1980s. The Centers for Economic Development, Transport and the Environment (ELY Centres) are one of the most important agencies at this point. These centers have important responsibilities on issues such as business and industry, workforce, competence and cultural activities; transportation and

infrastructure; environment and natural resources. In addition, Viexpo, Finnfund, Business Finland, Tekes, Finnida, Finnvera, Tesi, and VTT are among the organizations that assume important responsibilities in the development process. Finland's development policy and development agencies make a significant contribution to national and international development goals. Finnish development agencies are effective actors in achieving development goals such as sustainable economic growth, training a qualified workforce through a strong education system, promoting social justice and welfare, combating climate change by attaching importance to green technology and environmental values, supporting global development by strengthening international cooperation and cooperating with developing countries. Finland's development agencies constitute the main pillar of Finland's development efforts at both national and international levels.

Bibliyometri

Vekâlet Teorisi Üzerine Bibliyometrik Bir Araştırma

Feride BAL

*Sorumlu Yazar, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
feridebal@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4641-6151*

Ozan Emre UFACIK

*İstanbul Beykent Üniversitesi, İİBF
emreufacik@beykent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7982-6440*

Öz

Örgütlerin büyümesi ve karmaşıklaşması örgüt yönetiminin her alanda bilgi sahibi olmasını da gerekli hale getirmektedir. Örgütlerin, bu süreci doğru bir şekilde devam ettirebilmesi için başta yönetsel alanlar olmak üzere tüm birimlerde uzman ve yeterli kişileri istihdam etmesi gerekmektedir. Ancak bu durum çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda geliştirilen vekâlet kuramı bu gibi sorunları tartışmaktadır. Bu çalışma kapsamında da vekâlet teorisinin titiz bir şekilde incelenebilmesi için Web of Science veri tabanında yer alan 2013-2022 yılları arasındaki çalışmalar bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma kapsamında bibliyometrik analiz yapılarak 1573 makale incelenmiştir. Modern örgüt yapılarının gelişimiyle beraber, vekâlet teorisinin öneminin daha da arttığı ve çalışma kapsamında vekâlet teorisinin birçok kavram ile ilişkilendirilerek daha fazla incelendiği görülmüştür. Çalışmada elde edilen bulguların gelecekte vekâlet teorisi üzerine çalışmalar yapacak araştırmacılara güçlü bir temel sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma, verilerin değerlendirmeye alındığı dönem ve yalnızca Web of Science veri tabanında yer alan işletme ve yönetim alanındaki makaleler ile sınırlıdır.

Anahtar Kelimeler: Vekâlet Teorisi, Örgüt Teorileri, Bibliyometrik Analiz, İktisadi Örgüt Teorileri
JEL Sınıflandırması Kodları: M10,M14,D23

A Bibliometric Research on Agency Theory¹

Abstract

The growth and complexity of organizations make it necessary for organizational management to have knowledge in every field. In order for organizations to continue this process in the right way, they need to employ experts and adequate people in all units, especially in managerial areas. However, this situation brings along various problems. The agency theory developed in this context discusses such problems. Within the scope of this study, in order to examine the agency theory in a rigorous manner, the studies in the Web of Science database between 2013 and 2022 were examined by bibliometric analysis method. Within the scope of the research, 1573 articles were analyzed by bibliometric analysis. It has been observed that the importance of agency theory has increased with the development of modern organizational structures and that agency theory has been examined more by associating it with many concepts within the scope of the study. It is thought that the findings obtained in the study will provide a strong basis for researchers who will conduct studies on agency theory in the future. The study is limited to the period of data evaluation and only the articles in the field of business and management in the Web of Science database.

Keywords: Agency Theory, Organization Theories, Bibliometric Analysis, Economic Organization Theories

JEL Classification Codes: M10,M14,D23.

¹ Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 07.09.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 16.12.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Bal, F. ve Ufacık, O. E. (2023). Vekâlet teorisi üzerine bibliyometrik bir araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 1650-1670. DOI: 10.18074/ckuiibfd.1356920.

1.Giriş

Örgüt teorileri yirminci yüzyılın ortalarına doğru sosyal bilimlerde gittikçe önem kazanmıştır ve yeni bir yönetim teorisi olarak değil, yönetim teorilerinin birleşimi olarak gelişen olgudur. Örgüt teorilerindeki paradigmlar, öncel yaklaşımların geçerliliğini yok etmemekle beraber her teori farklı bir araştırma sorunsalından doğmakta ve bütün düşünce ve teoriler, yönetim ve örgütlerle ilgili kapsamlı bir bilgi kümesinin oluşmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda örgüt teorilerini birbirinden ayrı ve biri diğerini etkisizleştiren düşünceler olarak düşünmemelidir. Ayrıca örgüt teorileri, eklektik bir yapıya sahip olan ve örgütleri daha doğru kavramamızı sağlayan bir bilgi ağı olarak varsaymak gerekmektedir (Koçel, 2018). Bu çalışma kapsamında örgüt teorileri arasında temeli iktisat ve finans alanlarına dayanan, işbirliği gerçekleştiren taraflar arasındaki ilişkileri esas alan vekâlet teorisi incelenmektedir. Vekâlet teorisine genel bir bakış açısı geliştirebilmek, asil-vekil ilişkisindeki riskleri yönetebilmek, akademisyenlerin ve uygulayıcıların sıklıkla gündeminde yer almaktadır. Modern örgüt yapıları ekonomistleri firmadaki güç, mülkiyet ve kontrolün karşılıklı ilişkilerini düşünmeye ve geliştirmeye yöneltmektedir. Bu durum, 1970'lerde vekâlet teorisi olarak adlandırılan teorinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Bendickson, Muldoon, Liguori, & Davis, 2016)Günümüz modern örgüt yapılarında örgütün sahipliği ile kontrolünün birbirinden ayrılması vekâlet sorununu beraberinde getirmektedir. Bu teori; asilin vekili yetkilendirdiği işlemleri yürütmesi sürecinde asil ile vekilin ilgi ve çıkarlarının kesişmesini ve farklı risk tutumlarına sahip olmalarından kaynaklanan maliyetlerinin düşürülmesini kapsamaktadır (Keskin, Akgün, & Koçoğlu, 2016). Vekâlet teorisinde genel bir çerçeve oluşturabilmek için asil- vekil ilişkisinin açıklanmasını ve yönetilmesini sağlamak akademisyenler ve uygulayıcılar açısından oldukça zor bir durum olarak görülmektedir. Vekâlet teorisi örgüt içi ilişkilerde ortaya çıkabilecek iki sorunu çözmekle ilgilidir. Bunlardan birincisi, (a) asil ve vekilin isteklerinin veya hedeflerinin birbiriyle çatışması durumunda ve (b) asilin vekili gerçekte ne yaptığını doğrulamasının zor olduğu durumlarda ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik olarak karşımıza çıkmaktadır. İkincisi ise asil ve vekilin riske karşı farklı tutumları olduğunda ortaya çıkan risk paylaşımı sorunu ile ilgilidir. Buna ek olarak, teoride vekillerin fırsatçı davranabileceği varsayımları da bulunmaktadır (Mitchell & Meacheam, 2011).

Vekalet teorisi üzerine yapılan gerek ulusal gerekse uluslararası yazın incelemesinde araştırmacıların bu teoriyi daha çok kavramsal çerçeveyi açıklamaya ve asil-vekil ilişkisinde sözleşmelere yönelik çalışmalara odaklandığı görülmüştür. Bu çalışma kapsamında son on yıllık zaman diliminde vekâlet teorisi alanında yapılmış tüm çalışmaları özetleyebilmek, hangi alanlarda kullanıldığını belirleyebilmek, küreselleşen kurumsal dünyada farklı açılardan nasıl ele alındığını anlayabilmek adına bibliyometrik yöntem ile analiz edilmesi amaçlanmıştır. Literatür kapsamında vekalet teorisine dair bu tarz bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın vekâlet teorisine genel bir bakış açısı kazandıracığı,

gelecek çalışmalar için araştırmacılara yeni fikirler sunacağı düşünülmektedir. Bu amaç kapsamında da bibliyometrik analiz yönteminin uygun olacağı düşünülmektedir. Bibliyometrik analiz yöntemi; büyük hacimli verilerin detaylı bir şekilde anlamlandırılarak köklü alanların kümülatif bilimsel bilgisini, evrimsel nüanslarını deşifre etmek ve haritalamak için kullanılmaktadır (Donthu, Kumar, Mukherjee, Pandey, & Lim, 2021).

2.Kavramsal Çerçeve

2.1.Vekâlet Teorisi

Vekâlet teorisi iktisat ve finans temeline dayanan ve özellikle kuramsal yönetim alanında yer alan bir teoridir (Sözen & Basım, 2012). Bu teori; örgütlerin asil ve vekil arasındaki ilişkilerini ve çıkar çatışmalarını incelemektedir. İşi yapan taraf (vekil) ile iş yapma hususunda yetki veren taraf (asil) arasındaki süreci değerlendirmektedir. Yani bu teoride, bir taraf diğeri adına hareket etmektedir (Shapiro, 2005). Bu teori asil-vekil ilişkisindeki önemli sorunlara odaklanmakta ve bu ilişkideki çıkar çatışmalarını anlamaya ve geliştirmeye yönelmektedir. Bu sorunlardan ilki; asil ve vekilin istek ve amaçlarının çakışması ya da asilin vekili kontrol etmesinin zor ve maliyetli olmasına dayalı meydana gelen vekâlet sorunlarıdır. İkinci sorun ise asille vekilin risk durumunun uymaması çatışması halidir (Wastı, 2013). Vekâlet teorisinin açıklanmasında bazı önemli yazarların katkısı oldukça etkilidir. Bu yazarların görüşlerine Tablo 1’de yer verilmektedir (Dharmawijaya, Wiksuana, Ramantha, ve Sedana, 2021 ve Franco-Santos ve Otley, 2018).

Tablo 1. Vekâlet Teorisinin Farklı Perspektiflerden Değerlendirilmesi

Yazar (lar)	Vekâlet Teorisinin Farklı Perspektiflerden Değerlendirilmesi
Mitnick, 1975; Ross, 1973	Vekâlet teorisini şekillendirerek ve kendi çalışmalarında iki farklı yaklaşım öne sürüldü. Ross, vekâlet sorununu teşvik sorunu olarak görürken, Mitnick sorunun kurumsal yapıdan kaynaklandığını varsaydı ancak teorilerinin arkasındaki ana fikir birbirine benzemektedir. Ross, asil-vekil sorununun yalnızca firma ile sınırlı olmadığını, toplumda da görüldüğünü belirtmiştir.
Alchian ve Demsetz, 1972 ve M.C. Jensen ve Meckling, 1976	Bir firmayı 'üretim faktörleri arasındaki bir dizi sözleşme' olarak tanımladılar. Firmaların, firmaya dâhil olan kişiler arasında bazı sözleşmeye dayalı ilişkilerin var olduğu yasal kurgular olduğunu açıkladılar. Bir vekâlet ilişkisi aynı zamanda, her iki tarafın da vekâlet çatışmasına yol açan kendi çıkarları için çalıştığı, asil ile vekil arasındaki bir tür sözleşmedir.
M.C. Jensen ve Meckling, 1976	Firmayı, değerini ve kârlılığını maksimize etmek için çalışan bir kara kutu olarak tasvir ettiler. Zenginliğin maksimize edilmesi, firmaya dâhil olan taraflar arasında uygun koordinasyon ve ekip çalışması yoluyla sağlanabileceğini ileri sürdüler.
Grossman ve Hart, 1983	Asil ve vekiller arasındaki risk tercihinin farklılığına dair ilginç bir varsayım oluşturdular.

Tablo 2 (Devamı). Vekâlet Teorisinin Farklı Perspektiflerden Değerlendirilmesi

Yazar (lar)	Vekâlet Teorisinin Farklı Perspektiflerden Değerlendirilmesi
Means, 2017	Vekillerin firmanın mülkünü kendi amaçları için kullanabileceklerini ve bunun da asiller ve vekiller arasında çatışma yaratacağını savundular.
Dharmawijaya, Wiksuana, Ramantha, ve Sedana, 2021	Vekâlet teorisi, dâhil olan tüm tarafların çıkarıcı fayda maksimize ediciler olarak hareket ettiğini varsaymaktadır.

Kaynak: Dharmawijaya vd. 2021.

Vekâlet teorisi kapsamında bazı durumlar sorun oluşturmaktadır ve bu durumlar sıklıkla tartışılmaktadır. Bu kapsamda yer alan konular kişisel çıkarlar, çelişen hedefler, sınırlı rasyonellik, bilgi asimetrisi, verimliliğin üstünlüğü, risk paylaşımı sorunu, yanlış tercih ve ahlaki tehlike unsurlarını ele alan varsayımlardan oluşmaktadır (De Falco & Renzi, 2007). Bu teoride sıklıkla üzerinde durulan kişisel çıkar unsuru vekillerin kendi menfaatlerini asillerin menfaatlerinden üstte tutmaları durumudur. Bu gibi riskleri azaltabilmek için yöntemler geliştirilmektedir. Bu yöntemler arasında vekili izlemek; bu doğrultuda üst yönetimin direktiflerini doğrudan gözlemleyebilmek için yönetim kurulu oluşturmak ve yöneticilerin eylemlerinin denetlenmesini sağlamak yer almaktadır (Jones, 2010). Asil ile vekilin yani yöneticilerle pay sahiplerinin çıkarlarını ortak hale getirebilmek için de yöneticilerin performansları yönünde ödüllendirilmesi çıkar çatışmalarının azalmasını sağlayacaktır (Fama, 1980). Vekâlet ve risk problemlerini ortadan kaldırmak amacıyla geliştirilen bir diğer yöntem ise yöneticilere örgüt hisselerinden pay dağıtılması durumudur. Bu durumda da yönetici motivasyonu sağlanmış olacak ve bunun yanında üst yönetim ile örgüt çıkarları orta noktada buluşmuş olacaktır. Bu bağlamda asil-vekil arasındaki çıkar çatışması da azalmış olacaktır (Eisenhardt, 1989). Yönetim kurulunun sunduğu bilgi derinliği, toplantıların sık gerçekleşmesi, kurulda olan uzun süreli üyelerin sayısı, sektörel tecrübesi olan kurul üye sayısı gibi unsurlar kontrolü basitleştirerek maliyetlerin azalmasını sağlayacaktır (Fama, 1980). Tüm bunlara ek olarak vekil ile sözleşmeler yapmak ve o sözleşmeler ile çerçeve oluşturmak da bir çözüm olabilmektedir (Rocha & Ghoshal, 2006). Sözleşme kavramı burada bir benzetme olarak geçmektedir ve asil-vekil arasındaki ilişkiyi belirleyen resmi ya da resmi olmayan düzenlemelerdir (Keskin, Akgün, & Koçoğlu, 2016). Bir diğer unsur olan çelişen hedefler ile kişisel çıkar varsayımı birbirine benzemektedir. Burada asillerin ve vekillerin hedeflerinin farklı olmasını ve bu doğrultuda adımlar attığını ifade etmektedir (Tijjani & Bello, 2019). Bu teoride geçen sınırlı rasyonellik varsayımı, sözleşmeli tarafların sözleşmenin tüm olasılıklarını öngörememeleri durumudur (Puranam, Stieglitz, Osman, & Pillutla, 2015). Asil-vekil ilişkisinin odak noktasında olan bilgi asimetrisi de vekillerin asillerden daha fazla bilgiye sahip olduğunu öne sürmektedir. Özellikle, vekillerin profesyonel olduğu durumlarda, son derece uzmanlaşmış ve soyut bilgileri, etkili denetimin önünde bir engel oluşturmakta ve sağlanan hizmette ve harcanan

çabalarda içsel bir belirsizliğe neden olmaktadır (Onjewu, Walton, & Ioannis, 2023). Bilgi asimetrisi vekilin eylemlerini ve kararlarını denetlemeyi zorlaştırmakta ve asilin yönetsel karar verme sürecindeki etkisini zayıflatmaktadır. Bunun sonucunda oluşan bu durum da vekalet sorununu ifade etmektedir (Keskin, Akgün, & Koçoğlu, 2016). Vekalet teorisinin beşinci varsayımı, asil ve vekillerin en verimli sözleşmeyi seçeceği şeklindedir. Verimliliğin üstünlüğü F.W.Taylor'ın zaman etüdlerinden ve iş standartlarına ilişkin bilimsel yönetim görüşünden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda asiller ve vekiller arasındaki sözleşme, bir maliyet-fayda analizi ile yönetilmektedir (Bendickson J. , Muldoon, Liguori, & Davis, 2016). Asil; vekil ve/veya vekillere sözleşme aracılığıyla kendi adına işlem yapma yetkisini tanımaktadır. Fakat karar verme yetkisini ya da kaynaklar üzerinde kontrol hakkını devralan vekil, bu gücü her zaman asilin çıkarları doğrultusundaki kararlarda kullanmaz. Bu durum da asil için bazı maliyetler oluşturmaktadır. Bu teori vekâlet maliyetleri olarak adlandırılan bu maliyetlerin yönetimini ve nasıl minimize edileceğini incelemektedir (Sözen & Basım, 2012). Risk paylaşım sorunu ile asil ve vekilin risk karşısında farklı tutumlara sahip olduğu vurgulanmaktadır. Asil, risk karşısında sağladığı faydayı maksimize etmek isterken vekil, kişisel kazancını maksimize etmek, harcadığı çabayı ve maruz kaldığı riski minimize etmeyi istemektedir (Onjewu, Walton, & Ioannis, 2023). Son olarak yanlış tercih ve ahlaki tehlike varsayımına göre, asilin işe aldığı/alacağı vekilin özelliklerini değerlendirirken yanlış yönlendirilmesine bağlı olarak yapmış olduğu olumsuz seçimi ifade etmektedir. Bu unsurun bir diğer boyutu olan ahlaki tehlike ise asil ile vekilin çıkarlarının uyuşmadığı durumlarda işletme faaliyetleri hususunda bilgi donanımı daha çok olan vekilin, asilin çıkarlarına uygun olmayan eylemleri sonucunda oluşan tehlikedir (Keskin, Akgün, & Koçoğlu, 2016).

Vekâlet teorisinde yer alan sorunların çözümü için en önemli öneri sözleşmelerin yapılması hususudur. Resmi sözleşmeler, hissedarların çıkarlarını yöneticilerin çıkarlarıyla uyumlu hale getirme eğiliminde olduğundan, teoride resmi bir sözleşme vekâlet sorununu hafifletebilecek bir araçtır, ancak her zaman kesin ve tek çözüm değildir (Ahmed, Paruchuri, Vadlamudi, & Ganapathy, 2021). İkinci bir öneri ise güç ve kontrol ayrılığı göz önüne alındığında, kuvvetler ayrılığı ilkesinin sağlanması yani bu kapsamda da yönetim kurulunun tam anlamı ile bulunması ve yürütülmesidir (Ye, Deng, Liu, Szewczyk, & Chen, 2019). Kurulların bağımsız oldukları düşünülürse rollerin ayrılması durumu gözetim işlevlerinin daha etkin bir şekilde yerine getirileceği düşüncesini desteklemektedir (Clark, Arora, & Gabaldon, 2021). Bu bağlamda vekâlet teorisi, yönetim kurulu bağımsızlığı ile firma performansı arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Bununla birlikte, yönetim kurulunun kendisi de temsil sorunları ile birlikte gelmektedir. Büyük ölçekli bir yönetim kurulunun önemli vekâlet sorunlarının olduğu varsayılmaktadır (Tulung & Ramdani, 2018).

Vekâlet teorisinin en çok eleştiriye konu alan yönü hem vekillerin hem de asillerin çıkarıcı ve fırsatçı bir şekilde kendi çıkarlarını her şeyden üstte tutma varsayımıdır.

Bu varsayıma göre birçok insan bir dereceye kadar kişisel çıkarları tarafından yönlendirilir. Dolayısı ile bu teori bireylerin kendi çıkarlarını gözettiklerini ve çıkarları asillerden farklılaştığında fırsatçı davranacaklarını varsaymaktadır. Vekalet teorisi çok pragmatik ve güncel olmasına rağmen hala çeşitli sınırlamalara maruz kalmaktadır (Gwala & Mashau, 2023). Teori, asil ile vekil arasında, geleceğin belirsiz olduğu sınırlı veya sınırsız bir gelecek dönem için sözleşmeye dayalı bir anlaşma olduğunu ileri sürmektedir (Bruno, 2019). Vekalet teorisi, yöneticileri fırsatçı olarak kabul etmekte ve yöneticilerin yeterliliğini göz önüne almamaktadır. Örgütler de vekillerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme eğiliminde olacağı iddiasını kabul etmekte ancak psikoloji bilim dalı bireylerin farklı olduğunu iddia ederek bu iddiayı eleştirmektedir (Wang, Derakhshan, & Zhang, 2021).

Vekâlet teorisi ile ilgili yazın taraması yapıldığında en çok atıf alan yayınların bir kısmı ve bu yayınların bulguları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 3. Vekâlet Teorisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Araştırmacılar	Bulgular
Cohen ve Kietzmann (2014)	Cohen ve Kietzmann (2014), vekâlet teorisini kullanarak, sürdürülebilir mobilitiyi sağlamak için asiller ve vekillerin arasındaki en uygun ilişkiyi ortaya çıkaran iş modellerini bulmaya çalışmışlardır. Çalışma bulguları neticesinde vekiller ve asillere yönelik bir liyakat modeli ortaya çıkarmışlardır.
Zhou vd. (2017)	Zhou ve arkadaşları (2017), Çin’de yaptıkları çalışma sonucunda devlet mülkiyetini inovasyon için zararlı olarak gören verimlilik mantığı (vekâlet teorisi) ile gelişmekte olan ekonomilerde hükümetlerin düzenleyici politikalar ve kıt kaynaklar üzerindeki kontrol üzerinde kritik etkilere sahip olduğunu belirten kurumsal mantığı bütünleştirmişlerdir.
Hussain vd. (2018)	Hussain ve arkadaşları (2018), vekâlet teorisi ve paydaş teorisi bakış açılarıyla kurumsal yönetim ile çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik performansı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma bulguları, teorilerin sadece kurumsal yönetimin sürdürülebilirlik üzerindeki etkisini açıklamakla kalmayıp aynı zamanda hangi sürdürülebilirlik boyutunun daha fazla etkilenebileceğini açıklamaktadır. Araştırma sonucunda belirli kurumsal yönetim mekanizmalarının benimsenmesiyle sürdürülebilirlik uygulamalarının desteklenmesinin mümkün olacağı ortaya çıkmıştır.

Tablo 4 (Devamı). Vekâlet Teorisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Araştırmacılar	Bulgular
Westphal ve Zajac (2013)	Westphal ve Zajac (2013), yaptıkları çalışmada vekâlet teorisinin sosyal yönlerdeki eksikliklerini gideren yeni bir teori sunmuşlardır. Bu teoride sosyal yapısal ilişkilerin, kurumsal süreçlerin ve sosyal bilişin önemini ortaya koymuşlardır.
Bosse ve Phillips (2016)	Bosse ve Phillips (2016), vekâlet teorisi üzerine yaptıkları çalışmalarında yönetim kurullarının CEO'ların kendilerine çıkar sağlayacak davranışlarını sınırlamak yerine olumlu karşılıklılığı teşvik ederek ve intikamcı davranışlardan kaçınarak toplumsal refahı artırabilecekleri sonucuna ulaşmışlardır.
Desender vd. (2013)	Desender ve arkadaşları (2013), çalışmalarında firma sahipliğinin yönetim kurulunun izleme işlevini nasıl etkilediğini açıklamak için bir yaklaşım geliştirmiştir. Vekâlet teorisini yönetim kurullarının yönetimi izlemek için farklı teşviklere ve yeteneklere sahip olduğu kaynak bağımlılığı kavramını kapsayacak şekilde genişletmişlerdir.
Garcia ve Herrero (2021)	Garcia ve Herrero (2021), çalışmalarında vekâlet teorisi ve cinsiyet farklılığına dayalı cinsiyet teorilerinin tamamlayıcı önerileri üzerine bir araştırma yapmıştır. 2002-2019 yılları arasında örneklemleri içerisinde yer alan firmalarda kadın direktörlerin yüzdesinin sermaye yapısı kararları açısından en etkili yönetim kurulu özelliği olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Kadın yönetim kurulu üyelerinin oranının yüksek olduğu küçük ve bağımsız bir yönetim kuruluna sahip olmanın finansal sıkıntı olasılığını azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.
Din vd. (2021)	Din ve arkadaşları (2021), Pakistan Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören 146 imalat firması üzerinde yaptıkları çalışmada bu firmaların sahiplik yapısının finansal performansları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Kurumsal sahipliğin öz sermaye karlılığı ve piyasa defter oranı üzerinde anlamlı pozitif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Tablo 2’de yer alan yazın incelemesinde vekâlet teorisinin liyakat, kurumsal mantık, kurumsal yönetim, sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk, sosyal yapı ve biliş, yönetim kurulu, işletmelerin sahiplik yapısı ve finansal performansları ile ilgili konularla birlikte ele alındığı ve daha çok yönetim kurulu kavramının sıklıkla çalışıldığı görülmektedir.

3.Yöntem ve Bulgular

Bu araştırma kapsamında vekâlet teorisi üzerine yapılan çalışmaların son on yıl içerisindeki gelişimini anlayabilmek için bibliyometrik analiz yönteminden yararlanılmıştır. Bibliyometri büyük miktardaki bilimsel verileri keşfetmek ve analiz etmek için kullanılan bir yöntemdir. Söz konusu bir alanın evrimsel nüanslarını tespit etmemizi sağlayan ve o alandaki çalışmalara ışık tutan bir yöntemdir. Araştırmacılar; makale ve dergi performansında ortaya çıkan eğilimleri, işbirliği kalıplarını ve araştırma unsurlarını tespit etmek ve mevcut yazındaki belirli bir alanın entelektüel yapısını keşfetmek gibi nedenlerden dolayı bibliyometrik analizden yararlanmayı tercih etmektedirler (Donthu, Kumar, Mukherjee, Pandey, & Lim, 2021).

Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Vekâlet teorisi üzerine yapılan çalışmalar yıllara göre nasıl dağılım göstermektedir?
- Vekâlet teorisi üzerine yapılan çalışmalar ülkelere göre nasıl dağılım göstermektedir?
- Vekâlet teorisi üzerine yapılan çalışmalar yayınevlerine göre nasıl dağılım göstermektedir?
- Vekâlet teorisi üzerine yapılan çalışmalar endekslere göre nasıl dağılım göstermektedir?
- Vekâlet teorisi konusunda en çok hangi yazarların yayınları vardır?
- Vekâlet teorisi konusunda en çok atıf alan 10 yayın hangisidir ve yazarları kimlerdir?
- Vekâlet teorisi ile ilgili yayınlarda en sık kullanılan anahtar kelimeler hangileridir?

Bu doğrultuda Web of Science (WOS) veri tabanında 2013-2022 yılları arasında ortak kelime analizi için “agency theory” (vekâlet teorisi) kavramı taranmış ve işletme ve yönetim alanındaki 1663 makaleye ulaşılmıştır. Ulaşılan yayınların büyük çoğunluğunun İngilizce (1628) dilinde olduğu görülmektedir. Vekâlet teorisi üzerine yapılan yayınların yıllara göre dağılımına bakıldığında on yıllık süreçte giderek artış olduğu ve son zamanlarda bu konunun literatürde daha fazla araştırıldığı görülmektedir. Vekâlet teorisi üzerine yapılan yayınların yıllara göre dağılımı Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 5. Yayın Yapılan Yıllar ve Yayın Sayıları

Yayın Yılı	Toplam Yayın Sayısı
2022	215
2021	215
2020	214
2019	180
2018	168
2017	161
2016	154
2015	141
2014	109
2013	106

Tablo 3'te yer alan veriler incelendiğinde son on yıl içerisinde en çok yayının 2022 ve 2021 yıllarında 216 yayımla gerçekleştiği, en az yayının ise 2013 yılında 106 yayımla olduğu görülmektedir. Son 3 yılda yayın sayılarının 200'lü sayıları aştığı görülmektedir.

Vekâlet teorisi üzerine yapılan yayınların ülkelere göre dağılımı ise Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 6. Yayın Yapılan Ülkeler

Ülke	Yayın Sayısı
ABD	537
İngiltere	170
Çin	162
Avustralya	139
Almanya	94
Kanada	89
Fransa	88
İtalya	86
İspanya	84

Vekâlet teorisi üzerine Web of Science veri tabanında en çok yayın yapılan ülkenin ABD olduğu ve bu sayının da 537 olduğu görülmektedir. Bunu takip eden ülkeler ise 170 yayımla İngiltere, 162 yayımla Çin, 139 yayımla Avustralya ve 94 yayımla Almanya'dır. Türkiye'nin ise on yıllık süreçte sadece 13 yayınının olduğu görülmektedir.

Vekâlet teorisi üzerine yapılan yayınların yayınevlerine göre dağılımı da Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 7. Yayınevlerine Göre Yayın Sayısı

Yayınevi	Yayın Sayısı
Emerald	413
Wiley	260
Springer	217
Elsevier	216
Sage	145

Tablo 5'te yer alan verilere göre Emerald yayınevi 413 yayın sayısı ile ilk sırada yer almaktadır. Wiley 260 yayın, Springer 217 yayın, Elsevier 216 yayın ve Sage 145 yayınlı en çok yayın çıkaran yayınevleri şeklinde sıralanmaktadır.

Vekâlet teorisi üzerine yapılan yayınların tarandıkları endeksler ise Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 8. Endekslere Göre Yayın Sayıları

Endeks	Yayın Sayısı
SSCI	1100
ESCI	507
SCI-EXPANDED	68
BKCI-SSH	60

Tablo 6'da yer alan verilere göre vekâlet teorisi üzerine yapılan yayınların çoğunluğunun SSCI endeksinde (1100) taranan dergilerde yapıldığı görülmektedir. ESCI endeksinde 507 yayın bulunurken, SCI-Expanded endeksinde 68 yayın ve BKCI-SSH endeksinde 60 yayın yer almaktadır. Buna ek olarak Türkiye'deki yayınların hangi endekslerde yapıldığına bakıldığında ise, 8 yayının SSCI endeksinde yapıldığı, 4 yayının ESCI endeksinde yapıldığı ve 1 yayının ise BKCI-SSH endeksinde yapıldığı görülmektedir.

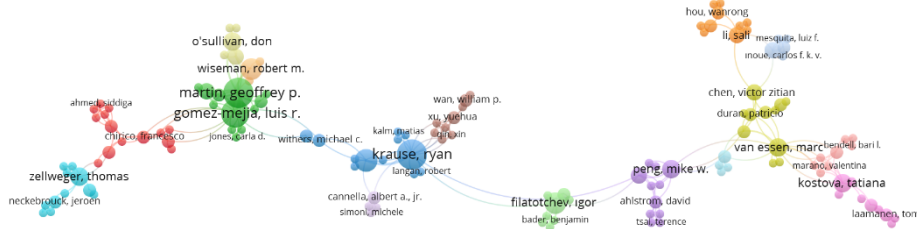
Vekâlet teorisi üzerine en çok yayın yapan yazarlar Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7. En Çok Yayın Yapan Yazarlar

Yazar	Yayın Sayısı
Geoffrey Martin	11
Lusmenia Ruiz Mejia	11
Ryan Krause	10
Filippo Vitolla	8
Nicola Raimo	8

Tablo 7’de görüldüğü üzere vekalet teorisi üzerine en çok yayın yapan yazarlar Martin ve Mejia’dır. Krause’nin 10 yayını, Vitolla ve Raimo’nun ise 8’er yayını bulunmaktadır.

Ortak yazarlık analizine ilişkin VosViewer’da tarama yapıldığında ise Şekil 1’de yer alan ağ haritası ortaya çıkmaktadır.

Şekil 1 Ortak Yazar Analizi

Şekil 1’de yer alan ağ haritası oluşturulurken en az 1 yayını ve en az 1 atıf olması şartı aranmıştır. Martin ve Krause’nin bu şartları sağlayan 10 yayını, Mejia’nın 9 yayını ve Raimo ve Vitolla’nın ise 8 yayını vardır.

Vekalet teorisi üzerine en çok atıf alan yayınlar ve yazarları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. En Çok Atıf Alan Yayınlar, Yazarları ve Atıf Sayıları

Yayın	Yazar	Atıf
Women on Boards and Firm Financial Performance: A Meta-Analysis	Post ve Byron	776
The governance of social enterprises: Mission drift and accountability challenges in hybrid organizations	Ebrahim, Battilana ve Mair	575
Ride on! Mobility Business Models for the Sharing Economy	Cohen ve Kietzmann	539
State Ownership and Firm Innovation in China: An Integrated View of Institutional and Efficiency Logics	Zhou, Gao ve Zhao	512
Corporate Governance and Sustainability Performance: Analysis of Triple Bottom Line Performance	Hussain, Rigoni ve Orji	436
State-owned enterprises around the world as hybrid organizations	Bruton, Peng vd.	384
The impact of the blockchain on the supply chain: a theory-based research framework and a call for action	Treiblmaier	335
Sustainability in multi-tier supply chains: Understanding the double agency role of the first-tier supplier	Wilhelm, Blome vd.	316
CEO Duality: A Review and Research Agenda	Krause, Semadeni ve Cannella	290
Is family leadership always beneficial?	Miller, Minichilli ve Corbetta	249

WOS veri tabanında vekalet teorisi üzerine yapılan yayınlardan en çok atıf alan yayın 776 atıf alan, Post ve Byron'un yazdığı "Women on Boards and Firm Financial Performance: A Meta-Analysis" isimli makaledir. 2. sırada ise, Ebrahim, Battilana ve Mair'in yazdığı ve 575 atıf alan "The governance of social enterprises: Mission drift and accountability challenges in hybrid organizations" isimli makale yer almaktadır.

Web of Science (WOS) veri tabanından elde edilen veriler Vosviewer yazılımı aracılığı ile analiz edilmiş ve bu analiz sonucunda ortaya çıkan ağ grafiği de Şekil 2'de gösterilmektedir.

bir potansiyele sahip olmasına rağmen sınırlamaları ve birtakım eksiklikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Çalışmanın bulgular kısmında yer alan yıllara göre yayın sayılarına (Tablo 3) bakıldığında vekâlet teorisinin giderek daha fazla çalışıldığı gözlemlenmiştir. Bu durum yazın incelemesini de destekler niteliktedir. Vekâlet teorisinin birçok alanda kullanılması, modern ve karmaşıklaşan yapıların artması ve teorinin farklı kavramlar açısından da tekrar tekrar incelenmeye değer görülmesi gibi nedenlerden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Vekâlet teorisi üzerine yapılan bilimsel çalışmaların ağ haritasındaki (Şekil 2) verilere göre bu teori ile kurumsal yönetim, aile işletmeleri, yönetim kurulu, firma performansı, kurumsal sosyal sorumluluk ve temsil teorisinin sıklıkla ele alındığı görülmüştür. Vekâlet teorisine göre yönetim kurulunun bağımsız olması etkili bir kurumsal yönetimin ön koşuludur (Shaikh, Wang, & Drira, 2023). Son yıllarda, çeşitli ülkelerdeki hissedarlar, araştırmacılar ve danışmanlar yönetim kurullarının bağımsızlığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda birçok firma yönetim kurulunun bağımsızlığını sağlayabilmek için kuvvetler ayrılığını gerçekleştirmeye önem vermektedir. Vekâlet teorisi ile de bağımsız yöneticilerin egemen olduğu kurullarda izleme gücünün var olacağı, firma performansının artacağı ve firmanın verimliliğinin yükseleceği vurgulanmaktadır (Alves, 2023). Tüm bu öngörüler yönetim kurulu kavramının birçok açıdan ele alındığını ve vekâlet teorisinin oldukça büyük öneme sahip olduğunu göstermekte ve ağ haritasında ortaya çıkan verileri destekler niteliktedir. Yine benzer şekilde aile işletmeleri, kurumsallaşma ve temsil teorileri iç içe geçmiş kavramlardır. Vekâlet sorunları ve bunların çözümleri için gerekli kurumsallaşmanın sağlanabilmesi, teorisinin detaylı bir şekilde analiz edilmesine ve geliştirilmesine bağlı olarak gerçekleşebilecektir. Vekâlet sorunlarının sıklıkla görüldüğü işletmeler, kuvvetler ayrılığını daha zor geçirenlere aile işletmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazın taraması bu kavramların hala tartışıldığını ve yeni varsayımlar üretildiğini göstermektedir.

Vekâlet teorisi işletme, kurumsal yönetim, yönetim, siyaset, hukuk, sağlık, psikoloji gibi birçok disiplinde önemli bir yere sahiptir. Bu durum da vekâlet teorisinin birçok disiplinde de kullanılması, teorisinin daha çok gelişim gösterme eğilimine sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmacılar için bundan sonraki çalışmalarda, başta vekâlet teorisi olmak üzere tüm örgüt teorilerinin temelde nerelerde birbirlerinden farklılaştığını ya da birbirlerini desteklediğini açıkça anlamaları, benzerlikleri derinlemesine incelemeleri ve hangi alanlarda nasıl çalışıldığının tespit edilmesi gerekliliği tavsiye edilmektedir. Ayrıca teknolojinin ve değişimin çok hızlı olduğu günümüzde, birçok disiplinde de olduğu gibi kavramlar tek başına değil eklektik olarak düşünülmeli ve işletme faaliyetleri ile entegre olabilecek kavramlarla birleştirilmelidir. Bu durumların yanı sıra vekâlet teorisi, yalnızca bencil ve fırsatçı insan davranışına odaklanarak daha geniş bir yelpazedeki insan motivasyonlarını göz ardı ettiği varsayımının güncel yönetim anlayışında da geçerliliğinin olup olmadığı sorgulanabilir. Ayrıca her örgüt yapısı için ayrı ayrı olmak üzere yönetim kurullarının bağımsızlık düzeyi tespit edilebilir

ve bu bağlamda önlemler alınabilir. Son olarak, araştırmacılar ve örgütler için bağımsız yönetim kurulu üyelerinin bağımsızlığını denetlemek adına yeni sistemler geliştirilmesini ve kuvvetler ayrılığının sağlanarak kurulun işlevlerini en doğru şekilde yerine getirebilmesi için gerekli adımların atılması önerilmektedir.

Araştırmanın 2013-2022 yılları arasını kapsaması, yalnızca Web of Science (WOS) veri tabanında yönetim ve işletme alanındaki makaleleri içermesi sınırlılıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacıların, gelecek çalışmalarda bu zaman aralığını genişletmesi ve teorinin daha geniş perspektiften değerlendirilmesini sağlaması, bu çalışmadaki kısıtları azaltılmasını ve teorinin gelişimine katkıda bulunacağını düşündürmektedir.

Kaynakça

- Ahmed, A., Paruchuri, H., Vadlamudi, S., ve Ganapathy, A. (2021). Cryptography in Financial Markets: Potential channels for future financial stability. *Academy of Accounting Financial Studies Journal*, 25(4), 1-9.
- Alves, S. (2023). CEO duality, earnings quality and board independence. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 21(2), 217-231.
- Aytekin, S. S. (2022). Yönetim Kurullarını Vekâlet Teorisi Perspektifiyle Ele Alan Araştırmaların Bibliyometrik Analizi. *The Journal of International Scientific Researches*, 7(3), 317-335.
- Bendickson, J., Muldoon, J., Liguori, E., ve Davis, P. E. (2016). Agency theory: the times, they are a-changin. *Management Decision*, 54(1), 174-193.
- Bendickson, J., Muldoon, J., Liguori, E., ve Davis, P. E. (2016). Agency theory: the times, they are a-changin. *Management Decision*, 54(1), 174-193.
- Bosse, D. A., ve Phillips, R. A. (2016). Agency theory and bounded self-interest. *Academy of management review*, 41(2), 276-297.
- Bruno, E. E. (2019). Principal-agent relation and contracting-out for employment case management to enable third-country nationals' transition to work. *NISPAcee. Journal of Public Administration and Policy*, 12(2), 9-28.
- Clark, C. E., Arora, P., ve Gabaldon, P. (2021). Female Representation on Corporate Boards in Europe: The Interplay of Organizational Social Consciousness and Institutions. *Journal of Business Ethics*, 180, 165-186.

- Cohen, B., ve Kietzmann, J. (2014). Ride on! Mobility business models for the sharing economy. *Organization ve Environment*, 27(3), 279-296.
- De Falco, S. E., ve Renzi, A. (2007). Agency theory, stewardship theory and residual right: logics and interpretative models. *Tourism ve Management Studies*, 3, 27-41.
- Desender, K. A., Aguilera, R. V., Crespi, R., ve García-cestona, M. (2013). When does ownership matter? Board characteristics and behavior. *Strategic Management Journal*, 34(7), 823-842.
- Din, S. U., Khan, M. A., Khan, M. J., ve Khan, M. Y. (2021). Ownership structure and corporate financial performance in an emerging market: a dynamic panel data analysis. *International Journal of Emerging Markets*, 17(8), 1973-1997.
- Dharmawijaya, I. R., Wiksuana, I. G., Ramantha, W., ve Sedana, B. (2021). Cultural capital based on agency theory (study at village credit institutions in Bali). *Academy of Accounting Financial Studies Journal*, 25(1), 1-12.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., ve Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296.
- Eisenhardt, K. M. (1989). Agency Theory: An Assessment and Review. *Academy of Management*, 57-74.
- Fama, E. F. (1980). Agency Problems and the Theory of the Firm. *Journal of Political Economy*, 268-307.
- Franco-Santos, M., ve Otley, D. (2018). Reviewing and theorizing the unintended consequences of performance management systems. *International Journal of Management Reviews*, 20(3), 696-730.
- Frynas, J. G., ve Yamahaki, C. (2016). Corporate social responsibility: Review and roadmap of theoretical perspectives. *Business Ethics: A European Review*, 25(3), 258-285.
- García, C. J., ve Herrero, B. (2021). Female directors, capital structure, and financial distress. *Journal of Business Research*, 136, 592-601.
- Gwala, R. S., ve Mashau, P. (2023). COVID-19 and SME Adoption of Social Media in Developing Economies in Africa. In *Strengthening SME Performance Through Social Media Adoption and Usage*. IGI Global., 133-152.

-
- Hussain, N., Rigoni, U., ve Orij, R. P. (2018). Corporate governance and sustainability performance: Analysis of triple bottom line performance. *Journal of business ethics*, 149, 411-432.
- Jones, G. R. (2010). *Organizational Theory, Design and Change*. Saddle River: Pearson.
- Keskin, H., Akgün, A. E., ve Koçoğlu, İ. (2016). *Örgüt Teorisi*. Ankara: Nobel.
- Koçel, T. (2018). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Mitchell, R., ve Meacheam, D. (2011). Knowledge worker control: understanding via pirincipial and agency theory. *The Learning Organization*, 18(2), 149-160.
- Onjewu, A.-K. E., Walton, N., ve Ioannis, K. (2023). Blockchain agency theory. *Technological Forecasting ve Social Change*, 191, 1-10.
- Puranam, P., Stieglitz, N., Osman, M., ve Pillutla, M. M. (2015). Modelling Bounded Rationality in Organizations: Progress and Prospects. *Academy of Management Annals*, 9(1), 337-392.
- Rocha , H. O., ve Ghoshal, S. (2006). Beyond Self-Interest Revisited. *Journal of Management Studies*, 43(3), 585-619.
- Shaikh, I. A., Wang, Z. H., ve Drira, M. (2023). How retaining different inside directors on the board influences RveD-intensity: An extension of agency-theory applied to the high-tech sectors. *Journal of High Technology Management Research*, 34, 1-13.
- Shapiro, S. P. (2005). Agency Theory. *Annual Reviews.*, 31, 263-284.
- Sözen, C. H., ve Basım, N. H. (2012). *Örgüt Kuramları*. İstanbul: Beta .
- Tijjani, A. A., ve Bello, M. S. (2019). Corporate Ownership And Dividend Policy: Agency Theory Perspectives. *International Journal of Innovative Research and Advanced Studies*, 6(7), 90-97.
- Tulung, J. E., ve Ramdani, D. (2018). Independence, size and performance of the board: An emerging market research. *Corporate Ownership Control*, 15(2), 1-17.
- Wang, Y., Derakhshan, A., ve Zhang, L. J. (2021). Researching and practicing positive psychology in second/foreign language learning and teaching: The past, current status and future directions. *Frontiers in. Positive Psychology, a section of the journal Frontiers in Psychology*, 12, 721-731.

- Wastı, N. (2013). İktisadi Örgüt Kuramları. D. Taşcı, ve E. Erdemir içinde, *Örgüt Kuramı* (s. 104-118). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Westphal, J. D., ve Zajac, E. J. (2013). A behavioral theory of corporate governance: Explicating the mechanisms of socially situated and socially constituted agency. *Academy of Management Annals*, 7(1), 607-661.
- Ye, D., Deng, J., Liu, Y., Szewczyk, S. H., ve Chen, X. (2019). Does board gender diversity increase dividend payouts? Analysis of global evidence. *Journal of Corporate Finance*, 58, 1-26.
- Zhou, K. Z., Gao, G. Y., ve Zhao, H. (2017). State ownership and firm innovation in China: An integrated view of institutional and efficiency logics. *Administrative Science Quarterly*, 62(2), 375-404.

Etik Beyanı: Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

A Bibliometric Research on Agency Theory

Extended Abstract

1. Introduction

Organization theories have become increasingly important in the social sciences towards the middle of the twentieth century and are not a new management theory, but a combination of management theories. Although the paradigms in organization theories do not eliminate the validity of previous theories, each theory arises from a different research problem and all ideas and theories provide a comprehensive knowledge of management and organizations. In this context, organizational theories should not be considered as thoughts that are independent from each other and one of them invalidates or neutralizes the other; on the contrary; it is necessary to assume it as a network of knowledge that has an eclectic structure and enables us to better understand organizations (Koçel, 2018). Within the scope of this study, among the organizational theories, agency theory, which is based on economics and finance, is examined based on the relations between cooperating parties. Developing a general perspective on agency theory and managing the risks in principal-agent relationships are frequently on the agenda of academics and practitioners. Modern organizational structures have led economists to consider and develop the interrelationships of power, ownership and control in the firm. This led to the emergence of the so-called agency theory in the 1970s (Bendickson, Muldoon, Liguori, ve Davis, 2016). In today's modern organizational structures, the separation of ownership and control of the organization brings about the agency problem. This theory covers the intersection of the interests and interests of the principal and the agent in the process of carrying out the transactions authorized by the principal to the agent and reducing the costs arising from the fact that they have different risk attitudes (Keskin, Akgün, ve Koçoğlu, 2016). In order to create a general framework in agency theory, it is seen as a very difficult situation for academics and practitioners to explain and manage the principal-agent relationship. Agency theory is concerned with solving two problems that may arise in organizational relationships. The first one is (a) when the desires or goals of the principal and the agent conflict with each other and (b) when it is difficult for the principal to verify what the agent is actually doing. The second concerns the problem of risk sharing when the principal and agent have different attitudes towards risk. In addition, the theory assumes that agents may behave opportunistically (Mitchell ve Meacham, 2011).

Within the scope of this study, the last decade of agency theory is analyzed with the bibliometric method. Bibliometric analysis method is used to decipher and map the cumulative scientific knowledge and evolutionary nuances of well-established fields by making detailed sense of large volumes of data (Donthu, Kumar, Mukherjee, Pandey, ve Lim, 2021). In this context, this study aims to provide a general perspective on agency theory and offer new ideas to researchers for future studies. For this purpose, bibliometric analysis method is considered to be appropriate.

2. Data Set and Method

Within the scope of this research, bibliometric analysis method is used to understand the development of studies on agency theory in the last decade. Bibliometrics is a method used to explore and analyze large amounts of scientific data. It is a method that allows us to identify the evolutionary nuances of a field in question and sheds light on the studies in that field. Researchers prefer to use bibliometric analysis to identify emerging trends in article and journal performance, patterns of collaboration and research elements, and to explore the intellectual structure of a particular field in the existing literature (Donthu, Kumar, Mukherjee, Pandey, ve Lim, 2021).

In this context, the concept of "agency theory" was searched in the Web of Science (WOS) database for common word analysis between 2013 and 2022 and 1673 articles in the field of business and management were found. It is seen that the majority of the publications are in English (1638). When we look at the distribution of publications related to agency theory by years, it is seen that there is a gradual increase in the ten-year period and that this issue has been researched more in the literature recently. It is seen that the highest number of publications in the last decade was realized in 2021 with 217 publications, while the lowest number of publications was in 2013 with 107 publications. In the last 3 years, the number of publications has exceeded 200. It is seen that the country with the highest number of publications on agency theory in the Web of Science database is the USA and this number is 540. The USA is followed by the UK with 171 publications, China with 162 publications, Australia with 139 publications and Germany with 96 publications. Turkey, on the other hand, has only 13 publications in the ten-year period. According to the data obtained, Emerald Publishing House ranks first with 414 publications. This publishing house is followed by Wiley with 261 publications, Springer with 219 publications, Elsevier with 218 publications and Sage with 147 publications. It is seen that the majority of the publications on agency theory were made in journals indexed in the SSCI index (1111). There are 506 publications in ESCI index, 378 in SCI-Expanded index and 60 in BKCI-SSH index. In addition, when we look at the indexes in Turkey, we see that there are 8 publications in SSCI index, 4 in ESCI index and 1 in BKCI-SSH index. The network structures and dynamics of scientific studies on agency theory were revealed. In the analysis, the number of keywords was selected as "at least 10" and 67 out of 4125 words met the threshold. As a result of mapping, 8 clusters emerged. The most used keywords are Agency Theory (684), Corporate Governance (316), Family Business (96), Board of Directors (82), Firm Performance (72), Corporate Social Responsibility (68) and Agency Theory (57).

3. Results and Conclusion

Agency theory is considered to be one of the oldest theories in the management and economics literature (Gwala ve Mashau, 2023), addressing the conflict arising from the separation of powers between owners and agents who manage the affairs of firms on behalf of principals and offering solutions to these problems. Agency theory has been evolving, its use in different fields has increased and it has been widely applied in practice. Although this theory has great potential for growth and expansion, it also has limitations and shortcomings. Looking at the number of publications by year (Table 3) in the findings section of the study, it is observed that agency theory has been studied more and more. This situation also supports the literature review. It is thought to be due to reasons such as the use of agency theory in many fields, the increase in modern and complex structures, and the fact that the theory is considered worth examining again and again in terms of different concepts.

According to the data in the network map of scientific studies on agency theory (Figure 1), it is seen that this theory is frequently discussed with corporate governance, family businesses, board of directors, firm performance, corporate social responsibility and agency theory. According to agency theory, board independence is a prerequisite for effective corporate governance (Shaikh, Wang, ve Drira, 2023). In recent years, shareholders, researchers and consultants in various countries have emphasized the independence of boards of directors. In this context, many firms attach importance to realizing the separation of powers in order to ensure board independence. Agency theory emphasizes that in boards dominated by independent directors, monitoring power will exist, firm performance will increase and firm efficiency will increase (Alves, 2023). All these predictions show that the concept of the board of directors is addressed from many perspectives and that the agency theory is of great importance and supports the data revealed in the network map. Similarly, family businesses, institutionalization and agency theories are intertwined concepts. Providing the necessary institutionalization for agency problems and their solutions can be realized depending on the detailed analysis and development of the theory. Businesses, where agency problems are frequently seen, are family businesses that realize the separation of powers is more difficult. The

literature review shows that these concepts are still being debated and new assumptions are being generated.

Agency theory has an important place in many disciplines such as business, corporate governance, management, politics, law, health, and psychology. This situation, that is, the use of agency theory in many disciplines, shows that the theory has a tendency to develop further. In future studies, it is recommended that researchers should clearly understand where all organizational theories, especially agency theory, differ from each other or support each other, examine the similarities in depth and determine how they are studied in which areas. In addition, in today's world of technology and rapid change, as in many other disciplines, concepts should not be considered in isolation but eclectically and should be combined with concepts that can be integrated with business activities. In addition to these situations, it can be questioned whether the assumption that agency theory focuses only on selfish and opportunistic human behavior and ignores a wider range of human motivations is valid in current management understanding. In addition, the level of independence of boards of directors can be determined separately for each organizational structure and measures can be taken in this context. Finally, it is recommended for researchers and organizations to develop new systems to monitor the independence of independent board members and to take steps to ensure the separation of powers so that the board can perform its functions in the best way possible.

The limitations of this study are that it covers the period between 2013 and 2022 and includes only articles in the field of management and business administration in the Web of Science (WOS) database. It is suggested that researchers should expand this time period in future studies and evaluate the theory from a broader perspective, which will reduce the limitations of this study and contribute to the development of the theory.